JEDNOM DAVNO... ŽIVJELI SMO ZAJEDNO

Zajednički rad s multiperspectivnim pristupom

23 radionice

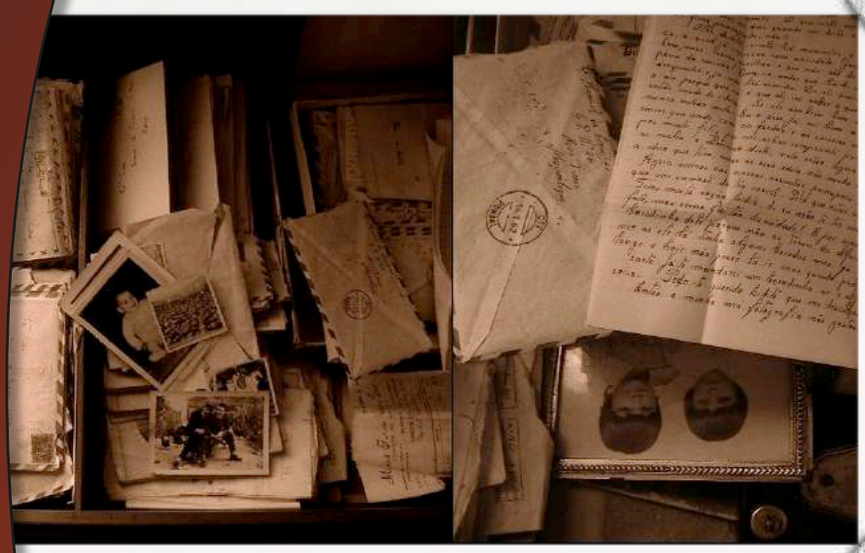

1900.-1945.

23 radionice

Jednom davno... Živjeli smo zajedno

Zajednički rad s multiperspektivnim pristupom

Euroclio - HIP Udruga nastavnika historije, istorije i povijesti Bosne i Hercegovine
HUNP Hrvatska udruga nastavnika povijesti
UDI- EUROCLIO Udruga nastavnika povijesti Srbije,
Slovenska udruga nastavnika opovijesti,
ANIM udruga nastavnika povijesti Makedonije,
HIPMONT Udruga nastavnika povijesti Crne Gore,
SHMHK Udruga nastavnika povijesti Kosova

1900.-1945.

SADRŽAJ

Uvod 4

Bogati i siromašni

1 *Edin Radušić, Bahrudin Beširević*
Jabuka razdora - Agrarno pitanje u političkom i društvenom Životu u Bosni i Hercegovini za vrijeme vladavine Austro-Ugarske.....7

2 *Arbër Salihu*
Agrarna regorma u Kraljevini SHS, i njezi utjecaj na razlicite delove zemlje.....15

3 *Irena Paradžik, Vanja Zidar Šmic*
Ekonimske razlike u prvoj Jugoslaviji.....25

Svakodnevni život običnih ljudi

4 *Emina Živković*
Neka pitanja o "demokraciji" u Kraljevini SHS 37

5 *Ljiljana Lazarević*
Svakodnevni život u Kraljevini SHS (Jugoslaviji) 1918.– 1941. 45

6 *Bojana Dujković - Blagojević*
Školski život djece u Kraljevini Jugoslaviji.....55

7 *Bojana Dujkovic - Blagojevic, Samojko Cvijanovic*
Pismeni ili poslušni, Obrazovanje u Kraljevini Jugoslaviji..... 65

8 *Fetnan Derviš*
Jednako obrazovanje za sve?
Izazovi obrazovanja na Kosovu u Kraljevini SHS 73

9 *Sanja Pereša Macuka, Igor Jovanović*
Jugoslavenski Sokol - čuvar nacionalnog identiteta 85

10 *Igor Jovanović, Sanja Pereša Macuka*
Nogomet i diktatura..... 95

11 *Denis Detling*
Umjetnost i režim 105

12 *Nenad Perošević, Miloš Vukanović*
Promidžba tijekom Drugog svjetskog rata 115

13 *Nenad Perošević, Miloš Vukanović*
Život partizana 123

Ubojstvo kao političko oružje

14 *Melisa Forić*
Sarajevski atentat..........135

15 *Kiti Jurica-Korda*
Pucnji u parlamentu.....151

16 *Ivana Dobrivojević, Goran Miloradović*
Ugrožena država? Terorizam u Kraljevini Jugoslaviji..... 161

17 *Mire Mladenovski*
Atentat u Marseilleu.....173

Konflikt i suradnja

18 *Mire Mladenovski*
Balkanski ratovi - Ratovi za slobodu ili osvajanje?.....183

19 *Iljo Trajkovski*
Pariška mirovna konferencija - Stvaranje zajedničke države Kraljevine SHS / Kraljevine Jugoslavije i velike sile.....201

20 *Donika Xhemajli*
Otpor manjina - Primjer kosovskih Albanaca u Kraljevini SHS.....217

21 *Irena Paradžik, Vanja Zidar Šmic*
Svi protiv svih - slučaj Slovenije.....231

22 *Marjeta Šifrer, Helena Mešnjak*
Djeca u Drugome svjetskom ratu..... 247

23 *Nenad Perošević, Miloš Vukanović*
“Ne znam čiji su avioni, ali su bombe naše.” - Savezničko bombardiranje Jugoslavije tijekom Drugog svjetskog rata..... 257

Učesnici projekta.....265

Uvod

Ova knjiga je rezultat intenzivnog zajedničkog projekta udruga nastavnika povijesti iz zemalja bivše Jugoslavije, uz uključenje stručnjaka iz šire regije, Europe i svijeta pod pokroviteljstvom EUROCLIO-a, Europske udruge nastavnika povijesti

EUROCLIO je osnovan 1992. na traženje Vijeća Europe, radi izgradnje veza između profesionalaca na polju povijesti iz svih dijelova tada tek ujedinjene Europe. EUROCLIO je počeo djelovati kao krovna organizacija koja je okupljala 14 udruga iz 14 većinom zapadnih zemalja, da bi danas narastao do široko rasprostranjene mreže od 44 udruga članica i 15 pridruženih članica iz 52 zemlje.

EUROCLIO podržava razvijanje odgovorne i inovativne nastave povijesti i građanskog obrazovanja, promovirajući kritičko mišljenje, multi-perspektivnost, međusobno poštovanje i uključivanje kontroverznih tema. EUROCLIO zagovara razumnu uporabu obrazovanja iz povijesti i kulturnog nasljeđa u izgradnji i produbljavanju demokratskih društava, povezujući profesionalce preko granica zajednica, država, etničkih grupa i religija. Na takav način nastoji se unaprijediti kvaliteta obrazovanja iz povijesti i građanskog obrazovanja kroz izgradnju nastavničkih sposobnosti koji će nalaziti i primijeniti inovativne nastavne alate i sredstva.

Partnerstvo između EUROCLIO-a i udruga nastavnika povijesti u zemljama bivše Jugoslavije počelo je 2003. projektom Povijest na djelu – pripremanje za budućnost, Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Srbija (2003.-2008.). U 2008. godini u okviru ovog projekta, objavljena je jedinstvena i nagrađena knjiga dodatnih nastavnih materijala „Obični ljudi u neobičnoj zemlji. Jugoslavija između istoka i zapada. Svakodnevni život u BiH, Hrvatskoj i Srbiji 1945-1990“ na 4 jezika, a preko 500 nastavnika povijesti prošlo je edukaciju za uporabu tih materijala. Povijest na djelu proveli su EUROCLIO HiP BiH (Udruga nastavnika povijesti BiH), HUNP (Hrvatska udruga nastavnika povijesti) i UDI-EUROCLIO (Udruga za društvenu povijest Srbije), u suradnji sa Slovenskom udrugom nastavnika povijesti i ANIM-om (Udrugom nastavnika povijesti Makedonije).

Novi projekt

Tijekom 2011. partnerstvo između udruga proširenо je i produbljeno na novi projekt: “Povijest koja povezuje”. Kako poučavati osjetljive i kontroverzne teme u zemljama bivše Jugoslavije? (1900.-1945.). Uključeni su novi ravnopravni partneri: HIPMONT (Udruga nastavnika povijesti Crne Gore), SHMHK (Udruga nastavnika povijesti Kosova), a ojačana je suradnja s Udrugama iz Makedonije i Slovenije.

Ovaj zajednički poduhvat prvenstveno je imao za cilj ojačati nastavu povijesti putem razmjene iskustva između kolega i vršnjaka iz drugih zemalja, te izgraditi kompetencije i zajedničke obrazovne alate. Ukratko: Povijest koja povezuje. Taj je rad također podržao izazove podučavanja povijesti, promociju regionalne suradnje i profesionalnog razvoja između nastavnika, udruga nastavnika povijesti i povjesničara na nacionalnoj i internacionalnoj razini. Cilj koji je postavljen za učenike pretpostavlja razvoj kritičkog mišljenja i razumijevanja regionalne povijesti te učenje povijesti putem učenja vještina i kompetencija. Za širu društvenu zajednicu, u kojoj je obrazovanje kamen temeljac ovaj projekt podržava međusobno razumijevanje, promovira mir, stabilnost i demokraciju u regiji. EUROCLIO i organizacije članice smatraju da se ovim projektom unapređuje proces pomirenja.

U okviru projektnih aktivnosti naročit naglasak stavljen je na razvijanje suvremenih metoda podučavanja povijesti i nastavnog procesa u cjelini. Birajući bolne i kontroverzne teme i prikazujući ih u obliku sveobuhvatnih modula zasnovanih na povijesnim izvorima i istraživanju te spremnih za uporabu u učionici, namjeravali smo potaknuti kritičko razmišljanje i razviti svijest o tome da neko drugi možda neće imati istu interpretaciju „naše slavne prošlosti“.

Dodatni inovativni materijal za nastavu povijesti namijenjen je učenicima završnih razreda osnovnih škola i učenicima srednjih stručnih škola i gimnazija. Ovaj materijal im omogućuje iskusiti pozitivan pristup regionalnoj povijesti za razdoblje 1900-1945. Metodološki pristup odgovara zahtjevima suvremene nastave povijesti u perspektivi razvoja regionalne suradnje, a priznat je i od strane Vijeća Europe (2001:15 i 2009:1880), u preporukama UNESCO-a, te u „Ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje“ Europske Unije (2008.).

Međunarodni projekt

Međunarodni treneri i savjetnici iz Finske, Islanda, Izraela, Južne Afrike, Švicarske i Ujedinjenog Kraljevstva (Engleska, Sjev. Irska i Škotska) održali su aktivne trening radionice, podijelili svoja iskustva iz oblasti nastave povijesti u njihovim zemljama i educirali autore o načinu rada s obrazovnim materijalima zasnovanim na povijesnim izvorima i ishodima učenja.

Predstavnici udruga nastavnika povijesti iz Albanije, Bugarske, Finske, Grčke, Islanda, Italije, Nizozemske, Norveške i Švicarske sudjelovali su kao promatrači u različitim radionicama za autore i stručne osobe u projektu i podijelili svoja mišljenja i stavove i kao stručnjaci i kao učenici.

Autori, stručnjaci i ostali sudionici na ovom projektu mogli su unaprijediti svoje vještine za provođenje kreativnog i modernog pristupa podučavanja nastave povijesti. Unapređujući svoje kompetencije podijelili su i pilotirali nacrt obrazovnog materijala u različitim sredinama uključujući Estoniju, Izrael, Sjevernu Irsku i Ukrajinu..

Tijekom tri godine rada na projektu više od 260 sudionika bilo je uključeno u razne aktivnosti poput radionica, pilotiranja radionica u učionici, seminara, studijskih posjeta, predavanja i međunarodnih konferencija. To im je omogućilo razvijanje novih vještina i kompetencija. Također su uz projekt ojačani i kapaciteti organizacija civilnog društva u regiji.

Zahvale

Ovaj projekt i materijal u vašim rukama omogućili su svojom podrškom Vijeće Europe i United Nations Alliance of Civilizations u 2010. godini te strukturnom i kontinuiranom podrškom fond „Otvoreno društvo – Program za podršku obrazovanju“ i Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevine Norveške. Oni su prepoznali potrebu za povezivanjem i jačanjem suradnje u regiji što je omogućilo društvima na ovom području da budu dio promjena i daju svoj doprinos procesima unaprijeđivanja nastave povijesti u Europi.

Svjesni smo da se navike teško mijenjaju i da je svaki proces promijena u podučavanju spor i teško prihvatljiv, ali vjerujemo da je ovaj doprinos značajan i vrijedan. Izražavamo zahvalnost za uloženi trud autorima radionica koji nose punu odgovornost za sadržaje svojih radionica , ali i isto tako se zahvaljujemo ostalim sudionicima u projektu uključujući istraživače i nastavnike povijesti koji su bili dio ove jedinstvene suradnje.

S ovom publikacijom koja se svrstava među primjerne nastavne resurse možemo biti sigurni da su inovativne metode u učenju i podučavanju nekih osjetljivih i kontroveznih povijesnih tema u ovoj regiji iz razdoblja od 1900. Do 1945. dobile pozitivan poticaj.

Izdavač:
EUROCLIO – European Association of History Educators
www.euroclio.eu

Glavni urednik:
Bojana Dujković - Blagojević

Urednici:
Marjeta Šifrer, Igor Jovanović, Emina Živković, Miloš Vukanović,
Mire Mladenovski, Donika Xhemajli i Melisa Forić

Lektura:
Zlata Knez

Grafičko oblikovanje:
Mire Mladenovski

Tisak:
***Promedia** - Skopje, 2014*

Edin Radušić,
Bahrudin Beširević

Jabuka razdora

AGRARNO PITANJE U POLITIČKOM I DRUŠTVENOM ŽIVOTU U BOSNI I HERCEGOVINI ZA VRIJEME VLADAVINE AUSTRO-UGARSKE

KLJUČNO PITANJE

- Je li „agrarno pitanje“ bilo političko ili ekonomsko pitanje?
- Je li „agrarno pitanje“ doprinijelo podjelama u bosanskom društvu i migraciji stanovništva iz zemlje?

Tema

Tema se bavi agrarnim pitanjem u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Kosovu, Makedoniji i Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (Jugoslaviji). Pokriva razdoblje od kraja 19. stoljeća do 20-ih godina 20. stoljeća. Važnost ove teme dolazi od toga što je agrarno pitanje bilo jedno od najvažnijih pitanja u procesu promjene osmanske (muslimanske) vlasti od strane Austrijanaca i Srba u kršćansku vlast. Na kraju osmanske vladavine većina vlasnika zemlje bili su slavenski muslimani, a većina seljaka slavenski kršćani. Promjena vlasništva nad zemljom s muslimanskih posjednika na kršćanske seljake bila je jedna od glavnih točaka srpskog nacionalnog pokreta tijekom stvaranja srpske nacionalne države u 19. stoljeću i stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (Jugoslavije). Svaka promjena vlasništva nad zemljom shvaćana je od strane muslimana kao direktan napad na zajednicu slavenskih muslimana ili čak napad na njihovu vjeru. Na kraju, agrarno pitanje bilo je neka vrsta paradigme odnosa između muslimana i pravoslavnih kršćana na Balkanu i između muslimanske i kršćanske države. U današnje vrijeme oduzimanje zemlje slavenskim muslimanima i davanje te zemlje kršćanima vidi se kao čin pravde (od strane Srba) ili kao čin nepravde (od strane Bošnjaka muslimana).

Ciljevi:

Radionica nastoji učenicima pružiti informacije o agrarnom pitanju u BiH i utjecaju ovog problema na živote ljudi.

Ishodi učenja:

- Učenici će naučiti o značaju i biti agrarnog pitanja u BiH.
- Učenici će usporediti stavove različitih nacionalnih grupa u odnosu na predložena rješenja agrarnog pitanja.
- Učenici će analizirati povezanost agrarnog i nacionalnog pitanja.

SMJERNICE ZA NASTAVNIKE

Nastavnik daje naputke učenicima i dijeli ih u četiri jednake grupe. Svaka grupa dobiva povijesne i geografske zemljovide i dokumente koji su vezani za njihov zadatak. Pomoću zemljovida lakše će shvatiti položaj Bosne i Hercegovine i položaj bosanskih religijskih grupa u Monarhiji.
Učenici čitaju i analiziraju tekstualne i ostale povijesne izvore slijedeći ključno pitanje i pitanja koja se odnose na njihov zadatak. Rezultat njihovog rada treba biti zapisan u obliku točaka koje će predstaviti jedan ili dva predstavnika svake grupe.
grupa 1. predstavlja gledište Austro-Ugarske vlade,
grupa 2. predstavlja srpsku stranu,
grupa 3. predstavlja gledište Bošnjaka – muslimana,
grupa 4. predstavlja gledište Srbije – Jugoslavije i gledišta zemljoposjednika i seljaka nakon Prvoga svjetskog rata.
Nakon toga svi učenici analiziraju predstavljene argumente i pokušavaju odgovoriti na ključno pitanje: Je li „agrarno pitanje“ bilo političko ili ekonomsko pitanje? Je li „agrarno pitanje“ doprinijelo podjelama u bosanskom društvu i migraciji stanovništva iz zemlje, i kako?

90 minuta

VREMENSKA ORIJENTACIJA

1. korak: Nastavnik daje instrukcije za aktivnost, upoznaje učenike s ključnim pitanjem i povijesnim kontekstom radionice, dijeli učenike u četiri grupe, daje im izvore za rad i objašnjava svakoj grupi što je njihov konkretan zadatak.
2. korak: Analiziranje izvora, diskusija unutar grupe i izvođenje zaključaka
3. korak: Kratki uvod o analiziranim povijesnim izvorima i predstavljanje zaključaka od strane jednog ili dvaju predstavnika svake grupe
4. korak: Završna diskusija kroz prizmu ključnog pitanja. Diskusija je usredotočena na stavove i argumente četiriju strana. Ona ukazuje na slične ili različite elemente u argumentaciji.

UVOD

Agrarno pitanje u Bosni i Hercegovini austro-ugarskog razdoblja bilo je goruće pitanje cjelokupnog društvenog života. Pored age i kmeta u njega su bili uključeni predstavnici austro-ugarske vlasti, domaćih političkih i vjerskih organizacija. Kmetskih porodica za vrijeme austro-ugarske vlasti bilo je više od sto tisuća. Velika većina zemljoposjednika bili su muslimani (Bošnjaci), a velika većina obrađivača zemlje (čifčija, kmetova) bili su kršćani, posebno Srbi. Na područjima koje pripaja Srbija 1878. i nakon balkanskih ratova, kao i nakon stvaranja Kraljevine SHS-a. dolazi do radikalnog rješenja agrarnog pitanja i promjene zemljovlasničkih odnosa.

Izvor **1**

BiH i Balkan poslije 1878.

http://angusyoung111.wordpress.com/2012/07/19/bosnjaci-u-crnoj-gori/(downloaded on 6.travnja 2013.

Izvor **2**

Vjerska struktura zemljoposjednika s kmetovima u Bosni i Hercegovini 1910.

Broj zemljoposjednika s kmetovima	Ukupno	Muslimani	Ostali
	10.463 (100%)	**9.537 (91,15%)**	**926 (8,85%)**

Die Ergebnisse der Volkszählung in Bosnien und der Hercegovina vom 10. Oktober 1910, Sarajevo 1912.

Grupa 1

Izvori za razumijevanje položaja austro-ugarskih vlasti:

1. Kako je Austro-Ugarska shvaćala agrarno pitanje i kakvo rješenje je predložila?
2. Koji su bili argumenti za takvo rješenje?
3. Je li moguće u izvorima naći odgovor: Je li agrarno pitanje utjecalo na migracije stanovništva u to vrijeme, i ako jest, u kojoj mjeri?
4. Kako je želja austrijske politike koja je željela imati lojalne podanike, utjecala na agrarnu politiku?

Izvor **1**

Austro-Ugarska je obećavala da će riješiti agrarno pitanje

„Jedan od glavnih argumenata ministra vanjskih poslova Austro-Ugarske Andrassyja za dobivanje mandata njegove države nad BiH na Berlinskom kongresu bilo je upravo neriješeno agrarno pitanje, koje, po njegovom mišljenju, iscrpljena Osmanska carevina nije bila u stanju riješiti, preporučivši svoju zemlju kao jaku i nepristranu snagu, sposobnu da uredi prilike u toj nemirnoj osmanskoj pokrajini."

F. Hauptmann, *Privreda i društvo u BiH, Sarajevo 1987,* str. 139

Izvor **2**

Austro-ugarska vlast o agrarnom pitanju u saborskim raspravama 1911

"Agrarno pitanje u vrijeme okupacije nije ni postojalo u formi otkupa kmetova (prelazak zemlje u ruke seljaka), već u stvaranju pravne sigurnosti između kmeta i age (zemljoposjednika). Vlada može dakle mirne savjesti potvrditi da je agrarno pitanje točno proučila, oprezno i nepristrano rješavati počela, te ga brzo i uspješno riješila."

Ekspoze civilnog adlatusa barona Benka od 3. travanj 1911, BHS, I/1910-11, III, LXXXVI sjednica, str. 1916)

Izvor **3**

Najava postupnog rješavanja agrarnog pitanja,

"Ništa se silom neće mijenjati bez zrelog prosuđivanja što vam treba. Stari zakoni će vrijediti sve dok novi ne budu doneseni".

Proklamacija cara Franje Josipa upućena stanovništvu BiH 1978, Sarajevski list

Izvor **4**

Vladin zakonski prijedlog o rješenju agrarnog pitanja:

Članak 1.:

"Kmetska se selišta u Bosni i Hercegovini mogu otkupiti samo dobrovoljnom pogodbom između gospodara zemlje i kmeta."

Vladin Zakonski prijedlog o davanju zajmova za dobrovoljno otkupljivanje kmetovskih selišta u Bosni i Hercegovini, Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godina 1911., Sarajevo 1911, str. 177

Izvor **5**

Britanski konzul o agrarnom pitanju i željama seljaka

"Seljaci ne žele obrađivati polja za njihove begove i age i u neznanju vjeruju da će promjena vlasništva biti posljedica njihovog postupka. (...) Na ovakve postupke seljaka vlast je reagirala izdavanjem objave koja upozorava seljake da će oni koji ne obrađuju njihova imanja i ne izvršavaju obaveze prema posjednicima biti podvrgnuti kaznama. ... Austrijske vlasti nastoje pojačati povjerenje jednakim tretmanom i kršćana i muslimana, ali mjere vlasti ne zadovoljavaju kršćane. Oni misle da je pravedno da ne plaćaju ništa zemljovlasnicima."

FO 195/1212, Freeman-Layardu, Bosna Serai, 19th February 1879, no. 8; FO 195/1212, Freeman-Layardu, Bosna Serai, 3. prosinca 1879.*, br. 43*

Izvor **6**

Stav austro-ugarske vlasti o promjeni zemljovlasništva:

"Još ranije se mogao uočiti stav Austro-Ugarske da se ne dozvoli prelazak zemlje u srpsko vlasništvo i njihovo jačanje na tom polju. Naglašeno je da bi ovakva promjena bila politički nepoželjna, vjerojatno zbog sve većeg utjecaja Srbije i nepouzdanosti srpskog etničkog elementa. Cilj vlasti bio je prelazak zemlje u austrijske ruke, pri čemu bi značajnu ulogu odigrala Austrijska banka sa sumom do 10,000.000 kruna. Kupljena zemlja bila bi stavljena na raspolaganje austrijskim kolonistima."

Edin Radušić, *Agrarno pitanje u bosanskohercegovačkom Saboru*, magistarski rad, str. 77

Grupa 2

Kako srpska strana razumije agrarno pitanje i koje rješenje nudi?

1. Koji su bili argumenti za takvo rješenje?

2. Je li moguće u izvorima pronaći sljedeće: Je li agrarno pitanje utjecalo na migracije stanovništva u to vrijeme, i ako jest, u kojoj mjeri?

3. Kako je austrijska agrarna politika utjecala na lojalnost ili nelojalnost Srba?

Izvor **1**

Srpski seljaci o agrarnom pitanju i povezivanje agrarnog pitanja s pitanjem odanosti državi

"Stanovništvo nevesinjskog kraja smatra se tradicionalnim vlasnikom zemlje koju obrađuje i o tome se izjašnjava 'To je vlasništvo moga djeda, što su mu ga Turci silom oduzeli. Otomanska uprava je silom oduzela naš posjed i dala ga feudalcima, dok smo mi na svom ognjištu i svojoj zemlji slobodni, možemo biti od koristi i sebi i vladi. Svaki feudalac naš je neprijatelj i tko njega uzima u zaštitu, taj nas tlači.'"

H. Kapidžić, Iseljavanje srpskog seljaštva iz Hercegovine 1902., GDIBiH

Izvor **2**

Običan čovjek o agrarnom pitanju

"Jedan Mostarac je pričao: 'Znaš li, gospodine, kakva nam je danas fajda* od kmetova? Uzmi mijeh, pa ga napuni zejtinom (ulje) i načini malu rupu, da kaplje kap po kap na zemlju. U dugo vremena kane po jedna kap i zemlja je upije. Kad iskaplje sav zejtin, u mijehu nema ništa, a ni na zemlji se ne može poznati, gdje je kapalo. Mijeh ti je kmet, a zemlja ti je aga.'"

Srpska riječ, br. 239, 2. (13.) 11. 1910.

Izvor **3**

Srpski poslanici u BiH Saboru o agrarnom pitanju i pitanju odanosti državi

"Zbog prezaduženosti seljaci bi pri fakultativnom otkupu (sporazumom između zemljoposjednika i kmeta) pri prvoj nerodici došli na prosjački štap. S druge strane, od seljaka koji bi se oslobodio obligatornim načinom (obveznim prelaskom u ruke seljaka bez obzira na volju zemljoposjednika) i država bi imala velike koristi. Dobila bi odane podanike, prožete ljubavlju prema domovini, koji bi bili temelj reda i zakonitosti. (...) Broj srednjovjekovne bosanske vlastele koja je prešla na islam nije bio tako velik, kako govore muslimani, i na početku 19. stoljeća u Bosni je bilo svega 48 nasljednih begova. Spahije na početku osmanske uprave nisu bili domaći sinovi nego stranci, porijeklom iz Azije. Tek u vrijeme anarhije u Osmanskom carstvu asimilirani stranci prigrabili su svu vlast u Bosni pretvarajući carske zemlje u svoje baštine (vlasništvo). S druge strane, Srbi su u Bosanskoj krajini imali autonomiju u doba klasične osmanske vlasti, ali su je s vremenom izgubili kao i tapije (dokument o posjedu zemlje) na svoju zemlju, najčešće nasiljem. Ako bi Srbi i bili doseljenici iz stare Srbije, Crne Gore i istočne Hercegovine, sigurno su imali više moralnog prava na zemlju od onih koji su došli iz Anadolije ili iz nekog drugog dijela Male Azije. I srpski poslanici smatraju agrarno pitanje životnim za svoj narod. (...) Da dođe do uvjerenja o nužnosti obligatornog otkupa, ministra Bilinskog natjerala je pretpostavka da će Bosna i Hercegovina biti okružena nizom slobodnih seljaka. Od sinjeg mora do tihog Dunava srpska će država pronalaziti slobodne seljake, pa kad vide seljaci u BIH kako su oni u Srbiji slobodni, moglo bi se dogoditi da počnu gravitirati onamo."

Sjednice BH Sabora za 1910. i 1911. *BHS, I/ 1910/1911.,Sarajevo 1911.*)

Izvor **4**

Iseljavanje iz Bosne i Hercegovine

"Za vrijeme austro-ugarske vladavine (1878.-1918.) računa se da je Bosnu i Hercegovinu napustilo oko 140.000 muslimana, koji su odselili u Tursku*,i oko 30.000 do 40.000 Srba koji su, većinom, naseljavani u Srbiju. (...) Pokret iseljavanja seljaštva iz nevesinjskog područja dobiva na zamahu i širini odlaskom prvih obitelji u Srbiju, a širi se iz Zovog Dola i Lukavca …"

* Između Berlinskog kongresa 1878. i Balkanskih ratova 1912.-13. Osmansko carstvo je na krajnjem sjeverozapadu obuhvaćalo teritorij Novopazarskog sandžaka i tako s Austro-Ugarskom graničilo na istočnoj granici današnje Bosne i Hercegovine.

I. Hadžibegović, Moderne migracije, Prilozi IIS, XXII/23; Izvještaj barona Redvica okružnoj oblasti od 16. lipnja 1902., prema H. Kapidžić, Iseljavanje srpskog seljaštva iz Hercegovine 1902., GDIBiH,

Izvor **5**

Pjesnik Aleksa Šantić o iseljavanju srpskog seljaštva iz Hercegovine

"O, ne dajte, Srbi, da Vukova ljaga
Okalja vam obraz čist ko sunce s neba!
Ne idite, braćo, od rodnoga praga,
Jer mučenoj zemlji mučenika treba...
Treba muške snage i viteških ruka,
Treba Obilića i slobodnih lâvâ;
Treba vaše smrti i vašijeh muka,
Jer, tamo daleko, naša zora spava."
"Znaš li tamo ono mjesto slavno,
Znaš li, brate, Nevesinje ravno?
Tamo braća u nevolji cvile:
Mračna čela poniknula nikom,
Sledila se srca u junaka,
Sledile se duše u junaka,
Jer nevolja opasala jaka:
Zla godina i zli janjičari,
Kroz koševe prazne vjetar duva,
Glad se ceri, mučenike mjeri,
Okiva ih verigama ljutim,
Sokolima laka lomi krila,
Da nam zemlja ostane bez krilâ"

Aleksa Šantić, SEOBA (1902.); ZNAŠ LI, BRATE, NEVESINJE RAVNO? (1903)

Grupa 3

Kako su Bošnjaci/muslimani razumjeli agrarno pitanje i kakvo rješenje oni nude?

1. Koji su argumenti za takvo rješenje?

2. Je li moguće u izvorima pronaći utjecaj na migracije stanovništva iz tog vremena, i ako jest, u kojoj mjeri?

3. Kako je austrijska politika utjecala na lojalnost ili nelojalnost muslimana?

Izvor **1**

Molba travničkih i sarajevskih begova upućena austrijskom caru 1895.

"Položaj muslimana pod austro-ugarskom upravom općenito je počeo da slabi i za to krivicu snose upravne vlasti, jer ne vode dovoljno računa da se poštuju običaji i propisi koji su na snazi niti vode računa o ljudskoj pravdi. Ne uzimanje u zaštitu prava muslimana u agrarnim stvarima pokrenulo je muslimane na selidbu u Tursku. ... "Za vrijeme ustro-ugarske vladavine (1878.-1918.) računa se da je Bosnu i Hercegovinu napustilo oko 140.000 muslimana, koji su odselili u Tursku i oko 30.000 do 40.000 Srba koji su, većinom, naseljavani u Srbiju."

Borba Muslimana BiH za vjersku i vakufsko mearifsku autonomiju, Građa, sabrao i uredio: Ferdo Hauptman, Sarajevo 1967. str. 63;I. Hadžibegović, *Moderne migracije*, prilozi IIS, XXII/23)

Izvor **2**

Muslimanske novine o važnosti zemljoposjeda

"Muslimani, ne puštajte zemlje iz ruku jer narod bez zemlje je narod bez budućnosti, jest stablo bez korijenja. Organizirajte društva za kupovanje zemlje."

"Musavat", br. 82, 8. listopada 1910.

Izvor **3**

Muslimanski zastupnici u Saboru o agrarnom pitanju

"U Bosni i Hercegovini muslimani smatraju da je za obvezatni otkup kmetova (obvezan prelazak zemlje u ruke seljaka bez obzira na volju zemljoposjednika) vezan njihov životni opstanak. (...) Kad biste vi (Srbi) htjeli bratski raditi, (...) ne biste ga ni onda kad bi to pitanje vi odlučivali, trebali forsirati. ... "Muslimanski su posjednici starosjedioci, a zemlja bosanskih aga i begova njihova je baština (vlasništvo) još od srednjeg vijeka koju su im Osmanlije priznale prilikom osvajanja Bosne, kada je bosanska vlastela mahom prešla na islam. Tek zadnje osmansko zakonodavstvo napravilo je od vlasnika u potpunom smislu mutesarife, tj. vlasnike u smislu šerijatskog prava… Kraljevi i velikaši bosanski bili su ili katolici ili patareni (bogumili) pa ni narod nije bio pravoslavne vjere jer je tada u Evropi vladalo načelo, 'Čija zemlja toga i vjera'. Patareni toliko voljahu svoju baštinu da radi nje i na islam prijeđoše jer su je jedino tako mogli zadržati po osvajanju Bosne od strane Osmanlija. Pravoslavni narod u Bosni nije starosjedilački već doseljenički i to najviše iz stare Srbije, koji se u Bosnu naseljavao u doba osmanske vladavine, zbog smanjivanja broja muslimana nakon pomora od kuge i ratova. (…) Kada bi zakupnik postao slobodnim seljakom, napredak mu nije osiguran jer ni slobodni seljaci, kojih je oko polovina, uglavnom ne stoje ništa bolje. Većina zakupnika nije naviknuta na samostalno gospodarenje zemljom, neki čifluci bi se s vremenom raskomadali i usitnili zbog dioba među suvlasnicima te ne bi bili dovoljni za prehranjivanje njihove obitelji i, na kraju, postojala je opasnost da, kada zemlja bude mobilna, budući slobodni seljak padne u ruke zelenaša i pretvori se u bezemljaša. Od ovih nedaća čifčija je bio zaštićen u zakupničkom odnosu, u kojem se do tada nalazio."

Sjednice BH Sabora za 1910. i 1911. *BHS, I/ 1910/1911.*,Sarajevo 1911

Izvor **4**

Pjesnik Aleksa Šantić o iseljavanju bosanskohercegovačkih muslimana

"Ostajte ovdje!...Sunce tuđeg neba,
Neće vas grijat kô što ovo grije;
Grki su tamo zalogaji hljeba
Gdje svoga nema i gdje brata nije.
Od svoje majke ko će naći bolju?!
A majka vaša zemlja vam je ova;
Bacite pogled po kršu i polju,
Svuda su groblja vaših pradjedova. ...
U tuđem svijetu za vas pelin cvjeta;
Za ove krše sve vas, sve vas veže:
Ime i jezik, bratstvo, i krv sveta,
Ostajte ovdje!... Sunce tuđeg neba
Neće vas grijat kô što ovo grije
Grki su tamo zalogaji hljeba
Gdje svoga nema i gdje brata nije ..."

Aleksa Šantić, *Ostajte ovdje*

Izvor **5**

Srpski etnograf Jovan Cvijić o uzrocima iseljavanja Bošnjaka/muslimana i problemu zemljoposjeda.

"Poznato je da su se muhamedanci počeli iseljavati iz Bosne i Hercegovine poslije (austro-ugarske) okupacije; pred 1908. godinu to iseljavanje je bilo sasvim oslabjelo, a od aneksije tada je poprimilo najveće razmjere. Ovo je naročita vrsta migracija. U Europi migriraju danas veće narodne mase iz ekonomskih razloga. Iseljavanje bosanskih muhamedanaca samo je u maloj mjeri izazvano ekonomskim, mnogo više psihičkim uzrocima. Ali najveća opasnost od iseljavanja bosanskih muhamedanaca i za srpsku narodnost i za ostale domaće čimbenike u Bosni u tome je što će iza bosanskih muhadžira (iseljenika) ostati prazna zemlja, veliki prostori i što one mogu biti naseljene strancima. Zato nije dovoljno samo otkupljivanje zemlje, koje ostanu iza muhamedanaca u Bosni, već treba spriječiti da se na njima naseljavaju stranci. Treba naseljavati Srbe, Hrvate i Slovence. Ako se ne mogu naseliti ljudi našega jezika, neka to ostanu unutrašnje prostori, po kojima će se moći domaći raširiti i umnožiti.

Jovan Cvijić, *O iseljavanju bosanskih muhamedanaca*, "Književni glasnik", *16. lipnja 1910.* Sabrana dela, Knjiga 3 (Tom I): Beograd, 1987.

Grupa 4

Izvori za razumijevanje gledišta srpsko/jugoslavenske vlade.

1. Kako je srpska / jugoslavenska vlada razumjela agrarno pitanje i kakvo rješenje ona predlaže?
2. Koji su razlozi takvom rješenju?
3. Kakva je bila reakcija zemljoposjednika i seljaka te njihovih političkih predstavnika?

Izvor **1**

PRETHODNE ODREDBE ZA PRIPREMU AGRARNE REFORME (27. veljače 1919.)

I. Raskidanje kmetskih odnosa

1. Kmetski (čivčijski) odnosi u BiH, zatim u novim krajevima Srbije i Crne Gore razrješuje se, a novo se stvaranje kmetskog (čivčijskog) odnosa zabranjuje.
2. Dosadašnji kmetovi (čivčije) proglašavaju se slobodnim vlasnicima dosadašnjih kmetskih zemalja.
3. Dosadašnji vlasnici (age) dobivaju za oduzetu zemlju odštetu, koju im garantira država. Posebnim će se zakonom odrediti visina odštete i način kako će se ona isplatiti. …

II. Raskidanje kolonskih odnosa

7. Kolonski i ostali kmetstvu slični odnosi između gospodara zemljišta i težaka u Istri, Goričkoj, Dalmaciji i drugim oblastima Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca raskidaju se sukladno ustanovama prvog poglavlja ovih odredaba.

Službene novine Kraljevstva SHS, 27. veljače 1919, Petranović-Zečević, Istorija Jugoslavije 1918.-1988.

Izvor **2**

RADIKALI I MUSLIMANSKI NACRT USTAVA

Još je teže pitanje agrara. Za muslimane ono je najvažnije. … Muslimani dakle traže naknadu apsolutnu i opću, za sva dobra ma kakve prirode bila ona, ako imaju materijalnu vrijednost, a trebala bi im se oduzeti ili su im već oduzeta. A evo što kaže druga zainteresirana strana, težaci bosanski, u svom ustavu: "Zemlja pripada onima koji je sami obrađuju. Svi dosadašnji oblici držanja i svojine zemlje koji su protivni ovom načelu ukidaju se ukoliko se zakonom ne odrede izuzeci. Nigdje ne smiju postojati kmetski, čivčijski, kolonski i njima slični odnosi. Za raskidanje takvih odnosa u korist koji su zemlju radili ne priznaju se naknade." …

Petranović-Zečević, Istorija Jugoslavije 1918.-1988, str. 189-190.

Izvor **3**

USTAV KRALJEVINE SHS

Članak 42.

Feudalni odnosi smatraju se pravno ukinuti danom oslobođenja od tuđinske vlasti. Ukoliko su negdje prije toga roka počinjene nepravde razrješenjem feudalnih odnosa ili njihovim pretvaranjem u privatno-pravne odnose, mora se zakonom ispraviti.

Kmetovi (čivčije), kao i uopće zemljoradnici koji obrađuju zemlju u kmetstvu sličnom odnosu, utvrđuju se kao slobodni vlasnici državnih zemalja, ne plaćaju za to sami nikakvu odštetu, i moraju se registrirati.kmetova, te pravna zaštita toga odnosa s obje strane.

Službene novine Kraljevstva SHS, br.142, 28. lipnja 1921, Petranović-Zečević, Istorija Jugoslavije 1918.-1988.

Izvor **4**

AGRARNO PITANJE U BIH

Odatle je reis-ulema Čaušević točno rekao predsjedniku Zemaljske vlade Atanasiju Šoli da je Bosna zapala pod teror kakav ne pamti. Na udaru su se prvo našli bošnjački zemljoposjednici, kojima su srpski seljaci širom Bosne jednostavno palili kuće i gospodarske zgrade i time otimali zemlju. Stanje naroda bilo je takvo da je regent Aleksandar u Manifestu narodu od 24. XII. 1918. (6. I. 1919.) pored ostalog izjavio:

"Ja želim da se odmah pristupi pravednom rješavanju agrarnog pitanja i da se ukinu kmetstva i veliki zemljišni posjedi. U oba slučaja zemlja će se podijeliti među moje siromašne zemljoradnike, s pravičnom naknadom dosadašnjim njenim vlasnicima."

M. Imamović, *Historija Bošnjaka*, str. 490

Izvor **5**

PROGRAM JUGOSLAVENSKE MUSLIMANSKE ORGANIZACIJE

III. Gospodarska politika

Do rješenja kmetskog pitanja ostaju nepromijenjenoj na snazi i dosadašnji pravni odnosi između zemljovlasnika i kmetova, te pravna zaštita toga odnosa s obje strane.

Petranović-Zečević, Istorija Jugoslavije 1918.-1988, str.205.

Izvor **6**

KARIKATURE

Izložene na prozorima banjalučkog demokratskog lista “Država”, u znak protesta zbog politike suradnje vladajućih radikala s Jugoslavenskom muslimanskom organizacijom i Slovenskom ljudskom strankom i sporosti rješenja agrarnog pitanja.

Radikalna parlamemntarna zajednica

Arhiv BiH, Fond Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, 12789/1920, prezidijal; Enes Omerović, Političko nasilje u BiH 1918-1921, magistarski rad, Filozofski fakultet u Sarajevu, str. 171

Pašić i kmetovi

Arhiv BiH, Fond Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, 12789/1920, prezidijal; Enes Omerović, Političko nasilje u BiH 1918-1921, magistarski rad, Filozofski fakultet u Sarajevu, str. 171)

Izvor **7**

SPORAZUM VLADE I DŽEMIJETA O GLASANJU ZA USTAV

1. Dosadašnji vlasnici u južnoj Srbiji dobivaju pravednu naknadu za oduzetu zemlju.
3. Ako bivši vlasnici nemaju nikakvog drugog zemljišta, osim onoga na kome žive kmetovi ili koje se nalazi u kmetstvu sličnom odnosu, takvim se vlasnicima pored naknade u novcu osigurava najmanje 20 hektara t.j. 200 dunuma* ziratnog* zemljišta, ako su se zemljoradnjom bavili ili se žele zemljoradnjom baviti sami ili u osobnom angažmanu.
4. Ako bivši vlasnici imaju pored kmetskog zemljišta (…) još i potpuno slobodno zemljište (begluk), dobit će samo naknadu u novcu.

dunum- obradiva zemlja koju čovjek može preorati u jednom danu

ziratno zemljište- poljoprivredno, obradivo zemljište

Petranović-Zečević, Istorija Jugoslavije 1918.-1988, str. 190-191

Izvor **8**

ELIMINACIJA FEUDALNIH ODNOSA U NOVOOSLOBOĐENIM KRAJEVIMA

Proširenjem granica Srbije 1878. godine na jugoistok (Niš, Pirot, Leskovac) nametnulo se pitanje razrješenje problema imovinskih odnosa u novooslobođenim krajevima. Srbija, kao zemlja slobodnog seljaštva, nije mogla trpjeti spahijski i čitlučki feudalni turski sustav, ali je proglašenje seljaka vlasnicima bez naknade bilo protivno odredbama Berlinskog ugovora koji je izričito nalagao poštovanje imovinskih prava muslimana. Iz novooslobođenih krajeva iselio se pri završetku rata znatan broj muhamedanskih stanovnika. Prvo naseljavanje, pretežno Crnogoraca, bilo je neregulirano i donijelo je kaotično i samovlasno zauzimanje zemlje i sječu državnih šuma.

http://sh.wikipedia.org/wiki/Agrarna_reforma (downloaded *6. travnja 2013.*

Izvor **9**

AGRARNA REFORMA I KOLONIZACIJA NA PROSTORIMA KOSOVA I MAKEDONIJE NAKON BALKANSKIH RATOVA

Jedna od glavnih mJera za sređivanje stanja na Kosovu i Metohiji, isto tako u Makedoniji, trebala je biti agrarna reforma i kolonizacija... Uredba o naseljavanju novooslobođenih i dijelova priključenih Kraljevini Srbiji donesena je, doduše, 20. veljače 1914. godine, ali je bilo premalo vremena za njeno metodično i masovnije provođenje u život u mobilizacijskim i ratnim uvjetima koji su nastali već srpnja iste godine. Glavni je zadatak bio, međutim, likvidacija feudalnih odnosa, koji su i bili pretpostavka ranijih i zatečenih nacionalnih odnosa; zemlja se nalazila uglavnom u rukama čitluk-sahibija (zemljoposjednika) ... Nosioci feudalnog sustava bili su turski i albanski begovi i čitluk-sahibije, a ovisno stanovništvo sastojalo se od srpske i albanske sirotinje.

Dimitrije Bogdanović, KNJIGA O KOSOVU, SRPSKA AKADEMIJA ZANOSTI I UMJETNOSTI, POSEBNA IZDANJA, Knjiga DLXVI , PREDSEDNIŠTVO, Knjiga 2, Urednik: akademik ANTONIJE ISAKOVIĆ, BEOGRAD, 1986 /knjiga dostupna na http://www.rastko.rs/kosovo/istorija/knjiga_o_kosovu/ (6. 4. 2013)

TEZE ZA ZAVRŠNU DISKUSIJU

1. Kod strana usredotočenih na argumentaciju, preciziraju li se argumenti bitni samo za njihovu stranu ili za obje strane?
2. Do koje je mjere agrarno pitanje doprinijelo podjelama unutar bosanskog društva?
3. Kako je agrarno pitanje utjecalo na migracije iz zemlje?
4. Kako je agrarno pitanje riješeno po okončanju osmanske vladavine (u Sandžaku, na Kosovu i u Makedoniji), a kako nakon završetka austro-ugarske vladavine (u Bosni i Hercegovini)?

Arbër Salihu

Agrarna reforma u Kraljevini SHS

i njezin utjecaj u različitim dijelovima zemlje

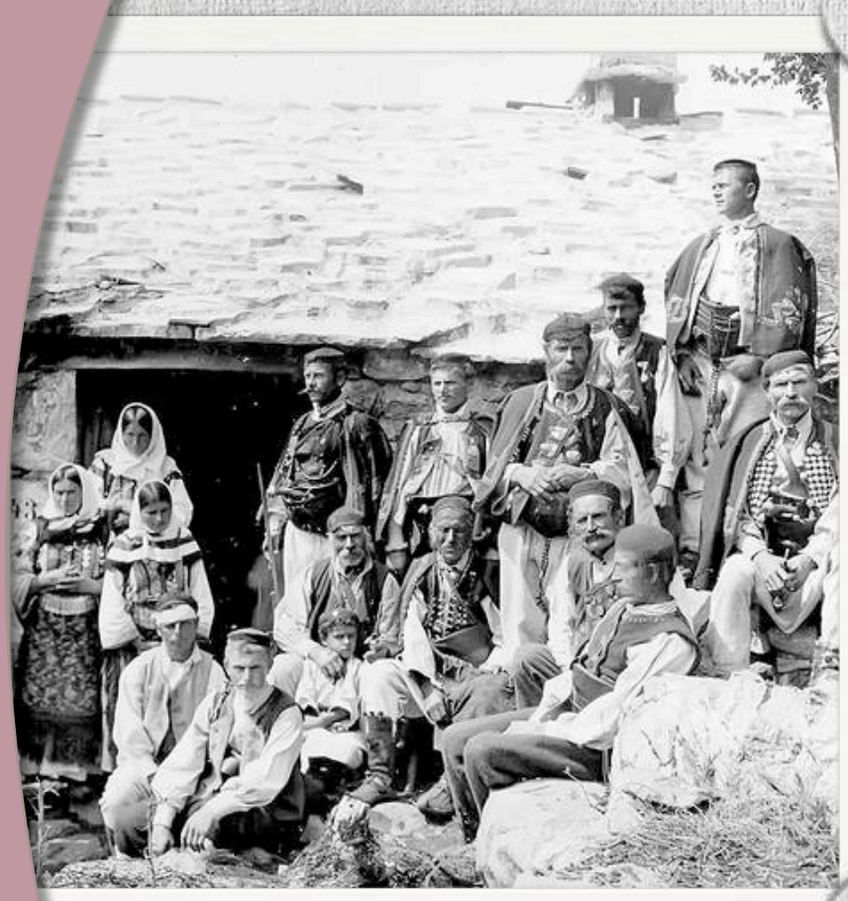

Ključno pitanje:

Kako je provedena agrarna reforma, kakve su bile posljedice na život običnih ljudi?

Ciljevi:

- Kritičko razumijevanje kompleksne prirode prošlosti
- Razumijevanje problema agrarne reforme
- Razumijevanje uzroka i posljedica agrarne reforme

Ishodi učenja:

- Učenici će spoznati razloge za primjenu agrarne reforme.
- Uspoređivanje realizacije reforme u različitim dijelovima Jugoslavije.
- Analiziranje uloge reforme u životima ljudi (Kako je reforma utjecala na život ljudi?)
- Procjenjivanje efikasnosti reforme u općem smislu.

90 minuta

UPUTE ZA NASTAVNIKE

Korak 1.
Uvod

Korak 2.
Grupni rad
Nastavnik dijeli učenike u tri grupe:
Grupa 1.: Predstavljat će gledište Kraljevine SHS; grupa 2.: Ocijenit će pravi razvoj agrarne reforme; grupa 3.: Predstavit će načine na koje se agrarna reforma odrazila na živote običnih ljudi.
Nastavnik dijeli izvore za svaku grupu, daje učenicima potrebna upute za rad i pitanja.

Korak 3.
Svaka grupa analizira svoje izvore. Grupe zatim pokušavaju odgovoriti na pitanje za svoju grupu. Nakon analize izvora grupe pripremaju svoje zaključke.

Korak 4.
Svaka grupa predstavlja svoje rezultate pred razredom. Nakon toga slijedi diskusija.

Korak 5.
Nastavnik daje tri pitanja za otvorenu raspravu. Pitanja su:
1. Je li reforma postigla cilj zbog kojeg je proglašena?
2. Jesu li građani bili zadovoljni reformom?
3. Kakvi su bili učinci reforme?

Korak 6.
Na kraju nastavnik pravi tablicu s dvije kolone, jednu s pozitivnim učincima reforme i drugu s negativnim učincima reforme. Učenici po grupama odlučuju koje će tri stavke navesti u svakoj koloni, a vođa grupe ih ispisuje na ploči. Ovi zaključci bit će tema sljedeće diskusije između grupa.

Agrarna reforma u Kraljevini SHS	
Pozitivni efekti	Negativni efekti
1	1
1	1
1	1
2	2
2	2
2	2
3	3
3	3
3	3

Uvod

Tema
Agrarna reforma veoma je važno pitanje za regiju, jer govori o vlasništvu nad zemljom i o egzistenciji stanovništva.
Ovom radionicom pokušat ćemo predstaviti razloge za agrarnu reformu i njeno provođenje u Kraljevini SHS, kako je završila i kakvi su bili učinci reforme na život ljudi u raznim dijelovima zemlje.

Izvor **1**

Kraljevina SHS – poljoprivredna zemlja

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca bila je tipična agrarna zemlja. Poljoprivreda je bila temeljna grana ekonomije u svim dijelovima zemlje. Jedno od najvažnijih pitanja u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca bilo je agrarno pitanje. Različite i posebne strukture vlasništva nad zemljom u različitim dijelovima zemlje te revolucionarno raspoloženje među seljacima u selima bili su razlozi koji su opravdavali poduzimanje koraka na organiziranju i provođenju demokratske zemljišne reforme u Kraljevini SHS.

Mr. Gordana Drakić
"AGRARNA REFORMA U KRALJEVINI SRBA, HRVATA I SLOVENACA -POJAM I OSNOVNE KARAKTERISTIKE"
FREE LAW JOURNAL – VOL. 3,NUMB 4 (18. listopada 2007)
ttp://www.freeworldpublishing.com/ILYV12008.pdf (downloaded *19. travnja 2013.*)

Izvor **2**

Struktura posjeda u Kraljevini SHS

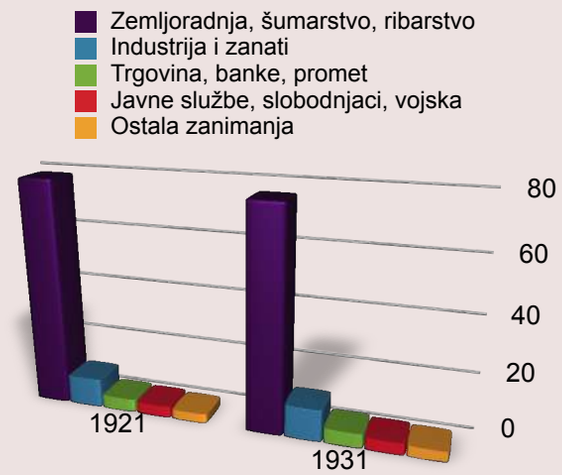

Zanimanja stanovništva Kraljevine, prema Lj. Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918-1941,str. 35

Izvor **3**

Zaposlene osobe prema glavnom zanimanju 1931.

Republika	Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo	Industrija i obrt	Trgovina kredit i promet	Javna služba, slobodna zanimanja i vojska	Ostalo	Ukupno
Slovenija	60,8	21,1	5,7	4,9	7,7	100%
Hrvatska	76,3	10,7	4,3	4,2	4,5	100%
Srbija: **Centralna Srbija** **Vojvodina i Kosovo**	79,3 62,0 85,8	8,9 15,2 4,9	3,4 5,7 2,2	4,5 5,2 3,9	3,9 4,7 3,2	100% 100% 100%
BiH	84,1	6,7	3,1	3,8	2,5	100%
Crna Gora	78,1	5,8	3,0	8,3	4,8	100%
Makedonija	75,1	9,4	4,1	7,0	4,4	100%
Sandžak	89,3	3,9	1,0	2,5	2,4	100%

Izvor **4**

Agrarna struktura Jugoslavije

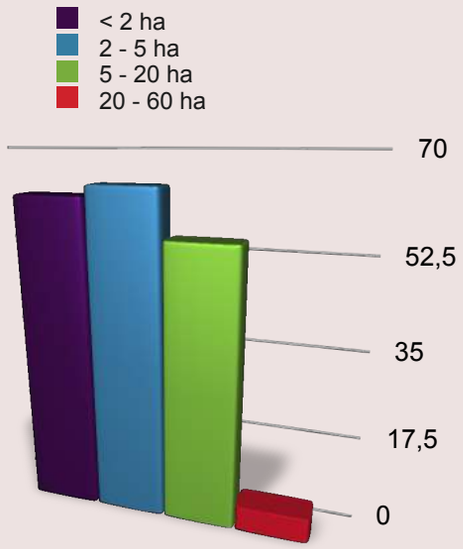

Mirković, Mijo: Ekonomska historija Jugoslavije. Zagreb: Informator - Zagreb 1968. cmp. 322.

Izvor **5**

Zašto je predložena agrarna reforma?

U Srbiji i Crnoj Gori situacija na selu bila je drugačija. Seljaštvo je bilo zaokupljeno nacionalnim i stranačkim pitanjima i borilo se protiv ratnih profitera zahtijevajući da im se dodijeli zemlja, zasnivajući taj zahtjev na odluci Vlade Srbije iz 1917., prema kojoj "*svaka osoba koja se dobrovoljno pridruži Srpskoj vojsci i uzme učešće u predstojećim bitkama, nakon rata u oslobođenoj domovini, u znak priznanja za doprinos, dobit će dovoljnu količinu obradivog zemljišta koje omogućava naseljavanje.*" U takvim društvenim okolnostima najviši predstavnici vlasti u Kraljevini SHS odlučili su poduzeti odgovarajuće mjere kako bi umirili seljake. Da bi pridobili seljake na mirnu promjenu postojeće vlasničke strukture nad agrarom, formirano je Privremena nacionalno predstavništvo kako bi pripremilo promjene u vlasničkoj strukturi, u skladu sa zakonom.

Ratko Ljubojević, Zemljišni odnosi u Jugoslaviji tijekom diktature kralja Aleksandra.: 19. travnja 2013., Original scientific paper UDC 32.2.021.8 (497.1)"1918/1941" http://www.megatrendreview.com/files/articles/015/18.pdf (downloaded April 19, 2013)

Grupa 1

Pitanja

1. Zašto je vlada bila zainteresirana za provođenje agrarne reforme?
2. Koje je mjere vlada poduzela na provođenju reforme?

Izvor **1**

Proglas Kralja Aleksandra

Ubrzo nakon formiranja Kraljevine SHS uslijedila je značajna akcija Regenta.
On je utjecao na umirivanje nezadovoljstva seljaštva u vezi s agrarnim pitanjem.
Dana 6. siječnja 1919, regent Aleksandar objavio je sljedeći manifest, u kome je, između ostalog, rečeno:
„Želim da odmah pristupite nalaženju pravičnog rješenja agrarnog pitanja i ukinete kmetstvo i velike zemljišne posjede. U oba slučaja zemlja će biti podijeljena među siromašnim zemljoradnicima, uz pravičnu naknadu prethodnim vlasnicima.
Neka svaki Srbin, Hrvat i Slovenac budu gospodari svoje zemlje.
U našoj slobodnoj zemlji mogu postojati i postojat će samo slobodni zemljoposjednici. Ja sam zato pozvao moju vladu da odmah formira komisiju koja će pronaći rješenje agrarnog pitanja i pozivam vas, seljake, da imate povjerenja u moju kraljevsku riječ, da mirno čekate, a zemlja će biti zakonito podijeljena, i to će biti pravično pred Bogom i pred ljudima, kao što već jeste u Srbiji."

Službene Novine Kraljevstva SHS br.2 od 28. siječnja 1919. godine ttp://www.freeworldpublishing.com/ILYV12008.pdf (downloaded 19. travnja 2013.

Izvor **2**

Komisija za pripremu propisa za agrarnu reformu

Proglas kralja Aleksandra od 21. prosinca 1918. naglašava potrebu za agrarnom reformom. Na temelju proglasa formirana je Komisija za pripremu propisa za provedbu agrarne reforme. Komisija je imala sljedeće stalne članove: Vitomir Korać, ministar za socijalna pitanja, dr. Živko Petričić, ministar poljoprivrede i dr. Uroš Krulj, ministar zdravstva.

Dr. Mehmed Spaho, ministar šumarstva i rudarstva, bio je postavljen za povremenog člana. Složenost zadatka pred Komisijom odražavala se u činjenici da je agrarna reforma imala politički, društveni i ekonomski karakter. Politički karakter ogledao se u snižavanju društvenih tenzija.

Ratko Ljubojević, Zemljišni odnosi u Jugoslaviji tijekom diktature kralja Aleksandra:.,Original scientific paper UDC 332.2.021.8(497.1)"1918/1941" http://www.megatrendreview.com/files/articles/015/18.pdf (downloaded 19. travnja 2013)

Izvor **3**

Što je proglašeno za agrarnu reformu?

Rečeno je da je reforma bila „revolucionarna mjera" kao proces tranzicije iz feudalizma u kapitalizam, koju je poduzela država, s ciljem da napravi promjene u vlasništvu nad poljoprivrednim zemljištem.

Malo zatim, 25. veljače 1919., Komisija je usvojila nacrt dokumenta pod nazivom Propisi za pripremu agrarne reforme. Ovaj propis omogućio je uspostavljanje državne kancelarije za agrarnu reformu, pod čijom će se kompetencijom izvesti reforma. Rad Kancelarije nadgledalo bi Ministarstvo socijalne politike.
Kako se pokazalo, pitanje agrarne reforme bilo je suviše složeno da bi ga provelo Ministarstvo socijalne politike. Rezultat toga bio je da je vlada Kraljevine SHS napustila ideju o formiranju državne kancelarije te je 2. travnja 1919. imenovala prvog ministra za agrarnu reformu, dr Franju Polaka (1877.-1939.).

Ratko Ljubojević, Zemljišni odnosi u Jugoslaviji tijekom diktature kralja Aleksandra, Original scientific paper UDC 332.2.021.8(497.1)"1918/1941" www.megatrendreview.com/files/articles/015/18.pdf (downloaded 19. travnja 2013.

Izvor **4**

PRETHODNE ODREDBE ZA PRIPREMU AGRARNE REFORME 27. veljače 1919.

Raskidanje kmetskih odnosa.

1. Kmetski (čivčijski) odnos u Bosni i Hercegovini, zatim u novim krajevima Srbije i Crne Gore raskida se, a novo se stvaranje kmetskog (čivčijskog) odnosa zabranjuje.
2. Dosadašnji kmetovi (čivčije) proglašavaju se slobodnim vlasnicima dosadašnjih kmetskih zemalja.
3. Dosadašnji vlasnici (age) dobivaju za oduzetu zemlju odštetu, koju im garantira država. Posebnim će se zakonom odrediti visina odštete i način kako će se ona isplatiti.
4. U odštetu će se uračunati i kmetski dugovi (hak) za 1918. godinu . . .

Raskidanje kolonatskog odnosa.

1. Kolonatski i ostali kmetstvu slični odnosi između gospodara zemljišta i težaka u Istri, Goričkoj, Dalmaciji i drugim oblastima Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca raskidaju se sukladno ustanovama prvog poglavlja (1—6) ovih odredaba . .

Službene novine Kraljevstva SHS, br.142, 27. veljače 1919, Petranović-Zečević, Istorija Jugoslavije 1918.-1988, str. 275

Izvor **5**

USTAV KRALJEVINE SHS

Članak 42.:
Feudalni odnosi smatraju se pravno ukinuti danom oslobođenja od tuđinske vlasti. Ukoliko su negdje prije toga roka počinjene nepravde ukidanjem feudalnih odnosa ili njihovim pretvaranjem u privatno-pravne odnose, ima se zakonom sprovesti ispravka. Kmetovi (čivčije), kao i ostali zemljoradnici koji obrađuju zemlju u kmetstvu sličnom odnosu, utvrđuju se kao slobodni vlasnici državnih zemalja, ne plaćaju za to sami nikakvu odštetu, i mogu uknjižiti svoje nasljednici.

Službene novine Kraljevstva SHS, br.142, 28. lipnja 1921, Petranović-Zečević, Istorija Jugoslavije 1918.-1988, str. 193.

Grupa 2

Pitanja
1. Koja je bila svrha eksproprijacije zemljišta? Objasni!

Izvor **1**

Agrarni odnosi u Jugoslaviji

Nigdje i ni u jednoj državi u Europi nije bilo tako raznovrsnih, zapletenih i teških agrarnih odnosa kakvi su bili u raznim pokrajinama Jugoslavije, kada je izvršeno ujedinjenje... svaka je pokrajina imala svoje specifične agrarne odnose".

http://freeworldpublishing.com/Files/FLJV3N4-Oct2007-2.pdf (downloaded 19. travanj 2013.)

Izvor **2**

Agrarna reforma i kolonizacija

Agrarna reforma i ukidanje feudalnih, polufeudalnih i kolonizacijskih odnosa bile su najvažnije ekonomske mjere u uglavnom poljoprivrednoj zemlji. Reforma se provodila sporo i nedosljedno. Zemljišni maksimum, koji je postavljen na početku, stalno je rastao (od 57 do 288 hektara). U velikom broju mjesta reforma je ignorirana iz raznih političkih razloga, ili zato što nikada nije ni pokrenuta (na primjer, begovska zemlja na Kosovu, Makedoniji i Sandžaku bila je izuzeta jer su političku organizaciju preostalu od turske uprave koristili da uvjetuju prihvaćanje unitarističke i centralizirane organizacije ustava). Vlada je također koristila zemljišnu reformu za slobodnu dodjelu zemlje ratnim dobrovoljcima i na taj način održavala srpsku kolonizaciju u Vojvodini, Slavoniji, Makedoniji, Kosovu i Metohiji, a diskriminirala je nacionalne manjine. Dodijeljeno je 1.7 milijuna hektara zemlje, naročito zemljišta stranih vlasnika. Provođenje reforme nailazilo je na opstrukcije vlasnika koji su se protivili, naročito crkve.«

Repe, Božo: Sodobna zgodovina: učbenik za 4. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan 2007. str. 96.

Izvor **3**

Vlasništvo nad zemljom

Kraljevina SHS ukinula je feudalne odnose uredbom iz 1919., a zbog problema s isplatom naknade bivšim vlasnicima država je ustanovila propis 1920. kojim su svi veliki posjedi stavljeni pod nadzor države. Bivši kmetovi u BiH, većinom Srbi, dobili su zemlju besplatno, a raniji vlasnici obeštećeni su u novcu i vladinim obveznicama. U BiH oko 113.000 obitelji primilo je 775.233 hektara zemlje, od kojih je 4.000 bilo u vlasništvu aga i begova, a preko 500.000 hektara bilo je namijenjeno za uzgoj žita. Na Kosovu, Metohiji, u jurisdikciji Raške i Makedonije, 20.547 obitelji kmetova (čivčija) dobilo je prava na zemlju koju su obrađivali.
Do kraja 1936. oko 350.000 hektara zemlje bilo je određeno za kolonizaciju. U Makedoniji nekih 500.000 domaćih i koloniziranih obitelji dobilo je zemlju od 290.000 turskih vlasnika i nešto državne zemlje. Početkom 20-ih godina 20. stoljeća Kraljevina Jugoslavija započela je agrarnu reformu i povećala kolonizaciju siromašnih obitelji iz Krajine, Like, Crne Gore i Hercegovine u Vojvodinu, Kosovo i dijelom u Makedoniju. Pored ekonomskih postojao je i politički cilj: zaštita nesigurne granice s Mađarskom i Albanijom, i uspostava željenog demografskog balansa.«

Bataković, Dušan, Nova istorija srpskog naroda, Beograd, 2000, Pg. 287 i 293.

Izvor **4**

Kolonisti na Kosovu

Broj kolonista koji su stigli na Kosovo bio je preko 12.000 obitelji, oko 70.000 ljudi ukupno, što je iznosilo više od 10% populacije Kosova.

Milorad Obradović, Agrarna reforma i kolonizacija Kosova 1918.-1941, Priština, 1981, str. 221

Izvor **5**

Troškovi kolonizacije i demografske promjene

Na program kolonizacije potrošene su velike količine novca. Troškovi tijekom 1928.-29. samo u zapadnom Kosovu iznosili su 10 milijuna dinara (otprilike 180.000 US dolara u to vrijeme). Razmjere ove operacije bile su ogromne u razdoblju između dva rata, više od 200.000 hektara poljoprivrednog zemljišta oduzeto je vlasnicima. Širom Kosova bilo je samo 584.000 hektara poljoprivrednog zemljišta, od toga 400.000 hektara oranica.

Noel Malcolm, Kosovo - Kratka povijest, Priština, 1998, str.293,

Grupa 2

Pitanja
1. Koja je bila svrha eksproprijacije zemljišta? Objasni!

Izvor **6**

Teritorije Vrhovnog povjerenstva agrarne reforme

Legenda:
Karta teritorije Vrhovnog povjerenstva agrarne reforme u Skopju
Grafički pregled kolonizacije po kotarima od početka pa do 1941. god.
Sastavljen na temelju podataka prikupljenih od kotarskih načelništava krajem 1939. godine.

Jusuf Osmani, Lënda arkivore për kolonizimin dhe reformën agrare në Kosovë 1918-1941, Prishtinë, 1996.

Izvor **7**

Obitelji kolonista lociranih na Kosovu

Broj obitelji kolonista lociranih na Kosovu po godinama	
1919 – 1931	**1931 – 1941**
5975	**5588**

Milorad Obradović, Agrarna reforma i kolonizacija Kosova 1918.-1941, Priština 1981, prema AJ, 96-21-71, Statistički podatci kolonizacije Kosova tijekom godina

Izvor **8**

Naseljavanje južnih krajeva

Uredba o naseljavanju južnih krajeva, o kojoj smo mi ranije već pisali, stupa danas na snagu. Za njeno izvršenje Ministarstvu za agrarnu reformu odobren je kredit od 20 milijuna dinara. Tako je najzad ono "toliko odugovlačeno pitanje skinuto sa dnevnog reda". Ali pored svega toga interes onih koji su željeli i tražili da nasele ove krajeve izgleda da se sasvim umanjilo sudeći bar prema malom broju prijava za naseljavanje. Isto tako ni broj već naseljenih lica nije toliko velik jer iznosi svega oko četiri tisuće i četiri stotine osoba. Do sada je najviše doseljenika raspoređeno u plodnoj metohijskoj ravnici, zatim na Kosovu i najzad u kumanovskom i tetovskom području. Pokušaj da se nasele vinorodna mjesta oko Tikveša i bregalničko područje nije uspio zbog malarije koja je tamo vrlo česta i jaka. Isto tako ni krajevi nastanjeni arnautskim elementom nisu mogli biti naseljavani. Dosadašnji naseljenici u južnim krajevima osnovali su već svoje zemljoradničke zadruge, koje su i ranijom uredbom bile prihvaćene. Kao pomoć tim zadrugama Ministarstvo za agrarnu reformu poslalo je svih dana 100 tisuća dinara. Pomoć će se i dalje dijeliti zadrugama u ratama po 100 tisuća dinara, ali samo pod tim uvjetom ako dodijeljeni krediti budu utrošeni u one svrhe koje su predviđene uredbom. U protivnom davanje pomoć bit će obustavljeno. To isto važi i za nove doseljenike, koji pored zemljoradničkih i vardarskih zadruga moraju osnivati i agrarne zajednice, koje će Ministarstvu za agrarnu reformu garantirati otplatu utrošenih kredita.

"Politika", Beograd, 20. studenog 1920.

Grupa 3

Pitanja

1. Jesu li svi građani bili zadovoljni reformom? Objasni!

Izvor **1**

Priča jedne stare dame

Priča starice po imenu Melika Akbad, kojoj su danas 103 godine:

„... Došla sam u Tursku kada mi je bilo 7 godina. Došli smo brodom na kome je rođena moja sestra. Kada smo došli na farmu koju nam je dala država Turska, plašili smo se da će tamo misliti da smo Srbi. Mnogo smo patili jer nismo imali što jesti. Majka nam je pripremala jela samo od luka, bez imalo soli, ulja ili povrća, i tako nas je hranila, svoje tri kćeri. Na početku država nam je davala samo mali tanjur kukuruznog ili pšeničnog brašna. Neke od žena ostale su bez muževa, bilo zato što su ovi umrli ili ih je država poslala na različite dužnosti. Nakon nekog vremena bili smo prisiljeni iseliti se pa smo tri godine živjeli u džamiji...“

http://www.youtube.com/watch?v=mBfPZgvNxXQ&NR=1&feature=endscreen (downloaded *25. studenog 2012*)

Izvor **2**

Agrarna reforma u Hrvatskoj

Jedan od prioriteta hrvatskoga gospodarstva, ali i cijele Kraljevine SHS bila je vrlo zaostala poljoprivreda. Uzrok je bila velika usitnjenost poljoprivrednog posjeda. Naime, u zemlji je bilo čak dva milijuna sitnih gospodarstava koja su imala između 5 i 20 hektara i na kojima su korištena vrlo primitivna oruđa – drvena rala i plugovi, dakle na razini srednjeg vijeka. Država je 1919. donijela odredbe za primjenu agrarne reforme kojima je bila predviđeno oduzimanje dijela veleposjeda i njihova razdioba siromašnim seljacima. U sjevernoj Hrvatskoj podijeljeno je oko 107.000 ha veleposjedničke zemlje na oko 100.000 zainteresiranih osoba, no i ta vrlo pozitivna mjera imalo je negativne strane jer je zemlja davana političkim pristašama. Bilo je prilika za promjenu nacionalnog sastava nesrpskih krajeva. Naime, beogradski režim svoje je najvatrenije pristaše preseljavao u bogatije nesrpske krajeve. Posebno se to odnosilo na tzv. solunaše, srpske borce iz 1. svjetskog rata, koji su u Hrvatskoj besplatno dobivali zemlju, dok su je drugi zainteresirani morali platiti. Agrarna reforma promijenila je donekle strukturu gospodarstva u Hrvatskoj, ali su ostali i veliki posjedi i brojni seljaci bezemljaši.

Mira Kolar Dimitrijević, Hrvoje Petrić, Jakša Raguž, Povijest IV (Udžbenik iz povijesti za IV. razred gimnazije), Meridijan , Samobor 2004, str. 82

Izvor **3**

Žalba jednog zemljoposjednika

U žalbi zemljovlasnika, bega Miralema Begovića iz Dervente, koja je poslana u kolovozu 1920. Ministarstvu za agrarnu reformu, rečeno je sljedeće: „Uzurpacija zemljišnih posjeda uzela je velikog maha; imanja su oduzimana bez naredbe, bez zakona, bez ovlasti, presude i odluke, jednostavno su otimana fizičkom silom; uzurpatori su pritom vjerojatno bili imućniji od zemljovlasnika“. Za sebe osobno Begović kaže „da je lojalan, da poštuje zakon i strpljivo čeka da se agrarno pitanje zakonski regulira.“ I on i njegovi prethodnici obrađivali su zemlju. Njegova zemlja je racionalno obrađivana (U Ljubljanici Donjoj, ukupno 1.300 hektara, od čega 400 begove zemlje). Na begovoj zemlji bio je šljivik. Begović kaže da je „zbog pohlepe tamošnjih stanovnika“ izgubio ne samo kmetsku već i begovsku zemlju, i spomenuo je šljivik. Ostao je potpuno bez zemlje, mada, kako je rekao .... (nedostaje dio). Njegovi slobodno-zemljišni posjedi, koje su seljaci silom oteli, on je dijelom naslijedio od oca, a ovaj od svoga oca ili djedova, kao slobodnu zemlju. Ako su dijelovi begovske zemlje bili pod kmetskim pravima, „ti bivši kmetovi dali su svoja prava mome ocu i meni, i primili u novcu punu protuvrijednost za zemlju... “.

Šehić Nusret, Bosna i Hercegovina 1918.-1925, Institut za povijest u Sarajevu, Sarajevo, 1991, 55 i 56; Isto, prez. br. 11033/1920.

Izvor **4**

Uvjeti smještaja kolonista

Naseljavanje je dobilo određenu formu Uredbom za naseljavanje tzv. “južnih krajeva” od 24. rujna 1920. godine. Tom Uredbom bila su određena zemljišta za naseljavanje:

1. slobodna državna zemljišta
2. općinska i seoska zemljišta
3. pusta zemlja i ona koja vlasnici napustili

Pri naseljavanju kolonisti su imali pravo na besplatan prijevoz svih članova obitelji, stoke i pokućstva. Kolonisti su imali pravo na besplatno korištenje općinskih šuma za podizanje kuća, slobodnu ispašu, po seoskim i općinskim utrinama. Doseljenici su bili oslobođeni od plaćanja poreza državi, okružnih, kotarskih i općinskih poreza u vremenu od 3 godine.

Bogdan Lekić poljoprivredna reforma i kolonizacija između Jugoslavije 1918 - 1941, Beograd 2002 str.288-289

Izvor **5**

Obitelj iz Obrovca (Hrvatska) kolonizirana je u Vojvodinu u vrijeme Kraljevine SHS

Izvor **6**

Usporedni rezultati zemlje obuhvaćene agrarnom reformom

Područje	Površina u hektarima	Postotak od ukupnog	Broj obitelji koje su dobile zemlju	Prosječna površina dobivene zemlje u hektarima
BiH	1.286.227	66,9%	249.580	4,71
Makedonija, Kosovo i Sandžak	231.099	12%	48.261	4,79
Dalmacija	50.000	2,6%	96.953	1,94
Slavonija	110.577	5,7%	99.908	1,11
Vojvodina	222.707	11,8%	100.004	223
Slovenija	23.697	1,2%	19.987	1,19

Edin Mutapčić, PRAVNO-HISTORIJSKI KONTEKST AGRARNE REFORME U BiH POSLIJE PRVOG SVJETSKOG RATA http://hrcak.srce.hr/74666 (downloaded 25. studenog 2012.)

Irena Paradžik,
Vanja Zidar Šmic

Ekonomske razlike u prvoj Jugoslaviji

Ključno pitanje:

Koliko je ekonomske razvoj u Jugoslaviji utjecao na razlike i suradnju između naroda?

Tema

Modul je o ekonomskim razlikama i razvijenosti u Jugoslaviji prije Drugog svjetskog rata. Postoji opće mišljenje da države u određenim regijama namjerno nisu investirale novac u industrijski razvoj. Osnovna svrha ovog modula jest da učenici nauče da su postojale velike ekonomske razlike između različitih regija. Oni trebaju shvatiti podrijetlo ekonomskog razvoja 'prve' Jugoslavije, ekonomske nesporazume i stereotipe između jugoslavenskih naroda, te utjecaj napretka, odnosno stagnacije na svakodnevni život i društvo u cjelini.

Ciljevi

Učenici će steći znanja o ekonomskim razlikama i razvijenosti u Jugoslaviji prije Drugog svjetskog rata.

Ishodi učenja:

- Spoznati (razumjeti) ekonomske razlike između različitih regija u Jugoslaviji.
- Usporediti stupanj ekonomskog razvoja i napretka između različitih jugoslavenskih regija.
- Analizirati ulogu države u ekonomskom razvoju Jugoslavije prije Drugoga svjetskog rata.
- Ocijeniti efikasnost ili sporost rješavanja ekonomskih razlika između različitih jugoslavenskih regija.

45 minuta

Upute za predavače

Nastavnik će pročitati uvod učenicima i predstaviti temu razredu. Radionica ima dva dijela – prvi dio rad u grupama, a drugi dio prezentacija rezultata svake grupe i potom debata.

KORAK 1.:Podjela u grupe
Grupa 1.: INDUSTRIJA
Grupa 2.: SAOBRAĆAJ
Grupa 3.: POLJOPRIVREDA
Grupa 4.: STRUKTURA ZAPOŠLJAVANJA

KORAK 2.: Nastavnik daje upute za rad u grupama. Svaka grupa dobiva tiskane upute.

KORAK 3.: Rad u grupama, svaka grupa analizira povijesne izvore i odgovara na pitanja

KORAK 4.: Prezentacija zaključaka i korištenih izvora.

KORAK 5.: Debata i zaključak. Nakon odgovaranja na pitanja, vraćamo se na ključno pitanje i dajemo konačan zaključak.

Aktivnost 1: Prvi korak je uvod u temu koji predstavlja nastavnik.

Jugoslavenska ekonomska zona razvila se poslije Prvog svjetskog rata, a bila je sastavljena od različitih područja. Manje od 10% ljudi živjelo je od industrije. Rudnici, u kojima je većina kapitala bila stranog podrijetla, također su imali važnu ulogu. Radnička i srednja klasa platile su cijenu tranzicije u novu državu velikim povećanjem cijena, niskim plaćama i velikom nezaposlenošću. Isto su tako bile pogođene financijskim transakcijama i unifikacijom valute. U vremenu između dva rata Jugoslavija je ostala izrazito poljoprivredna zemlja, s gotovo 54% izvoza koji se sastojao od poljoprivrednih proizvoda. Najstabilnije ekonomsko razdoblje bilo je između 1925. i 1931. Prva polovica 30-ih bila je obilježena ozbiljnom ekonomskom krizom u zemlji. U drugoj polovici 30-ih ekonomija je opet cvjetala, ali samo do izbijanja Drugog svjetskog rata, kada je opet opala.

Izvor **1**

Osnivanje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca

Gabrič, Aleš in Režek, Mateja: Zgodovina 4: učbenik za 4. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS 2011. str. 146.

Izvor **2**

Huterova kolonija na Pobrežju, Maribor.

Godine 1926. Josip Huter u suradnji s austrijskom kompanijom Wenzel Hoffelner osnovao je tekstilnu tvornicu Josip Hutter & Co. Na početku kompanija je proizvodila samo jeftinu pamučnu tkaninu, a 1929. izgradili su tkaonicu, zatim tvornicu šivaćih konaca 1937. i tkaonicu svile 1939. Tvornica je inicijalno zapošljavala 360 radnika. Do 1949. broj radnika koji rade u tvornici popeo se na 1.600. Nakon Drugog svjetskog rata sva privatna sredstva za proizvodnju nacionalizirana su.
Josip Huter pokušao je riješiti stambeni problem svojih radnika dajući povoljne kredite za izgradnju svojim zaposlenicima. Tako je nastala tzv. Huterova radnička kolonija od 20 kuća, podignuta 1937. na Pobrežju, Maribor.

http://industrijskapespot.si/hutterjeva-kolonija---opis.html 11.siječnja 2014.

Izvor **3**

Barake Sibiria, Ljubljana.

Repe, Božo: Sodobna zgodovina: učbenik za 4. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan 2007. str 117.

Izvor **4**

Topionica u rudniku Bor u blizini Zaječara.

Repe, Božo: Sodobna zgodovina: učbenik za 4. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan 2007. str 98.

Izvor **1**

Industrija u prvoj Jugoslaviji

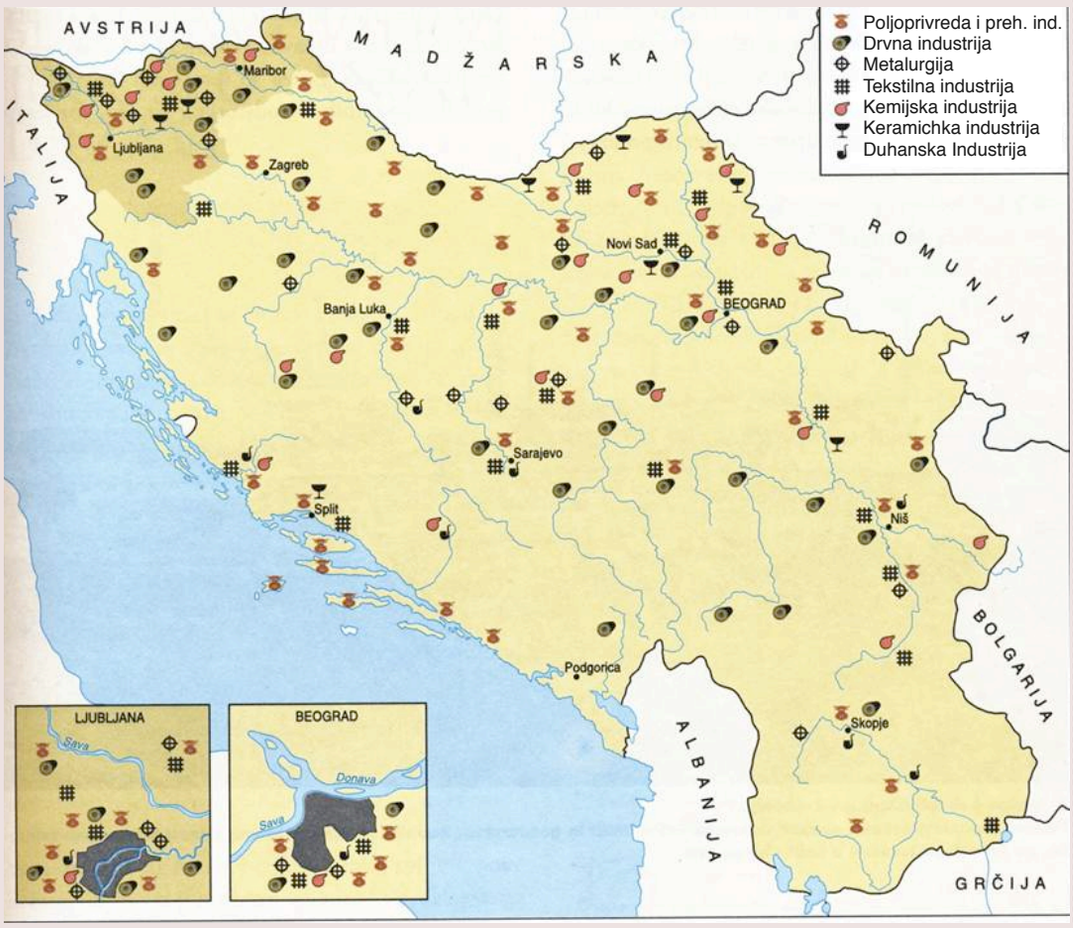

Repe, Božo: Sodobna zgodovina: učbenik za 4. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan 2007. str 97.

Zadatak:

1. Pomoću karte odredi dominantne grane industrije u prvoj Jugoslaviji.
2. Odredi koja je industrijska grana dominirala u prvoj Jugoslaviji.

Izvor **2**

Razina industrijskog razvoja i obrazovanja na području Slovenije prilikom ulaska u novu državu – Kraljevinu SHS.

"Na ulasku u jugoslavensku državu Slovenija je imala na raspolaganju 275 aktivnih industrijskih postrojenja zahvaljujući industrijalizaciji kao kontinuiranom procesu s prijelaza stoljeća. U Sloveniji bilo je teško pronaći nepismene ljude , razina pismenosti bila je visoka, preko 90%.

Lazarević, Žarko: Razkorak med razvitimi in nerazvitimi – zaviralni dejavnik modernizacije Jugoslavije? Prispevki za novejšo zgodovino. Inštitut za novejšo zgodovino. Ljubljana: 2002. str. 78.

Izvor **3**

Razina industrijskog razvoja Kosova u Kraljevini SHS.

» Na Kosovu nije bilo ni traga od industrijalizacije kao kontinuiranog procesa. U razdoblju između dva svjetska rata na Kosovu je razvijeno oko 25 firmi kojima se pripisuje industrijski karakter. Od tih 10 mlinova, 2 rudnika, 3 kožare, 5 metalnih pogona i 3 male elektrane. Poljoprivrednici su živjeli u ekstremnom siromaštvu, prema zastarjelom načelu samozadovoljavanja osnovnih životnih potreba. Povrh toga, u usporedbi sa situacijom u Sloveniji, na Kosovu gotovo nitko nije znao čitati i pisati. "

Lazarević, Žarko: Razkorak med razvitimi in nerazvitimi – zaviralni dejavnik modernizacije Jugoslavije? Prispevki za novejšo zgodovino. Inštitut za novejšo zgodovino. Ljubljana: 2002. str. 79.

Izvor **4**

Poster Ljubljanske tvornice Saturnus d.d. za proizvode od lima, napisan na tri zvanična jezika prve Jugoslavije.

Slovenska kronika XX. stoletja 1900 – 1941. Ljubljana: Nova revija 1995. sttr 359.

Izvor **5**

Reklame za tvornicu cipela Peko.

Slovenska kronika XX. stoletja 1900 – 1941. Ljubljana: Nova revija 1995. str 358.

Izvor **6**

Reklame za pivovaru Laško

Repe, Božo: Sodobna zgodovina: učbenik za 4. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan 2007. str 115.

ZADATAK:

Uz pomoć izvora (teksta i slika) usporedi najrazvijenije i najmanje razvijene regije zemlje. Gdje su postojale najveće razlike?

Izvor **9**

Sarajevo, Bazar

Hielscher, Kurt: Kraljevina SHS. Knjižara Vera v Ljubljani, 1926

Izvor **7**

Tržnica u Ljubljani oko Drugog svjetskog rata

Židov, Nena: Ljubljanski živilski trg, odsev prostora in časa (1920 – 1940), Ljubljana 1994, page 125, original u vlasništvu Ljubljanske tržnice

Izvor **8**

Tržnica u Prizrenu, Kosovo.

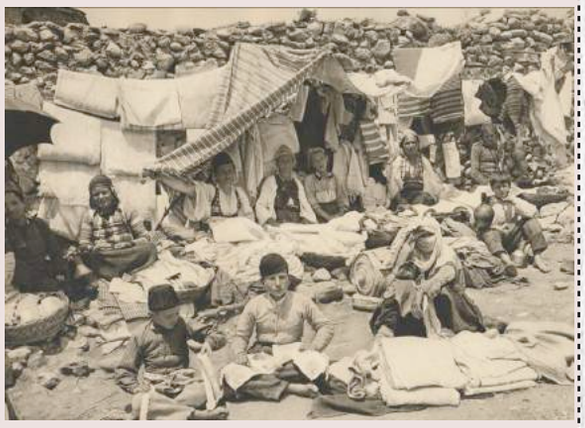

Hielscher, Kurt: Kraljevina SHS. Knjižara Vera v Ljubljani, 1926

Izvor **10**

Prirodni priraštaj stanovništva u svim područjima prve Jugoslavije, 1931.

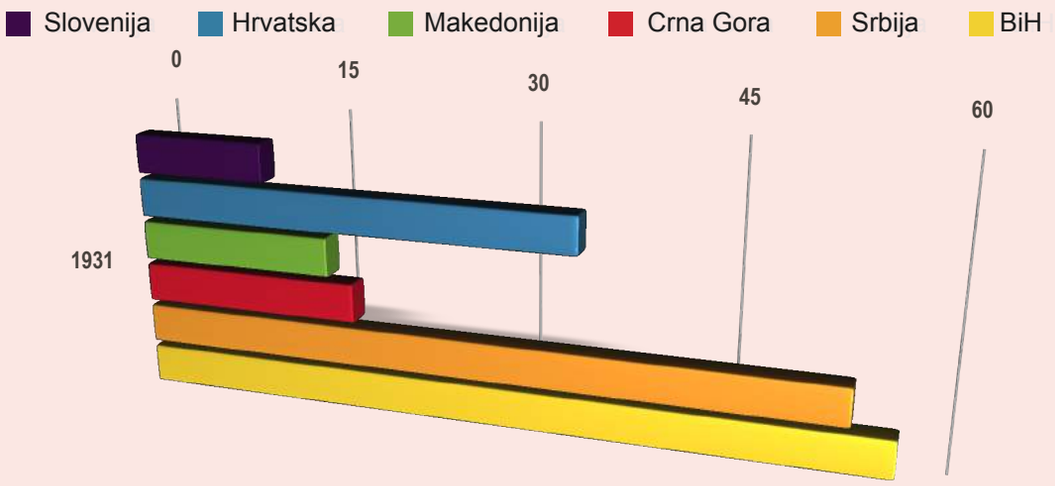

Mirković, Mijo: Ekonomska struktura Jugoslavije 1918 – 1941. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske 1950. str 17.

ZADATAK:

Odredi u kojim je dijelovima prve Jugoslavije prirodni prirast stanovništva bio najveći.

Izvor **11**

Vrijednost industrijske proizvodnje po glavi stanovnika u 1938. (u dinarima).

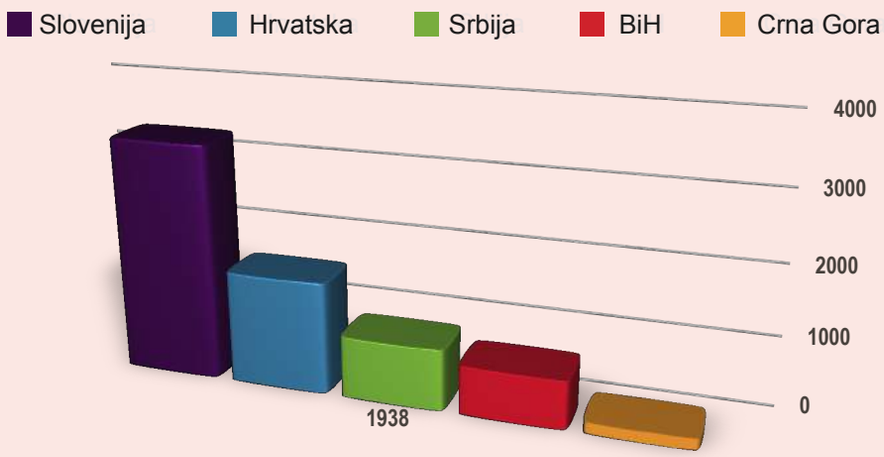

Mirković, Mijo: Ekonomska struktura Jugoslavije 1918 – 1941. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske 1950. str 17.

ZADATAK:

Usporedi tablice. Kako je industrijski razvoj u pojedinim područjima djelovao na prirodni priraštaj stanovništva? Objasni svoj odgovor.

Izvor **1**

Železnička mreža u prvoj Jugoslaviji u 1918.

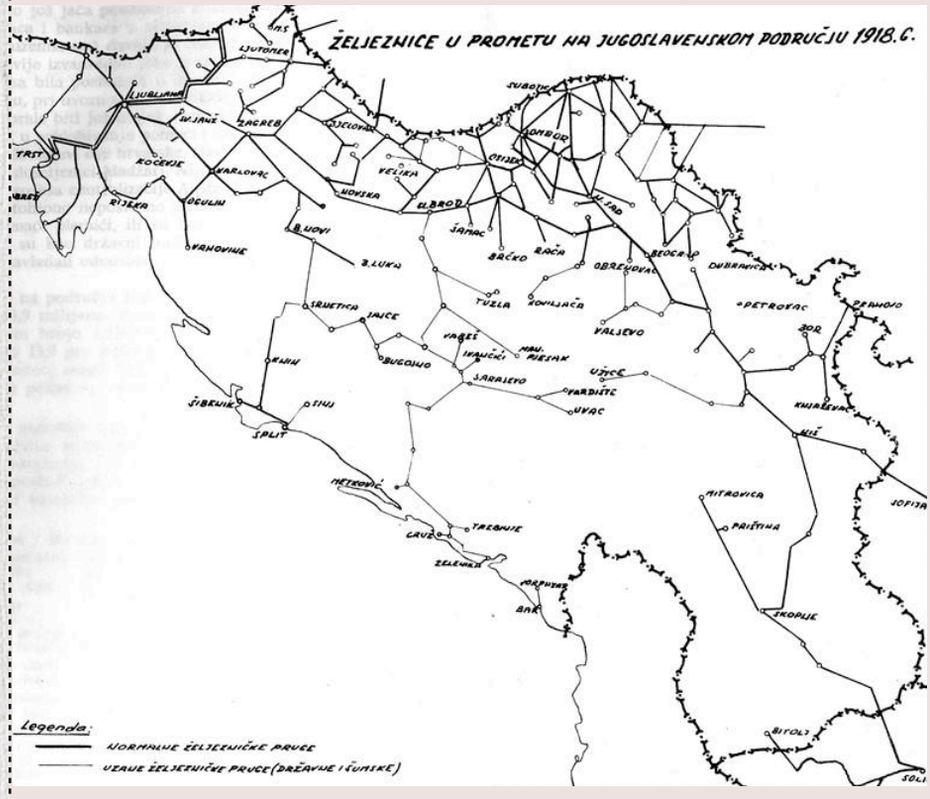

Mirković, Mijo: Ekonomska historija Jugoslavije. Zagreb: Informator - Zagreb 1968. str 304 i 352.

ZADATAK:

U kojim je dijelovima prve Jugoslavije železnička mreža bila najviše, a u kojima najmanje razvijena?

Izvor **2**

Razvoj prometa

„Država je vršila snažan utjecaj na razvoj željezničkog prometa. Bilo je nekoliko razloga za to. Prvi razlog je bio snažan utjecaj vojske na politiku o željeznicama. U vrijeme Monarhije vojska je bila najjači politički čimbenik pa su zato političari radili u njenom najboljem interesu. Vojska nije imala ni razumijevanje ni interes da rješava ekonomske aspekte željezničkog prometa. Drugi razlog bio je zaštita financijskih interesa stranih investitora koji su kupovali privatne željezničke linije. Treći razlog bio je taj što je Srbija već imala iskustvo s nacionalizacijom privatnih željeznica.«

Mirković, Mijo: Ekonomska struktura Jugoslavije 1918 – 1941. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske 1950. str 121.

ZADATAK:

Objasni zašto je država utjecala na upravljanje i izgradnju željezničkih linija?

Izvor **3**

Putnički promet

www.siol.net/tv/naj_gledano/2011/04/kdo_neki_tam_poje.aspx) (10. 5. 2013)

Izvor **4**

Obitelj – dijete u kolijevci na magarcu, Busovača (BIH)

Hielscher, Kurt: Kraljevina SHS. Knjižara Vera v Ljubljani, 1926

Izvor **5**

Razvoj putničke mreže.

„Razvoj putničke infrastrukture bio je, usprkos domaćem betonu, tvornicama asfalta, mnogo radne snage, dugotrajne nezaposlenosti zbog krize, te duge, kronično nedovoljne zaposlenosti ruralnog stanovništva, veoma spor. Neki glavni pravci (Zagreb – Beograd, Beograd – Skopje, glavni putovi u Srbiji, Crnoj Gori, Hrvatskoj, Vojvodini, Bosni i Makedoniji) bili su u veoma lošem stanju i često opasni po život. S obzirom da su potrebe za putovima bile veće od njihove izgradnje, vozila su često morala voziti po opasnim putovima. Na nekim dijelovima putnici su morali izaći iz vozila i pješice prijeći neka opasna mjesta. Morali su hodati kroz oblake prašine u ravničarskim predjelima ispunjenim pijeskom za sušnog razdoblja. U kišnoj sezoni zapali bi u blato i mulj i morali su tražiti pomoć volova da se izvuku.«

Mirković, Mijo: Ekonomska struktura Jugoslavije 1918 – 1941. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske 1950. , 116.

Izvor **6**

Fotografija Ljubljane iz 1903. s novim tehnološkim dostignućem – tramvajem.

Slovenska kronika XX. stoletja 1900 – 1941. Ljubljana: Nova revija 1995. str 17.

ZADATAK:

Uz pomoć zadanih izvora objasni u kakvom stanju su bili jugoslavenski putovi u vremenu između dva rata. Kako su ti uvjeti utjecali na ekonomski razvoj?

Izvor **1**

Zaposlene osobe po glavnom zanimanju iz 1921.

- Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo
- Industrija i obrt
- Trgovina, bankarstvo i transport
- Javne službe, vojska i slobodna zanimanja
- Ostala zanimanja i osobe bez zanimanja

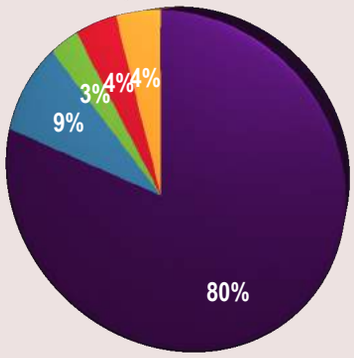

Mirković, Mijo: Ekonomska struktura Jugoslavije 1918 – 1941. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske 1950. str 18.

Izvor **2**

Zaposlene osobe po glavnom zanimanju iz 1931.

- Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo
- Industrija i obrt
- Trgovina, bankarstvo i transport
- Javne službe, vojska i slobodna zanimanja
- Ostala zanimanja i osobe bez zanimanja

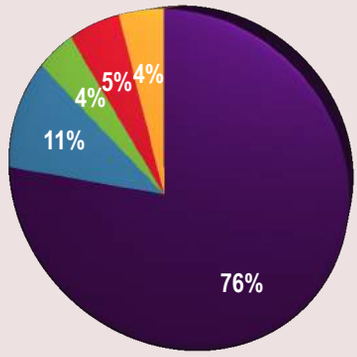

Mirković, Mijo: Ekonomska struktura Jugoslavije 1918 – 1941. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske 1950. str 18.

ZADATAK:

Koja je grana privrede zapošljavala najveći broj stanovnika? Koja grana bilježi najveći rast zaposlenih u usporedbi s 1921.?

Izvor **3**

Agronomska struktura Jugoslavije

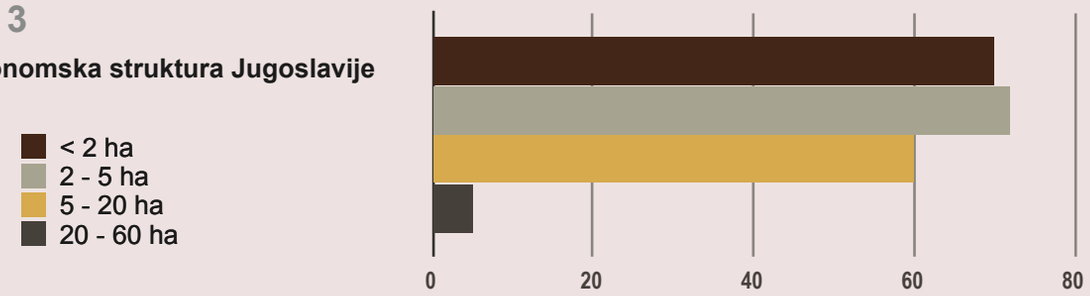

Mirković, Mijo: Ekonomska historija Jugoslavije. Zagreb: Informator - Zagreb 1968. str 322.

Izvor **4**

Registar seoskih domaćinstava u Jugoslaviji

„Prvi i jedini registar seoskih domaćinstava u Jugoslaviji načinjen je 1931. Rezultati nisu bili adekvatni jer je bilo uključeno samo 42% jugoslavenskog prostora (10,6 miliona hektara). Nema podataka o drugim područjima (58% ili 14,3 mil. hektara), nema podataka kakva su ova područja bila ili kakav je njihov ekonomski potencijal. /.../ Većina farmi, površine 2 ha ili manje, nalaze se u Dalmaciji, Crnoj Gori, Hrvatskoj i Sloveniji. /.../ Seljačka imanja ove veličine koristila su većinu svoga zemljišta za obrađivanje pa su prema tome bila premala za uzgoj stoke.«

Mirković, Mijo: Ekonomska struktura Jugoslavije 1918 – 1941. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske 1950. str 38 i 39.

ZADATAK:

Analiziraj tablicu i odredi koja seljačka imanja su, po svojoj veličini, bila dominantna u prvoj Jugoslaviji. Kako je veličina imanja utjecala na život seljačkih obitelji?

Izvor **5**

Seljačka kuća u blizini Ilidže (BiH).

Hielscher, Kurt: Kraljevina SHS. Knjižara Vera v Ljubljani, 1926

Izvor **6**

Farma u Pavlovcu, Hrvatska.

Hielscher, Kurt: Kraljevina SHS. Knjižara Vera v Ljubljani, 1926

Izvor **7**

Volovska zaprega, Ohrid, Makedonija.

Hielscher, Kurt: Kraljevina SHS. Knjižara Vera v Ljubljani, 1926

ZADATAK:

Uz pomoć izvora objasni kako je izgledao život seljaka. Na koji su način seljaci u prvoj Jugoslaviji obrađivali svoju zemlju?

Aktivnost 2:
Rad u grupama

Grupa 4: STRUKTURA ZAPOŠLJAVANJA

Izvor **1**

Struktura zaposlenosti stanovništva u 1931.

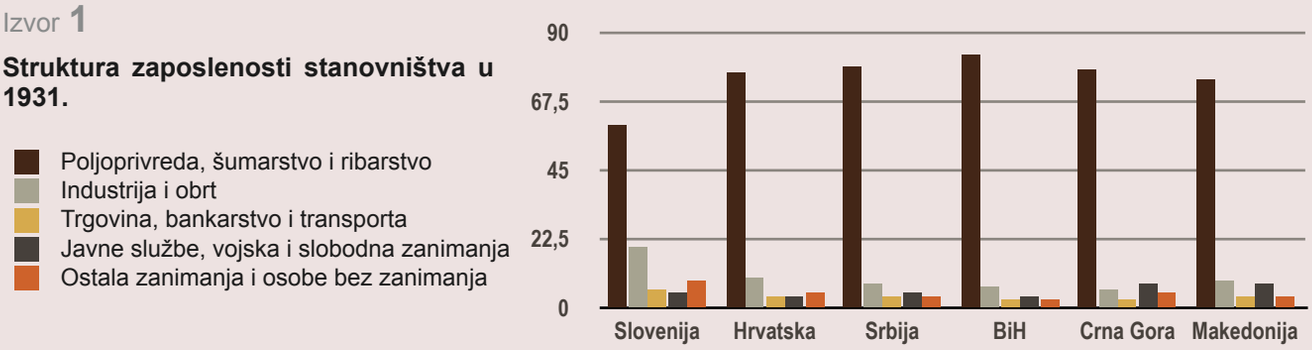

Mirković, Mijo: Ekonomska struktura Jugoslavije 1918 – 1941. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske 1950. str. 308.

ZADATAK:

Kopiraj područje u prvoj Jugoslaviji koje je imalo najveći udio zaposlenih po pojedinačnim sektorima

Izvor **2**

Odnos broja muških i ženskih radnika u Dravskoj banovini 1931.

Odnos broja muških i ženskih radnika u Dravskoj banovini 1931.
Osiguravajuća kuća iz Ljubljane osigurala je 30.764 (33,49%) ženskih i 61.084 (66,51%) muških radnika. Postotak ženske radne snage je u stalnom porastu.

Gabrič, Aleš in Režek, Mateja: Zgodovina 4: učbenik za 4. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS 2011. str. 162.

ZADATAK:

Zašto se udio zaposlenih žena promijenio, naročito u razdoblju velike ekonomske krize?

Izvor **3**

Razlike u plaćama

„Rudari i kvalificirani radnici imali su veće plaće, dok su žene i djeca, naročito u tekstilnoj industriji, imali niske plaće."

Mirković, Mijo: Ekonomska struktura Jugoslavije 1918 – 1941. Zagreb:

Izvor **4**

Odnos između muških i ženskih radnika u Dravskoj banovini

„Vrijeme poslije 1. svjetskog rata donijelo je u Sloveniju doba bržeg zapošljavanja žena koji su u 19. stoljeću tradicionalno bile 'zaposlene 'kod kuće.«

Gabrič, Aleš in Režek, Mateja: Zgodovina 4: učbenik za 4. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS 2011. str. 162.

Izvor **5**

Žene radnice

„Nakon 1. svjetskog rata udio žena među zaposlenima u industriji bio je manji od četvrtine, a u vrijeme krize bio je oko 40%"

Repe, Božo: Sodobna zgodovina: učbenik za 4. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan 2007. str. 115.

Izvor **6**

Ženska radna snaga

»/../ Postotak ženske radne snage, u odnosu na ukupan broj zaposlenih, povećava se iz godine u godinu tako da je on od 1923. do 1933. godine porastao s 19,41% na 26,87%; dakle, u jednom desetogodišnjem razdoblju za približno 7 %. Interesantno je ovaj priraštaj ženske radne snage usporediti s ranije spomenutim priraštajem viška seoskog stanovništva koji se ne može zaposliti u poljoprivredi.«

Kukoleča, Stevan: Industrija Jugoslavije 1918-1938. Balkanska štampa. Beograd. 1941, str. 94

Aktivnost 3:
Rasprava i zaključak

Nastavnik potiče učenike da mu pomognu formulirati zaključak.

Pokušajte zatim odgovoriti na sljedeća pitanja:

- Kakvi su bili ekonomski odnosi između različitih jugoslavenskih regija?
- Kakav je bio stupanj ekonomskog razvoja i napretka između različitih jugoslavenskih regija?
- Kakva je bila uloga države u ekonomskom razvoju Jugoslavije prije Drugog svjetskog rata?
- Kakva je bila uspješnost ili neuspješnost rješavanja ekonomskih razlika između različitih jugoslavenskih regija?

ODGOVORI:

1. Većina industrije bila je na sjeveru i sjeverozapadu zemlje, uglavnom manje industrijske i trgovačke kompanije.

2. Razvitak industrije onemogućavale su loše prometne veze, naročito sa sjever prema jugu.

3. Ogromna većina stanovništva živjela je od poljoprivrede, uglavnom na malim imanjima. Najvažnije ekonomske mjere bile su agrarna reforma i ukidanje feudalnih, polufeudalnih i kolonijalnih odnosa. Reforma je provođena sporo i nekonzistentno.

4. Udio ženske radne snage porastao je jer su one bile najjeftinija radna snaga.

Na kraju nastavnik pokazuje učenicima još jedan izvor i zaključuje – to je sažetak onoga što su učenici kroz analizu izvora trebali prepoznati o jugoslavenskoj industriji.

„Postojale su tri različite i sukobljene ekonomske grane: Srpska buržoazija eksploatirala je političku hegemoniju, slobodnu fiskalnu politiku, zajmove, investicije, državna poduzeća, spekulacije s obveznicama te provizije za vojsku; Hrvati su pokušavali kontrolirati financijski kapital, dok su Slovenci iskoristili veliko jugoslavensko tržište i jeftine sirovine za svoju prerađivačku industriju.«

Emina Živković

Neka pitanja o "demokraciji" u Kraljevini SHS

Ključno pitanje

U kojoj mjeri diktatura pokazuje snagu/slabost države?

Tema

Radionica se bavi političkim pitanjima u Kraljevini Jugoslaviji za vrijeme diktature kralja Aleksandra i utjecajem političkih čimbenika na svakodnevni život običnih ljudi. Obuhvaća razdoblje od 1929. do 1934. Ova tema je odabrana zato što se u našim udžbenicima to pitanje ne obrađuje na ovakav način, kao i zbog toga što su neki politički problemi slični današnjim. Prva polovica 20. stoljeća bila je obilježena stalnom borbom između demokracije i diktature u cijeloj regiji.

Ishodi:

1. Učenici će prepoznati vezu između političkih prilika i uvođenja diktature.
2. Učenici će analizirati povijesne izvore i na temelju analize formulirati zaključke.
3. Učenici će uočiti veze između uvođenja diktature i položaja običnih ljudi.

Ciljevi:

- Kritičko razumijevanje kompleksne prirode prošlosti
- Razumijevanje današnjeg svijeta
- Razvoj povijesnog mišljenja
- Razvijanje empatije
- Uočavanje uzročno-posljedičnih veza

Upute za predavača

Korak 1.:

Predavač čita uvod, a zatim izvore kojima će objasniti kontekst radionice kao što su: državni simboli, himna, zastava, ustav, zemljovidi i pitanja koja bi trebala pomoći učenicima vodeći ih ka konačnoj diskusiji

Korak 2.:

45 minuta

Predavač će podijeliti učenike u tri grupe. Prva grupa predstavlja diktatora i upravu, druga grupa obične ljude, a treća su strani predstavnici. Učenici će sudjelovati u ulogama, a svaka grupa će napraviti izvještaj za predstavnike Društva naroda, koji su došli raspitati se o situaciji u Kraljevini Jugoslaviji.

Korak 3.:

Grupni rad

Korak 4.:

Diskusija

Uvod

Kraljevina SHS (od 1929. Kraljevina Jugoslavija) utemeljena je poslije Prvoga svjetskog rata od regija koje su imale različito kulturno naslijeđe. Razlike – koje su bile nacionalne, ekonomske, kulturne… – opterećivale su državu do točke u kojoj parlament postaje potpuno nefunkcionalna ustanova i mjesto političkih atentata. Sve je to potaklo kralja da donese, za to vrijeme uobičajenu, odluku o proglašenju diktature. Njegovo je objašnjenje bilo da želi spriječiti eskalaciju kaotične situacije u svojoj zemlji, dok je većina političara primila ovu odluku kao političko nasilje.

Izvor **1**

Državni simboli Kraljevine Jugoslavije

Bože pravde, ti što spasi
od propasti do sad nas!
Čuj i odsad naše glase
i odsad nam budu spas!

Lijepa naša domovino,
oj, junačka zemljo mila.
Stare slave djedovino,
da bi vazda sretna bila!

Naprijed zastave slave,
u boj junačka krvi,
za blagostanje domovine
neka puška govori!

Bože pravde, ti što spasi
od propasti do sad nas!
Čuj i odsad naše glase
i odsad nam budi spas!

National symbols,Mozaik proslosti,Bigz 2010

Izvor **2**

Zemljovid Europe na kojem je označeno gdje se nalazila Kraljevina Jugoslavija

http://sh.wikipedia.org/wiki/Kraljevina_Jugoslavija, 5. ožujka 2012.

Izvor **3**

Vidovdanski ustav – članci ustava koji kralju daju široke ovlasti

Članak 46.

„Zakonodavnu vlast vrše Kralj i Narodna skupština zajednički."

Članak 47.

„Upravnu vlast vrši Kralj preko odgovarajućih ministara, po naredbi ovog Ustava."

Članak 49.

„Kralj potvrđuje i proglašava zakone, postavlja državne činovnike i daje vojne činove po odredbama zakona. Kralj je vrhovni zapovjednik sve vojne sile."

Članak 51.

„Kralj predstavlja državu u svim njezinim odnosima s drugim državama. On proglašava rat i zaključuje mir."

Članak 52.

„Kralj saziva Narodnu skupštinu (...). Kralj ima pravo raspustiti Narodnu skupštinu."

Članak 55.

„Kraljeva je osoba neupitna. Kralju se ne može ništa u odgovornost staviti niti Kralj može biti optužen. Ovo ne vrijedi za Kraljev privatni posjed."

Priče iz XX. veka, Platoneum, 2002.

Izvor 1

Uprava i korupcija iz perspektive britanskoga veleposlanika

Godina 1928. (...) U svim pokrajinama čuje se sveopći zahtjev za ravnopravnošću sa Srbijom (sasvim je sigurno da ni beogradskim vlastima nije lako pregovarati s neodgovornim demagozima koji kontroliraju hrvatske seljačke mase, ali su i centralistički utjecaji (...) omeli provođenje bilo kakvih zakonodavnih ili praktičnih upravnih reformi (...) i stvorili nezadovoljstvo koje je svom žestinom planulo nakon ovoljetnih ubojstava u Skupštini).

U proteklih 10 godina uspostavilo se u Beogradu 25 vlada i sve su se one bavile sitnom, lokalnom politikom, koja predstavlja glavnu razonodu na Balkanu, umjesto da se suoče s hitnim problemom sređivanja prilika u zemlji.

Živko Avramovski, Britanci u Kraljevini SHS, Zagreb, 1988.

Izvor 2

Nepismenost prikazana po banovinama

			Čitaju i pišu			Čitaju	Nepismeni
Banovina	M	Ž	Ukupno	M	Ž	Ukupno	Ukupno
Dravska	94,13%	92,41%	93,23%	1,80%	1,23%	1,23%	5,54%
Drinska	56,37%	18,56%	37,49%	0,32%	0,42%	0,40%	62,11%
Dunavska	82,03%	59,67%	70,52%	0,45%	0,77%	0,61%	28,87%
Moravska	60,76%	16,01%	37,70%	0,41%	0,27%	0,34%	61,96%
Primorska	55,48%	29,37%	42,08%	0,41%	0,51%	0,46%	57,46%
Savska	80,06%	63,78%	71,60%	0,37%	1,07%	0,73%	27,67%
Savska	80,06%	63,78%	71,60%	0,37%	1,07%	0,73%	27,67%
Vardarska	43,89%	14,32%	28,84%	0,41%	0,18%	0,30%	70,86%
Vrbska	39,73%	13,95%	27,09%	0,38%	0,24%	0,31%	72,60%
Zetska	50,69%	16,69%	33,50%	0,51%	0,41%	0,46%	66,04%
Beograd	92,66%	84%	88,69%	0,24%	0,68%	0,44%	10,87%
Ukupno	67,31%	42,90%	53,83%				44,51%

Ljubodrag Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije, 1918-1941, II, str.192

Izvor 3

Ukupan broj nepismenih u Kraljevini Jugoslaviji

U nekim krajevima nepismenost je bila i veća od 80% i to su uglavnom bile žene.
Samo su četverogodišnje osnovne škole bile obavezne prema važećim zakonima.
U cijeloj državi postojala su samo tri sveučilišta, u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani, a po jedan fakultet postojao je u Skoplju i Subotici.

NEPISMENI	
1921	1931
51,5%	44,0%

Ljubodrag Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918-1941, II, str.192

Izvor 4

Kako nepismenost vidi britanski veleposlanik u Kraljevini SHS, godina 1925.

Visok stupanj neobrazovanosti u južnim pokrajinama osnovno je pitanje kojem se posvećuje pozornost, a osnovne škole ne otvaraju se samo vladinom inicijativom već i privatnim uplatama seljaka. Procjenjuje sa da u Bosni i Makedoniji školu pohađa dva puta više učenika nego prije 7 godina...

Živko Avramovski, "Britanci o Kraljevini Jugoslaviji" -godišnji izvještaji britanskog poslanstva u Beogradu- 1986, Arhiv Jugoslavije, Beograd, Globus, Zagreb

Izvor 5

Ubojstvo u Skupštini

Dana 20. lipnja 1928. Puniša Račić je sa skupštinske govornice pucao iz pištolja u zastupnike Pavla Radića, Stjepana Radića, Đuru Basaričeka, Ivana Granđu i Ivana Pernara. To je bio povod za uvođenje diktature.

http://en.wikipedia.org/wiki/Stjepan_, 28. ožujka 2012.

Izvor 6

Proklamacija o diktaturi

„Nastupio je trenutak kada između Naroda i Kralja ne može i ne smije više biti posrednika."
„Parlamentarizam, koji je kao političko sredstvo po tradicijama od Moga nezaboravljenog oca ostao i moj ideal, počele su zaslijepljene političke stranke zloupotrebljavati u toj mjeri da je postao smetnja za svaki plodonosan rad u državi."
„Umjesto da parlamentarizam razvija i jača duh narodnog i državnog jedinstva, on – ovakav kakav je – počinje dovoditi do duhovnog rasula i narodnog razjedinjavanja."
„Zbog toga odlučio sam i odlučujem da Ustav Kraljevine SHS od 28. lipnja 1921. g. prestane važiti."
„Narodna skupština (...) raspušta se."

Priče iz XX. veka, Platoneum 2002.

Pitanja

1. **Koje su prepreke u razvoju demokracije u zemlji s ovakvom obrazovnom strukturom?**
2. **Kakva je bila politička situacija u Kraljevini?**
3. **Što su kralj i uprava htjeli postići?**
4. **Koji su bili kraljevi argumenti?**
5. **Bi li danas bilo moguće uspostaviti ovakav vid državne kontrole?**

Izvor 1

Roza Budaji odbija postaviti zastavu na svoju kuću za kraljičin rođendan

Odjel državne tajne policije u Somboru

Zavedeno 6. 6. 1925.

Poglavarstvu državne tajne policije

Ovom odjelu čast je izvijestiti vas sljedeće:

Na dan 27. siječnja ove godine, a na rođendan Njezinog Veličanstva kraljice Marije, Roza Budaji sa stanom u ulici Svetozara Miletića br. 21 nije htjela istaknuti barjak na svojoj kući u ime svečanosti, ali joj je gradska policija, znajući da je nesklona Srbima, naredila da odmah kuću okiti barjakom. Ali čim su se policajci udaljili, Roza se ovako izrazila: „Makar kakvo đubre i bitanga dođe ovamo i moramo da ih svetkujemo."
Kapetanija je odmah stvar predala državnom tužitelju.

Rozina priča, AJ, fond 37, Milan Stojadinović, fascikla 4.

Izvor 2

Kako prolaze oni koji misle drugačije

Kazna za agitaciju: preseljenje, prema dokumentu Ministarstva prosvjete, odjela za osnovnu nastavu, 8. 11. 1931., Beograd
Pomoćnik ministra unutarnjih poslova piše dopis Ministarstvu prosvjete 6. 10. 1931.
Prema izvještaju načelnika Općine Peć, „Aco Đukanović, učitelj u Đumnovom Selu, i Rajko Jovanović, učitelj u Vitomirici, Kotar Peć, nisu pristaše današnjeg režima, oni javno agitiraju i nagovaraju birače da ne izađu na glasovanje. Ne bude li bilo opozicijske liste… Molim da se oni hitno premjeste u neko drugo mjesto izvan Kotara Peć."
Ministarstvo prosvjete riješilo je ovaj problem premještanjem navedenih učitelja.

Prema dokumentu iz Ministarstva prosvjete, Odjel za osnovno obrazovanje, 8. 11. 1931, Beogradski

Izvor 3

U zatvor zbog vica

Okružni sud u Čačku 31. prosinca 1931. objašnjava odluku o proglašenju krivice optuženih Milivoja Milovanovića, Jevrosima Milovanovića Koste i Milosave Vujović iz Lučana, Kotara Dragačevo.

„Krivi su što su, namjeri da uzrokuju neraspoloženje protiv političkog i socijalnog poretka u zemlji, pronosili po selu lažne tvrdnje da je Njegovo Veličanstvo Kralj uzeo deset godina bolovanja, a predsjednik vlade g. Petar Živković pet godina bolovanja, i da su obojica otišla iz zemlje, te ovim postupkom učinili prijestup protiv javnog poretka u državi predviđen i kažnjiv po članku 4. Zakona o zaštiti javne sigurnosti i poretka u državi. Sud ih osuđuje svakog s po 15 dana zatvora… Osim kazne zatvora propisana je i novčana kazna od po 100 dinara u korist Fonda za podizanje i popravljanje kaznenih zavoda…"

Pojašnjenje presude:

„Za optuženog Jevrema: što on, kada mu je optuženi Milivoje o NJ. V. Kralju i predsjedniku vlade govorio da su otišli bolovanje i izvan zemlje, optuženi Jevrem nije smio glasove dalje prenositi, već je trebao šutjeti, a on, naprotiv, otišao je i o tome se raspitivao kod općinske sudnice…"

AJ, 74-12-23.

Izvor 4

Ismijavanje kralja – kazna izbacivanje iz škole

Izvještaj Ministarstvu pravde, rujan 1933., Beograd

„Prijavljen je Boško Radulović iz Cetinja da je na dan 16. ožujka u učionici šestog razreda gimnazije za vrijeme predavanje profesora Blaže Lopičića o sunčanom satu, kada je ovaj rekao da je za to potrebna jedna daska, on se ironično nasmijao i pokazujući na sliku Nj. V. Kralja rekao: – Zašto ne bismo upotrijebili ovu sliku, gospodine profesore?

Pismenim upisom u školski dnevnik dokazano je djelo inkriminacije, ali s obzirom na okolnost da je osumnjičeni za ovo djelo kažnjen isključenjem iz svih gimnazija zauvijek i da je maloljetnik, to se oslobađa svake kazne."

AJ, fond 63, fas.br. 96/1933

Izvor 5

Nadzor nad oporbom

Izvještaj vodstva Kotara posavskog, 10. listopada 1933., Umka, Kraljevskoj banskoj upravi, Novi Sad

„U smislu vašeg naređenja od 11. rujna 1933. g. čast mi je podnijeti imena državnih činovnika koji prilikom općinskih izbora nisu glasovali ili su glasovali za opozicijske liste, i to:

Boško Katanić, učitelj Osnovne škole u Umci, glasovao za opozicijsku listu, iako mu je diskretnim putem stavljeno do znanja da treba pomoći i glasovati za nacionalnu listu… Katanić je ranije pripadao Komunističkoj partiji i od tada se nad njegovim radom vodi strogi nadzor…

Ljubiša Petković, učitelj Osnovne škole u selu Mislođinu, nije uopće glasovao. A za vrijeme izborne kampanje živo je radio za opozicijsku listu. Inače, Petković je poznat kao protivnik režima… moli se da se s teritorija kotara ukloni."

AJ, fond 66, fas.br. 14, jed. opisa br.37

Izvor **6**

Anegdota iz vremena diktature kralja Aleksandra

U našem je susjedstvu živio jedan trgovac, poznat kao „veliki“ HSS-ovac. Često je u javnosti pogrdnim riječima kritizirao režim. Onda bi ga odveli u policijsku postaju, malo bi ga ispitivali i gnjavili, pa bi ga pustili. I tako svako malo. Imao je tri sina i kćer. Treći mu se sin rodio 1929., nakon ubojstva Stjepana Radića i uvođenja diktature kralja Aleksandra.

Tom zadnjem sinu je dao ime Aleksandar na opće čuđenje poznanika. Kad su ga pitali što mu je bilo da sinu nadjene ime omraženoga kralja, odgovorio je u svom stilu: „Da mu mogu slobodno j... mater.“ (to u našem žargonu znači – psovati). Tako su se svi u gradu smijali kad bi on vikao na sina i psovao ga punim imenom.

Svjedočenje M.J. iz Dubrovnika 1930

Izvor **7**

Sahrana NJ. K. V. Aleksandra Karađorđevića

Kraljevski pogreb, crno-bijela fotografija Beograda, datum: 5. travnja 2012.

Izvor **8**

Narod plače na kraljevoj sahrani

http://www.pogledi.rs/diskusije/viewtopic.php?t=18563&sid=8c22c4cf298f28e689db13bd0c012b4b

Pitanja:

1. **Zašto Roza nije htjela postaviti državnu zastavu?**
2. **Je li moguć otpor bez obrazovanja?**
3. **Koja je pozicija običnog čovjeka u diktaturi?**
4. **Tko pruža otpor?**
5. **Koje su slobode bile uskraćene? Kako je to utjecalo na život ljudi?**

Izvor 1

Uprava i korupcija

Godina 1925.

„Uprava u ovoj zemlji je neefikasna, loše organizirana i korumpirana. Dok je u predratnoj Srbiji bilo 40 000 državnih službenika, njihov broj je od rata na ovamo povećan na 280 000, iako Jugoslavija ima svega tri puta više stanovnika od predratne Srbije... Korupcija cvjeta od najviše do najniže razine.“

Živko Avramovsk, “Britanci u Kraljevini Jugoslaviji”, Zagreb, 1988..

Izvor 2

Pogled s visine: stanje u susjednim zemljama

Godina 1925.

Možda će proći dosta vremena prije nego što nestane nezdrava atmosfera u Beogradu i teško možemo očekivati da će jedna balkanska država usvojiti djelotvorne metode zapadne civilizacije, osim ako ne dođe do postupnog jačanja europske kulture. Međutim, možemo odvažno tvrditi da po svojim međunarodnim odnosima, ali i po svojoj unutarnjoj situaciji ova zemlja stoji bolje od svojih susjeda.

Živko Avramovsk, “Britanci u Kraljevini Jugoslaviji”, Zagreb, 1988..

Izvor 3

Europske zemlje koje su u međuratnom razdoblju uvele diktaturu

„Europa se između dva svjetska rata sastojala od ukupno 29 država. Godine 1920. sve ove zemlje osim triju mogle su se opisati kao demokracije. Do kraja 1938. ne manje od 16 ovih država postale su diktature. Njihove vođe imale su apsolutnu moć koja je bila iznad bilo kojeg ustavnog ograničenja.

Od preostalih 12 demokracija sedam se raspalo 1939. i 1940. Tako je krajem 1940. u Europi nedirnuto preostalo samo pet demokracija: Velika Britanija, Irska, Švedska, Finska i Švicarska.“

Diktature su uspostavljene u Mađarskoj (1920.), Poljskoj (1926.), Austriji (1932.), Litvi (1926.), Latviji (1934.), Estoniji (1934.), Albaniji (1928.), Jugoslaviji (1929.), Bugarskoj (1934.), Rumunjskoj (1938.), Grčkoj (1936.), Španjolskoj (1923. – 1929. i poslije građanskog rata) i Portugalu (1932.).

S.J. Lee, The European dictatorship 1918-1945, London 1987, 1-3 .

Izvor 4

Zemljovid s prikazom europskih država koje su u međuratnom razdoblju uvele diktaturu

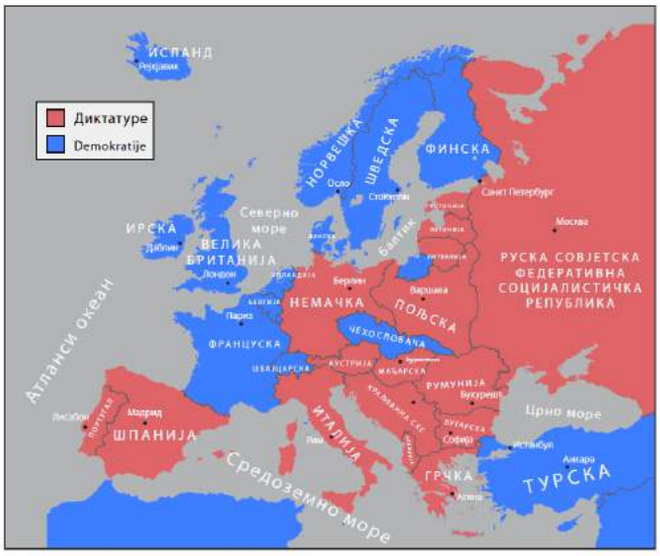

Legenda karte

Crvenom bojom označene su zemlje koje su uvele diktaturu

Plavom bojom označene su zemlje koje su ostale demokratske

Izvor 5

Reakcija na diktaturu od strane političke emigracije

Dana 5. siječnja navršavaju se dvije godine od proglašenja vojno-fašističke diktature u Jugoslaviji. Dvije godine upravljanja bez „posrednika“, neposrednog i krvavog nasilja Bele Ruke i kralja, pa mrak i nepravde, ugnjetavanja i pljačkanja. Dvije godine strašnog vojno-policijskog terora, masovnih ubojstava, srbizacije i stvaranja silom jedne nacije, denacionalizacije i kolonizacije i pljačkanja porobljenih nesrpskih naroda u Makedoniji, Kosovu, Crnoj Gori, Hrvatskoj i dr.

Zbog toga osamnaestogodišnji režim Beograda u Makedoniji predstavlja krvavi teror masovnih ubojstava i nacionalnog ugnjetavanja. Tisuće su Makedonaca pale od metka ili noža od organa vlasti. Desetine tisuća bile su uhapšene, u više desetina insceniranih procesa Makedoncima je izrečeno više desetina smrtnih presuda. Zatvaraju se škole, zabranjuje se materinski jezik, posrbila su se osobna i porodična imena i prezimena. Strašna korupcija i pljačka caruju u Makedoniji.

Makedonsko delo, br.128, god.1931.

Pitanja:

1. **Kako je britanski veleposlanik vidio situaciju u Kraljevini?**
2. **Koji su problemi današnjice slični problemima iz tog razdoblja?**
3. **Kako bi ti riješio ove probleme (bez uvođenja diktature)?**
4. **Kakva je bila politička klima u ostalim europskim zemljama?**

Ljiljana Lazarević

Svakodnevni život u Kraljevini SHS (Jugoslaviji) 1918. – 1941.

Ključno pitanje

Svakodnevni život – izbor ili tradicionalno breme?

Tema

Modul se bavi kompleksnošću i raznolikošću svakodnevnog života u novoj zemlji. Učenici bi trebali stvoriti širu sliku o tome kakav je bio život u zemlji s velikim regionalnim i nacionalnim razlikama u razdoblju od 1918. do 1941. Radionica je važna zbog potrebe za podizanjem razine tolerancije i svijesti u regiji, prije svega o tome kolike su bile razlike i koliko su duboki korijeni nekih problema, ali i koliko su slični problemi u različitim dijelovima države.

Ishodi:

- Učenici će razumjeti promjene i kontinuitet socijalnih fenomena kao sličnosti i razlike u prošlosti i sadašnjosti.
- Učenici će razumjeti složenost interakcije između tradicionalnog i modernog u međuratnom razdoblju u Jugoslaviji.
- Učenici će razviti empatiju.
- Učenici ce proširiti znanja o kvaliteti svakodnevnog života u međuratnom razdoblju.

Ciljevi:

- Kritičko razumijevanje kompleksne prirode prošlosti
- Razumijevanje nacionalnog identiteta
- Podrška učenicima u razumijevanju vlastita podrijetla
- Uzajamno poštovanje, mir, stabilnost, demokracija
- Razvitak povijesne svijesti

90 minuta

Upute za predavača

Korak 1:

Predavač će pročitati uvod, objasniti situaciju u zemlji koristeći se izvorima od 1 do 5.

Korak 2:

Predavač će podijeliti učenike u dvije grupe:

1.prva grupa koristi izvore selo/grad

2.druga grupa koristi izvore tradicionalno/moderno

Korak 3.

Učenici će ispuniti tablicu na temu položaja žena koristeći zadane izvore.

Uvod

Kraljevina SHS formirana je nakon završetka Prvoga svjetskog rata, utemeljena na ideji zajedničkih korijena Južnih Slavena. Nova država nastala je spajanjem regija koje su imale različita kulturna naslijeđa. Razlike su bile velike u svakom pogledu: političkom, kulturnom, nacionalnom, ekonomskom… Kraljevina SHS (od 1929. pod imenom Kraljevina Jugoslavija) bila je pretežno zemljoradnička država s visokim postotkom seoskoga stanovništva, čiji je život bio zasnovan na tradicionalnim običajima i navikama. Proces industrijalizacije uglavnom je zaobišao cijelu regiju. Zapadni i sjeverni dijelovi države (koji su nekada bili dio Austro-Ugarske Monarhije) bili su razvijeniji, dok su južni dijelovi zemlje (koji su bili pod Osmanlijskim Carstvom) zaostajali. Svi ovi čimbenici u kombinaciji s političkim i nacionalnim razlikama uvjetovali su velike probleme u funkcioniranju novonastale države.

Izvor 1

Države i teritoriji koji su se ujedinili 1918.

Repe Bozo, Sodobna zgodovina za 4.letnik gimnazij, str.82

Izvor **2**

Tablica s brojem gradova

	1921	1931
Broj stanovnika (u tisućama)	Broj gradova	Broj gradova
10-20	30	124
20-50	11	25
50-100	3	4
> 100	2	3

Lj. Dimic, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije, str.36

Izvor **3**

Industrijski razvoj u regiji

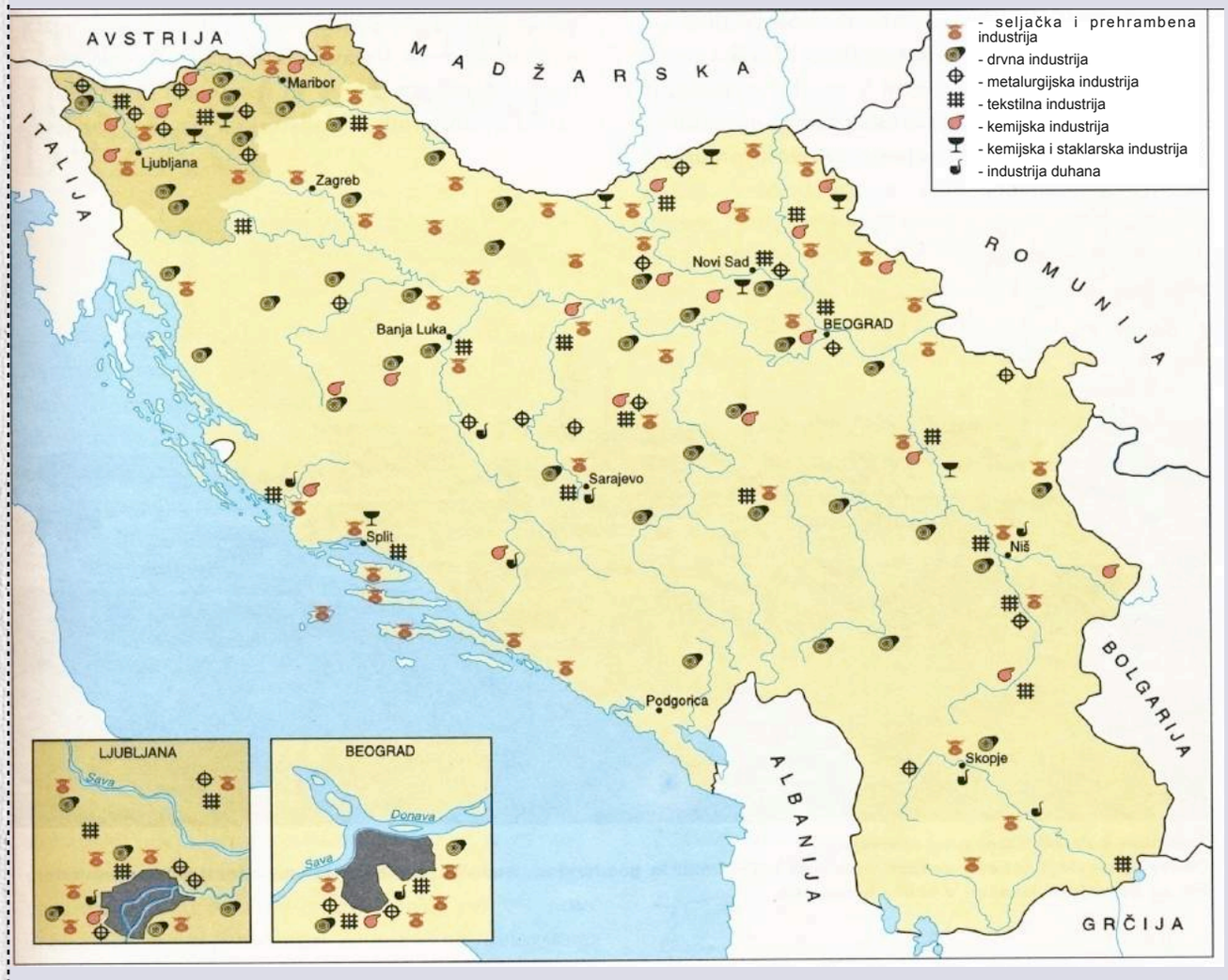

Repe Bozo, Sodobna zgodovina za 4.letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan 2007, str. 97

Izvor **4**

Zanimanja stanovništva Kraljevine

Ljubodrag Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije1918'1941, II, str.35

KLASE ZANIMANJA	1921	1931
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	78.87%	76.58%
Industrija i zanat	9.91%	11.00%
Trgovina, krediti, promet	4.35%	4.85%
Javna služba, slobodna zanimanja, vojska	3.80%	4.08%
Ostala zanimanja	3.07%	3.49%

Izvor **5**

Nepismeni

			Čitaju i pišu			**Čitaju**	**Nepismeni**
Banovine	M	Ž	Ukupno	M	Ž	Ukupno	Ukupno
Dravska	94,13%	92,41%	93,23%	1,80%	1,23%	1,23%	5,54%
Drinska	56,37%	18,56%	37,49%	0,32%	0,42%	0,40%	62,11%
Dunavska	82,03%	59,67%	70,52%	0,45%	0,77%	0,61%	28,87%
Moravska	60,76%	16,01%	37,70%	0,41%	0,27%	0,34%	61,96%
Primorska	55,48%	29,37%	42,08%	O,41%	0,51%	0,46%	57,46%
Savska	80,06%	63,78%	71,60%	0,37%	1,07%	0,73%	27,67%
Savska	80,06%	63,78%	71,60%	0,37%	1,07%	0,73%	27,67%
Vardarska	43,89%	14,32%	28,84%	0,41%	0,18%	0,30%	70,86%
Vrbaska	39,73%	13,95%	27,09%	0,38%	0,24%	0,31%	72,60%
Zetska	50,69%	16,69%	33,50%	0,51%	0,41%	0,46%	66,04%
Beograd	92,66%	84%	88,69%	0,24%	0,68%	0,44%	10,87%
Ukupno	67,31%	42,90%	53,83%				44,51%

Ljubodrag Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije1918'1941, II,str.192

Izvor **1**

Gradovi i sela

Više od ¾ svih domaćinstava u Kraljevini živjelo je od poljoprivrede, tj. oko 80% aktivnog stanovništva svoju je zaradu stjecalo u poljoprivredi. Iako se u razdoblju od 1921. do 1931. prema nekim podacima prema gradovima pokrenulo oko milijun stanovnika, činjenica je da se uvećao broj malih gradova sa slabo razvijenom privredom i bez urbanog životnog standarda. Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Kraljevine SHS 1925. bilo je 24255 sela i 4595 zaselaka, ukupno 96% svih naselja, dok je svih ostalih naseljenih mjesta bilo 1265 (gradova, manjih gradova, gradića, trgovišta, predgrađa, toplica, seoskih imanja, samostana i manastira). Prema istim podacima u manjim mjestima i gradovima živjelo je 15,8% stanovništva.

Lj. Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918.-1941. 1, str.35

Izvor **2**

Tuberkuloza

„Tuberkuloza se javljala kao izrazita, kronična, narodna, socijalna bolest. U medicinskoj literaturi ona je svrstavana u grupu takozvanih »opasnih narodnih misija«. Od tuberkuloze je umiralo oko 14% svih umrlih. I na tom planu postojala je izražena neravnomjernost pa je tako u Savskoj banovini svaki peti umrli umro od tuberkuloze, dok je u Beogradu to bio svaki pedeseti. Neravnomjernost je postojala i između sela i grada. Tuberkuloza se u početku javljala kao gradska bolest, bolest loših stanova. Brže prihvaćanje higijenskih navika presudno je pridonijelo da je smrtnost od tuberkuloze opadala u gradu dva puta brže nego na selu, koje se teško oslobađalo kulturne i zdravstvene zaostalosti. Jedino je u Dravskoj banovini, u cijelom međuratnom razdoblju, smrtnost od tuberkuloze bila veća na selu nego u gradu…“

Lj. Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918-1941, str.66/67

Izvor **3**

Zabava u Beogradu

Beograđani su imali razonoda i u samom gradu. Na primjer, tu su bile i prve kinodvorane. Interesantno je rješenje bilo ono kod „Pariza“ na Terazijama. Budući da je tu „sala“ bila improvizirana od dotadašnjeg dugog uskog dvorišta, platno je bilo postavljeno tako da visi po sredini prostorije pa se gledalo s obje strane, a da bi slika bila jasnija platno su močili prskalicom. Gledatelji su sjedili za kavanskim stolovima, jeli i pili (s prednje strane bila je samo kavana, a sa zadnje se večeralo), glazba je dolazila s jednog klavira, a kasnije i malog orkestra od dva-tri instrumenta. Uz tragične prizore sviralo se nešto klasično, a uz šale brzi i veseli ritmovi. Filmovi su, razumije se, bili nijemi.

“Detinjstvo u proslosti”, Bgd 2001, iz: Aleksandar Deroko, “A ondak je letijo jeroplan nad Beogradom”

Izvor **4**

Filmaši na Terazijama

https://www.facebook.com/Crno.beli.Beograd, (19. svibnja 2012..)

Izvor **5**

Ishrana I.

„Ishrana sela i grada u tridesetim godinama počela se razlikovati. U ishrani gradova počele su se češće koristiti namirnice životinjskog porijekla (raste upotreba mesa i mlijeka), dok je hrana biljnog porijekla i dalje dominirala u ishrani sela.

U ishrani stanovništva gradova ustalila se neznatna razlika između zimske i ljetne ishrane, a u selu se i dalje zadržavaju dva osnovna tipa ishrane – ljetni i zimski… Kruh, grah i krumpir temeljne su namirnice…“

Lj. Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918-1941,I, str.62

Izvor **6**

Ishrana II.

Hrana se na selu uglavnom sastoji od raženog kruha, crvenog luka, sira, salate i umućenih jela. Rijetko se koristila sol zato što je, prema pričama seljaka, bila skupa. Rijetko se u kuhanoj hrani koristila mast il malo ulja, narod je jeo posno. U jednoj se godini dana, prema izračunima, postilo 260 dana. Seoski svećenici (popovi) nisu bili skloni upotrebi ribe i ulja, a sami su u Crnoj rijeci po cijeli dan lovili ribu i pripremali je za sebe. Dok novaci (unovačeni vojnici) imaju tek četrdesetak kilograma, njihovi su dušobrižnici bili teški i stotinu pa i stotinu dvadeset kilograma.

Dokumenti o povijesti makedonskog naroda svezak 2, stranica 20

Izvor **7**

Odijevanje I.

„Za nekog se kaže da je lijepo odjeven ako mu je odijelo novo ili bar dobro sačuvano, skupocjeno i čisto. Ali se smatra da onaj koji previše pazi na oblačenje nije ili neće biti dobar domaćin. On suviše vremena izgubi na oblačenje i previše potroši na sebe. Dok mladić nije oženjen i dok djevojka nije udana, smatra se da se moraju što ljepše i čišće odijevati. Prema odijelu sude: djevojčina obitelj o imovnom stanju mladića, ali i mladićeva o djevojci i njezinoj kući. Mladenci se lijepo oblače i tijekom prve godine bračnoga života. No, to je samo zato što su još uvijek mlad bračni par (mladenci) i zato što još uvijek imaju što obući.

S godinama se njihova odjeća iznosi, ostari, a novo se ne kupuje. Što se djece tiče, ona trebaju biti obučena u čistu odjeću kada idu u crkvu na pričest i uopće kada je neki blagdan ili s roditeljima idu u goste. Inače, »djeca su djeca pa nikada čista ne mogu biti«“.

Aleksandar Petrović, Rakovica. Socijalno - higijenski problemi, Beograd 1939, 148

Izvor **8**

Odijevanje II.

„Način oblačenja, kao i cjelokupan život, podliježe vladajućim normama ponašanja u određenoj sredini, njezinim kolektivnim pravilima, usvojenim estetskim idealima zajednice, ekonomskim i tehničkim mogućnostima. Način oblačenja jedan je od najboljih pokazatelja društvenih promjena koje su zahvatile jugoslavensko selo. U Kraljevini Jugoslaviji moglo se sresti više tipova narodne nošnje (alpska, panonska, moravska, makedonska, jadranska, dinarska), od kojih je svaki tip nosio osnovne karakteristike kulturnih obilježja krajeva u kojima su nastali. Masovnim korištenjem industrijskih proizvoda koji su mijenjali život narodna se nošnja povlačila iz uporabe. Taj proces bio je najbrži u Dravskoj banovini, industrijskim oblastima Savske i Dunavske banovine i u velikim gradovima. Prema nekim podacima, 1918. narodnu je nošnju nosilo oko 60% stanovnika Kraljevine. Sa slovenskog sela ona je bila gotovo potisnuta. Na drugoj strani, u dinarskim oblastima, južnoj i jugoistočnoj Srbiji te Makedoniji domaće tkanine od vune (sukno), konoplje, lana, kože i pamuka bile su u svakodnevnoj uporabi. U tim oblastima narodna nošnja bila je u svakodnevnoj upotrebi...“

Lj.Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije,I,Bgd,1994, str.74

izvor **9**

Žena na selu

„Moja majka Persa brinula je o desetero djece, petero svojih i petero sestrinih. Teta je umrla od tuberkuloze, a tetak poginuo u ratu. Tako je brigu o njihovoj djeci preuzela moja majka, koja je vodila kavanu u selu u kojem smo živjeli, Divcima, u predgrađu Valjeva. Bila je snažna, odlučna, vrijedna i sposobna žena, a njezin glavni posao bio je u kuhinji; bila je vrsna kuharica: odvjetnici i ugledni ljudi iz Valjeva svakodnevno su prelazili 10 km da bi došli »na doručak kod Perse«. U isto vrijeme brinula je o financijama, nabavci, kući i djeci, a mi djeca morali smo poštivati starije i pomagati oko nabavke. Majka je bila blaga ali odlučna osoba, nikad nije podizala ton, ali se od nas očekivala apsolutna poslušnost.

Otac je bio miran, povučen, neeksponiran čovjek, radišan, ali je briga i odgovornost u vezi sa svime bila prepuštena majci. Usprkos svim obvezama koje su bile neprekidne i velike, nikada je nisam čuo da se žali na koga ili da joj je nešto teško…“

Sjećanje Miloša Nedovića, rođenog 1933.

Pitanja za rad s izvorima:

1. **Koliko se razlikuje ishrana stanovništva sela i grada?**
2. **Što je selo moglo ponuditi u pogledu zabave?**
3. **Kakva je zabava u gradu?**
4. **Kako su ljudi doživljavali modu? Je li ona bila stvar osobnoga ukusa ili navika preuzeta iz tradicije?**
5. **Koliko moda utječe na tvoj život? Misliš li da je u prošlosti bilo jednako?**

Izvor **1**

Selo u gradu

„Poderane, prljave i kojekako odjevene seljačke figure koje vidimo danas po većim naseljima, a i po selima, pojam su prijelazan, prouzrokovan naglim proletariziranjem i ekonomskim propadanjem jednoga dijela seljaštva, ali i njegovom društvenom zbunjenošću u valu modernizacije pred kojom se seljak sa svojom tradicionalno-patrijarhalnom kulturom osjeća slab, zaostao i povrh svega bespomoćan. Ta vanjska izobličenost odraz je njegove unutarnje društvene, a ne samo materijalno-ekonomske pokolebanosti. Dokle god se seljak drži čvrsto i uravnoteženo na ekonomskoj osnovici svoga života, on to svoje stanje iskazuje i odjećom i ukrasima."

V. Dvorniković, Beograd, 1990,463.

Izvor **2**

Obitelj

Privatna fotografija Mitrovićeve obitelji

Izvor **3**

"Modernizacija"

"Danas, poslije sto godina, Beograd ne guta i više ne proždire: on je progutan Levantom, Balkanom, Peštom, ali naročito najezdom seljaštva i malograđana svih rasa, jezika i vjera oko sebe, koji, iščupani iz korijena, ne žive ni pod svojim krovom ni u svojoj ulici, nego na ulici, u kavani, u kinodvoranama, barovima, bifeima, u ćevabdžinici, u radnji s „užičkim proizvodima", u bezbrojnim kavanama sa seljačkim panjem i roštiljem pred vratima ili svinjskom glavom u prozoru ili u tzv. lokalima „umjetničke boemije", jednoj od najbanalnijih industrija u tom sajamskom metežu. U Beogradu koji je danas jedva tri puta veći, svega je toga trideset puta više nego u predratnom, i tek sad, poslije nebodera i raskošnih pariških publikacija, Beograd je postao grad ćevapčića i „čuburskih diva".

M. Grol, Iz predratne Srbije, Beograd, 1939, 18.

.

Izvor **4**

Nemoral Iz Štinjana (kod Pule)

Nekoć i danas

„Kako je u cijeloj Istri poznato, jednom je Štinjan bio pravi ponos cijele Puljštine. Naša mladež uvijek je stajala na vrlo visokom stupnju poštenja i značaja. Svi su se divili našemu selu i našoj mladeži. Danas su se pak i kod nas sasvim promijenile prilike. Naši najbolji mladići morali su zbog nečuvenog terora preko granice, a drugi u vojaštvo.

Ima ovdje nekoliko oholih djevojaka koje nikako ne mogu živjeti bez poljubaca talijanskih mornara. Te su djevojke kao pomahnitale trčale u Pulu i zvale talijanske mornare u Štinjan. Naravno, mornari su se kao mladi ljudi odmah odazvali tome pozivu te organizirali ples. Krajnje je vrijeme da roditelji malo bolje pripaze svoje kćeri, jer će inače biti prekasno.

Štinjane, Štinjane, kamo hrliš?"

Novine Istarska riječ, 1923.

Izvor **5**

Tradicionalne vrijednosti

„Vjerni starim običajima Srba, u dugim zimskim večerima Idvorci su održavali svoja sijela. Kao dječak ja sam bio na mnogima od njih u kući moga oca. Stariji ljudi bi posjedali oko tople peći na klupi napravljenoj od istog materijala kao i sama peć, obično od mekih cigala, ožbukana i okrečena. Ljudi su pušili i razgovarali, a izgledali su kao senatori, samozvani čuvari sve mudrosti u Idvoru. Kraj nogu starijih sjedili su na klupicama mladi ljudi, a pred svakim od njih stajala je košarica u koju su krunili žuta zrna velikih kukuruznih klipova. To bi radili cijelu večer. Starije žene sjedile su na malim klupama uza zidove; one su prele vunu, lan ili kudjelju, šile ili vezle. Kao majčinom ljubimcu meni je bilo dopušteno sjesti pored majke i slušati riječi mudrosti i maštarije iz usta starijih ljudi, a ponekad i iz usta sredovječnih ili mladih ljudi, ako bi im to stariji dopustili. S vremena na vrijeme zapjevale bi žene poneku pjesmu koja je bila u vezi sa spominjanim događajima. Na primjer, kada bi netko od starijih ljudi završio besjedu o Karađorđu i njegovim borbama protiv Turaka, žene bi zapjevale pjesme u kojima se slavi hrabri Karađorđe i vojvoda hajduk Veljko, koji je sa šakom Srbijanaca branio Negotin od velike turske vojske pod Mulan-pašom. Ova hrabra četa, kako je pjesma opjevava, podsjeća na onu malu četu starih Grka u bitci na Termopilama."

Mihailo Pupin, Autobiografija iz: Detinstvo u prošlosti, Beograd, 2001, str.13.

izvor 6

Miki Maus - „Mika Miš – Hristos se rodi“

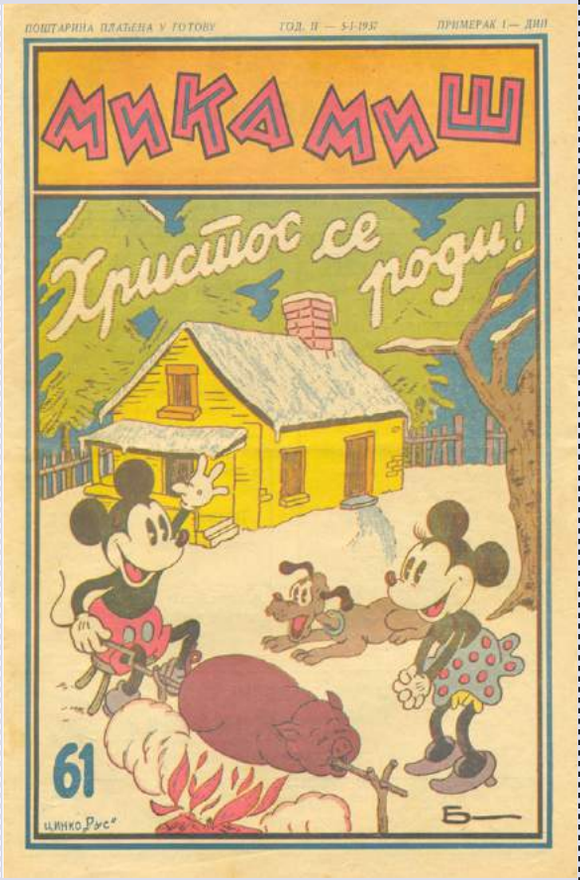

Objašnjenje slike: Na slici se vide Miki i Mini (dječji junaci poznatog američkog stripa autora Walta Disneya) kako peku praščića za Božić, što je tradicionalni srpski običaj. Cijela scena popraćena je tradicionalnim srpskim božićnom pozdravom „Hristos se rodi“, kojim je slika i naslovljena.

naslovna strana, br.II, 1937.

izvor 7

Žene

„Ali, ma kakav da je bio odnos u kući, otac nije vladao. (Možda mu je to kućno carstvo bilo sitno i nevažno) Vladale su u stvari žene, pamtile su se kao vladari. Taj matrijarhat u patrijarhatu (sva vlast u ime gospodara kuće), čvrst i neupitan i utoliko sigurniji, ničim nije dovođen u sumnju, odagnavao je i samu pomisao na pobunu…“

Meša Selimović, Sjećanja, Detinjstvo u prošlosti, str. 27, Beograd, 2001. 2001.

izvor 8

Nepismeni

Broj pismenih muškaraca i žena u banovinama 1931.

Banovina	M	Ž
Vardarska	43,89%	14,32%
Zetska	50,69%	16,69%
Drinska	56,37%	18,56%
Moravska	60,76%	16,01%
Primorska	55,48%	29,73%
Dunavska	82,03%	69,67%
Savska	80,06%	63,78%
Beograd	92,66%	84,00%
Dravska	94,13%	92,41%

Lj. Dimic, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije1918-1941, II, str.192

izvor 9

Žene piloti I.

U Beogradu se tridesetih godina prošloga stoljeća, poslije nekoliko uspješnih žena u svjetskom zrakoplovstvu, na tečaj za pilote prijavilo i nekoliko naših. Tečaj je vodio Miodrag Tomić, jedan od pilota koji su zrakoplovnu školu završili u Francuskoj. Prva žena koja je položila pilotski ispit na aerodromu u Zemunu bila je Danica Tomić, instruktorova supruga.

Druga je žena bila Kristina Gorišek, rođena u Stični u Sloveniji 1906. godine. Poslije završene škole našla se u Beogradu, gdje je najprije radila kao telefonistica, a zatim je na vlastiti zahtjev prebačena u poštu Zemun, da bi bila bliže zračnoj luci.

Kad sam prije par mjeseci bio u društvu s jednim zrakoplovnim veteranom, započela se priča o ženama pilotima. Tada sam spomenuo Kristinu Gorišek, drugu pilotkinju u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Veteran je pak rekao:

- Ne, ona je bila prva žena pilot.
- ?
- Među pilotima veteranima prenosi se priča da je Kristina Gorišek prva završila letački dio tečaja, da je ona bila prva žena koja je samostalno letjela, nekoliko puta prije Danice Tomić. Daničin je muž iskoristio odsustvo Kristine Gorišek s treninga (ili je bila službeno odsutna ili bolesna), na brzinu skupio povjerenstvo i dopustio da Danica polaže ispit za pilota. Tako je u povijest srpskog i jugoslavenskog zrakoplovstva Danica Tomić ušla kao prva žena pilot.

Meša Selimović, Sjećanja, Detinjstvo u prošlosti, str. 27, Beograd, 2001.

Izvor **10**

Žene piloti II.

http://www.megaupload.com/?d=JOCR7Q9Qhttp://www.megaupload.com/?d=JOCR7Q9Q, (5. svibnja 2011.)

Pitanja za rad grupe:

1. Kako su suvremenici vidjeli život u gradu?

2. Kakvo je ponašanje djevojaka smatrano „pristojnim“? Misliš li da je za mladiće vrijedilo isto?

3. Kako objašnjavaš ženu pilota u društvu gdje je većina žena nepismena? Dokazuje li to jednakost?

4. Je li svaka žena mogla birati svoju budućnost? Može li to danas? Argumentiraj svoje mišljenje.

5. Kako su utjecaji sela mijenjali gradove? Je li proces bio i obrnut?

6. Je li Miki Maus tradicionalni junak? Koje tradicionalne junake poznaješ? Tko su danas dječji junaci?

Korak 3

Svaka će grupa popuniti tablicu u skladu s dobivenim zadatkom.

Slijedi debata i usporedba s današnjom situacijom.

Urbano	Ruralno	Tradicionalno	Moderno

Bojana Dujković Blagojević

Školski život djece u Kraljevini Jugoslaviji

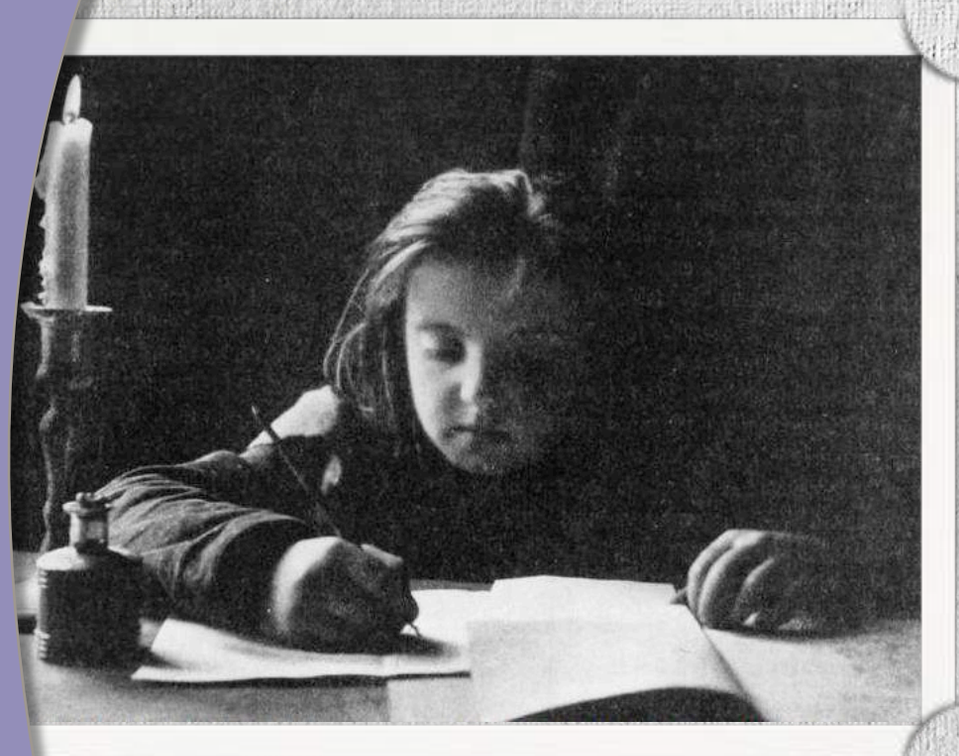

Ključno pitanje

Koji su najbolji, a koji najgori čimbenici obrazovanja u Kraljevini Jugoslaviji?

Tema

Ovaj modul govori o obrazovanju u Kraljevini Jugoslaviji u razdoblju 1918. – 1941., točnije o položaju djece u obrazovnom sustavu. Ovu temu sam izabrala jer ima sličnosti s današnjim dječjim školskim uzrastima. Odnos djece prema školi i obavezama, ali također i prava koja su djeca imala, značajno se razlikuju od onih danas. Tema je kontroverzna s gledišta prava djece – nekada i sad. Namjera je pokazati koliko su se odnosi promijenili u posljednjih 80 godina. Tema je relevantna za cijelu regiju jer se odnosi na sve zemlje Kraljevine Jugoslavije i pokazuje razlike među djecom u istom obrazovnom sustavu.

Ishodi učenja:

Razumijevanje položaja mladih u školskom sustavu Jugoslavije prije Drugog svjetskog rata.

1. Učenici će razviti empatiju.
2. Učenici će vrednovati povijesne izvore u smislu pouzdanosti (službeni dokumenti naspram usmenog svjedočenja, itd.)
3. Učenici će procijeniti razlike i sličnosti i usporediti školski sustav u prošlosti s današnjim.
4. Učenici će interpretirati izvore i analizirati rodna (spolna) pitanja u školskom sustavu.

Ciljevi

Upoznavanje s odgojnim i obrazovnom ulogom škole u Kraljevini Jugoslaviji, poticanje rasprave o ulozi obrazovnog sustava danas na razvoj mladih ljudi u izmijenjenim društvenim okolnostima.

Upute za nastavnike

Nastavnik će pročitati uvod učenicima i razredu predstaviti temu sata. Radionica ima dvije faze – prva faza je individualni rad i rad u parovima, a druga faza je grupni rad i predstavljanje rezultata.

Korak 1.

Uvod – nastavnik čita uvod, zatim izvor broj 1, i pokazuje fotografiju učenicima (izvor broj 2). Učenici odgovaraju na predloženo pitanje.

Korak 2.:

Individualni rad – Analiza fotografija i popunjavanje tablice – 1 izvori 3., 4. i 5. dani su na karti. Učenici trebaju popuniti prazna mjesta. Nastavnik će traži od učenika pojašnjenje i objašnjenje upisa u tablicu . Na kraju ove aktivnosti nastavnik daje učenicima informacije o izvorima (gdje su fotografije načinjene, u kojoj zemlji i kada).

Predložena pitanja za diskusiju:

- Ima li razlika između učenika na fotografijama?
- Kako učenici izgledaju?
- Koji bi mogli biti glavni razlozi za razlike među učenicima?
- Kako je to danas? Ima li značajnih razlika među učenicima vaših godina?

45 minuta

Izvor 3: Jablanica (Bosna i Hercegovina Omer Karić, Aida Malović, Fahira Dželilović, Senada Ćosić, Jablanica 100 godina školstva (1903–2003), Jablanica 2003.

Izvor 4: Prizren (Kosovo). Srpska djeca iz sela Drajčići, okolina Prizrena, 1949–1950.

Izvor 5: Karlovac (Hrvatska) Privatna fotografija – obitelj Veselić. Fotografija gimnazijalaca iz Karlovca, Hrvatska, 1930.

Korak 3.:

Rad u parovima – čitanje izvora i analiziranje školskih predmeta. Učenici rade u parovima. Zadak je analizirati izvore broj 6 i 7 i popune tablicu. Nastavnik će putem slučajnog odabira tražiti od učenika odgovore i objašnjenje zašto su tako odlučili.

Korak 4.:

Grupni rad – čitanje izvora i analiza, predstavljanje rezultata. Učenici trebaju biti podijeljeni u tri grupe. Svaka grupa ima do 3 izvora.

Prva grupa: Analizira izvore o tjelesnom kažnjavanju učenika u školi.

Druga grupa: Analizira izvore o položaju ženske djece u školama.

Treća grupa: analizira izvore o radnoj obvezi učenika i njihovom ponašanju.

Svaka grupa ima iste zadatke – popuniti danu tablicu i predstavi svoje rezultate. Nastavnik može dok učenici rade u grupama, napisati predložene odgovore na ploču, a dok učenici predstavljaju rezultate grupnog rada, može ispisati rezultate. Nakon toga učenici odgovaraju na ključno pitanje – koja su bila najbolja i najlošija gledišta školovanja u Jugoslaviji?

Zadatak 1

Individualni rad

UVOD

Škola je u prošlosti, kao i danas, bila središnje mjesto obrazovanja djece. Iako je njena uloga i do danas ostala ista, obveze djece, način rada, školski predmeti, ali i načini oblačenja mijenjali su se tijekom vremena. U ovoj radionici pokazat ćemo kako je bilo biti učenik u prvoj polovici 20. stoljeća na Balkanu. Kako su nekadašnja djeca, bake i djede vaših roditelja, išla u školu kada su oni bili mali i što su učili, ali i kako su se morali ponašati, pokušat ćemo vam predstaviti u ovoj radionici.

Izvor **1**

ŠKOLA – KUĆA NA KUĆI…

„Prvo me začudila sama škola, bila je to jedna dvokatna zgrada Vidi, djede, pa škola je kuća na kući! Mislio sam da je jedna kuća stavljena na drugu kuću, jer kuću na kat nikada ranije nisam vidio. U učionici me najviše iznenadio globus. Pitam jednoga što je to, on kaže lubenica. Pitam, a što će lubenica gore na ormaru, a on meni, sklonili je od lopova kao što si ti. Pa, pitam za tronogu ploču, za koje kaže da je ništa, a za računaljku reče da je nešto. Tako sam prvog dana škole saznao što je lubenica, što je ništa i što je nešto“.

Branko Ćopić 1915 – 1984. Šta ga je začudilo u školi ; Preuzeto iz *Ježeva kućica,* Kreativni centar 2007, 31.

Izvor **2**

Pisanje domaće zadaće

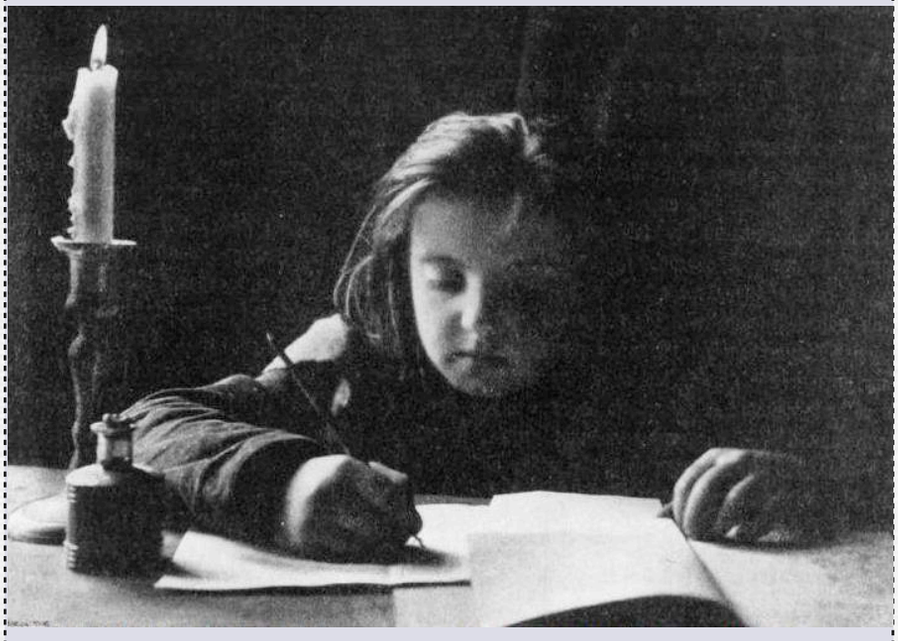

MilankaTodić, *Istorija srpske fotografije 1839-1940, Prosveta, Beograd, 1993.*
http://www.udi.rs/articles/Milanka%20Todic_Istorija%20srpske%20fotografije%201839-1940.pdf
Downloaded November *1. studenog 2012.*

Pitanje:
- Kakvi su bili uvjeti za učenje djevojčice na slici i dječaka iz izvora?

Zadatak 2

Individualni rad

Pogledaj fotografije i odgovori na pitanja iz tabele.

Koje su glavne razlike između ovih fotografija?

Izvor 1

JABLANICA (BiH)

Kojem razdoblju pripada fotografija?

Koja je uzrast učenika na fotografiji?

Kako su obučeni učenici na fotografiji?

Šta je prikazano na fotografiji?

Zadatak 2

Individualni rad

Pogledaj fotografije i odgovori na pitanja iz tabele.

Koje su glavne razlike između ovih fotografija?

Izvor **2**

PRIZREN (Kosovo)

Kojem razdoblju pripada fotografija?

Koja je uzrast učenika na fotografiji?

Kako su obučeni učenici na fotografiji?

Šta je prikazano na fotografiji?

Zadatak 2

Individualni rad

Pogledaj fotografije i odgovori na pitanja iz tabele.

Koje su glavne razlike između ovih fotografija?

Izvor **3**

KARLOVAC (Hrvatska)

Kojem razdoblju pripada fotografija?

Koja je uzrast učenika na fotografiji?

Kako su obučeni učenici na fotografiji?

Šta je prikazano na fotografiji?

Zadatak 3

Rad u parovima

1. Pronađi razlike između popisa predmeta iz 1926. i 1939.
2. Koliko ih ima?
3. Popuni tablicu i uoči koje su glavne sličnosti i razlike između školskih premeta koji su se učili u školama u prošlosti i u vremenu u kojem ti živiš. Što misliš, što će tvoja djeca učiti u budućnosti?

Izvor **1**

Školski predmeti 1926.

1 .Nauka o vjeri i moralu
2. Srpsko-hrvatski-slovenski jezik
3. Početna stvarna nastava
4. Zemljopis
5. Povijest Srba, Hrvata i Slovenaca
6. Račun sa geometrijskim oblicima
7. Poznavanje prirode
8. Crtanje
9. Lijepo pisanje
10. Ručni rad, muški i ženski
11. Pjevanje
12. Gimnastika i dječje igre

M. Papić, Školstvo u BiH1918 - 1941, Sarajevo 1984.

Izvor **2**

Školski predmeti 1939.

1 .Ponašanje
2. Nauka o vjeri i moralu
3. Srpsko –hrvatski jezik
4. Početna stvarna nastava
5. Zemljopis
6. Narodna povijest
7. Račun s geometrijskim oblicima
8. Poznavanje prirode
9. Praktična i privredna znanja i umijeća
10 .Crtanje
11. Lijepo pisanje
12. Ručni rad
13. Pjevanje
14. Gimnastika i dječje igre

Jurica Marinko, 1. 9. 1939, Banovina Hrvatska, Srez Dubrovnik. Privatna arhiva.

	GLAVNI PREDMETI	VJEŠTINE
Kraljevina Jugoslavija		
Moja zemlja 2013+		
Budućnost		

Zadatak 4

Rad u grupi

GRUPA 1. - Analiza izvora koji govore o kažnjavanju djece

Izvor **1**

Tjelesno kažnjavanje djece

Vrsta kazne bila je stvar nastavnika. Tjelesne kazne obavljali su nastavnici uglavnom šibom. „Za šibanje po dlanovima i debelom mesu učitelj je birao vitku šibu koja se savija, ali se teško lomi. Učenika je tukao po dlanovima ili ga polagao preko stolice, zatezao mu lijevom rukom hlače, a desnom udarao. Tuklo se i ravnalom po noktima skupljenih prstiju. Bilo je uobičajeno i klečanje na koljenima, stajanje izvan klupe ili u kutu. Roditelji su se vrlo rijetko bunili protiv takvih kazni“.

Svjedočanstvo ing. Omanovića, koji je išao u narodnu osnovnu školu u Cazinu devedesetih godina XIX vjeka.
M. Papić, *Školstvo u BiH za vrijeme Austro-Ugarske 1878-1918, Sarajevo 1972, str. 178.*

Izvor **2**

Vrste kažnjavanja

“Nastavnici su održavali u školi disciplinu svojim osobnim radom i primjerom, a ako to nije uspijevalo u
svim slučajevima, onda su nemarnost u učenju, neurednost i loše ponašanje kažnjavani tjelesnim kaznama i na razne druge načine. Obično su tjelesne kazne vršene šibom, a osim toga postojalo je kažnjavanje zatvorom, klečanjem, stajanjem i sl. Roditelji se nisu odupirali fizičkom kažnjavanju svoje djece”.

V. Bogićević, *Istorija osnovnih škola u BiH (1878 – 1918), str. 213*

Izvor **3**

Kažnjavanje šibom

MilankaTodić, Istorije srpske fotografije 1839-1940, Prosveta, Beograd, 1993. http://www.udi.rs/articles/Milanka%20Todic_Istorija%20srpske%20fotografije%201839-1940.pdf Downloaded November 1. studenog 2012.

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA	MOJA ZEMLJA
SLIČNOSTI	**RAZLIKE**
Izvor 1.	
Izvor 2.	
Izvor 3.	

Zadatak 4

Rad u grup

GRUPA 2. Analizira izvora koji govore o školovanju ženske djece

Izvor **1**

Uključivanje ženske djece u školski sustav

"Još u austro-ugarsko vrijeme u BiH vođeno je u kulturnoj javnosti dovoljno diskusije o školovanju uopće, pa i o školovanju ženske djece. Međutim, smatralo se, tako bar spoznajemo iz onoga što je pisano, da je žena predodređena za domaćinstvo i samo neka zanimanja u vezi s brigom o djeci. Tako se u punih 40 godina rada gimnazija u njih nije upisala ni jedna učenica. Žena se vrlo sporo i stidljivo uključivala u redovno školovanje u gimnaziji. Polaganjem privatnih ispita, pa i to tek u nekoliko posljednjih godina okupacije, počele su prve žene u BiH stjecati znanja u gimnazijama. Zemaljska vlada je tek u kolovozu 1918. dozvolila da se učenice koje su položile privatno prvi i drugi razred redovno upišu u treći razred. Tek poslije 1. svjetskog rata konačno je ukinuto ovo ograničenje, i učenice su se počele upisivati u gimnaziju, i to u početku samo u posebna ženska odjeljenja."

M. Papić, Školstvo u BiH1918 - 1941, Sarajevo 1984, str. 114

Izvor **2**

Ženska zanatska škola

1. Stručan praktičan rad
2. Crtanje krojeva
3. Srpskohrvatsko-slovenski jezik
4. Račun, zanatsko računovodstvo i kalkulacija
5. Poznavanje robe i domaćinstvo
6. Povijest i zemljopis
7. Dekorativno crtanje
8. Vjeronauk
9. Higijena
10. Gimnastika
11. Pjevanje.

Zoran Ivanović, *Zvornički spomenar*, Prometej, Novi Sad, 2002.

Izvor **3**

Učenice ženske zanatske škole

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA	MOJA ZEMLJA
SLIČNOSTI	**RAZLIKE**
Izvor 1.	
Izvor 2.	
Izvor 3.	

Zadatak 4

Rad u grupi

GRUPA 3. analizira izvore koji govore o radnim obavezama i ponašanju učenika

Izvor **1**

Radne obveze učenika

"U školi su radili učitelji Mirjana i Spasan Todić, a upravitelj škole bio je Ivo Kraljević. Učiteljski par Todić i upravitelj Kraljević stanovali su u stanovima smještenim u školskoj zgradi. Učenici su po razredima učili u dvije učionice (I. i III., te II. i IV. razred zajedno). Pored učenja učenici su radili na ekonomiji škole, pa su dvorište, vrtovi i voćnjak bili vrlo uredni. Učitelji su držali stoku, naročito ovce i svinje. Rad u školskom dvorištu nije bio težak, ali je za učenike bio odgovoran i obavezan. Roditelji su imali obvezu da za školu osiguraju drva – ogrjev. Oni domaćini koji nisu imali zapregu drva su cijepali, a učenici ih slagali. U školi se boravilo dugo i svaki je učenik u torbici nosio nešto za užinu. Vjeronauk je bio četvrtkom, a petkom škola nije radila jer su učitelji išli u općinu i kotar. Subota je bila radni dan."

Sjećanja Mišić (Đorđa) Nedeljko – 100 godina osnovne škole u Boljaniću, Doboj 1996, str. 78

Izvor **2**

Učiteljska škola u Banjoj Luci, naredba za početak školske godine 1930./31.

"U internat će se primati siromašni učenici sa vrlo dobrim uspjehom i vladanjem ukoliko bude mjesta na stan i hranu, a određen broj učenika primit će se samo na hranu. I za vrijeme školskog raspusta vladajte se pristojno, širite pismenost, suzbijajte alkoholizam i praznovjerje."

Vrbaške novine od 24. srpnja 1930.

Izvor **3**

Ponašanje učenika izvan škole

„Krajem treće decenije 19. stoljeća učenici Građanske škole u Banja Luci obavezno su morali nositi kape i školske kecelje (uniforme). Kretanje učenika na ulici bilo je dozvoljeno samo do 20:00 sati. Ukoliko bi neki nastavnik zatekao učenika na ulici poslije toga vremena, taj učenik bi dobio ukor nastavničkog vijeća ili neku drugu kaznu".

Olga Kunaica, 1928-2013, Intervjuirana u listopadu 2011.

Izvor **4**

Odgojna uloga škole

„Gimnazije su pored obrazovanja odigrale još jednu vrlo važnu ulogu u razvoju mladih – odgojnu. U njima je disciplina bila na jako visokom nivou. Školska uniforma nosila se i izvan škole, a oni učenici koji bi bili opaženi od svojih profesora izvan svojih domova u kasnijim večernjim satima, bili su kažnjavani ukoom.

Život u Skoplju 1918-1941; Prosvetne prilike Alla Kaćeva, Slavica Hristova, Tatjana Gjorgievska; Muzej grada Skoplja.

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA	MOJA ZEMLJA
SLIČNOSTI	**RAZLIKE**
Izvor 1.	
Izvor 2.	
Izvor 3.	

Bojana Dujkovic – Blagojevic
Samojko Cvijanovic

Pismeni ili poslušni

Obrazovanje u Kraljevini Jugoslaviji

Ključno pitanje
"Krajnji je cilj obrazovanja u Jugoslaviji 1918-1941 godine bio stvaranje poslušnih građane."
U kojoj mjeri je to istina kada je u pitanju:
a) Politika
b) Praksa
c) Nastava

Tema:

Ovaj modul govori o obrazovanju u Kraljevini Jugoslaviji u razdoblju od 1918. do 1941. Tema je izabrana zbog toga što je kroz obrazovne politike moguće vidjeti namjere režima za oblikovanjem građana kroz obrazovani sustav ne bi li bili odaniji dinastiji i ideji integralnog jugoslavenstva. Kontroverznost teme očituje se u razlikama između različitih područja u državi i pokušajima vlasti da te razlike prikriju. Tema je relevantna za čitavu regiju jer pokazuje kako se politika prilagođavala u različitim dijelovima zemlje. Iako su zakoni važili za cijelu zemlju, bilo je odstupanja u njihovom provođenju. Razlike su bile posebno velike između sjevera i juga, a i zbog nemogućnosti obrazovanja manjina.

Ishodi učenja:

Razumijevanje temelja obrazovnog sustava u Kraljevini Jugoslaviji:

1. Učenici će evaluirati povijesne izvore u smislu njihove pouzdanosti (službeni dokumenti naspram usmenih izvora, itd.)

2. Procijenit će namjeru države u djelokrugu obrazovanja i mjerama provođenja.

3. Kroz analizu izvora učenici uočavaju i razumiju ograničenja i prepreke s kojima se država suočavala u provođenju obrazovne politike.

Ciljevi

Upoznavanje s obrazovnim sustavom Kraljevine Jugoslavije. Kako i na koji način je država, koristeći obrazovni sustav, pokušavala formirati poslušne građane odane dinastiji u zemlji s ogromnim ekonomskim, kulturnim i općenitim društvenim razlikama. Ovom radionicom pokušat ćemo odgovoriti što je država željela postići kroz obrazovni sustav i što je uspjela realizirati u praksi.

Upute za nastavnika

45 minuta

Nastavnik će pročitati uvod učenicima i na taj način predstaviti temu sata razredu. Učenici trebaju biti podijeljeni u tri grupe. Grupa 1. analizira stavove i nastojanja države u smislu obrazovanja njenih građana; grupa 2. analizira načine provođenja zacrtanih obrazovnih politika; grupa 3. postavlja pitanje položaja nastavnika-učitelja, kao izvršitelja državne politike.

Korak 1.: Uvod (kontekst) – nastavnik će podijeliti učenike u 3 grupe i pročitati uvod.

Korak 2.: Grupni rad – svaka grupa mora pročitati i analizirati izvore, zatim pripremiti prezentaciju na ploči (flipchartu) odgovarajući na ključno pitanje svoje grupe i popunjavajući sljedeću tablicu:

Poslušnost i odanost nacionalnoj ideji	Osobni razvoj

Korak 3.: Diskusija – svaka grupa predstavit će svoje rezultate.

Korak 4.: Zaključak – nastavnik će na ploči napisati ključno pitanje i kroz diskusiju navesti učenike da odgovore na njega ocjenjujući svaku od tvrdnji (5 najbolja, 1 najlošija).

Aktivnosti

Grupa 1:
Državna obrazovnja politika

Zadatak prve grupe analizirati izvore koji govore o aktivnostima koje je država poduzimala u područjima obrazovanja (državne obrazovne politike, ili što je država obećala u vezi s poboljšanjem obrazovanja).

Ključno pitanje:
Koje je mjere država poduzela u obrazovanju? Kakvi su bili zadaci obrazovnog sustava Kraljevine Jugoslavije?

Uvod
Godine 1918. ujedinjene su zemlje s veoma različitim prosvjetnim stupnjem razvoja, ali i obrazovnim tradicijama. Dok su jedni bili veoma razvijeni, sa širokom mrežom škola, drugi nisu imali razvijen školski sustav. Odgojno –obrazovni sustav temeljio se na unitarističkoj ideologiji o jedinstvenom, ali troimenom srpsko-hrvatsko-slovenskom narodu i jeziku te ideji centralističke monarhije, što se odražavalo u nastavnim programima i odgojnom radu.
Po Zakonu o narodnim školama u cijeloj zemlji postoje četverogodišnje osnovne škole i više narodne škole (od V. do VIII. razreda), koje se uvode postupno. Premda je po zakonu osmogodišnje školovanje bilo obavezno, upisanih učenika bilo je znatno manje nego školskih obveznika. Osnovnih škola bilo je veoma malo, posebno u nerazvijenim područjima (Makedonija, Kosovo, Sandžak, BiH, Lika) pa je znatan dio stanovnika bio nepismen. U cijeloj zemlji prosječno jedna trećina obveznika nije pohađala školu, a 1939./40. u osnovnu školu upisano je tek 50,1% obveznika.

Izvor **1**

Postotak nepismenih u Kraljevini Jugoslaviji starijih od 12 godina 1921. godine.

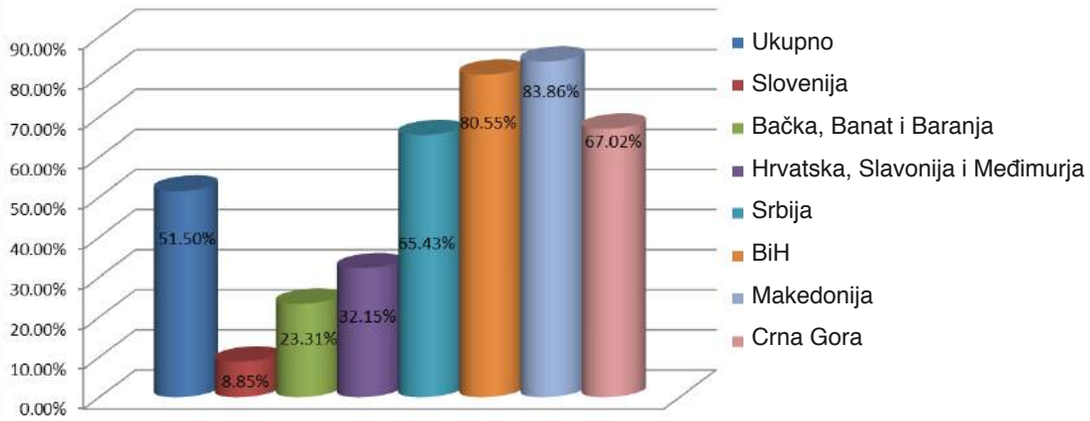

D. Bataković, Nova istorija srpskog naroda, Beograd 2000, 293

Izvor **2**

Vidovdanski ustav iz 1921.

Članak 16.
Nastava je državna. U cijeloj zemlji počiva na jednoj istoj osnovi prilagođavajući se sredini kojoj se namjenjuje. Osnovna nastava je državna, opća i obvezna.
Stručne škole otvaraju se prema potrebama zanimanja.
Sve ustanove za obrazovanje pod državnim su nadzorom.
Država će pomagati rad na narodnom prosvjećivanju.
Manjinama druge rase i jezika daje se osnovna nastava na njihovom materinskom jeziku pod uvjetima koje će propisati zakon.

http://www.arhivyu.gov.rs/active/s
(Downloaded 26. listopada 2012.)

Izvor **3**

Ustav iz 1931.

Članak 16:
„Sve škole moraju provoditi moralni odgoj i razvijati duhovnu svijest u duhu narodnog jedinstva i vjerske trpeljivosti“

Digitalna narodna biblioteka Srbije
http://scc.digital.nb.rs/document/RA-ustav-1931(downloaded 26. listopada 2012.

Izvor **4**

Himna Kraljevine Jugoslavije

Bože, spasi,
Bože, hrani
Našeg kralja i naš rod,
Kralja Petra, Bože, hrani,
Moli ti se sav naš rod.

Izvor **5**

Nazivi škola

„Od školske1929./30. velik broj osnovnih škola dobiva posebna imena. Najveći broj imena vezan je za dinastiju. Desetak škola nose imena „Kralja ujedinitelja“, zatim „Prijestolonasljednika Petra“ ili kasnije „Kralja Petra“ te imena kraljeve braće i princa Pavla.“

Izvor **6**

Zadaci škole

Nakon uvođenja diktature 1929. mijenja se i obrazovna politika. Kulturni i prosvjetni program režima, koji je prethodno odobrio kralj, predstavljen je Ministarskom savjetu 12. ožujka 1929. godine. Tvorac programa ministar prosvjete Božidar Maksimović naglašavao je da je u cijelom razdoblju, od ujedinjenja do uvođenja osobne vlasti, a i neposredno poslije toga, postojala "stalna težnja, nevidljiva, a pomalo i nesvjesna, za stvaranjem plemenskih intelektualnih centara, koji u krajnjoj liniji lagano i postupno vode duhovnom i političkom trijalizmu, umjesto da djelovanje prosvjetne akcije upravno bude suprotno."
U nizu akcija i mjera koje su trebale izraziti ideološki karakter posebno mjesto imao je rad na stvaranju jedinstvenog prosvjetnog programa, na ujednačavanju pravopisa i terminologije, unifikaciji prosvjetnog zakonodavstva, na izradi jedinstvenih udžbenika za jedinstvenu školu i na narodnom prosvjećivanju. U prosvjetnom programu zadatak osnovne škole nije bio samo širenje pismenosti "nego, i još više, da nacionalno odgaja".

Ljubodrag Dimić, Integralno jugoslovenstvo i kultura 1929-1931. godine, str. 334-340
http://www.cpi.hr/download/links/hr/6978.pd (downloaded October 26, 2012)

Izvor **7**

Osnovna škola Kralj Petar, Beograd, Srbija

Privatna fotografija, obitelj Lazarević

Izvor **8**

Sokolana kralj Aleksandar, Doboj, BiH

Privatna fotografija, obitelj Dujković

Izvor **9**

Službeni nazivi materinjeg jezika u Kraljevini Jugoslaviji

1918. - Srpski ili hrvatski jezik
1926. - Srpsko-hrvatsko-slovenski jezik
1934. - Narodni jezik (srpskohrvatskoslovenski) jezik)

M. Papic, Skolstvo u BiH 1918 - 1941, Sarajevo 1984, 23-25

Pitanja za grupu 1.:

1. Koje su najznačajnije razlike između odredbi Ustava iz 1921. i 1931.?
2. Čemu se težilo u obrazovanju nakon uvođenja diktature 1929.?
3. Tko je bio središnja ličnost u obrazovnom sustavu Kraljevine Jugoslavije?
4. Što je bio glavni odgojni cilj u Kraljevini Jugoslaviji?
5. Na koji način je država pokušavala svim svojim građanima osigurati jednaka prava na obrazovanje?
6. Što se željelo postići izmjenama naziva materinjeg jezika u Kraljevini Jugoslaviji?
7. U kojoj je mjeri to bilo političko pitanje?

Aktivnosti
Grupa 2:
Kako se provodila državna politika u obrazovanju?

Zadatak druge grupe je analizirati izvore koji govore o tome na koji način su se državne politike ostvarivale u praksi.

Ključno pitanje
Koliko su Ustavom zagarantirana prava bila dostupna građanima u različitim dijelovima države?

Uvod:
Godine 1918. ujedinjene su zemlje s veoma različitim prosvjetnim stupnjem razvoja, ali i obrazovnim tradicijama. Dok su jedni bili veoma razvijeni, sa širokom mrežom škola, drugi su jedva čuli i da postoji škola. Odgojno –obrazovni sustav utemeljen na unitarističkoj ideologiji o jedinstvenom, a 'troimenom srpsko-hrvatsko-slovenskom narodu i jeziku te ideji centralističke monarhije, što se ogledalo u nastavnim programima i odgojnom radu. Po Zakonu o narodnim školama u cijeloj zemlji postoje četverogodišnje osnovne škole i više narodne škole (od V. do VIII. razreda) koje se uvode postupno. Iako je po zakonu osmogodišnje školovanje bilo obvezno, upisanih učenika bilo je znatno manje nego školskih obveznika. Osnovnih škola bilo je veoma malo, posebno u nerazvijenim područjima (Makedonija, Kosovo, Sandžak, BiH, Lika) pa je znatan dio stanovnika ostajao nepismen. U cijeloj zemlji prosječno čak jedna trećina obveznika nije pohađala školu, a 1939./40. u osnovnu školu upisano je tek 50,1% obveznika.

Izvor **1**

Karta sa prosjekom pismenih po banovinama iz 1931.

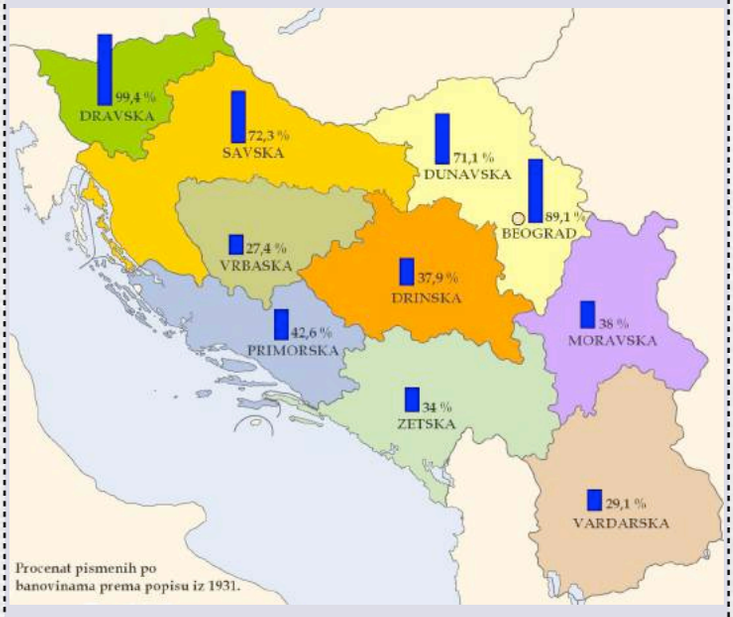

Lj. Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918 - 1941, II, 192

Izvor **2**

Promjene u nastavnim planovima i programima

"Učiteljske škole u BiH nakon rata radile su prema zatečenim zakonima i propisima iz austro-ugarskog razdoblja. U nastavnim planovima i programima, kao i u drugim oblicima rada, uklanjani su samo oni dijelovi koji su neposredno održavali odgojne intencije i druge želje ranijih okupatorskih režima. U nastavnim planovima i programima odmah su izvršene korekture u grupi nacionalnih predmeta (povijest, geografija i materinji jezik). I u učiteljskim školama, kao i u programima drugih škola, težište nastave bilo je na povijesti Srba, Hrvata i Slovenaca. Za školsku lektiru propisana su poznatija djela iz srpske, hrvatske i slovenske književnosti. Sve što je spadalo u apoteozu Habsburške dinastije zamijenjeno je veličanjima i odanostima dinastiji Karađorđević"

Mitar Papić, Školstvo u BiH 1918 – 1941, Sarajevo 1984, str. 82.

Izvor **3**

Razlike među banovinama

Procjena je da je Bosna i Hercegovina 1937. imala 2.323.000 stanovnika. Podatci za tu školsku godinu pokazuju da je mreža škola obuhvaćala oko 40% djece dorasle za školu; 60% djece ostalo je neupisano. U isto vrijeme u Dravskoj banovini sva djeca su bila obuhvaćena školom, dok je u Dunavskoj banovini svega 15% djece ostalo izvan školskog sustava.

Mitar Papić, Školstvo u BiH 1918 – 1941, Sarajevo 1984, str. 23-25

Izvor **5**

Obrazovanje za manjine

Škole otvorene za djecu islamske vjeroispovijesti imale su učitelje Srbe, a nastavnik vjerskih predmeta bio je Albanac ili Turčin.
Ove, tzv. muslimanske sate pohađala su i djeca Albanci katoličke vjeroispovijesti. Vjersku nastavu za ovu djecu držali su svećenici. U Kraljevini Jugoslaviji problemi s Hrvatima katolicima iskazivali su se kroz politički, nacionalni i vjerski karakter. U ovom slučaju, čak i ako su ovi sati organizirani za muslimansku manjinu, katolička albanska djeca morala su ih pohađati.

Izvor **4**

Godine 1938./39. osnovnu školu je pohađalo svega 9%, a srednju tek 1,6% stanovnika u Kraljevini.

Dušan Bataković, Nova istorija srpskog naroda, Beograd 2000, str. 293.

Izvor **6**

Službeni jezik i nastava

Mišljenje školskog nadzornika za grad Bitolj G. Tasića o izjavi učiteljice J. Marković dostavljeno Prosvjetnom odjeljenja u Bitolju 30. lipnja 1927.
„Tijekom ove školske godine iz sjevernih krajeva u Bitolj je premještena Jerina Marković kojoj sam povjerio jedan treći razred i koja na prvi pogled izgleda da dobro vlada literarnim jezikom. Međutim, pri provjeri rada u njenom odjeljenju konstatirao sam i nešto što je i ona priznala u razgovoru:
Djeca su odgovarala da su Makedonci i da govore makedonski jezik.
To me iznenadilo, jer sam konstatirao da nastavnica nije mogla ili nije htjela djeci objasniti pojam srpskog imena. Nije moguće da su djeca tražila da ona priča na dijalektu na kome se ne smije odvijati nastava. Moje principijelno i skromno mišljenje je da se jednom raščisti s prosvjetnim radnicima koji ne odgovaraju za ove krajeve“.

Dokumenti borbe makedonskog naroda za samostalnost i nacionalnu državu, svezak II, Skopje 1981, 136.

Izvor **8**

Borba ćirilice i latinice

— ГЛЕ ОНИХ БУДАЛА ТАМО, ГДЕ СЕ БИЈУ ЗБОГ ЋИРИЛИЦЕ И ЛАТИНИЦЕ, А МИ НЕ ЗНАМО НИ ЈЕДНУ НИ ДРУГУ.

Gle onih budala tamo, gdje se tuku zbog ćirilice i latinice, a mi ne znamo ni jednu ni drugu.

http://www.udi.rs/gallery.asp?gal=2&sli=10(downloaded 26. listopada 2012.

Izvor **7**

Uzroci nepohađanja škole.

Banovinsko nastavničko vijeće Drinske banovine pozabavilo se između ostalog i ispitivanjem uzroka neurednog pohađanja škole pa je utvrdilo da su uzroci:
1) u nedovoljno razvijenoj svijesti o potrebi i koristi školovanja djece
2) u siromaštvu
3) u lošim terenskim i prometnim prilikama
4) u praktično neprimjenjivim postojećim zakonskim propisima o kažnjavanju nemarnih

Izvještaj o situaciji u Drinskoj banovini, knjiga 3 (1936-1939), ur. Andrej Rodinis, 646, Sarajevo 2011.

Izvor **9**

Stav nastavnika o planu i programu.

Nastavničko vijeće Drinske banovine na svom III. zasjedanju u dane 11 , 12 i 13. ožujka 1939. godine pozabavilo se opširno pitanjem današnjeg nastavnog plana i programa za narodne osnovne škole, pa je zaključilo:
Da sadašnji nastavni plan i program ne odgovara ni brojem sati, ni izborom nastavnih predmeta postavljenim načelima u članku 1. Zakona o narodnim školama, koji govori o zadatku narodne škole.
Da današnji nastavni plan i program po svom unutrašnjem sklopu ne odgovara postavljenim načelima u članku 44. Zakona o narodnim školama.
Da naše narodne škole rade u vrlo različitim uvjetima i da ima raznih tipova škola (podijeljenih, nepodijeljenih, seoskih, gradskih, manjinskih) pa da je nemoguće današnji jedinstveni nastavni plan i program valjano provesti u svim raznim tipovima škola.

Izvještaj o situaciji u Drinskoj banovini, knjiga 3 (1936-1939), ur. Andrej Rodinis, 646, Sarajevo 2011.

Izvor **10**

Razlike među djecom

Dva sata smo proveli u dvorištu katoličke crkve. Naša učiteljica bila je časna sestra. Polovina učenika bili su muslimani, a druga polovina katolici. Naročito u Prizrenu, mada je bilo nacionalnih razlika i između muslimanske djece. Dva puta tjedno, utorkom i petkom, imali smo satove vjeronauka.

Z.Volkan rođen je u Prizrenu u 1928. Studirao je u muslimansko-srpskom klasu 1935-1936. Ovaj intervju je napravljen u njegovom domu 30. siječnja, 2012.

Pitanja za grupu 2:

1. Kakve i kolike su bile razlike u postotku pismenosti između različitih krajeva u Kraljevini?
2. Čime se mogu takve razlike objasniti?
3. Što su bile glavne prepreke u primjeni Zakona o obrazovanju koje je država propisala?
4. Koliko su zakonodavci bili svjesni realnih problema na terenu (analiziraj karikaturu)?
5. U kojoj mjeri nepismenost stanovništva svjedoči o stupnju razvoja društva?

Aktivnosti

Grupa 3:

Izvršioci obrazovne politike – učitelj, gospodin ili državni sluga!

Treća grupa analizira izvore koji govore o položaju učitelja, odnosno onih koji su bili glavni implementatori zacrtane obrazovne politike.

Ključno pitanje:
Je li i kako država utjecala na učitelje da postanu propagatori državne politike?

Uvod

Učitelji su bili državni činovnici i službu su dobivali dekretom ministra prosvjete. Budući da je obrazovanje i opismenjivanje stanovništva predviđeno kao jedan od prioriteta državne politike, obrazovanju budućih učitelja posvećivala se velika pažnja. Kako su potrebe za učiteljima bile velike, a učitelja malo, bili su prinuđeni često se seliti i mijenjati radno mjesto.

Izvor **1**

Zakon o učiteljskim školama.

Članak 1.
Učiteljske škole služe za stručno obrazovanje učitelja narodnih škola. Svoj zadatak postižu dajući pripravnicima temeljnu opću i stručnu (pedagošku) spremu obrazujući ih u duhu državnog i narodnog jedinstva i vjerske trpeljivosti. uvježbavajući ih i navikavajući još u školi za nacionalnu, prosvjetnu i kulturnu misiju u narodu, naročito na selu.

Zakon o učiteljskim školama iz septembra 1929. Preuzeto iz: M. Papić, *Školstvo u BiH 1918-1941,* Sarajevo, 1984, str. 177.

Izvor **2**

Učitelji –nositelji državne ideje.

U prosvjetnom programu zadatak osnovne škole nije bio da samo širi pismenost "nego, i još više, da nacionalno odgaja". Školi je predbacivano da, u prvoj deceniji postojanja jugoslavenske države, nije odgovorila tome zadatku. Prosvjetne vlasti optuživane su da nisu imale "ni smisla, ni snage" natjerati učitelje da budu "na visini svoje uloge". Od učitelja je traženo da budu "nositelji državne ideje". Učiteljske škole obvezivane su da daju "učiteljski kadar koji na svom učiteljskom poslu neće dolaziti u koliziju s bitnim idejama o uređenju države, s oblikom vladavine, s društvenim poretkom, kao i ni državnim i narodnim jedinstvom."

Ljubodrag Dimić, Integralno jugoslovenstvo i kultura 1929-1931. godine, str. 334-340
http://www.cpi.hr/download/links/hr/697(downloaded 26. listopada 2012.)

Izvor **3**

Slobode učiteljica.

"Godine 1926. godine Ministarstvo prosvjete donosi odluku da se učiteljice ne mogu udavati bez suglasnosti Ministarstva prosvjete. Ministar Dobrivoje Stošović otišao je još korak dalje donoseći odluku da se učiteljice mogu udavati samo za učitelje, ako žele ostati u službi."

M. Papić, Školstvo u BiH 1918-1941, Sarajevo, 1984, str. 177

Izvor **4**

Pristojno odijevanje učiteljica

Dana 28. lipnja 1925. ministar prosvjete izdaje ovu zanimljivu naredbu:
"Ministarstvo prosvjete često dobiva predstavke od prosvjetnih inspektora, školskih nadzornika, sreskih poglavara i drugih koji skreću pažnju Ministarstvu na nepristojno odijevanje nastavnica citirajući da se često u sredini narodnoj vide mlade djevojke sa suknjom do koljena i rukama golim do ramena, sa suviše otvorenim dekolteom koji vrijeđa i najprimitivnije pojmove ljepote, otmjenosti i pristojnosti s obzirom na sredinu u kojoj se kreću. Da bi se ovakvim pojavama stalo na put, naređujem da nastavnice, od naredne školske godine, nose na ulici, a naročito u školi, u službenoj dužnosti, pristojnu odjeću koja će odgovarati ozbiljnosti položaja i odgojnoj ulozi, koje one u svojoj sredini moraju vršiti."..

100 godina osnovne škole u Boljaniću, Doboj 1996,str. 101

Izvor **5**

Česte selidbe učitelja

Slučaj učiteljice Evice Batistić iz Vrpolja. Završila je učiteljsku školu u Osijeku 1926. godine. Radila je kao učiteljica nepunih 19 godina. Za to vrijeme nekoliko puta je bila prinuđena mijenjati mjesto svog rada. Počela je 1928. u mjestu Hrani (Hrvatska), 1934. je prešla u Palešnik (Hrvatska), a 1940. prelazi u Blato na Korčuli (Hrvatska) da bi 1941. bila premještena i mjesto Odžaci (Vojvodina). Kratko vrijeme radila je i u Makedoniji. Rat ju je zatekao u Vojvodini.

Podaci uzeti iz muzeja u Osijeku

Izvor **6**

Premještanja učitelja

„Ne može se lako se objasniti pojava premještanja učitelja usred školske godine po nečijoj volji. Kakva ro vlast preuzima na sebe nadležnosti i nenadležnosti za odnos prema grešnim učiteljima, izloženima svim političkim vjetrovima? To se čini zbog nečije političke volje, učitelj se odvaja od obitelji ili se po najvećoj zimi bori za novo mjesto. No, ovo nije jedini problem. Tamnu sliku daje i bijedna učiteljska plaća. Učiteljski poslužitelji ne primaju plaću preko cijele godine, djeca su bez udžbenika i osnovnih sredstava i dr. I učitelji imaju mizerne plaće (početnici imaju 900 dinara plaće) koju i dobivaju neredovito..."

Položaj južnosrpskih učitelja i stanje naših škola, Školski glasnik, br. 487, 13. ožujka 1937.

Izvor **7** **Profesori i narednici.**

Narednik: Svi smo mi znali da ćeš ti kao najbolji učenik postati profesor, a mene kao slabog učenika izbaciše iz škole, te sam sada običan narednik.

Profesor: Kamo li sreće da sam i ja bio loš učenik.

http://www.udi.rs/gallery.asp?gal=2&sli=12(downloaded 26.listopada 2012. 2)
Karikatura Profesori I narednici

Pitanja za grupu 3.

1. Poredaj izvore prema važnosti. Pronađi najvažniji izvor, od ponuđenih, s gledišta osobne slobode učitelja.
2. Osim obrazovanja učenika, koje su bile najvažnije zadaće učitelja?
3. Što su državne vlasti očekivale od svojih učitelja?
4. Kakav je bio odnos društva prema učiteljima?
5. U kojoj su mjeri učitelji imali osobne slobode?
6. Jesu li učitelji bili izloženi političkim pritiscima?

Fetnan Derviš

Jednako obrazovanje za sve?

Izazovi obrazovanja na Kosovu u Kraljevini SHS

Ključno pitanje

U kojoj su mjeri društveni uvjeti bili prepreka za obrazovanje pojedinaca?

Tema

Ovaj modul govori o obrazovnim pravima islamske manjine, priznate kao vjerska (religijska) manjina. Međutim, pravo na obrazovanje na materinjem jeziku (albanskom, turskom) nije dano islamskoj vjerskoj manjini, jer ona nije bila priznata kao etnička manjina, tako da muslimani nisu bili obrazovani zajedno sa srpskom djecom u istim razredima, već u odvojenim razredima. Ovaj modul bavi se obrazovanjem islamske manjine.

Pokriveno je razdoblje od 1918. do 1941.

U Kraljevini je živio značajan broj islamske populacije. Razlozi zbog kojih je izabrana ova tema jesu diskusija o ovoj populaciji koja je bila priznata kao vjerska manjina kao i pitanje njezinog obrazovanja.

Tema je kontroverzna zbog različitih gledišta srpske, albanske i turske strane o ovom pitanju do dan danas. Pitanje je kontraverzno i zbog mjesta gdje se odvijalo obrazovanje islamskih učenika na kojima su učenici i nastavnici morali prilagoditi određenim pravilima i zahtjevima. Iako je ovo pitanje obrađeno samo na primjeru Kosova, radi raznolikosti muslimanske manjine u etničkom i vjerskom smislu ipak karakteristično područje pa daje dobar primjer koji se može primijeniti na cijelo područje.

Ciljevi

- Kritičko razumijevanje složene prirode prošlosti
- Razumijevanje nacionalnog identiteta
- Razvoj povijesne svijesti

Ishodi učenja:

- Učenici će analizirati i interpretirati različite vrste povijesnih izvora.
- Učenici će procijeniti što je bio osnovni problem obrazovanja manjina - etnički ili vjerski karakter.
- Učenici će usporediti i ocijeniti značaj ponuđenih izvora za analizu problema obrazovanja muslimana u kraljevini SHS (javni dokumenti, sjećanja sudionika, novine i dr.)

Upute za nastavnike

90 minuta

Korak 1. Nastavnik čita materijal planiran za uvod.

Korak 2. Nastavnik dijeli učenike u grupe, dijeli izvore i objašnjava grupama zadatke.

1. grupa: Garantirana prava manjinama u sporazumima i u Vidovdanskom ustavu.
2. grupa: Kako je organizirana nastava islamskoj manjini prema danim pravima?
3. grupa: Različite perspektive o obrazovanju.
4. grupa: Sjećanje učenika koji su se školovali u manjinskim školama.
5. grupa: Istraživanje primarnih izvora – svjedočanstva, diploma, članak iz novina.
6. grupa: Osobno iskustvo.

Korak 3. Svaka grupa radi zadatke, pronalazi odgovore i raspravlja o zadanim pitanjima.

Korak 4. Svaka grupa predstavit će rad, napisat će odgovore (rezultate) na ploči.

Korak 5. Zaključna rasprava, svaka grupa predstavlja svoje odgovore na zadana pitanja i argumente temeljene na izvorima. Odgovore će nastavnik napisati na flipchart ploči.

UVOD

Pitanja:

- Kakvo je bilo stanje na Kosovu između dva svjetska rata?
- Koje su bile najveće teškoće u organiziranju nastave?
- Koji je razlog za nedostatak obrazovanja islamske manjine na materinjem jeziku?

Izvor **1**

Opće stanje na Kosovu između dva svjetska rata

Osnivanjem Kraljevstva Srba Hrvata i Slovenaca 1. prosinca 1918. i Kosovo postaje dio ovog Kraljevstva. Islamskoj manjini nisu dana nacionalna prava i to je bio razlog za organiziranje uspostave političkih i nacionalnih prava. Godine 1919. Islamska manjina osniva političku stranku koja je izdavala i publikaciju. Između dva svjetska rata Kosovo je bila najsiromašnija i
najnerazvijenija oblast u Kraljevini. Većina stanovništva bavila se poljoprivredom. Zbog nedostatka obrazovanja na materinjem jeziku većina muslimana školovala se u medresama. Ali, obrazovanje u medresama bilo je bez nastavnog plana i programa i bez knjiga. Ekonomska, obrazovna i socijalna zaostalost na Kosovu utjecala je i na kulturnu zaostalost.

B. Koro, Tarih 9, Priština, 2008, str. 57.-59.

Izvor **2**

Teškoće u organiziranju obrazovanja

Školski su programi u Kraljevini Jugoslaviji bili različiti. Nisu imali ništa zajedničko. Različiti narodi, kulture i vladari kroz razna vremena. Bila je to zajednica različitosti između Istoka i Srednje Europe, između nacija i njihovih tradicija. Nije ih bilo lako staviti pod isti obrazovni i pravni sustav. Nedostajala je mogućnost napredovanja i razvoja kroz obrazovanje. Najveći problem bili su konzervativni roditelji. Ženska djeca nisu se slala u školu i to je bio jedan od razloga zbog čega je veliki dio zajednice ostajao neobrazovan.

Branko Petranović, İstorija Jugoslavije, Knjiga I. Kraljevina Jugoslavije, http://www.znaci.net/00001/93_2.pdf (11.svibnja 2013.)

Izvor **3**

Utjecaj okolnosti na obrazovanje muslimana na materinjem jeziku (turskom, albanskom)

S migracijom muslimana nakon Balkanskih ratova migriralo je i obrazovano tursko osoblje i stanovništvo. Ove okolnosti imale su negativan utjecaj na obrazovanje muslimana i materinji jezik (turski, albanski). Rezultat toga bio je da je obrazovanje na albanskom i turskom jeziku prekinuto. Međutim, migracije stanovništva nisu bile jedini razlog za ovaj prekid.
U navedenim godinama u Kraljevini SHS/Jugoslaviji, muslimani su bili priznati kao vjerska, a ne kao etnička manjina. Islamska vjerska manjina bila je različitog etničkog podrijetla, albanskog i turskog, te nisu govorili istim jezikom.
Nakon propasti Austro-Ugarske i sa završetkom Prvog svjetskog rata oformljeno je Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. Značajan broj muslimana živio je u toj državi. Ta je činjenica postavila za pitanje vjerski i građansko-pravni status muslimana.

F. Karčić, Šerijatski Sudovi u Jugoslaviji, Sarajevo 1986,str. 27-2.

Grupa 1

Garantirana prava manjinama u sporazumima i u Vidovdanskom ustavu.
- Kako je organizirana nastava islamskoj manjini prema danim pravima?

Izvor **1**

Nakon osnivanja Kraljevstva SHS kakva prava su dana manjinama?

Krfska deklaracija – 1917.
Priznate religije su slobodne: pravoslavna, katolička i islamska. To su najbrojnije mase u državi.
Sve ove komponente imale su jednaka prava u državi.
Temeljni principi ovih propisa bili su održavanje vjerskog mira i integriteta čitave nacije.

M. Ekmečić, Stvaranje Jugoslavije 1790-1918, p. 67) http://www.znaci.net/00001/138_7.pdf (downloaded 11.svibnja 2013.)

Izvor **2**

Sporazum iz Saint Germainea – 1919.

Prema sporazumu iz Saint Germainea od 10. rujna 1919. islamska populacija, kao što su
albanska, turska, bosanska, romska, koja je živjela u Kraljevstvu, prihvaćena je kao „vjerska manjina."
Po tom sporazumu Kraljevstvo SHS preuzelo je odgovornost za stanovništvo islamske vjeroispovijesti koje je živjelo na teritoriji države.
Kao etničke manjine izdvojene su bugarska, mađarska i njemačka manjina.

Đ. Borozan, Osnovni Principi Zaštite Manjina u Kraljevini SHS 1919-1921. i Albanci u Kraljevini, p. 362, 372 http://www.cpi.hr/download/links/hr/7939.pdf downloaded 11.svibnja 2013.)

Izvor **3**

Vidovdanski ustav – 1921.

Prema članu 16. Vidovdanskog ustava rečeno je:
Prema zakonu bit će dano pravo na obrazovanje na materinjem jeziku.
Vjerska nastava bit će organizirana prema zahtjevu roditelja i dogovoru predstavnika vjerskih zajednica.

http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/vidovdanski_ustav.html (downloaded 11.svibnja 2013.)

Izvor **4**

Broj nacionalnih manjina u Kraljevini SHS

Broj pripadnika manjina prema popisu od 31. siječnja 1921.
Ukupan broj stanovnika u Kraljevini SHS je 12.055.715.

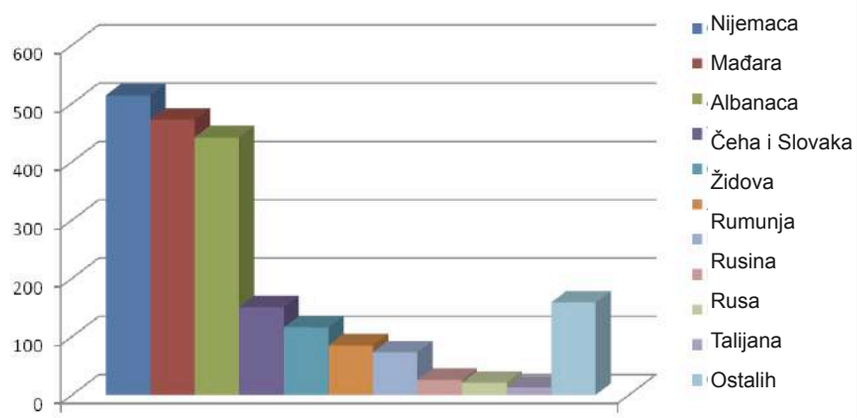

Đ. Borozan, Osnovni Principi Zaštite Manjina u Kraljevini SHS 1919-1921. i Albanci u Kraljevini, http://www.cpi.hr/download/links/hr/7939.pdf, p. 370-371. (downloaded 11.svibnja 2013.)

Grupa 1

Garantirana prava manjinama u sporazumima i u Vidovdanskom ustavu.
- Kako je organizirana nastava islamskoj manjini prema danim pravima?

Izvor **5**

Prvo obrazovni program

U Kraljevini Jugoslaviji prvi obrazovni program načinilo je Ministarstvo obrazovanja 1929. Prema zakonu u državnim školama morale su postojati posebne učionice za manjine. U tim učionicama bilo bi do 30 učenika. U školama je islamska manjina morala pohađati nastavu na službenom jeziku države – srpskom.

Đ. Borozan, Osnovni Principi Zaštite Manjina u Kraljevini SHS 1919-1921. i Albanci u Kraljevini, http://www.cpi.hr/download/links/hr/7939.pdf , p. 374. downloaded 11.svibnja 2013.)

Izvor **6**

Zakon islamske vjerske zajednice

U svim školama vjeronauk je za islamsku mladež obvezan nastavni predmet pod nadzorom nadležne vjerske vlasti (točka 17/1).
Vjerske nastave u svim školama mora biti najmanje dva sata tjedno. Gdje je broj učenika manji mogu više razreda zajedno držati satove vjeronauka (točka 17/4).

Zakon o İslamskoj Verskoj Zajednici Kraljevine Jugoslavije, Državna Štamparija u Sarajevu, 1936, str. 8

Izvor **7**

Razlozi srpskog neslaganja

Muslimanska djeca svoje su satove vjeronauka imala u školi Mladen Ugarević, smještenoj u centru Prizrena, na Kosovu. Srbi nisu odobravali da muslimani i djeca pripadnika drugih religija pohađaju satove u školi koju je izgradila Srpska pravoslavna crkva, od sredstava fonda Mladena Ugarevića.

P. Kostić, Prosvetno Kulturni život Pravoslavnih Srba u Prizrenu i njegovoj okolini u XIX i početkom XX veka, Skoplje 1933, str. 122)

Izvor **8**

Učitelji u islamskim školama

Škole otvorene za muslimansku djecu imale su srpske učitelje, dok su učitelji vjeronauka bili albanski ili turski nastavnici. Ove, tzv. muslimanske satove također su pohađala i katolička albanska djeca.
Vjeronauk za ovu djecu držali su svećenici.

M. Yarimhoroz, Zastupanje drugog jezika u udžbenicima u Kosovu, magistarski rad, Kijac, Priština 2007, str. 14-15

Izvor **9**

Škola Mladen Ugarević u kojoj su muslimanska djeca učila vjersku nastavu

Mladen Ugarević poznati je srpski trgovac iz Prizrena. Prije smrti svojim testamentom sve svoje imanje namijenio je za podizanje jedne školske zgrade. Ali da se ta suma kapitalizira i, kad dostigne sumu od 1.100 turskih lira, onda da se 1.000 lira iskoristi za zidanje školske zgrade, a prihod od 100 lira da se iskoristi za njeno održavanje.

Pitanja:

- Kakva su bila prava muslimanske manjine prema sporazumu?
- Kako ti tumačiš odobravanje prava vjerskog obrazovanja islamskoj vjerskoj manjini?

Izvor **1**

Gledište Srba o ovom pitanju

"Što se tiče prava udruživanja u cilju osnivanja kulturnih, prosvjetnih i drugih društava, to pravo nije korišteno jer Albanci nisu osjećali potrebu za udruživanjem u kulturnoj i ekonomskoj oblasti, iako ih država u tome nije sprječavala. Činjenica da je u područjima nastanjenim albanskim stanovništvom vjerske i prosvjetne funkcije obavljalo oko 50 muftija* i preko 600 imama*, od kojih ni jedan ne zna kako treba srpski jezik i svi su odgajani u nama neprijateljskom duhu', presudno je utjecala na prosvjetne vlasti da sibijan-mektebe (osnovne škole) smatraju 'nacionalno štetnim ustanovama'.
Državne i prosvjetne vlasti i pored toga su tolerirale ove vjersko-prosvjetne ustanove nadzirući njihov rad jer su one uglavnom zadovoljavale potrebe albanskog stanovništva i sprečavale ga da traži otvaranje škola s nastavom na albanskom jeziku. Kako su imami koji su u sibjan-mektebu odgajali i školovali albansku omladinu, vrlo loše znali i vrlo malo koristili državni jezik, posljedice takve nastave bile su veoma loše."

muftija- osoba koja odgovara vjerskim pitanjima islama
imam – vođa, predvodnik, koji vodi muslimansko bogoslužje

Đ. Borozan, Osnovno načelo zaštite manjina u Kraljevini SHS 1919-1921. i Albanci u kraljevstvu, str. 376 http://www.cpi.hr/download/links/hr/7939.pdf, downloaded 11. svibnja 2013.)

Izvor **1a**

Gledište Srba o ovom pitanju

„Najgori slučaj izvan sustava međunarodne zaštite bio je slučaj albanske manjine. Oni nisu imali škole na materinjem jeziku i nisu mogli koristiti svoje jezike u službenoj komunikaciji."

B. Petranovic, İstorija Jugoslavije 1918-1978, Beograd 1981, str. 34.

Izvor **2**

Gledište Albanaca o ovom pitanju

„Od 1918. Kraljevina SHS je u razdoblju od 23 godine zatvorila oko 50 škola na albanskom jeziku. Tijekom ovog razdoblja albanski se jezik nije smio koristiti kao službeni jezik u školama. Jezik obrazovanja bio je isključivo srpski. U isto to vrijeme u Vojvodini za etničke manjine postojalo je obrazovanje na njihovom materinjem jeziku. Školske 1927.-1928. godine na Kosovu je bilo 7.565 učenika, od toga 7.333 muške djece i 232 djevojčice. Zbog nedostatka albanskih učitelja oni nisu tražili da uče albanski u školama. Kada su i postavljali zahtjeve za obrazovanjem na albanskom – kao poslanik Ferhat Draga – država to nije odobravala."

B. Shatri, Dvadeseto stoljeće na Kosovu, Priština 2006, str. 42-43.)

Izvor **3**

Gledište Turaka po ovom pitanju

„U razdoblju između dva svjetska rata (1919.-1941.) na Kosovu, osim većinskih Albanaca, Turci također nisu imali pravo na obrazovanje na njihovom jeziku. Tijekom ovog razdoblja 84% stanovništva Kosova bilo je neobrazovano. Između dva rata mali broj albanske i turske djece završilo je srednje obrazovanje na srpskom jeziku. U istom vremenskom razdoblju:
- Financijske teškoće, diskriminacija i nastava koja je održavana na srpskom jeziku, koji je bio stran Turcima, bilo je nemoguće nastaviti njihovo obrazovanje.
To su bili razlozi niske razine obrazovanja među Turcima.
Ukupan broj učenika osnovnih škola na Kosovu bio je 37.885, od toga je 20.914 bilo srpske i crnogorske djece, a 11.876 bili su Albanci. Među albanskim učenicima bilo je i nešto Turaka. Ukupan broj albanskih i turskih učenika je bio 2%."

B. Koro, C. Topsakal, Kosova'da Yaşayan Türkçe Eğitim, Prizren 2007, str. 28-29.

Sličnosti	Razlike

Pitanja:

- Kakvo je bio gledište Srba o ovom pitanju?
- Kakvo je bio gledište Albanaca o ovom pitanju?
- Kakvo je bio gledište Turaka o ovom pitanju?

Izvor **1**

Čega se sjećaju učenici manjinskih škola

Zahit Volkan, jedan od prvih turskih učitelja na Kosovu, svoje osnovno obrazovanje započeo je u vjerskoj školi 1935.-36.

„Bila su dva razreda u krugu katoličke crkve. Naša je učiteljica bila časna sestra. Polovina učenika bila su muslimanska djeca, a druga polovina katolici. Među muslimanskom djecom u ovim razredima bilo je nacionalnih razlika, naročito u Prizrenu. Dva puta tjedno, utorkom i petkom, imali smo satove vjeronauka.
Ove katoličko-islamske satove pohađala su djeca različite etničke pripadnosti i različitog uzrasta.

Intervju učinjen siječnja 2012.

Izvor **2**

Bila sam jedina djevojčica u razredu

Selvinaz Kovač, rođena 1926. u Prizrenu, domaćica. Ona je bila učenica školske 1932.-33., u islamsko-srpskom razredu.

„U Kraljevini Jugoslaviji, u osnovnu se školu polazilo sa 7 godina.
Država je slala poziv na upis u školu za svu djecu koja su napunila 7 godina.
Za djecu koja nisu znala srpski jezik organizirana je pripremna nastava iz srpskog jezika. Mi uglavnom nismo pohađali ove satove, srpski smo jezik učili u školi. Ja sam mogla da idem u školu samo nekoliko mjeseci, jer sam bila jedini ženski đak. Jednoga dana moj učitelj mi je rekao da sam ja jedina djevojčica u razredu i da ne moram više dolaziti u školu. Zbog toga ja nisam više mogla pohađati državnu školu i morala sam ići u džamiju po svoje obrazovanje.“

Intervju učinjen siječnja 2012.

Izvor **3**

Ista je situacija i u selima...

Murtezan Beriša, rođen u selu Dragaš-Buča 1928. godine, radnik u mirovini. On je bio učenik školske 1935.-36. godine u islamsko-srpskim razredima.

„U osnovnu školu krenuo sam školske 1935.-36. U ovu školu dolazila su i djeca iz sela Brezne i Plava. U školu sam išao tri godine, moj učitelj bio je Dragomir Adamović iz Zagreba, Hrvatska. Učitelja se sjećam kao veoma tople osobe, bliske učenicima. Vjeronauk smo imali u džamiji u selu Buča. Vjerska nastava bila je na albanskom i arapskom jeziku.“

Intervju učinjen veljača 2012.

Izvor **4**

Postojala je određena praksa (pravila) koju smo morali poštivati

S. Cufi, rođen u Prizrenu 1925. godine, farmaceutski tehničar u mirovini. On je pohađao islamsko-srpske satove 1932.-1936.

„U državnim školama Kraljevine Jugoslavije postojala je određena praksa koji su morali pratiti i islamski učenici. Na kraljev rođendan, 6. rujna, svi su učenici odvedeni u džamiju. Nakon čitanja Khutbe*, muftija i imami rekli su 'Neka nam živi Kralj Petar Drugi', a svi učenici ponavljali su ove riječi za njima. Imali smo praznike za Ramazan i Kurban Bajram, a također i tijekom kršćanskih vjerskih praznika. Moj vjeroučitelj bio je Destan efendi*. Vjerski satovi bili su na turskom jeziku. Osim vjerskih tema naučili smo i neke turske pjesme.“

khutba – govor muslimanima o politici, vjeri i općim temama, a prethodi molitvi
efendi – gospodin, obrazovan čovjek

Intervju učinjen siječnja 2012.

Pitanja:

- Što usmena kazivanja imaju zajedničko, a koja gledišta se razlikuju?
- Što se može zaključiti o obrazovanju islamske manjine iz danih informacija.

Izvor **1**

Registar učenika narodnih škola

Registar učenika islamskog odjela školske godine 1935.-1936. 3. razreda (označeno u gornjoj horizontalnoj narančastoj liniji). Na donjoj liniji, podvučenoj narančastim, stoji objašnjenje za vertikalnu rubriku u registru (uokvirena narančastom) da je bila namijenjena za upis ocjena iz materinjeg jezika u odjelima nacionalnih manjina u toj školi.

Regionalni arhiv, Prizren, Upisnik Učenika Narodnih Škola, I/14.

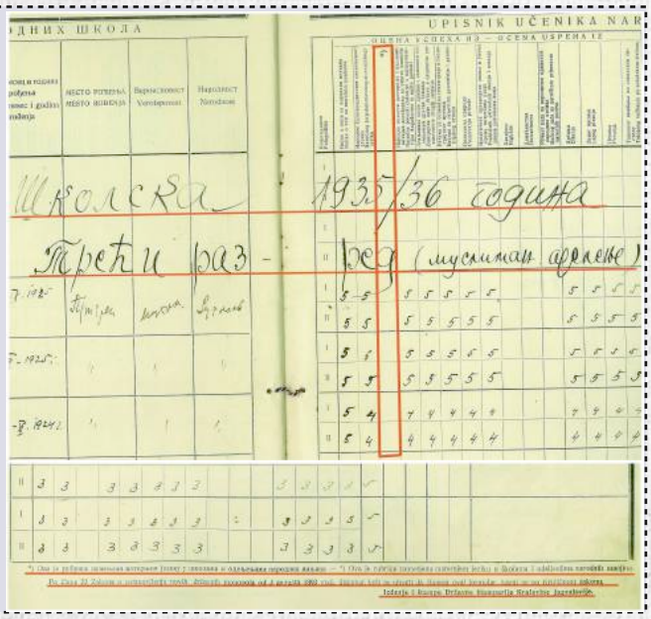

Izvor **2**

Registar učenika nacionalnih škola

Registar učenika katoličko- islamskog odjela1. razreda (označeno u gornjoj horizontalnoj naranđastoj liniji) školske godine 1936-1937. Na donjoj liniji, podvučenoj narančastim, stoji objašnjenje za vertikalnu rubriku u registru (uokvirena narančastom) da je bila namijenjena za upisivanje ocjena iz materinjeg jezika u odjelima nacionalnih manjina u toj školi.

Regionalni arhiv, Prizren, Upisnik Učenika Narodnih Škola, I/18.

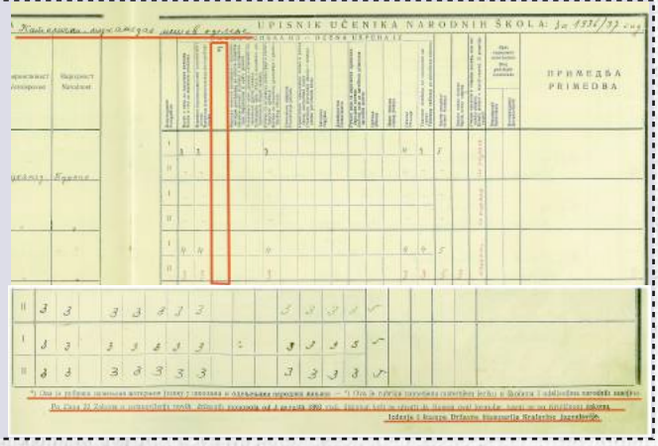

Izvor **3**

Svjedodžba iz 1925. godine

Prema svjedodžbi Hzr-a İbrahima o završetku 4. razreda osnovne škole iz 1925. godine učenici su imali ove predmete:

Vjeronauk
Srpski jezik
Srpska povijest
Geografija
Osnove fizike
Matematika i geometrija
Ručni rad - zanati
Crtanje
Kaligrafija
Muzičko obrazovanje
Gimnastika
Kur'an

Regionalni arhiv Prizren, 1949-1950.

Izvor **4**

Svjedodžba iz 1937. godine

Prema svjedodžbi Šefkija Kufija za 4. razred osnovne škole, koji je osnovnu školu završio 1937. godine, pohađani su sljedeći predmeti:
Nauka o vjeri s moralnim poukama
Narodni (srpsko-hrvatsko-slovenski) jezik
Strani jezik
Narodna povijest Zemljopis
Račun s osnovama geometrije i geometrijskog crtanja
Poznavanje prirode
Praktična privredna znanja i umijeća
Higijena
Domaćinstvo
Ručni rad, muški i ženski, s naročitom primjenom narodnih motiva
Crtanje
Lijepo pisanje
Pjevanje
Tjelesne vježbe po sokolskom sustavu

Izvor **5**

Jedan članak iz novina o vakufskoj biblioteci

Učenici koji su imali takvu priliku, mogli su otići u Skopje poslije osnovne škole na dalje obrazovanje u 'Medresu' Kralja Aleksandra. Medresa je osnovana u tursko doba kao “Isa Begova Medresa”. U doba Kraljevine Jugoslavije ime medrese je promijenjeno u “Medresa Kralja Aleksandra”. Ali narod i dalje nastavlja koristiti stari naziv “Isa Begova Medresa”.

Dragan Novaković, “Organizacija i Položaj İslamske Verske Zajednice u Kraljevini Jugoslaviji”, TEME, 2003, vol. 27, no. 3, p. 451-474.

Kolonel Enver Hoxhes dhe Lazar Kolishevskit, te cilet po i bojtojme ma poshte.

E njejta qfaqje, me 30-Dhetuer-1945, u-dha per grate e Shkupit dhe pati nji sukses shum te math.

kompakt ne zgjedhjet e 11 Nandorit per Asamblen Kushtetonjese.

Rrofte vllaznimi mnis Maqedhonazvet dhe Shqiptarvet.

Nga Festa e 28 Nandorit ne Shkup.

Dy fjale per Biblioteken e Vakfit ne Shkup

Due te theksoj punen qe ka ba qe ban dhe qe duhet te baje biblioteka e Vakfit ne Shkup.

Me hapjen e Medreses «Gazi Isa Beg» me 1936, u-rihap edhe Biblioteka e Vakfit, e cila u-vendos ne vendin ku gjindet tash, dhe ma vone u-shperngul ne rrugen e Seravas, ne nji ndertese tjeter te Vakfit. Biblioteka qysh atehere qe o pajisun me librra te ndryshme, ma teper klasike, ne gjuhenat turke, arabe, perse dhe serbe. Cdo dite rrinte e hapun dhe ata qe kishin etje per dituni, mund ta shuejshin ne kete vend te pregatitun posaqerisht per kete gja.

Anetare kishte mjaft dhe te holat perdoreshin per te bleme librra te reja porsa te dalunga nga shtypi.

Te rit, n'ate kohe, ne vend qe te bridhoshin rrugevet ose te zhyteshin ne mes te tymit te duhanit neper kafe, mbledheshin ketu, ku gjejshin shoqnin e duhun dhe ku bisedojshin çashtje me randesi per sa u perkiste nevojave t'asaj kohe. Biblioteka ne fjale me te vertete u-ba nji qerdhe e rinis Shqiptare te Shkupit, me gjithe se nuk ishte e pajosun me as nje liber shqipe.

Me ardhjen e Bulgareve rinija u-shperndа, bibliotekes iu mueren librat me randesi dhe ma ne fund prape biblioteka u-shperngul ne vendin e maparshem ne ndertesen ku gjindet tash mufti-tinija.

Ma se tre vjet rreshit biblioteka nuk punoi si duhet. Ma teper rrinte e mbyllun se e hapun dhe ai qe kishte deshire per studime nuk mund te perfitonte.

Ta lame edhe kete kohe dhe te kethehemi ne kete te sotshmen. Biblioteka e nalpermendun vazhdon te ngeli ne ate gjum letargjik siç ishte para nji motmoti. Vazhdon te jete e shprazun e pa njeri; tavolinat, karriket, trinat e libravet, bile edhe vete librat, vazhdojne te mbajne pluhnin e rande te patshimjes.

Po sa te hysh mbrenda, do te shofesh xallen qe ka per t'u-duke si nji turbe e patshime kurre. Asnji gazete mbi tavolinat e saje dhe asnji liber e re e shtuemе ne vitrinat e saje!...

Nga vjen kjo? Nga pakujdesija e drejtorit te saje, ose nga pakujdesija e organeve te Vakfit? Nuk e dijme dhe e lame qe vete populli te api mendimin e vet.

Puntori ose ntelektuali s'dishiron ma te mbytet ne tymin e duhanit ner kafene, s'don ma te bredhi rrugeve si «gusks ne njim njergull», por don qe te jete ne korrent me ngjarjet e kohes ne te cilen jeton, te jete ne dijeni per situaten te cilen e jeton dhe te jete ne kontakt me shoqnin per parimdashese.

Godine 1936. zadužbinska biblioteka otvorena je prilikom otvaranja Isa Begove Medrese. Biblioteka ima mnogo knjiga. Knjige su na arapskom, turskom i srpskom jeziku. Biblioteka ima dovoljan broj članova. Financijski potencijali koriste se za nabavku novih knjiga. Mladi ljudi, umjesto da lutaju ulicama ili ostaju u zatvorenom i zadimljenom prostoru, dolaze se družiti u biblioteci i razgovarati o tekućim pitanjima. Iako biblioteka nije imala knjiga na albanskom jeziku, to je ipak bilo sastajalište albanske omladine. Tijekom invazije Bugara knjige su uzete, a biblioteka vraćena na svoju prijašnju lokaciju...“

“Flaka e Vëllazërimit” 18.12.1945, Skopje)

Pitanja:

- Usporedi predmete na svjedodžbama iz 1925. i 1937. godine. Ima li promjena u pohađanim predmetima? Što zaključuješ?
- U kom dijelu dnevnika učenici nisu dobivali ocjene? Zašto je to bilo tako?
- Što može biti razlog nedostatka ocjena? Islamska omladina imala je mogućnost nastaviti obrazovanje u srednjoj vjerskoj školi – Medresi Kralja Aleksandra u Skopju.
- Kakva je uloga biblioteke Medrese Kralja Aleksandra u napredovanju islamske omladine?

Sličnosti	Razlike

Izvor 1

Jedan od prvih intelektualaca islamske manjine turskog porijekla

Durmiš Celina bio je jedan od onih koji su nastavili obrazovanje na ovaj način. On je završio osnovnu školu u svom rodnom mjestu Prizrenu. Srednju školu završio je u Pljevljima. Sveučilišno obrazovanje započeo je u Beogradu. Međutim, kasnije se ispisao i upisao na Zagrebačkom sveučilištu. Diplomirao je 1942. godine i dobio diplomu Nezavisne Države Hrvatske. Po povratku u svoj kraj preveo je diplomu, koja je bila na latinskom jeziku, na albanski jezik. Ovaj prijevod verificirala je Kraljevina Albanija 1942. godine. Durmiš Celina, koji je uspješno radio kao liječnik na Kosovu, dijagnosticirao je 1972. godine bolest „Variolu Veru" pa su zaraženi stavljena u karantenu i spriječeno je njeno širenje po Jugoslaviji. Za ove zasluge dodijeljena mu je titula primarijusa.

Podaci su preuzeti iz obitelji Durmiš Celina

Izvor 2

Sveučilišno obrazovanje

Godišnje svjedodžba Durmiša Celine, (tada se zvao Durmiš Huršidović) za završeni 3. razred gimnazije u Pljevljima, školske 1930./1931. godine. Predmeti su bili sljedeći:

Vjeronauk
Srpsko-hrvatsko-slovenski jezik
Francuski jezik
Njemački jezik
Latinski jezik
Zemljopis
Povijest
Prirodopis
Fizika
Kemija
Matematika
Nacrtna geometrija
Filozofska propedeutika

Izvor 3a

Indeks s Univerziteta u Beogradu

Sveučilišta u Kraljevini Jugoslaviji postojala su u Beogradu, Ljubljani i Zagrebu. Međutim, veoma mali broj islamskih studenata mogao je iskoristiti priliku za studiranje.

M. Anđelković, "Univerzitet u Kraljevini 1918-1941", Časopis Arhiva Jugoslavije, 1. 2000, str. 113-126

Izvor 4

Diploma sa Sveučilišta u Zagrebu

Diploma za završeni Medicinski fakultet na Zagrebačkom sveučilištu, koja je izdana za vrijeme Nezavisne Hrvatske Države.

Obiteljska arhiva Durmiš Celina

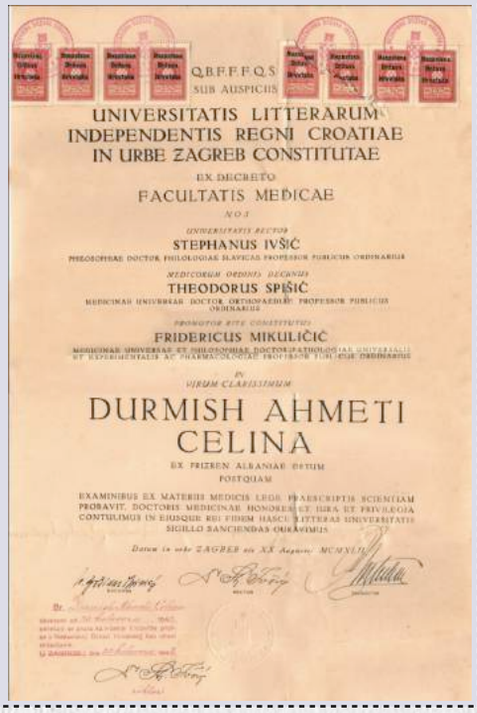

Izvor **4a**

Državni biljezi sa sveučilišne diplome.

Državni biljezi sa sveučilišne diplome Nezavisne Države Hrvatske s univerzitetske diplome

Izvor **5**

Prijevod diplome sa Sveučilišta u Zagrebu na albanski jezik

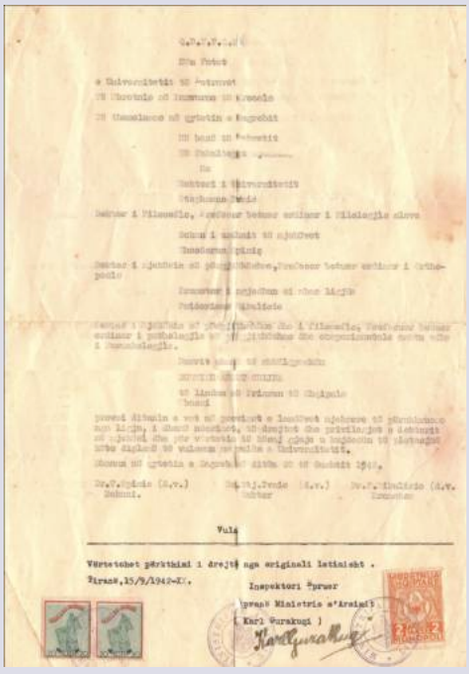

Obiteljska arhiva Durmiš Celina

Izvor **5a**

Taksene marke Kraljevine Albanije s prijevoda diplome

Nakon diplomiranja dr. Celina u rodnom kraju 1942. godine diplomu prevodi na albanski jezik, diplomu je ovjerilo Ministarstvo obrazovanja Kraljevine Albanije.

Pitanja:

- Koje su pomoćne povijesne znanosti koje se bave pečatima i grbovima?
- Dajte objašnjenja o pečatima na diplomama.
- Koji je bio obrazovni put dr. Durmiša Celine? Nađi na karti gradove gdje se školovao. U kojim državama se danas nalaze ti gradovi?
- Što nam govori ovaj primjer?

Završna rasprava

Pitanja za završnu raspravu:

- Usporedite usmene informacije s pravima danim sporazumima i ostalim dokumentima.
- Slažu li se usmeni povijesni izvori s odredbama sporazuma?
- Koje su posljedice stavljanja različitih etničkih i vjerskih čimbenika u isti obrazovni sistem?
- Predstavlja li nedostatak obrazovanja na materinjem jeziku prepreku za dalje obrazovanje islamske manjine?
- Raspravite učinke opće političke situacije na obrazovanje na primjeru diploma Durmiša Celine.

Sanja Pereša Macuka,
Igor Jovanović

Jugoslavenski Sokol

čuvar nacionalnog identiteta

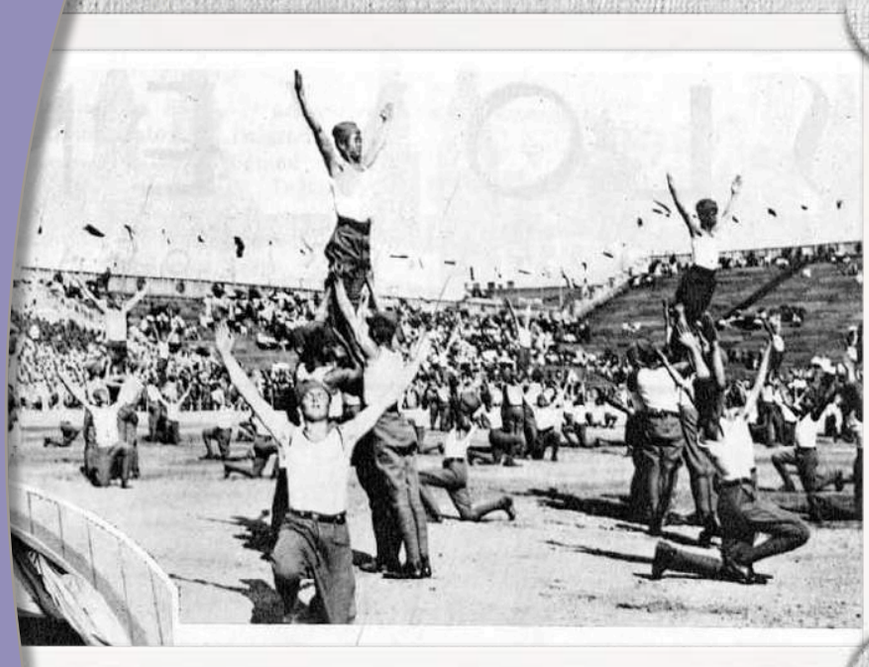

Ključno pitanje:

Jugoslavenski Sokol – omladinska organizacija ili politička stranka?

Tema:

Ovaj modul govori o Sokolu Kraljevine Jugoslavije u razdoblju diktature kralja Aleksandra, ali u širem kontekstu može pokrivati i razdoblje od 1918. do 1941.

Jugoslavenski Sokol bio je je jedinstven pokret koji je svojevremeno značajno utjecao na svakodnevni život. Danas sličnih pokreta nema pa će učenicima biti zanimljivo probuditi duh međuratnog vremena kada su takvi i slični pokreti postojali gotovo u cijeloj Europi. To je također i jedinstvena priča o panslavenskoj ideji i vezi između nacija, društvenih klasa, vjera, te obrazovanih i neobrazovanih ljudi.

Tema je kontroverzna jer je u Kraljevini Jugoslaviji sokolski pokret bio predstavljen kao pacifistička i univerzalno humana duhovna organizacija, ali se prava svrha prikrivala i Sokol je s vremenom postao jedan od temeljnih stupova diktature. Jugoslavenski Sokol bio je razvijen u svim dijelovima Kraljevine Jugoslavije i kao značajan instrument vlasti širio je unitarizam i ideju jugoslavenstva.

Ishodi učenja:

- Multiperspektivan rad na povijesnim izvorima u svrhu razumijevanja sokolskog pokreta u Kraljevini Jugoslaviji.
- Koristeći različite izvore, učenici će biti u stanju kritički ocijeniti razne perspektive povijesnih događaja.
- Učenici će moći prihvatiti mišljenja drugih.
- Učenici će moći raditi samostalno i provoditi rad na izvorima.
- Učenici će moći razvijati sposobnost proučavanja i evaluacije slikovnih i tekstualnih izvora.

Ciljevi:

- upoznati Sokola Kraljevine Jugoslavije kao omladinski pokret, ali i instrument vlasti u povezivanju mladih i stvaranju jugoslavenskog nacionalnog identiteta
- usporediti ovaj pokret sa sličnim pokretima u drugim europskim državama između dva svjetska rata
- potaknuti učenike na promišljanje o organiziranim skupinama (grupama/ udrugama) koje danas djeluju među mladima.

45 minuta

Upute za nastavnike

Nastavnik će pročitati uvod učenicima i razredu predstaviti temu sata. Bit će podijeljeni u šest grupa. Svaka grupa će imati izvor, tablicu i pitanja, i izabrat će svog predstavnika. Grupe će dobiti upute za rad. Svaka će se grupa temeljiti na analizi uloga i pitanja dobivenih uz izvore kako bi kreirale odgovarajuću percepciju jugoslavenskog sokolskog pokreta. Predstavnici grupa objasnit će ideje do kojih je grupa došla u skladu sa svojom zadanom ulogom.

Grupe po ulogama:
Grupa 1. - Svećenik iz Maribora
Grupa 2. - Poljoprivrednik iz Varaždina
Grupa 3. - Student iz Skopja
Grupa 4. - Odvjetnik iz Budve
Grupa 5. - Učiteljica iz Sarajeva
Grupa 6. - Kućanica iz Beograda

Korak 1.: Uvod (kontekst), nastavnik čita uvod o sokolskom pokretu

Korak 2.: Grupni rad – učenici rade u grupama vođeni dodijeljenim ulogama: svećenik, zemljoradnik, odvjetnik, nastavnik, domaćica, student. Svaka grupa dobit će fragment tekstualnih izvora i 10 minuta vremena za proučavanje izvora. Po isteku vremena svaka će grupa popuniti tablicu, u skladu sa svojom ulogom (obrazovanje, pogled na svijet, nacionalnost). Nakon toga učenici bi trebali odgovoriti na sljedeća pitanja:

- Sokol u Kraljevini Jugoslaviji – što je to?
- Preciziraj njegov cilj i svrhu.
- Kako je sokolstvo doprinijelo održavanju jugoslavenskog nacionalnog identiteta?

Korak 3.: Grupni rad – promjena uloga (tijekom čitanja novih izvora nastavnik daje učenicima što više različitih izvora): analiza slika, popunjavanje tablice, odgovaranje na pitanja, prezentacije.

Korak 4.: Grupni rad – diskusija po ulogama i različitim pogledima na sokolski pokret. Popunjavanje tablice br. 2 (vidi prilog).

Odgovaranje na ključno pitanje: jugoslavenski Sokol – omladinska organizacija ili politička partija?

Debata i zaključak

Uvod

Kao slavenski kulturni i nacionalno-liberalni pokret sokolski je pokret utemeljen u Češkoj 1862. Osnivač je bio češki liječnik Miroslav Tirsch. Bitni ciljevi pokreta bili su širenje nacionalne svijesti, tjelesno i duhovno uzdizanje ljudi obrazovanjem i tjelovježbom. Pokret je dobio ime po ptici sokolu - simbolu svjetlosti, sunca, visine i hrabrosti. U radionici će biti govora o pokretu koji je evoluirao od panslavenske ideje do promicatelja ideje integralnog jugoslavenstva i moćnog oružja diktatorskog režima.

Grupa 1. - uloga svećenika iz Maribora

Pročitaj i analiziraj izvor, ispuni tablicu br. 1 i odgovori na sljedeća pitanja:

- Sokol Kraljevine Jugoslavije - što je to?
- Odredi njegov cilj i svrhu rada.
- Kakvu je ulogu imalo sokolstvo u očuvanju jugoslavenskog identiteta.

Nakon popunjavanja tablice i odgovaranja na pitanja odaberite člana grupe koji će predstaviti vaše odgovore sa stanovišta/uloge svećenika.

Izvor **1**

Zajednička poslanica Katoličkog episkopata o sokolstvu Kraljevine Jugoslavije izrađena na Biskupskoj konferenciji održanoj u Zagrebu 17. prosinca 1932. s nalogom da se pročita u svim crkvama 8. siječnja 1933.

„Predragi vjernici!

Mnogo je gore što Sokol Kraljevine Jugoslavije, da bi narod što jače odvratio od crkve, drži svoje sletove na nedjelje i blagdane, i to prije i poslije podne, a to na način da članstvu ne dadu ni vremena za vršenje vjerskih obveza. Tako se ruši moralnost u našem mladom naraštaju, tako se potkopava i ubija vjera. Stoga vas, predragi vjernici, po dužnosti svojoj na tu pogibao najozbiljnije upozoravamo, kako smo to učinili već 1921. godine, da od djece vaše tu pogibao otklanjate, jer će Gospodin Bog tražiti strog račun, kako ste se brinuli za vjerski i ćudoredni odgoj poroda svoga. Ovo vrijedi tako dugo dok bude Sokol Kraljevine Jugoslavije stajao na Tiršovim načelima, dok god budu „Putevi i ciljevi“ pravila za život i rad SKJ, dokle god budu na čelu sokolstva stari jugosokoli. Ostanimo čvrsto u vjeri otaca naših i ne dajmo da nas od vjere odvrati sokolstvo koje ne želi znati za Spasitelja našega ni za pošteno naše hrvatsko (slavensko)ime.“

Politika, 16. siječnja 1933.

Izvor **2**

Vježbe naše vojske (fotografija sa sleta u Beogradu)

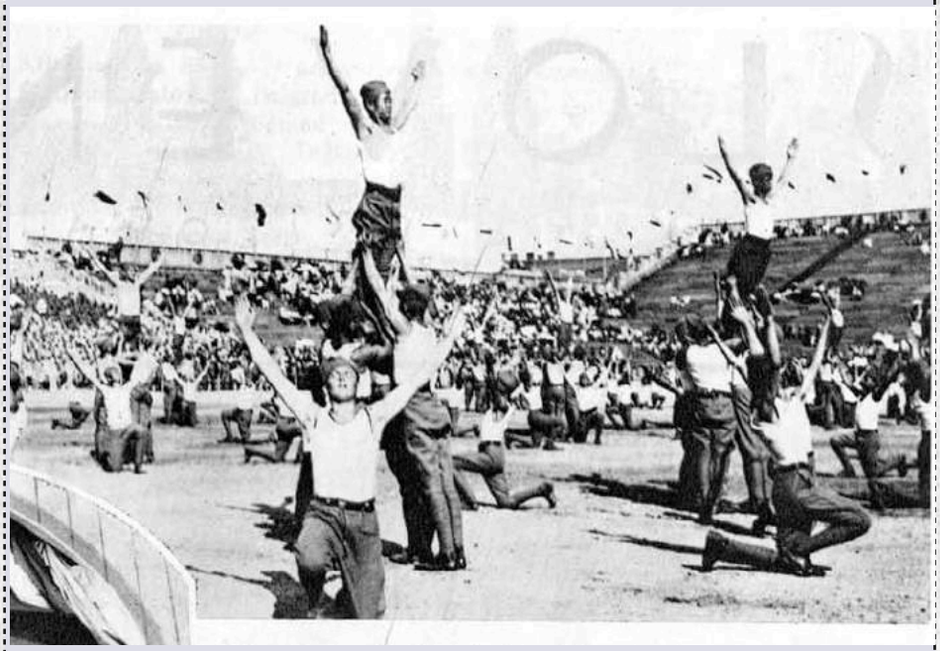

Ilustrirani Slovenec, 6. srpnja 1930. br. 27

Pitanja:

1. Opiši što vidiš na slici
2. Što ti govori ova slika?
3. Je li ti nešto neobično na slici?
4. Što još želiš saznati?

Grupa 2. –uloga poljoprivrednika iz Varaždina

Pročitaj i analiziraj izvore, ispuni tablicu br. 1 i odgovori na sljedeća pitanja:

- Sokol Kraljevine Jugoslavije - što je to?
- Odredi njegov cilj i svrhu rada
- Kakvu je ulogu imalo sokolstvo u očuvanju jugoslavenskog identiteta

Nakon što ispunite tablicu i odgovorite na pitanja, odaberite člana grupe koji će prezentirati vaše odgovore sa stajališta poljoprivrednika.

Izvor **1**

Prvi svesokolski slet Sokola Kraljevine Jugoslavije

„Njegovo veličanstvo prijestolonasljednik Petar prvi put je u sokolskoj odori prisustvovao sokolskoj priredbi. Među gledaocima sokolima nastalo je veliko oduševljenje koje se stišalo ulaskom članova na stadion. Sokoli su na tri strane, njih oko 3 hiljade, ušli na sletište, svi u jedan korak kao jedan. Ta je slika bila vrlo lijepa i nije bila manje lijepa od prijašnje jer je rijetko vidjeti toliki broj zdravih, mladih i lijepih djevojaka. U ostalim točkama nastupili su ruski sokoli s kopljima, lužičko-srpski sokoli, članovi i članice na spravama, te učenička četa iz Maribora."

Varaždinske novosti, br. 31, 10. srpnja 1930.

Izvor **2**

Povratak sa sleta

„„U utorak 1. o. mj. poslijepodne vratili su se članovi Varaždinskog sokolskog društva sa svesokolskog sleta u Beogradu, kuda su vježbajući pošli 25. lipnja o.g., a ostalo članstvo 25. lipnja o.g. Sokoli su izvanredno zadovoljni s prijemom i oduševljeno pričaju o sletu. Naročito se iskazala fanfara koja je marljivo svirala. Za velike sletske povorke u nedjelju 29. lipnja, kada je varaždinska fanfara prolazila pored kraljevske lože, svirala je „Varaždinca", te je bila oduševljeno pozdravljena od brojnih gledalaca. Sviranje naše fanfare za sletske povorke čulo se i u Varaždinu jer je beogradski radio prenosio povorku i najavio dolazak Varaždinaca.

Sokoli su se vratili zdravi i dobro pocrnjeli od sunca. Vrijeme je stalno bijelo lijepo. Većina članova noćila je u šatorima, dok su neka starija braća stanovala po privatnim kućama, a članice bile su smještene po školama. U Varaždinu dočekali su Sokole brojni znanci i prijatelji s vojnom muzikom. S kolodvora krenula je povorka do sokolane, gdje je bio razlaz. Svega je iz Varaždina pošlo u Beograd na glavne sletske dane oko 160 osoba."

Varaždinske novosti, 3. srpnja 1930.

Grupa 3.- uloga studenta iz Skoplja

Pročitaj i analiziraj izvore, ispuni tablicu br.1 i odgovori na sljedeća pitanja:

- Sokol Kraljevine Jugoslavije - što je to?
- Odredi njegov cilj i svrhu rada
- Kakvu je ulogu imalo sokolstvo u očuvanju jugoslavenskog identiteta

Nakon što ispunite tablicu i odgovorite na pitanja, odaberite člana grupe koji će prezentirati vaše odgovore iz perspektive studenta

Izvor **1**

"**„Putovi i ciljevi"** (doneseni u obliku rezolucije na prvoj glavnoj skupštini Sokolskog saveza, održanoj u Beogradu 29. ožujka 1931.)

Sokolski nacionalizam

„U težnji da odgoji što vrjednije ličnosti za ljudsko društvo i za svoj narod i državu, sokolstvo želi okupiti u svojim redovima čitav narod. Sokolski pokret služi narodnoj cjelini i traži od svakog pojedinca da svoje interese donese u sklad s općenarodnim interesima cjeline.

Sokolski odgoj nacionalni je odgoj. Sokolstvo vidi u nacionalizmu neprekidan i ustrajan rad za narod. Naš nacionalizam shvaćamo kao nesebično, stvarno i trajno djelovanje na narodnu cjelinu.

Sokolstvo smatra jugoslavensku nacionalnu svijest kao bitan uvjet svestranog i zdravog našeg naroda. Sokolstvo Kraljevine Jugoslavije jest i hoće ostati svojina cjelokupnog jugoslavenskog naroda u jednoj jedinstvenoj i nedjeljivoj slobodnoj državi. Jedan narod, jedna država, jedno sokolstvo"

Politika, *6. prosinca 1932, godina IX*

Izvor **2**

Trogirski incident

Divlja srpska protutalijanska mržnja, Corriere Istriano, 6. prosinca 1932. – godina XI.

Veličanstveni trogirski krilati lavovi* devastirani udarcima čekića i dinamitom

(*krilati lavovi – simbol mletačke vlasti i Mletačke Republike)

S ciljem umjetnog podizanja jugoslavenskog patriotizma u Dalmaciji, koji nije bio u duhu tamošnjeg stanovništva, a uz sve veću mržnju i svakodnevni otpor splitske su vlasti započele s napadima na talijansko nasljeđe ovoga kraja preko jedne plaćeničke čete i unajmljenih nasilnika. Došlo je do demonstracije iskazane urlanjem i vrijeđanjem Talijana koji su prozvani „plaćenicima Mussolinija".

Za svoje su ciljeve iskoristili svečanost Sokola i došlo je do strašnog razaranja mletačkih povijesnih spomenika, koji tako prirodno krase sve gradove u Dalmaciji.

Većina je domaćeg pučanstva bila suzdržana i ogorčena zbog ove rulje u službi srpskih vlasti. Nakon jednog pokušaja u Splitu, slijedeći program splitskog kapetana, rušitelji su se namjerili na Trogir.

Nakon što se spustila noć, dali su si truda i upustili se u barbarsko ponašanje i vandalizam kakav razum teško može pojmiti. Divlji bijes, odobren pasivnim ponašanjem lokalnih vlasti i policijskih vlasti, okrenuo se protiv divnih mletačkih spomenika (…) U tami prosinačke noći lavovi sv. Marka, koji su poštivani stoljećima, pali su slomljeni pod udarcima čekića rulje potplaćene iz Beograda. Tako su lavovi s Morskih i Kopnenih vrata, te veliki lav koji se nalazi unutar prekrasne gradske lože po naredbi uništeni rukama vandala.

Sljedeću noć vratili su se s bakljama i uporabom čekića još žešće nastavili s uništavanjem. Ispod mletačke lože korišten je dinamit radi uništenja velikog lava sv. Marka. Tako je u nekoliko sati sve ono što je Trogir nudio cijelome svijetu – slavu i umjetnost talijanske kulture – bilo povrijeđeno, oštećeno i dobrim dijelom uništeno...

Corriere Istriano, 6. prosinca 1932, godina IX

Grupa 4. – uloga odvjetnika iz Budve

Pročitaj i analiziraj izvore, ispuni tablicu i odgovori na sljedeća pitanja:

- Sokol Kraljevine Jugoslavije - što je to?
- Odredi njegov cilj i svrhu rada
- Kakvu je ulogu imalo sokolstvo u očuvanju jugoslavenskog identiteta

Nakon što ispunite tablicu i odgovorite na pitanja, odaberite člana grupe koji će prezentirati vaše odgovore sa stajališta odvjetnika

Izvor **1**

Trogirski incident

Divlja protutalijanska srpska mržnja, Corriere Istriano, 6. prosinac 1932. – godina XI

Veličanstveni trogirski krilati lavovi * devastirani udarcima čekića i dinamitom

S ciljem umjetnog podizanja jugoslavenskog patriotizma u Dalmaciji, koji nije u duhu tamošnjeg stanovništva, a uz sve veću mržnju i svakodnevni otpor splitske su vlasti započele s napadima na talijansko nasljeđe ovoga kraja preko jedne plaćeničke čete i unajmljenih nasilnika. Došlo je do demonstracije iskazane urlanjem i vrijeđanjem Talijana koji su prozvani „plaćenicima Mussolinija".

Za svoje su ciljeve iskoristili svečanost Sokola i došlo je do strašnog uništavanja mletačkih povijesnih spomenika, koji tako prirodno krase sve gradove u Dalmaciji.

Većina je domaćeg pučanstva bila suzdržana i ogorčena zbog ovih nasilnika u službi srpskih vlasti. Nakon jednog pokušaja u Splitu, slijedeći program svoga splitskog kapetana, namjerili su se na Trogir.

Nakon što se spustila noć, potrudili su se i upustili u barbarsko ponašanje i vandalizam kakav razum teško može pojmiti. Divlji bijes, odobren pasivnim ponašanjem lokalnih i policijskih vlasti, okrenuo se protiv prekrasnih mletačkih spomenika. U tami prosinačke noći lavovi sv. Marka, koji su poštovani stoljećima, pali su slomljeni pod udarcima čekića rulje potplaćene iz Beograda. Tako su lavovi s Morskih i Kopnenih vrata, (...) te veliki lav koji se nalazi unutar prekrasne gradske lože po naredbi uništeni rukama vandala. Sljedeću noć vratili su se razbijači s bakljama i uporabom čekića još žešće nastavili s uništavanjem. Ispod mletačke lože korišten je dinamit radi uništenja velikog lava sv. Marka. Tako je u nekoliko sati sve ono što je Trogir nudio cijelom svijetu – slavu i umjetnost talijanske kulture – bilo povrijeđeno, oštećeno i dobrim dijelom uništeno ....

Corriere Istriano, 6. prosinca 1932, godina IX

Izvor **2**

Sokolski posteri i razglednice

Dušan Cvetković, Sokoli i sokolski sletovi, Miroslav, Beograd 2007.

Први Свесоколски слет Сокола Краљевине Југославије Београд 1930. године

Први покрајински слет Сокола Краљевине Југославије у Љубљани 27 – 29. јуна 1933. године

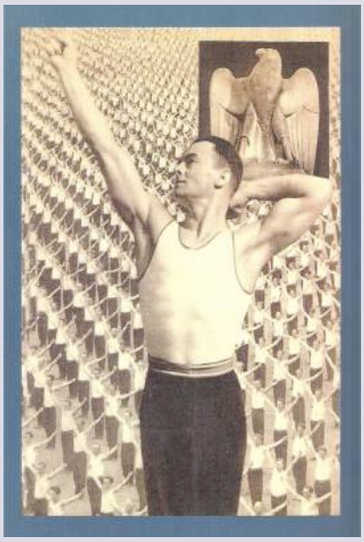

- Opiši točno što vidiš na razglednici: opiši ljude, odjeću, predmete, simbole.
- Kakav biste naslov dali razglednicama?
- Što je prikazano u središtu razglednice, što na rubovima, što u prvom planu, a što u pozadini?
- Što je autor htio postići? Imaju li razglednice kakvu poruku? Ikakvu simboliku?

Grupa 5.- uloga učiteljice iz Sarajeva

Pročitaj i analiziraj izvore, ispuni tablicu 1. i odgovori na sljedeća pitanja:

- Sokol Kraljevine Jugoslavije - što je to?
- Odredi njegov cilj i svrhu rada.
- Kakvu je ulogu imalo sokolstvo u očuvanju jugoslavenskog identiteta.

Nakon što ispunite tablicu i odgovorite na pitanja, odaberite člana grupe koji će prezentirati vaše odgovore iz pozicije učiteljice.

Izvor **1**

"Putovi i ciljevi

Rezolucija Sokolskog saveza donesena na Skupštini Sokolskog saveza u Beogradu 29. ožujka 1931.

„U sokolskoj su organizaciji svi članovi jednaki. Sokolstvo vjerno svojim demokratskim načelima slobode, jednakosti i bratstva cijeni ljude po njihovoj osobnoj vrijednosti, a ne dijeli ih po staleškim, klasnim, vjerskim i plemenskim razlikama, niti po zvanjima, društvenom položaju ili imetku."

„Sokolstvo smatra ženu jednakovrijednim članom ljudskog društva kao i muškarca. U sokolskoj organizaciji sokolice i sokoli potpuno su ravnopravni."

„Kao glavno, neposredno i naročito sredstvo sokolskog odgoja smatra sokolstvo tjelesno vježbanje po Tirschevom sistemu i njegovoj metodi. Sokolstvo se služi u svrhu unapređenja tjelesnih i duševnih sposobnosti svojih pripadnika i čitavog naroda, također i drugim sredstvima, koja su u skladu s općim sokolskim načelima."

„Sokolska misao je napredna misao.

Kao napredna ustanova sokolstvo vjeruje u napredak i usavršavanje čovječanstva i pojedinih ljudskih ustanova. Sokolski pokret kao moderan pokret treba udovoljiti potrebama i zahtjevima suvremenog stoljeća i ljudskog društva, koja unapređuje njegov opstanak."

Politika, 19. siječnja 1933.

(U Politici je 19. siječnja 1933. objavljena Rezolucija sokolskog saveza koja je donesena na Skupštini Sokolskog saveza održanoj u Beogradu 29. ožujka 1931).

Izvor **2**

Slet Sokola u Beogradu

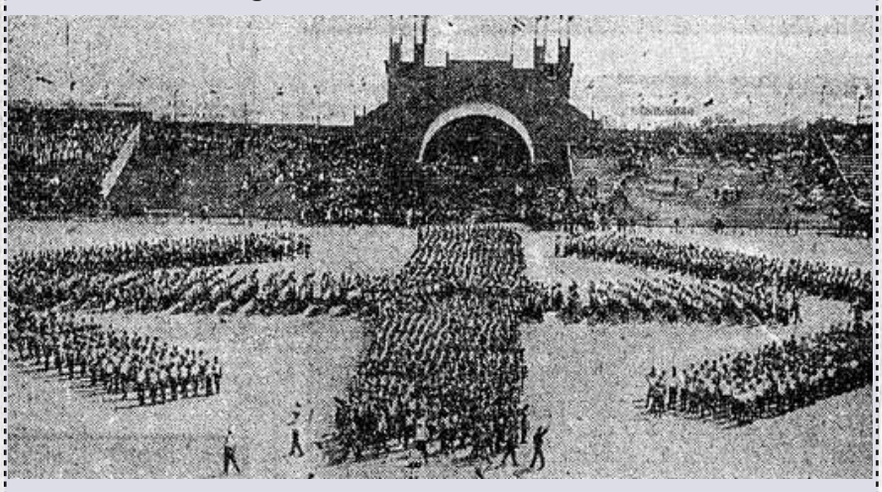

Politika, 30. lipnja 1930.

Pitanja

1. Opiši što vidiš na slici.
2. Što ti govori ova slika?
3. Je li ti nešto neobično na slici?
4. Što još želiš saznati?

Grupa 6. - Uloga kućanice iz Beograda

Pročitaj i analiziraj izvore, ispuni tablicu 1. i odgovori na sljedeća pitanja:

- Sokol Kraljevine Jugoslavije - što je to?
- Odredi njegov cilj i svrhu rada.
- Kakvu je ulogu imalo sokolstvo u očuvanju jugoslavenskog identiteta.

Nakon što ispunite tablicu 1. i odgovorite na pitanja, odaberite člana grupe koji će prezentirati vaše odgovore sa stajališta kućanice

Izvor **1**

„A onda su me roditelji upisali u Sokol: to će dobro doći za moj tjelesni razvoj. Bilo nas je nekolicina iz razreda, a uz to i učenika iz drugih škola. Imali smo vrlo dragog prednjaka (nastavnika, predavača), kojeg smo trebali zvati bratom. Zvao se Vlado Lesjak, plavokos, modrook, uvijek se lijepo i srdačno prema nama odnosio i stoga mislim da smo ga svi zavoljeli. Da, tražio je disciplinu, ali nikad s nama nije bio zlovoljan ili, nedajbože, grub. Mislim da je volio svoj posao, osjetili smo da je to čovjek s određenim odgojem i kulturom ophođenja prema ljudima. Gajio je drugarski odnos, a to je i temelj svih pravih sokolaša.“

Branko Polić, Vjetrenjasta klepsidra, Durieux, Zagreb, 2007., str. 57.

Izvor **2**

Cijeli Beograd jučer je bio jedan veliki stadion.

ПОЛИТИКА

Цео Београд је јуче био један велики стадион

— У року од свега четири сата стигло је јуче пет хиљада чехословачких сокола —

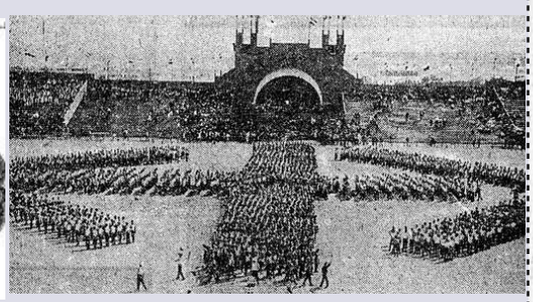

Politika, 29. lipnja 1930.

Izvor **3**

Tjelesne vježbe naše vojske (slet u Beogradu)

Ilustrirani Slovenec, 6. srpnja 1930.. štev. 27

Pitanja

1. Opiši što vidiš na slici.
2. Što ti govori ova slika?
3. Je li ti nešto neobično na slici?
4. Što još želiš saznati?

Završna aktivnost / korak 4.

Diskusija o ulogama i različitim pogledima na sokolski pokret.

Popunjavanje tablice 2. (vidi prilog)

Odgovaranje na ključno pitanje: **Jugoslavenski Sokol – omladinska organizacija ili politička stranka?**

Debata i zaključak

Prilozi:

Tablica 1

Pozitivne strane (obrazovanje, sport, putovanja, povezivanje ljudi, ...)	**Negativne strane** (indoktrinacija, nacionalizam, nasilje, ...)

Tablica 2

Obrazovanje, sport, pismenost	**Indoktrinacija**	**Nacionalni identitet**

Igor Jovanović
Sanja Pereša-Macuka

Nogomet i diktatura

Ključno pitanje:

Nogomet nema nikakve veze s politikom. U kojoj se mjeri slažete s ovom tvrdnjom?

Tema:

Ovaj modul govori o sportskom životu u razdoblju 1918. – 1930., točnije o jednom poznatom slučaju i problemima koji su se pojavili uz jugoslavenski nacionalni tim na prvom svjetskom prvenstvu u nogometu u Urugvaju.

Ova je tema izabrana jer smo pretpostavili da bi bila zanimljiva većini učenika i nastavnika. Tema je kontroverzna jer nam utjecaj politike i sporta može pomoći da malo približimo probleme poput: nacije u Kraljevini Jugoslaviji, diktature, centralizacije, političkih sukoba, unitarizma, ... Naša je namjera prikazati učenicima srpsko-hrvatsko pitanje na malom i interesantnom incidentu/slučaju.

Tema je relevantna za cijelu regiju jer se odnosi na sve zemlje u Kraljevini Jugoslaviji zato što je nogomet bio veoma popularan i razvijen u svim krajevima i vjerujemo da su svi učenici zainteresirani za njihovu lokalnu nogometnu povijest, pa ovo može poslužiti kao veza za dalje istraživanje i projekte lokalne povijesti.

Ciljevi

Kritička analiza izvora iznosi spoznaje o sudjelovanju jugoslavenskog tima na prvom svjetskom nogometnom prvenstvu te problemima u odnosima između nacija u Kraljevini Jugoslaviji. Produbljuju se znanja o lokalnoj i svjetskoj povijesti sporta. Učenici se upoznaju sa zabavnom stranom povijesti i i potiče se interes za povijesnu znanost.

Ishodi učenja:

- Učenici će razviti kritično mišljenje kroz učenje o uzrocima i posljedicama.
- Učenici će pronaći veze između političkog sukoba i sporta.
- Usporedit će ovaj poznati slučaj iz povijesti s problemima i nasiljem koje se danas događa među ljubiteljima sporta.
- Jačanje interesa i entuzijazma za predmet.

Upute za nastavnike

Nastavnik će razredu predstaviti temu. Radionica ima dvije faze – prva faza je individualni rad i rad u parovima, a druga faza je grupni rad i predstavljanje rezultata.
Vremenska orijentacija:

45 minuta

Korak 1. motivacija:

Uvod i motivacija – nastavnik će pročitati uvod, zatim pokazati sliku stare kožne lopte iz 19. stoljeća. Učenici će odgovoriti na zadano pitanje i zaključit ćemo što sve znamo o povijesti nogometa.
Pokušaj usporediti igranje nogometa sada i prije 100 godina.
Kakvi su tada bili uvjeti?
Znaš li nešto o povijesti nogometa?

Korak 2. Nogomet u Kraljevini Jugoslaviji

Rad u grupama: analiza fotografija i popunjavanje tablice. Učenici će analizirati izvore o novinskoj najavi nove interesantne igre – nogometa, izvor o prvom svjetskom prvenstvu i osnivanju Nogometnog saveza u Zagrebu.
Predložena pitanja za diskusiju:
Smatramo li nogomet starim tradicionalnim sportom? Zašto?
Navedi neke poznate nogometne klubove s početka 20. stoljeća.
Kada je osnovan Jugoslavenski nogometni savez i gdje mu je bilo sjedište? Zašto?

Korak 3. Centralizacija i nogomet

Rad u grupama – čitanje i analiza izvora, pravljenje malog vremenskog pravca. Zadatak je analizirati izvore i popuniti vremenski pravac sastavljajući sve izvore po datumima. Na kraju ćemo rekonstruirati priču uspoređujući hrvatsko, srpsko, slovensko i međunarodno stanovište.

Pitanja i zadaci:
- Postavi izvore u kronološki red i napravi vremenski slijed.
- Analiziraj stavove o premještanju Nogometnog saveza iz Zagreba u Beograd.
- Što možeš zaključiti?
- Zašto je važno da sjedišta nogometnih saveza budu u glavnom gradu države? - Obrazloži svoje mišljenje.

Korak 4. Svjetsko prvenstvo bez hrvatskih igrača.
Grupni rad – čitanje i analiza izvora.
Nakon kratkog uvoda učenici će raditi u grupama. Zadatak je da se analiziraju izvori o Prvom svjetskom prvenstvu u nogometu odgovarajući na tri postavljena pitanja.

Pitanja i zadaci:
- Zbog čega su hrvatski igrači odbili igrati za nacionalni tim na svjetskom prvenstvu?
- Pronađi poveznicu između politike i sporta, biznisa i sporta, nekad i danas. Objasni!
- Znaš li za nekog današnjeg igrača koji je odbio igrati za nacionalnu reprezentaciju i zašto?
- Koji su mogući razlozi za odbijanje poziva reprezentacije danas, a koji su postojali nekad?

Korak 5. Povratak i reakcije
Grupni rad – čitanje i analiza izvora

Učenici će analizirati izvore i odgovoriti na dana pitanja. Na kraju ćemo izvući zajednički zaključak i popuniti tablicu: Uzroci / incident / posljedice
Pitanja i zadaci:

a) Povratak i reakcije
   - Usporedi doček nacionalnog tima u Ljubljani, Zagrebu i Beogradu. Što možeš zaključiti?
   - Zašto im je u Zagrebu priređen hladan doček?
   - Poveži doček sa situacijom u zemlji tih dana.

b) Pitanje novca
   - Navedi neke probleme u vezi s novcem nakon završenog svjetskog prvenstva.

Tablica 1

uzroci	incident	posledice

Radionicu možemo završiti ključnim pitanjem:
„Nogomet nema nikakve veze s poltikom.“
U kojoj se mjeri slažete s ovom tvrdnjom?

Aktivnost 1

Motivacija
Način rada: frontalni rad, rad u paru, razgovor

Uvod

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (kasnije Kraljevina Jugoslavija) osnovana je 1918. s centrom u Beogradu. Poslije 1918. uspostavljeni su novi nadnacionalni sportski savezi. Neki od njih bili su osnovani u Zagrebu, kao što su bili Jugoslavenski olimpijski komitet i Nogometni savez Jugoslavije.
Pokušaji da se stvore unitaristička i centralizirana država s centrom u Beogradu stvarali su tenzije, naročito između Hrvata i Srba. Nakon što je glavni ured Nogometnog saveza Jugoslavije prebačen u Beograd 1930., hrvatski reprezentativci odbijali su igrati za nacionalni tim naredne tri godine. Tenzije između Hrvata i Srba u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (od 1929. Kraljevina Jugoslavija) odrazili su se i na nogomet, također.

Izvor **1**

Lopta iz 19. stoljeća

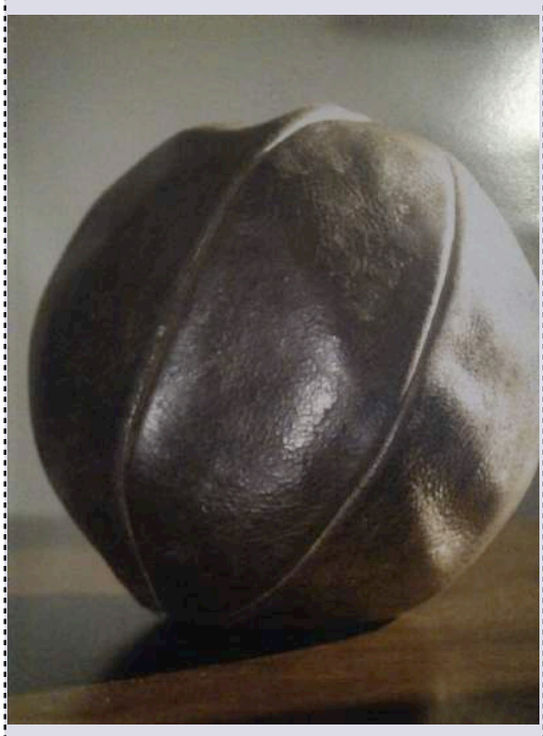

Županja-koljevka hrvatskog nogometa, Županja, 2005.

Izvor **2**

Lopta iz 19. stoljeća, spomenik prvoj lopti

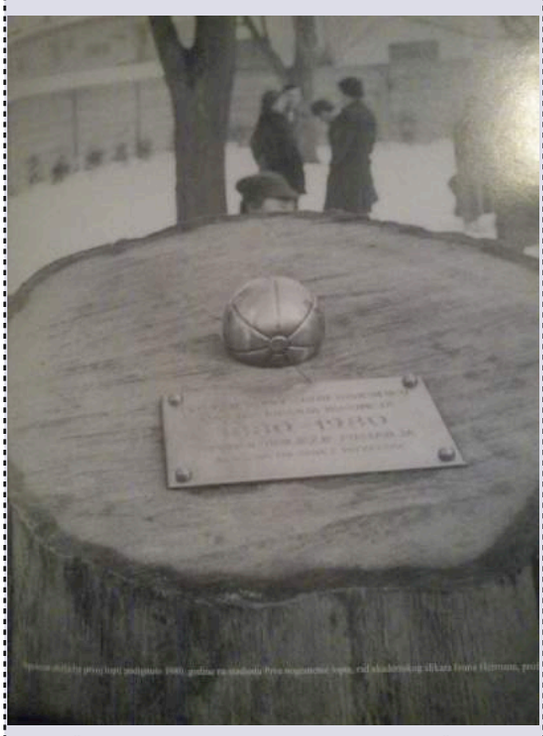

Županja-koljevka hrvatskog nogometa, Županja, 2005.

Pitanja:

1. Pokušaj usporediti igranje nogometa sada i prije 100 godina.
2. Kakvi su bili uvjeti nekada, kakvi danas?
3. Znaš li išta o povijesti nogometa?

Izvor **1**

Poziv na učenje igre nogometa (1893.)

Budući da se u najnovije vrijeme posvuda u Europi, dapače i izvan Europe, u gimnastičkim društvima odvijaju mahom gimnastičke igre, napose tzv. engleske kao: Lawn Tennis, Football, Cricket (...) odlučio je Hrvatski Sokol upoznati svoje članove s nekima od tih igara (...) Igre će započeti drugog tjedna, a najprije učit će se Lawn Tennis i Football.

Sto godina nogometa u Hrvatskoj 1880. – 1980., NIŠRO Prosvjeta, Bjelovar 1984., glavni urednik Franjo Frntić

Izvor **2**

Osnivanje Nogometnog Saveza Jugoslavije u Zagrebu

Godine 1912./1913. odigrano je prvo nogometno prvenstvo Hrvatske i Slavonije sa šest klubova. Prvak je bio HAŠK. Drugo prvenstvo započelo je 1913., ali nije završeno zbog Prvog svjetskog rata. Osnivanje Jugoslavenskog nogometnog saveza dogodilo se na skupštini u Zagrebu 15. travnja 1919. Toj skupštini pored delegata iz Hrvatske prisustvovali su i predstavnici iz nekih drugih krajeva pa je nakon rasprave o osnivanju nogometne organizacije prevladalo mišljenje da je uputnije i korisnije osnovati nogometnu organizaciju nove države Srba, Hrvata i Slovenaca. Tako je toga dana umjesto obnavljanja rada nogometne sekcije i osnivanja hrvatskog nogometnog saveza osnovan Jugoslavenski nogometni savez (JNS) sa sjedištem u Zagrebu.

Sto godina nogometa u Hrvatskoj 1880. – 1980., NIŠRO Prosvjeta, Bjelovar 1984., glavni iurednik Franjo Frntić

Izvor **3**

Jugoslavenski nacionalni tim

Jugoslavenski nacionalni tim odigrao je svoju prvu međunarodnu utakmicu na olimpijskom turniru u Antverpenu 1920. Dva teška poraza i posljednje mjesto na turniru, nakon kojih su slijedili osrednji nastupi na olimpijadama u Parizu i Amsterdamu, nisu obeshrabrili nogometne pionire. Nacionalni tim nastavio je igrati prijateljske mečeve i lokalne turnire (Kup Balkana, Kup susjednih zemalja), a 1930. sudjelovao je na prvom svjetskom prvenstvu u Urugvaju.
Nogometni savez osnovan je 1919., iako jeprije toga prvi klub bio osnovan u Subotici 1901. – FK Bačka. Klub je predstavljen javnosti u prijateljskoj utakmici protiv mađarskog TK Mohacs. Godine 1903m Beograd i Zagreb dobili su svoje prve nogometne bebe: Sokol i HAŠK (Hrvatski akademski športski klub). Nogomet je postajao sve popularniji pa su klubovi osnivani u Ljubljani (Ilirija), Kragujevcu (Šumadija), Novom Sadu (NAK), Sarajevu (Građanski), Varaždinu (VGŠK), Splitu (Hajduk), Beogradu (BSK, Jugoslavija, BASK...), Zagrebu (Građanski, Concordia, Akademija, PNIŠK)...
Prvi nacionalni šampionat održan je 1923. i pobjednici su bili Građanski i Zagreb. Sve do Drugog svjetskog rata Građanski i BSK Beograd osvojili su po pet naslova prvaka i činili kičmu nacionalnog tima. Godine 1929. sjedište Nogometnog saveza Jugoslavije preseljeno je iz Zagreba u Beograd. Antagonizam između srpskih i hrvatskih predstavnika izbio je dva puta. Prvi put 1930. kada su hrvatski klubovi zabranili svojim igračima sudjelovanje u nacionalnom timu, a zatim i 1933. kada šampionat nije održan jer se klubovi nisu mogli dogovoriti oko sustava natjecanja.

www.rsssf.com (19.srpnja 2013)
Svjetska organizacija za nogometnu povijest i statistiku

Izvor **4**

Tablica prvaka i viceprvaka Jugoslavije od 1923. do 1930.

	Klub	Prvak	Viceprvak
1	BSK Beograd	5	5
2	Građanski Zagreb	5	2
3	Hajduk Split	2	5
4	Jugoslavija Beograd	2	3
5	konkordija Zagreb	2	1
6	HASK Zagreb	1	0
7	Slavija Sarajevo	0	1
8	SASK Sarajevo	0	1

www.rsssf.com (19.07.2013)
World's organization for footbll history and statistics

Pitanja:

1. Smatramo li nogomet starim tradicionalnim sportom? Zašto?
2. Navedi neke poznate nogometne klubove s početka 20. stoljeća.
3. Kada je osnovan i gdje je bilo sjedište Nogometnog saveza Jugoslavije?

Uvod:
Srpska politička elita inzistirala je na centraliziranoj državi snažno se protiveći ideji federalizacije koju je zahtijevala većina hrvatskih političkih lidera. Vlada predvođena Srbima u Beogradu pokušavala je formirati centraliziranu državu premještajući državne institucije u glavni grad države. Premještanje sjedišta Nogometnog saveza bilo je dio ovog procesa.
NSJ utemeljen je 1919. u Zagrebu, a 1930. premješten je u Beograd.

Izvor **1**

Centralizacija

Šestosiječanjska diktatura radila je na stvaranju organizacija, društava, udruženja zasnivanih na ideologiji integralnog jugoslavenstva. Ove su naročito forsirane u „ prečanskim krajevima.“ U prosincu 1929. stvorena je prva državna organizacija tjelesne kulture (Sokol Kraljevine Jugoslavije). Potpuno podržavljivanje u oblasti tjelesne kulture izvršeno je 1931. politikom Ministarstva tjelesnog odgoja u svrhu obrazovanja naroda. Stvoreni su Jugoslavenski streljački savez, Jugoslavenski vatrogasni savez, Jugoslavenski skautski savez, Savez sportova sportskih saveza koji je obuhvaćao čitav niz sportova. Sport u Kraljevini Jugoslaviji, organizacijski povezan u etatizirani Savez sportskih saveza, dobio je važnu ulogu kod provođenja vojničkog obrazovanja mladih.

Branko Petranović: ISTORIJA JUGOSLAVIJE, knjiga I - KRALJEVINA JUGOSLAVIJA , www.znaci.net/00001/93_6pds. (19.srpnja 2013)

Izvor **2**

Hrvatski pogled

Na redovnoj skupštini Jugoslavenskog nogometnog saveza održanoj 16. ožujka 1930. u Zagrebu, u razdoblju kada je na snazi bila šestosiječanjska diktatura, donesena je većinom glasova delegata odluka da se sjedište Saveza preseli iz Zagreba u Beograd.
Poznate su činjenice da prema tadašnjim pravilima klub, član Saveza, nije morao na skupštinu poslati svog delegata. Manji registrirani klubovi davali su svoje punomoći predstavnicima većih klubova za koje su vjerovali da vode pravilnu nogometnu politiku. Svaka punomoć značila je na skupštini jedan glas pa su u to vrijeme pojedini delegati skupštine raspolagali s nekoliko glasova na temelju punomoći nogometnih klubova. To je bilo odlučujuće prilikom donošenja odluka jer je jedan delegat mogao imati desetke glasova. Tako je jedan delegat iz Zagreba za skupštinu, kad se raspravljalo o preseljenju, raspolagao s ukupno 26 punomoći sa svog teritorija. Na nerazjašnjeni način u noći između subote i nedjelje te su punomoći nestale, tako da se na skupštini nisu mogla predočiti. Upravo nedostatak tih 26 punomoći bilo je odlučujuće za odluku o preseljenju Jugoslavenskog nogometnog saveza iz Zagreba u Beograd.

Sto godina nogometa u Hrvatskoj 1880. – 1980., NIŠRO Prosvjeta, Bjelovar 1984., glavni urednik Franjo Frntić

Izvor **3**

Skupština Jugoslavenskog nogometnog saveza

ZAGREB 16. ožujka 1930.
“Jutarnji list” donosi: Danas je ovdje održana glavna skupština Jugoslavenskog nogometnog saveza. Prema rješenju redarstva ova je skupština imala biti nastavak skupštine od 24. 11. prošle godine i mogli su glasovati samo onda verificirani. Prešlo se odmah na raspravu o promjeni članka 1. saveznih pravila o sjedištu Saveza. S 213 glasova donesen je zaključak da se ovaj članak promijeni i da se kao sjedište saveza odredi Beograd. Tamo se seli i zbor nogometnih sudaca.”

Jutarnji list, 16. ožujka 1930.

Izvor **4**

Pred glavnu skupštinu JNS-a

Sutra će se s početkom u 8 sati u gradskom savjetovalištu održati skupština Jugoslavenskog nogometnog saveza na kojoj će se raspravljati mnoga važna pitanja. Za sjednicu vlada veliki interes u svim sportskim krugovima u cijeloj državi jer su na dnevnom redu jako važni prijedlozi. U Zagreb su stigli delegati iz Sarajeva, Osijeka, Beograda, Skopja, Splita, Ljubljane i Subotice. Mnogi će klubovi poslati svoje vlastite predstavnike. Glavna tema rasprave bit će pitanje promjene pravila. Moguće je da dođe do rasprave zbog mnogo prijavljenih klubova u zagrebačkom nogometnom podsavezu. Nadalje će se govoriti o prijedlogu promjena za odigravanje državnih prvenstvenih utakmica ljubljanskog podsaveza, zatim o sudjelovanju na svjetskom prvenstvu, o promjeni načina delegiranja sudaca na utakmicama, što predlaže podsavez iz Subotice itd. Skupštini će moći prisustvovati samo delegati klubova te osobe koje imaju posebne dozvole.

Slovenec, br.63. 16. ožujka 1930.

Izvor **5**

Sjedište JNS-a preneseno u Beograd

Politika, 17. ožujka 1930.
Sjedište Jugoslavenskog Nogometnog Saveza preneseno u Beograd.
"Većina delegata zagrebačkog, splitskog i osječkog podsaveza napustilo je Skupštinu prije glasovanja! Nova uprava izabrana je aklamacijom."
(*aklamacija=vršenje izbora jednostavnim uzvikivanjem, bez pojedinačnog glasovanja)

Politika,17. ožujka 1930

Izvor **6**

Poslije značajne odluke o prijenosu Jugoslavenskog nogometnog saveza u Beograd

Politika, dnevni list blizak vladi, Beograd, 19. ožujka 1930.
"Nedjeljna skupština JNS-a skinula je s dnevnog reda jedan krupan problem jugoslavenskog sportskog života. U pitanju prijenosa sjedišta Jugoslavenskog nogometnog saveza sportaši su se bili podijelili u dva tabora, što još i ne bi bilo nikakvo naročito zlo. Ali se borba oko ostanka saveza u Zagrebu toliko izopačila da tu više čovjek nije mogao sagledati kraj nerazumnoj i nesportskoj borbi."

'Politika',, Beograd, 19. ožujka 1930.

Izvor **7**

Nova uprava JNS-a preuzela je posao

Zagreb, 18.ožujka
Jučer ujutro su predstavnici dosadašnjeg Jugoslavenskog nogometnog saveza primili policijsku obavijest da trebaju odmah prenijeti poslovne zadatke novoizabranom odboru. Danas (poslijepodne) u 15 sati to je izvršeno.

Slovenec, Novine Slovenske pučke stranke, br 65, 19. ožujka 1930..

Izvor **8**

Izjava Huga Meisla*

Politika, 20. ožujka. 1930.
"Što se tiče priznanja ovih promjena u vodstvu jugoslavenskog nogometa kod FIFA-e mogu vam odmah reći da će priznati upravu koju je legalizirala vlast."
"Ako bi s time bili suglasni jugoslavenski sportski krugovi, ja bih predložio da se održi jedna konferencija, eventualno u Mariboru, na kojoj bih se založio da se razmirice između Beograda i Zagreba izglade."

(*Hugo Meisl = izbornik Austrije i član uprave FIFE)

Politika, 20. ožujka 1930.

Izvor **9**

Prva sjednica JNS-a u Beogradu

"Sinoć je u Beogradu bila prva sjednica Jugoslavenskog nogometnog saveza. Poslije opširne rasprave odbijena je primjedba zagrebačkog podsaveza da je Savez premješten u Beograd po nuždi, a ne pravno."

Hrvatski list, 23. ožujka 1930.

Pitanja i zadaci:

1. Postavi izvore u kronološki red i napravi vremenski slijed.
2. Analiziraj sva stanovišta o premještanju Nogometnog saveza iz Zagreba u Beograd. Što možeš zaključiti?
3. Zašto je važno da sjedišta nogometnih saveza budu u glavnom gradu države? Objasni svoje mišljenje.

Uvod:
Bilo je mnogo problema s Jugoslavenskim nacionalnim timom tijekom priprema za svjetsko prvenstvo u Urugvaju 1930. Jugoslavenski nogometni savez osnovan je sa sjedištem u Zagrebu 1919. Premještanje sjedišta iz Zagreba u Beograd bila je politička odluka s lošim posljedicama. Čini se da je nogomet oduvijek bio više od igre za većinu građana.
Raniji predsjednici Nogometnog saveza Jugoslavije uglavnom su bili Hrvati – dr. Hinko Wirth, dr. Ante Jakovac, dr Miroslav Petanjek, dr. Veljko Ugrinić, dr. Kazimir Kremedić, dr. Ivo Lipovšćak, Dragan Vučković, Vatroslav Krčelić, Ante Pandaković i Janko Šafarik. Nogometni selektori također su bili većinom Hrvati – Veljko Ugrinić, Dušan Zinaja i Ante Pandaković.
Hrvatski građani i javnost bili su rezignirani, ljutiti ili revoltirani. Devetorica hrvatskih igrača s popisa za Urugvaj odbilo je igrati za jugoslavenski nacionalni tim na svjetskom šampionatu. Igrači iz Slovenije i Subotice pridružili su im se i povukli svoje igrače.
Nakon utakmice u Ateni 1930. jugoslavensku reprezentaciju napustio je selektor, Ante Pandaković (također Hrvat). Novi je selektor bivši nogometaš i prvi srpski internacionalni sportski sudac, Boško Simonović.

Izvor **1**

Prva noć na brodu Florida

ПОЛИТИКА

Наши футбалери на путу за Уругвај

Прва ноћ на броду „Флорида"

Све је уређено да наши играчи тренирају на броду за време пута —

Politika' , 26. lipnja 1930., br. 7950 – godina XXVII

Izvor **2**

Jugoslavija je postigla značajne rezultate podjelom trećeg mjesta s timom SAD-a, dok su u prvom susretu na otvaranju pobijedili apsolutne favorite – tim Brazila – s 2:1.

15 јун ПОЛИТИКА

Успеси Европљана у Монтевидеу

Југославија је тукла Бразилију са 2:1 (2:0)

— За Југославију су голове дали Тирнанић и Бек. — Француска-Мексико 4:1 — Америка-Белгија 3:0 — Румунија-Перу 3:1 —

Politika, Beograd, 15. srpnja 1930.

Izvor **3**

Bez Hrvata

U novinama koje su kupili u Zagrebu ne nalaze ništa o sudjelovanju Jugoslavije u Montevideu. Jedina vijest u vezi s predstojećim natjecanjem bila je izjava jednog zagrebačkog nogometnog radnika koji je rekao i ostao živ:
„Mi vodimo računa o zdravlju naših igrača i ne dozvoljavamo im da putuju u Montevideo, u avanturu koja i njihove živote može dovesti u pitanje. Oni će tamo gladovati i mi žalimo sve one koji su pošli na ovaj put preko mora", pisalo je u novinama.

Vladimir Stanković "Montevideo bog te video", Beograd

Izvor **4**

Danas Jugoslavija igra protiv Bolivije

„Danas Jugoslavija igra protiv Bolivije.
Favorit je Jugoslavija – "Najbolji tim, prvaci Europe", kaže urugvajska štampa za naše igrače"

Страна 13

Данас Југославија игра против Боливије

– Фаворит је Југославија – „Најбољи тим, прваци Европе", каже уругвајска штампа за наше играче –

Politika', 17. srpnja 1930.

Pitanja i zadaci:

1. Zbog čega su hrvatski igrači odbili igrati za nacionalni tim na svjetskom prvenstvu?
2. Pronađi poveznicu između politike i sporta, biznisa i sporta, nekada i danas. Objasni!
3. Znaš li za nekog igrača danas koji je odbio igrati za nacionalnu reprezentaciju i zašto?
4. Koji su mogući razlozi za odbijanje poziva reprezentacije danas, a koji nekada ?

Aktivnost 5

Povratak i reakcije

Rad u grupi: Pročitaj izvore o dočeku u Ljubljani, Zagrebu i Beogradu.

Izvor **1**

Povratak reprezentacije

Doček je bio srdačan, kao i svuda usput. Prvo u Ljubljani, potom u Zagrebu, Sisku, Novoj Gradiški; u Šidu su navijači okupirali vagon u kojem su bili igrači, a kulminacija je bila u Beogradu, gdje je na željezničkoj postaji čekalo 5.000 oduševljenih ljudi. Nogometaši su doslovno iznijeti iz vlaka kroz prozore vagona i na ramenima navijača odneseni ka Terazijama…

Vladimir Stanković, Montevideo Bog te video, Beograd 2010.

Izvor **2**

Doček u Ljubljani

„Jutros u devet i pet brzim je vlakom u Ljubljanu stigla naša sportska reprezentacija, koja se sa velikim uspjehom borila na nogometnim poljima Južne Amerike i postigla tako zavidne rezultate predstavljajući u inozemstvu naš sport. Tom prilikom našlo se na postaji dosta ljubljanskog sportskog svijeta, koji je srdačno dočekao našu nogometnu reprezentaciju i srdačno je pozdravio.

„Politika“, rujan 1930.., br. 8018 – godina XXVII

Izvor **3**

Дочек во Загреб , 1. септември 1930.

“Денес во 12:30 со брзиот воз од Париз, во Загреб пристигна нашата фудбалски тим од Монтевидео. На станицата во Загреб изостана секој спортски дочек. Присатни беа само дописници на белградските спортски весници.”

„Politika“, Beograd, 2. rujna 1930. 2. rujna 1930., br. 8018 – godina XXVII

Izvor **4**

Dobrodošlica

„Tisuće navijača na dočeku naših reprezentativaca na velikoj beogradskoj željezničkoj postaji.“

Politika“, rujan 1930., br. 8018 – godina XXVII

Izvor **5**

Jugoslavenski tim (po povratku) u Beogradu, 3. rujna 1930.

Vladimir Stanković, Montevideo Bog te video, Beograd

Pitanja:

1. Usporedi doček nacionalnog tima u Ljubljani, Zagrebu i Beogradu. Što možeš zaključiti?
2. Zašto im je u Zagrebu priređen hladan doček?
3. Poveži ovakav doček sa situacijom u zemlji tih dana.

Izvor **6**

Afera zbog novca i ostavka predsjednika Jugoslavenskog nogometnog saveza

Afera zbog novaca iz Južne Amerike sve se više zaoštrava.
BSK odlučio podnijeti tužbu protiv JNS-a.
Beograd 23. rujna 1930.

„ Pitanje podjele 450.000 dinara koje je državna reprezentacija donijela iz Urugvaja dobiva sve oštriji oblik i čini se da će stvar završiti pred sudom. Dok su jedni tražili da se novac preda JNS-u u korist cjelokupnog jugoslavenskog sporta, drugi su tražili da se novac dade BSK-u, jer da je on zaslužan da je uopće naša državna reprezentacija otišla u novi svijet. Javili smo da su predsjednik JNS-a Šafarik i savezni kapetan Simonović dali ostavke jer su tražili da se polovica prihoda dade BSK-u. Sinoć je uprava BSK-a održala sjednicu na kojoj je predsjednik kluba dr. Živković referirao o pitanju podjele novca i istaknuo da su neki članovi uprave Saveza usmenim sporazumom izjavili da će polovicu čistoga prihoda iz Južne Amerike dati BSK-u. Međutim, ti članovi nisu sada mogli ispuniti svoje obećanje, a kako on smatra da je u neku ruku oštetio klub, dao je ostavku na položaj predsjednika. Ostavka nije uvažena, a o njoj će klub rješavati kada dođe na red. Ujedno je riješeno da se podnese tužba redovnom sudu protiv JNS-a, da se u toj tužbi JNS označi kao forum koji želi na bespravan način prisvojiti novac, koji je u stvari svojina jednog kluba.“

Izvor **7**

Podjela premija

“Samo će u Jugoslaviji početi uskoro kampanja preko novina u pravcu negiranja kvalitete „ selekcije Srbije“ i načina prezentiranja jugoslavenskog nogometa. Porazi reprezentacije Beograda i BSK na prijateljskim utakmicama nazvat će se blamažom“jugoslavenskog ugleda“ zaboravljajući da je taj ugled podigla baš ta selekcija nogometaša. Neće se ,međutim, velika suma zarađenog novca (preko 450.000 dinara) nazivati “ blamiranim“ već će se tražiti da čitav iznos pripadne Jugoslavenskom nogometnom savezu, kao da je prijateljske utakmice igrala državna reprezentacija po nalogu iz Jugoslavije. Iako je BSK u delegaciji nogometaša u Urugvaju imao više od dvije trećine zastupljenih, tražio je samo jednu trećinu sredstava radi pokrića troškova pri ostvarivanju toga prihoda. Pored toga BSK je zbog ugleda jugoslavenskog nogometa žrtvovao svoj ugled igrajući u državnom prvenstvu s rezervnim sastavom.
Višemjesečna svađa u vrhu jugoslavenskog nogometa završit će odlukom Skupštine Jugoslavenskog nogometnog saveza u korist BSK 14. listopada 1930. godine.
U međuvremenu je na prigovore zagrebačkog nogometnog područja “da bi bilo sve drugačije da je središte Saveza ostalo u Zagrebu“, predsjednik Jugoslavenskog nogometnog saveza Janko Šafarik podnio je ostavku i zauvijek se povukao iz nogometnog sporta.”

Petar M. Prokić, Montevideo 1930.- Prvi svetski kup u fudbalu, Beograd 1998., str. 94.-95.

Izvor **8**

Ostavka predsjednika JNS-a

Burna sjednica upravnog odbora Jugoslavenskog nogometnog saveza zbog pitanja podjele novca, koji je državna reprezentacija donijela iz Južne Amerike
Beograd 19. rujna. Sinoć je Jugoslavenski nogometni savez održao izvanrednu sjednicu. Prije početka sjednice pročitana je ostavka predsjednika dr. Janka Šafarika koja se morala i uvažiti jer je dr Šafarik u njoj naveo da neopozivo odstupa…

Hrvatski list, 20. rujna 1930.

Pitanja i zadaci:

1. Navedi neke probleme u vezi s novcem nakon završenog svjetskog prvenstva.

Na kraju ćemo izvući zajednički zaključak i popuniti tablicu: Uzroci / incident / posljedice

Uzroci	Incident	posljedice

Denis Detling

Umjetnost i režim

Ključno pitanje:

„Umjetnost nije imala nikakve veze sa politikom.“ U kojoj mjeri se slažete s ovom izjavom?

Tema:

Politička kriza nakon ubojstva u Skupštini navela je kralja da uvede (osobnu) diktaturu. Integralno jugoslavenstvo, politički progoni, cenzura, ograničavanje građanskih sloboda, neke su od značajki diktature kralja Aleksandra. Ako na to dodamo lošu ekonomsku situaciju, kao odraz Velike depresije, možemo govoriti o situaciji u prvim godinama četvrtog desetljeća 20. stoljeća u Jugoslaviji. Ostaje ključno pitanje kako je to utjecalo na umjetnost i kakvi su bili odnosi između umjetnosti i režima.

Iako ovo pitanje nije osjetljivo i kontroverzno, ono je interesantno zbog činjenice da daje pristup političkim temama iz drugog ugla – umjetnosti. Pitanje odnosa između umjetnosti i režima vidi se, u ovom slučaju, kroz prizmu grupe umjetnika grupe Zemlja, proljetne izložbe u Beogradu i dvojicu svjetski poznatih umjetnika – Antuna Augustinčića i Ivana Meštrovića. Mada je za umjetnost (i ne samo u to vrijeme) bio zainteresiran uzak krug ljudi, a bio je koncentriran u velikim centrima, naročito Zagrebu i Beogradu, umjetnost je važna ne samo zato što predstavlja odraz situacije u zemlji i društvu, već i zato što je to odraz razmišljanja i postupaka političke i kulturne elite.

Ishodi učenja:

- Učenici će naučiti nešto o grupi umjetnika Zemlja, Antunu Augustinčiću, Ivanu Meštroviću, proljetnim izložbama u Beogradu 30-ih godina 20. stoljeća u Kraljevini Jugoslaviji
- Učenici će moći shvatiti položaj umjetnika prema režimu i obrnuto
- Učenici će steći svoje mišljenje o temi i izraziti ga koristeći argumente

Ciljevi:

- Napraviti kritičku analizu povijesnih izvora
- Dati tri različite perspektive za temu umjetnost i režim koristeći izabrane materijale
- Pokazati odnos između (vizualne) umjetnosti i režima kralja Aleksandra u 30-im godinama 20. stoljeća, ideju nacionalnog unitarizma, ali i odnos režima prema umjetnosti
- Prikazati položaj umjetnika prema režimu
- Koristiti umjetnička djela kao povijesne izvore
- Postići kritičko razmišljanje uz pomoć povijesnih izvora i potaknuti diskusiju

Upute za nastavnike

Učenici će steći znanja, razumijevanje i uvid u temu koristeći odabrani materijal – izvore (slike, pisane izvore, karte) i pripremljene uvodne tekstove. Dat će tri različite perspektive za temu umjetnost i režim. Rad na izvorima i multiperspektivnost trebaju pomoći da se tema razumije i da se odgovori na ključno pitanje

45 minuta

Korak 1.

Uvod – objašnjenje radionice i davanje ključnog pitanja: „Umjetnost nije imala nikakve veze s politikom.“ U kojoj mjeri se slažete sa ovom izjavom?

Korak 2.

Učenici rade u tri grupe s odabranim izvorima i uz dodatnu pomoć teksta iz karata. Postoje četiri vrste izvora – pisani izvori, fotografije, karte i reprodukcije umjetničkih djela. Sve tri grupe imaju isti zadatak, ali različite tvrdnje – grupe trebaju naći koje od navedenih tvrdnji jesu točne i objasniti svoj odgovor.

Grupa 1.

Izvori: Razgovor između kralja Aleksandra i Ivana Meštrovića; Olga Manojlović o glorifikaciji vlasti; mapa javnih spomenika Kralju Aleksandru (i Petru) koje je izradio Antun Augustinčić; spomenik kralju Aleksandru u Varaždinu i Titu u Kumrovcu koje je izradio A. Augustinčić, skulptura Pijanci .

Tvrdnje:

Meštrović i Augustinčić bili su kritični prema režimu.

Umjetnički rad Augustinčića i Meštrovića bio je u službi režima.

Meštrović i Augustinčić bili su politički angažirani.

Umjetnički rad Augustinčića i Meštrovića je glorificiraju kralja Aleksandra.

Augustinčić i Meštrović su, u prvom redu, izvanredni umjetnici.

Grupa 2.

Izvori: Odsustvo nekih od najboljih umjetnika s proljetne izložbe; kupovina umjetničkih djela prema broju primjeraka i cijeni; nazivi umjetničkih djela koja je kupio beogradska Palača (kralj – uz dodatnu mapu); prijedlog Palače za kupovinu slika i skulptura; značaj kupovine umjetničkih djela.

Tvrdnje:

Umjetnici su na proljetnim izložbama promovirali jugoslavensko jedinstvo u umjetnosti.

Proljetne izložbe su bile sastajalište izuzetnih umjetnika sa područja cijele Jugoslavije.

Palača (Kralj) i ministarstvo izdašno pomažu izložbe kako bi promovirali jugoslavensko jedinstvo.

Palača (Kralj) prilikom kupovine djela vodi računa samo o kvalitetu djela.

Grupa 3.

Izvori: Program grupe Zemlja; Tabaković: Kult idiotizma (1929.); Vanja Radauš: Ispovijest (1932.); Krsto Hegedušić: Rekvizicija (1929.); Antun Mezdić: Deponij (1932.); Oton Postružnik: Pozdrav (1932.); Željko Hegedušić: 6.1. (1935.).

Tvrdnje:

Umjetnički rad grupe Zemlja izražava kritiku društvenih, političkih i ekonomskih prilika.

Umjetnički radovi grupe Zemlja podržavali su politiku režima.

Program grupe Zemlja odražavao je njihovu spremnost kritike trenutne situacije pa je rad Grupe zbog toga zabranjen.

Korak 3.

Predstavnici svake grupe trebali bi na crti označiti odgovore (između dviju ekstremnih tvrdnji: Umjetnost nije imala nikakve veze s politikom / Umjetnost je bila u bliskoj vezi s politikom) u skladu s argumentacijom njihovog grupnog rada.

Umjetnost nije imala nikakve veze s politikom

↑

neutralno

↓

Umjetnost je bila u bliskoj vezi s politikom

Korak 4.

Završna rasprava o ključnom pitanju.

Grupa 1

Koje su od sljedećih tvrdnji korektne? Objasni uz pomoć izvora!

- Meštrović i Augustinčić bili su kritični prema režimu.
- Umjetnički rad Augustinčića i Meštrovića bio je u službi režima.
- Meštrović i Augustinčić bili su politički angažirani.
- Umjetnički rad Augustinčića i Meštrovića je glorificirao je kralja Aleksandra.
- Augustinčić i Meštrović su, u prvom redu, izvanredni umjetnici.

Uvod:

Antun Augustinčić i Ivan Meštrović bili su među najznačajnijim kiparima u Kraljevini Jugoslaviji u međuratnom razdoblju, k tome i umjetnici svjetskoga glasa. Na primjeru dvojice kipara moguće je djelomično pokazati odnos umjetnosti prema režimu kralja Aleksandra.

Ivan Meštrović najpoznatiji je i najslavniji hrvatski kipar te jedan od najvećih suvremenih svjetskih umjetnika 20. stoljeća, koji je do kraja 1. svjetskog rata donekle iskazivao politički angažiran radeći na ideji jugoslavenstva, u Kraljevini Jugoslaviji je vješto izbjegavao izravne političke sukobe.

U prvim godinama 30-ih godina 20. stoljeća izlaže svoje radove u Zagrebu i Beogradu (između ostalih i na 2. i 4. proljetnoj izložbi), Europi (London, Paris, Berlin, Prag, Manchester, Leeds, Belfast, Műnchen, Valencia, Barcelona, Beč, Zűrich, Bruxelles...) i Americi (Chicago, New York).

Antun Augustinčić uz Ivana Meštrovića svakako je najznačajniji hrvatski kipar 20. stoljeća, također svjetski poznat po spomenicima izvedenim širom svijeta. Augustinčić je bio jedan od osnivača likovne grupe Zemlja iz koje istupa 1933. Od tridesetih godina intenzivira svoje bavljenje javnim spomenicima. Sudjelujući i često pobjeđujući na brojnim javnim natječajima za spomenike u Jugoslaviji i svijetu, stječe ugled majstora spomenika, poglavito konjaničkih te mu među kolegama donosi status prvog državnog kipara.

izvor **1**

Razgovor između kralja i Ivana Meštrovića

Razgovor je vođen prilikom poziranja za izradu biste nakon što je zagrebački časopis (izrazito projugoslavenski) Nova Europa, koji je izdavao dr. Milan Ćurčin, objavio u broju od 26. siječnja 1929. izjavu pod naslovom Novo stanje, koju su potpisali: dr. Laza Popović, dr. Ivan Politeo, dr. Ivan Belin, dr. Milan Ćurčin i Meštrović. U izjavi je izražena kritika spram uspostave diktature, kao nedemokratskog načina rješavanja problema. Taj broj Nove Europe bio je zbog izjave zabranjen.

"- A što radi Vaš Ćurčin? Zar on ne vidi da ovo nije Engleska i da se ovdje ne može kao kod njih?... Zatvorit ću ja njega. Pred sud će on.

- Ako je tako, onda moramo pred sud svi koji smo s njime potpisali izjavu.

- To ne mora biti. Ako neke od vas neću zatvoriti, a neću, na primjer, Vas, a druge hoću, što tko tomu može?

- Da, sastavio jest on, ali smo i mi ostali supotpisali. On nam je izjavu pročitao, a mi smo se, uz manje primjedbe, s njom složili i potpisali. Zato mi se čini da je pravo – ako je pravo – da svi jednako odgovaramo, ako ima odgovornosti.

Kralj je podulje šutio, a onda se nasmiješio pa rekao:

- Vidjet ćemo što ćemo s njime. Ovaj put je izabrao dobro društvo, ali, ako se ne urazumi, ništa mu neće pomoći.

- Dr. Ćurčin želi našoj zemlji dobro, koliko makar tko od nas.

- To sam sklon vjerovati, ali ima i drugih koji ovoj zemlji žele dobro pa ih se mora ušutkati, jer ono, kako bi oni htjeli da joj pomognu, ne ide, a što ne ide, ne valja.

- Zatim smo prešli na posao. On je sjedio mirno i kod tog prvog poziranja nismo mnogo razgovarali.

Ivan Mestrović, Uspomene na političke ljude i događaje, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1993., 185

izvor **2**

Olga Manojlović o glorifikaciji vladara

"Tako je u razdoblju pred izbijanje 2. svjetskog rata, vremenu najžešćih političkih sukobljavanja i postavljanja zahtjeva za decentralizacijom države, glorifikacija ličnosti kraljeva Petra i Aleksandra afirmirala ideje državnog centralizma i nacionalne monolitnosti, na gotovo identičan način kao što ej veličanje ličnosti vladara ostvareno u vremenu socijalističke Jugoslavije, a posebno u posljednjoj deceniji njenog postojanja."

Olga Manojlović Pintar, "Tito je stena" (dis)kontinuitet vladarskih predstavljanja u Jugoslaviji i Srbiji 20. veka, Godišnjak za društvenu istoriju, 2-3-, 2004., 86-87

Izvor **3**

Mapa javnih spomenika kralju Aleksandru (i Petru) koje je izradio Antun Augustinčić

Plava boja - napravljeni spomenici (uništeni tijekom Drugog svjetskog rata)
Crvena boja - skice za spomenike

kartu izradio Denis Detling

Izvor **4**

Spomenik kralju Aleksandru u Varaždinu i Titu u Kumrovcu koje je izradio Antun Augustinčić

Spomenik Aleksandru I. Ujedinitelju podignut je 1935. u Varaždinu (srušen 1941.). Spomenik Josipu Brozu Titu postavljen je u Kumrovcu 1948.

Gradski muzej Varazdin 61552 /
en.wikipedia.org/wiki/File:Tito_spomenik1.jpg

Izvor **5**

Skulptura Pijanci

Skulptura Pijanci, autora Antuna Augustinčića prikazuje u punoj figuri dva muška lika – mršavog žandara i debelog financa (personifikacija režima) – kako zagrljeni teturaju i pjevaju. Kao niti jedna druga od njegovih poznatih nam skulptura Pijanci jasno i glasno izražavaju duh grupe Zemlja (koje je Augustinčić 1929. bio jedan od osnivača i pripadao joj do 1933.), snažnije i jače nego što su to činili njegovi angažirani crteži kojima je sudjelovao na izložbama. To što Pijanci u to vrijeme nisu bili izlagani i britkost umjetničkog izraza podržava nas u uvjerenju da su nastali kao Augustinčićeva reakcija na policijsku zabranu svih aktivnost grupe Zemlja u travnju 1935. godine, a što se poklapa s iskazom sadašnjeg vlasnika da je i prvotna vlasnica Ksenija Kantoci skulpturu datirala u 1935. godinu.

Grupa 2

Koje su od sljedećih tvrdnji korektne? Objasni uz pomoć izvora!

- Umjetnici su na proljetnim izložbama promovirali jugoslavensko jedinstvo u umjetnosti .
- Proljetne izložbe bile su sastajalište izuzetnih umjetnika s područja cijele Jugoslavije.
- Palača (Kralj) i ministarstvo izdašno su pomagali izložbe u svrhu promocije jugoslavenskog jedinstva.
- Palača (Kralj) prilikom kupovine dijela vodi računa samo o kvalitetu djela.

Uvod

Od 1929. u Beogradu se u organizaciji umjetničkog društva Cvijeta Zuzorić održavaju tzv. proljetne izložbe. One su nastavak tzv. jugoslavenskih izložbi koje su se organizirale još od 1904.

Izvor **1**

Nenazočnost nekih od najboljih umjetnika s proljetne izložbe

"S izložbe (Prve proljetne izložbe op.a.) odsustvuju ne samo mnogi od najboljih umjetnika koji su trenutno u inozemstvu - Milunović, Dobrović, Šumanović, Uzelac - i čija se neprisustvo razumije i opravdava, nego odsustvuje i velik broj umjetnika koji su kod kuće. Beogradski umjetnici zastupljeni su skoro svi, od slovenskih jedva trojica-četvorica, a od hrvatskih nema najboljih, točno onih čija su se djela očekivala s nestrpljenjem: nema Meštrovića, Kršinića, Babića, Miša, Augustinčića, Becića. Njih zastupaju, u gomili, slabiji umjetnici, od kojih bi samo nekolicina mogla sudjelovati na izložbi i s veoma smanjenim brojem radova."

M. Kašanin, Umetničke kritike, Beograd 1968, str. 143-144. u R. Vučetić: Cvijeta Zuzorić' i kulturni život Beograda 1918–1941., Beograd, 2003.

Izvor **2**

Kupovina umjetnina po broju dijela i cijenama

Kupac/Izložba	Ministarstvo obrazovanja	Općina	Kraljev dvor	Privatni
Druga izložba iz 1930.	23	26	0	12
Treća izložba iz 1931.	28 (101 000 din)	4	28 (72 900 din)	8
Peta izložba iz 1933.	nema podataka	nema podataka	nema podataka	1

R. Vučetić, Cvijeta Zuzorić' i kulturni život Beograda 1918–1941., Beograd, 2003., str.712. (AJ, 66-376-614; AJ, 74-350-182; AJ, 74-494-199)

Moguće pitanje:

1. Tko je najveći otkupitelj slika? Što misliš zašto?
2. Pokušaj objasniti zašto privatna lica otkupljuju manje umjetnina?
3. Što misliš, ima li to ikakve veze s kvalitetom izloženih radova?

Izvor **3**

Značaj kupovine umjetničkih dijela

Udruženje Cvijeta Zuzorić, organizator proljetnih izložbi, u dopisima Ministarstvu prosvjete naglašavalo je značaj otkupa. "... dosada (je) na proljetnim izložbama bio najveći kupac NJ. V. Kralj i Ministarstvo prosvjete, baš zato što na ovim reprezentativnim izložbama sudjeluju umjetnici iz cijele države."

Radina Vučetić, Jugoslavenstvo u umjetnosti I kulturi – od zavodljivog mita do okrutne realnosti (Jugoslavenske izložbe od 1904.-1940.), Časopis za suvremenu povijest, br 3., Zagreb, 2009., 712.; prema Arhiv Jugoslavije, 66-113-366

Preporučeno pitanje:

1. Što je po mišljenju Cvijete Zuzorić razlog da su kralj i Ministarstvo prosvjete najveći otkupitelji slika.

Izvor **4**

Pismo ministru prosvjete

Nakon završene Druge proljetne izložbe slikari Jovan Bijelić i Vaso Pomorišac u svibnju 1930. pišu ministru da je zajednička izložba uspjela „kako visokim nivoom izloženih djela, tako još više jednim drugim momentom - naime: kad su se sve narodne snage sjedinile za dobro domovine, u tome vremenu našli su se na okupu i pioniri zavjetovane jugoslavenske misli“.

Radina Vučetić, Jugoslavenstvo u umjetnosti I kulturi – od zavodljivog mita do okrutne realnosti (Jugoslavenske izložbe od 1904.-1940.), Časopis za suvremenu povijest, br 3., Zagreb, 2009., 71o.; prema Arhiv Jugoslavije, 66-381-617

Moguće pitanje:

1. Što slikari smatraju većim uspjehom kod Druge izložbe: visoka razina izloženih djela ili to što su se na izložbi okupili oni koji zagovaraju jugoslavensku misao?

Izvor **5**

Nazivi (nekih) umjetničkih dijela koja je kupila kraljeva Palača (s dodatnom mapom)

Prilikom otkupa slika od strane Dvora zamjetno je da su najčešće otkupljivana djela s motivima mrtve prirode i djela koja se vežu uz razne dijelove Jugoslavije, što se može vidjeti iz naslova djela:

Motiv iz Ohrida
Primorski motiv
Dalmatinske kuće
Veles
Oko Tetova
Korčula
Iz Hvara
Pogled na trg u Prizrenu
Maglaj u Bosni

R. Vučetić, Cvijeta Zuzorić' i kulturni život Beograda 1918–1941., Beograd, 2003., str.712,713 (Arhiv Jugoslavije,

Pitanje:
Što misliš zašto se prilikom otkupa slika vodila briga da slike budu vezane uz razne dijelove Jugoslavije?

Izvor **6**

Prijedlog Palače za kupovinu slika i skulptura

Prijedlog za otkup slika i skulptura načinjen za Dvor sadržavao je prezime i ime umjetnika i trebao je sadržavati karakteristike izloženog djela. U stvarnosti je to izgledalo ovako:

Vidmar Nande - Slovenac iz Ljubljane. Uzima motive iz narodnog života.

Kralj France – Iz Ljubljane, vođa generacije koja se pojavila po oslobođenju.

Palavičini Petar – Dalmatinac porijeklom. Živi i radi u Beogradu.

Ružička Kamilo – Slikar iz Zagreba; sudjeluje na svim jugoslavenskim izložbama.

Uzelac Milivoj – Rođen u Mostaru, živi u Parizu. Smatra se jednim od glavnih predstavnika suvremene naše umjetnosti. Ima lijepo ime u inostranstvu.

R. Vučetić, Cvijeta Zuzorić' i kulturni život Beograda 1918–1941., Beograd, 2003., str. 713; prema Arhiv Jugoslavije, 74-243-366

Pitanje:
Ističu li se u prijedlogu otkupa karakteristike umjetničkog djela? Što je Dvoru bitno za otkup?

Grupa 3

Koje su od sljedećih tvrdnji korektne? Objasni uz pomoć izvora!

- Umjetnički rad grupe Zemlja izražava kritiku društvenih, političkih i ekonomskih prilika.
- Umjetnički radovi grupe Zemlja podržavali su politiku režima.
- Program grupe Zemlja odražavao je njihovu spremnost da kritiziraju trenutnu situaciju, pa je rad Grupe zabranjen.

Uvod

Grupa Zemlja (punim nazivom Udruženje likovnih umjetnika Zemlja) bila je statutarno udruženje angažiranih, politički lijevo orijentiranih likovnih umjetnika koje je djelovalo od 1929. do 1935. godine.

Grupa je nastala u vremenu izbijanja gospodarske krize, smrti Stjepana Radića i uspostave diktature. Veliki posredni utjecaj na grupu Zemlja imali su književnik Miroslav Krleža, njemački slikar Gerog Grosz i njemačka likovna grupa Nova stvarnost (Neue Sachlichkeit).

Članovi Zemlje zalagali su se za umjetnost koja nije sama sebi svrhom, već je društveno i politički angažirana i dostupna širokim narodnim slojevima (što će utjecati na Krstu Hegedušića i utemeljenje hrvatskog naivnog slikarstva). Teme i motive preuzimali su iz vlastite sredine, zemlje iz koje su potekli (otud naziv Zemlja), a ponajviše su se bavili problemima hrvatskog sela. Grupa je bila kritička, polemična i u svom je djelovanju vješto zaobilazila cenzuru i pazila da javno ne izazove reakciju režima.

Članovi grupe Zemlja bili su mnogi značajni hrvatski umjetnici, a među njima Drago Ibler (predsjednik), Antun Augustinčić, Krsto Hegedušić, Frano Kršinić, Marijan Detoni, Ivan Generalić, Željko Hegedušić. Grupa je organizirala 6 izložbi, na kojima su svoja angažirana djela izlagali članovi, ali i gosti grupe Zemlja.

Izvor **1**

Program grupe Zemlja

"Treba živjeti životom svog doba.

Treba stvarati u duhu svog doba.

Suvremeni život prožet je socijalnim idejama i pitanja kolektiva su dominantna.

Umjetnik se ne može oteti htijenjima novoga društva i stajati izvan kolektiva, jer je umjetnost izraz naziranja svijeta, jer su umjetnost i život jedno."

Javno objavljeni program grupe Zemlja bio je zbog cenzure vrlo oprezno formuliran. Iako je Grupa u svom djelovanju, kao i u formuliranju programa, vješto zaobilazila cenzuru i pazila da javno ne izazove reakciju režima, režim je 1935. godine izgubio strpljenje i zabranio djelovanje Grupe bez objašnjenja.

Izložba Udruženja umjetnika Zemlja, Zagreb, 1929.

Izvor **2**

Ivan Tabaković:
Kult idiotizma (1929.)

Izložba Udruženja umjetnika Zemlja, Zagreb, 1929.

Opcijsko pitanje:

Što vidiš na slici? Kult označava poštovanje nekoga ili nečega. Što je autor izrazio naslovom djela?

Izvor **3**

Vanja Radauš: Ispovijest (1932.)

Izložba Zemlja u Umjetničkom paviljonu, Zagreb, 1932.

Opcijsko pitanje:
Kako je prikazan svećenik, a kako ispovjednica?

Izvor **4**

Крсто Хегедушић: Реквизиција (1929)

Izložba udruženja umjetnika Zemlja, Zagreb, 1929.; http://www.ipress.hr/kultura/izlozba-krste-hegedusica-za-deset-godina-galerije-adris-14514.html

Opcijsko pitanje:

1. Što slika prikazuje?
2. Rekvizicija znači prisilno, odnosno privremeno oduzimanje imovine uz namiru/nadoknadu, obično u ratne svrhe. Što ti misliš, hoće li seljaci sa slike dobiti nadoknadu?

Izvor **5**

Antun Mezdić: Deponij (1932.)

Izložba Zemlja u Umjetničkom paviljonu, Zagreb, 1932.

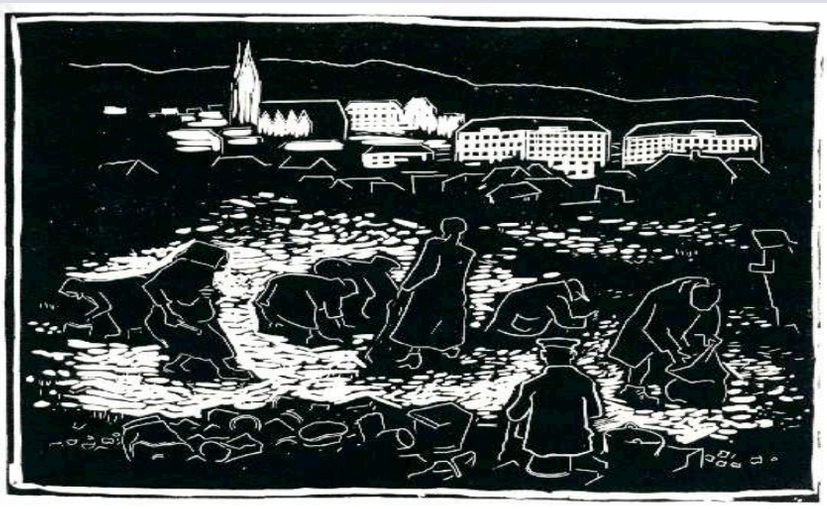

Opcijsko pitanje:

1. U pozadini slike je Zagreb, no što slika pokazuje?
2. U kakvoj je to vezi s naslovom izložbe?

Izvor **6**

Oton Postružnik: Pozdrav (1932.)

Izložba Zemlja u Umjetničkom paviljonu, Zagreb, 1932.

Opcijsko pitanje:

1. Zastava je simbol neke države. Kako bi ti držao zastavu svoje zemlje kada bi je netko pozdravljao?
2. Kako je ovdje prikazana? Izbroji osobe na slici, a koliko lica vidiš?
3. Kod lica koja vidiš, radi li se tu o konkretnoj osobi ili možda ona nekoga predstavlja?

Извор **7**

Željko Hegedušić: 6. siječnja (1935.)

Moderna galerija Zagreb, MG-2891; photo by Goran Vranic.

Opcijsko pitanje:

1. Naslov slike je 6.siječnja. Što se dogodilo 6.siječnja 1929.?
2. Svi likovi na ovoj slici hodaju prema kamenu na kojem stoji 6.1. Što misliš, što je autor ovom slikom prikazao?
3. Pogledaj koji se sve likovi nalaze na slici. Kako su prikazani? Predstavljaju li stvarne osobe ili ti likovi predstavljaju određene grupe. Ako predstavljaju određene grupe, kakav je stav autora slike prema njima? Što misliš?
4. Pojavljuje li se negdje smrt u pozadini?
5. Što je prethodilo događaju od 6.1.1929.?
6. Što misliš kakav je stav autora, na temelju slike, prema događaju od 6.siječnja 1929.?

Nenad Perošević
Miloš Vukanović

Promidžba tijekom Drugog svjetskog rata

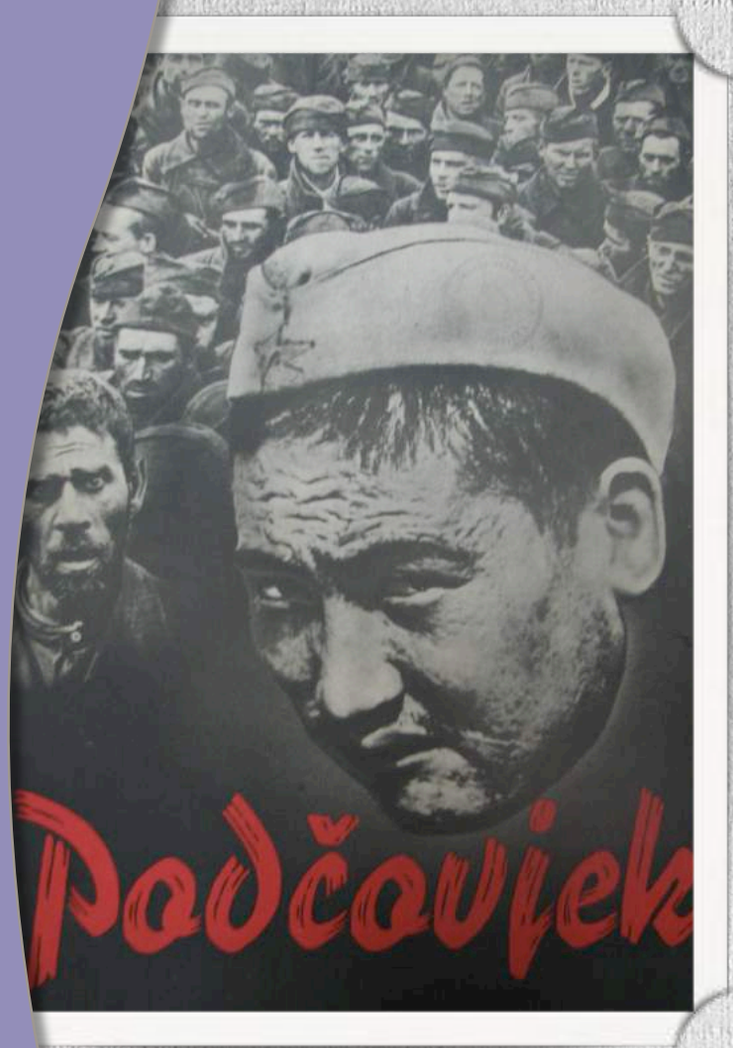

Ključno pitanje

U kojoj mjeri je promidžba uspješno ostvarivala svoje ciljeve tijekom Drugog svjetskog rata na prostoru Jugoslavije?

Tema

Tema radionice su propagandni plakati različitih zaraćenih strana u Jugoslaviji tijekom Drugog svjetskog rata. Radionica obuhvaća samo dio plakata nekoliko frakcija koje su bile aktivne na teritoriju Jugoslavije tijekom Drugog svjetskog rata. Plakati i pamfleti su dobar način da se prikažu onovremena politička i ideološka uvjerenja raznih frakcija kao i njihovi ciljevi. Promidžba se pretežno obavlja tako da primiče istinu određene frakcije kao jedinu i neupitnu. Neke poruke s ovih plakata u upotrebi su i danas.

Ciljevi

Izravnim pristupom povijesnim izvorima učenici će steći nove spoznaje o Drugom svjetskom ratu. Bolje će razumjeti neke poruke i simbole toga razdoblja, kao i promidžbene metode različitih frakcija. Poruke i simboli koji su prikazani na ovim plakatima univerzalni su za cijelu Europu toga razdoblja.

Ishodi učenja

- Učenici će steći znanje o dijelu promidžbe nekih frakcija na području Jugoslavije tijekom Drugog svjetskog rata.
- Učenici će steći temeljne spoznaje o tadašnjoj promidžbi.
- Učenici će analizirati povijesne izvore.
- Učenici će ocjenjivati razlike i sličnosti poruka i simbola različitih frakcija.
- Učenici će interpretirati izvore i analizirati poruke koje izvori šalju i koji su njihovi ciljevi.

Uvod

Promidžba i politički plakat

Pod terminom promidžbe podrazumijeva se utjecaj na ljudsku svijest i emocije s ciljem da se posebnom komunikacijom izmijene stavovi određenih osoba, grupa ili naroda. Promidžba se obraća i razumu i osjećajima da bi se narod ili određena grupa, čiji su osjećaji pobuđeni, osvojili ne samo trenutno, već na duže razdoblje. Zato poruka mora biti jaka, upečatljiva i trajno usađena u svijest.

Promidžbu možemo definirati i kao pokušaj da se utječe na što veći broj ljudi kako bi se oni naveli na promjenu mišljenja ili, pak, da ga zadrže kako bi djelovali na određeni način. Jedan od vidova promidžbe jesu i plakati.

Suvremeni politički plakat nastao je za vrijeme Prvog svjetskog rata, kada je odigrao veliku ulogu u komuniciranju države s narodom. Plakat je najprije poticao rodoljublje i nacionalni moral.

Sve poruke ispisane su krupnim, uočljivim slovima, a slike su snažne i upečatljive, jarkih boja, kako bi ostavile što jači dojam.

Politički plakat imao je sljedeće zadatke: demaskiranje neprijatelja (vanjskog i unutrašnjeg), odgajanje zemlje u mržnji prema neprijatelju, poticanje otpora naroda prema neprijatelju, ukazivanje na građanske dužnosti.

Plakati su se koristili i da bi se poslala poruka stanovništvu na koje se nije moglo utjecati na drugačiji način. U Jugoslaviji je u ovom razdoblju bilo dosta nepismenog ili polupismenog stanovništva i obraćanje plakatima bio je jedini način da poruka stigne i do njih.

Značajna karakteristika plakata, koju nemaju ostali vidovi promidžbe, jest produženo vrijeme izlaganja na širokom teritoriju.

Ono na što se posebno obraća pažnja jest i mjesto objavljivanja plakata. Najčešće su to bile obrtničke, trgovačke, ugostiteljske radnje, zgrade državne uprave, kavane, kinodvorane, hoteli, knjižare.

Upute za predavača
Na početku sata predavač otpočinje radionicu motivacijskim pitanjima tražeći od učenika odgovore na sljedeća pitanja o promidžbi:

- Što je po vama promidžba/propaganda?
- Koju sve oblici promidžbe postoje danas?
- Koji su mogli biti prvi oblici promidžbe?

Nakon zagrijavanja predavač daje učenicima da pročitaju uvod.

Aktivnost 1.

Predavač dijeli učenike u 4 grupe. Predavač ima 5 tipova plakata (pronjemački, antikomunistički, antisaveznički, antipartizanski, propartizanski), ali ne pokazuje učenicima kojem tipu koji plakat pripada. Predavač promiješa plakate i daje svakoj grupi da nasumično odabere pet plakata. Uza svaki plakat dolazi kratko objašnjenje. Predavač može birati hoće li učenicima dati i dodatno objašnjenje. Predavač također daje učenicima pitanja koja će im pomoći pri analizi plakata.

45
minuta

- Koje poruke šalje plakat?
- Koji se simboli nalaze (ako postoje) na plakatu?
- Koje emocije izaziva plakat?
- Kojoj zaraćenoj strani pripada plakat?

Dok studenti analiziraju postere, predavač nacrta tablicu na školskoj ploči.

Pronjemački	Antikomunistički	Antisaveznički	Antipartizanski	Propartizanski

Nakon što su učenici analizirali plakate, svaka grupa iznosi kratko objašnjenje za svaki od 5 postera koji su dobili. Na kraju zalijepe plakate u stupac kojemmisle da pripada.

Na kraju aktivnosti 1. predavač organizira diskusiju o sličnostima i razlikama u porukama i simbolima svakog tipa plakata.

Aktivnost 2.

Svaka grupa učenika mora nacrtati svoj vlastiti prosaveznički plakat koristeći poruke i simbole za koje smatraju da su bitni za takav tip plakata. Svaka grupa mora predstaviti svoj rad i objasniti poruke i simbole koje su koristili u crtežu.

Predavač može završiti radionicu diskusijom i usporedbom promidžbe tijekom Drugog svjetskog rata i danas.

Pronjemački plakat iz Srbije
22. 6. 1941. Godišnjica europske borbe za slobodu
Europa opet brani svoju kulturu od najezde s istoka

Arhiva zemaljskog muzeja, Sarajevo

Pronjemački plakat iz Hrvatske
Zaštitu može Hrvatska naći samo i jedino
NA STRANI NJEMAČKE

Katalog izložbe Svjedoci dubrovačke povijesti 1918-1995, Dubrovnik, 2010

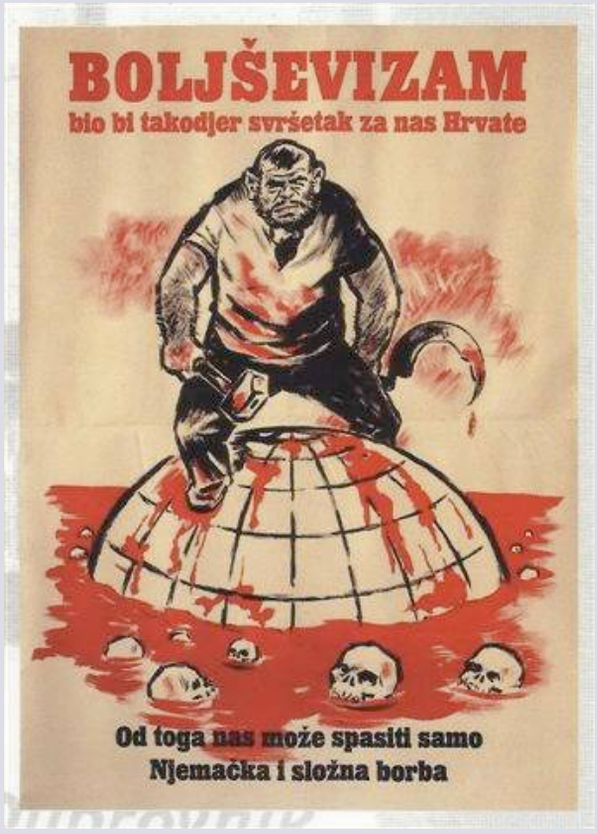

Pronjemački plakat iz Hrvatske
BOLJŠEVIZAM bi bio kraj i za nas Hrvate
Od toga nas može spasiti samo Njemačka i složna borba

Katalog izlozbe Svjedoci dubrovacke povijesti 1918-1995, Dubrovnik, 2010

Pronjemački plakat iz Srbije
Njemačka je jedini pouzdani bedem protiv boljševizma

Kosta Nikolić, Nemački ratni plakat u Srbiji 1941-1944, Nova Pazova, Bonart, 2000, str. 74

Antikomunistički plakat iz Srbije
Sve preko tvojih leđa, Srbine
Prijateljski susret dvojice srboždera (Tito i Staljin)

Kosta Nikolić, Nemački ratni plakat u Srbiji 1941-1944, Nova Pazova, Bonart, 2000, str. 74

Antikomunistički plakat iz Hrvatske
Podčovjek (komunist azijskog podrijetla)

Narodni muzej Crne Gore, Arhiv, zbirka dokumenata NOB-a

Antikomunistički plakat iz Hrvatske
Što ti je draže:
Miran rad ili boljševičko nasilje?

Katalog izložbe Svjedoci dubrovačke povijest 1918-1995, Dubrovnik, 2010

Antikomunistički plakat iz Slovenije
Banditi pripremaju put boljševizmu.
Pobjegnite od tih podljudi!

https://sites.google.com/site/mycollectionofposters/propaganda/world-war-ii/slovenia (*27. svibnja 2013.*, 15:38)

Antisaveznički plakat iz Slovenije
Boljševička Europa JALTA - SMRT NARODA

https://lh3.googleusercontent.com/-u2jrF3AAwCM/T2DSVWRVpCI/AAAAAAABM3g/KiPRy2hpXUc/s1600/D21.jpg
(*27. svibnja 2013.* 18:10)

Antisaveznički plakat iz Srbije
Anglosaksonci su i po drugi put izdali Srbe

https://lh6.googleusercontent.com/-jIno60PMdbQ/T2DSQo87eNI/AAAAAAABM2g/mRP8lo3vaxk/s1600/D10.jpg
(*27. svibnja 2013.* 18:10)

Antisaveznički plakat iz Slovenije
SAD blagoslivlja Europu

Arhiva zemaljskog muzeja, Sarajevo

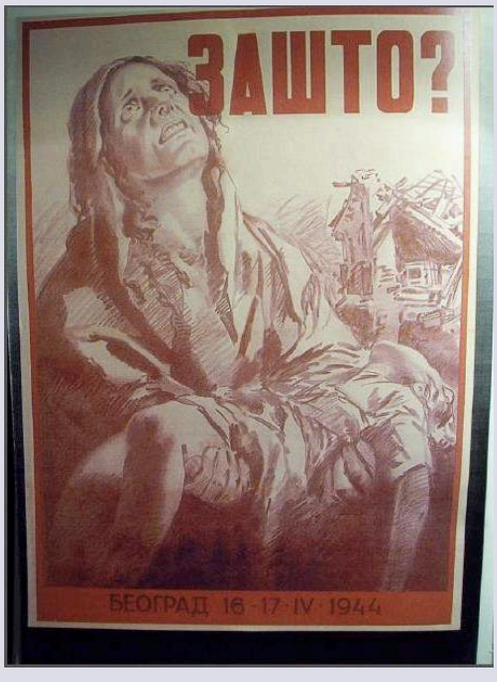

Antisaveznički plakat iz Srbije
ZAŠTO?

Kosta Nikolić, Nemački ratni plakat u Srbiji 1941-1944, Nova Pazova, Bonart, 2000, str. 37

Antipartizanski plakat iz Slovenije
Partizanska pobožnost

https://lh3.googleusercontent.com/-u2jrF3AAwCM/T2DSVWRVpCI/AAAAAAABM3g/KiPRy2hpXUc/s1600/D21.jpg
(*27. svibnja 2013.* 18:10)

Antipartizanski plakat iz Slovenije
Vaša vjera je u opasnosti

https://lh6.googleusercontent.com/-jIno60PMdbQ/T2DSQo87eNI/AAAAAAABM2g/mRP8lo3vaxk/s1600/D10.jpg
(*27. svibnja 2013.* 18:10)

Antipartizanski plakat iz Srbije
OSLOBODILAC? NE, NIKADA...

Arhiva zemaljskog muzeja, Sarajevo

Antipartizanski plakat iz Srbije
Srbija je u antikomunističkom frontu

Kosta Nikolić, Nemački ratni plakat u Srbiji 1941-1944, Nova Pazova, Bonart, 2000, str. 37

Propartizanski plakat iz Slovenije
Za posljednji udar SVI!

https://lh6.googleusercontent.com/-W6bqxTRshcY/T2DScDpt2wI/AAAAAAABM5k/Eu6PC45Kgy0/s1600/P13.jpg (27.05.2013 18:20)

Propartizanski plakat iz Hrvatske
Svi u borbu za slobodu HRVATSKE!

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Partizanski_plakat.jpg (27.05.2013 18:20)

Propartizanski plakat iz Slovenije
Svi zgrabimo oružje!!

https://lh4.googleusercontent.com/-BSFkwTEVYfo/T2DSgpsZrkI/AAAAAAABM7A/x9uG92fhJK4/s1600/mmsblog0001702jk0.jpg (27.05.2013 19:40)

Propartizanski plakat iz Slovenije
Crvena armija dobrodošla je na naše tlo!

https://lh6.googleusercontent.com/-GHseRG121Ps/T2DSezl6i0I/AAAAAAABM6I/rmoXufg5Niw/s1600/P20.jpg (27.05.2013 19:40)

Nenad Perošević
Miloš Vukanović

Život partizana

Ključno pitanje

Na koji su način pripadnici partizanskog pokreta organizirali život na područjima koja su oslobodili?

Tema

Tema obuhvaća razdoblje cijelog Drugog svjetskog rata (1941–1945) na prostoru Jugoslavije. Navedena je tema nekada bila veoma zastupljena i detaljno proučavana u obrazovnom programu komunističke Jugoslavije, ali po njenom raspadu polako je smanjivana u obrazovnim programima novonastalih država. Aktivnosti partizana na teritorijima koje su držali tijekom Drugog svjetskog rata do danas su kontroverzne.

Ciljevi

- Kritičko razumijevanje kompleksnosti događaja u prošlosti
- Razvijanje empatije
- Prepoznavanje uloge žene u ratu
- Razumijevanje uzročno – posljedičnih veza

Ishodi učenja

• Učenici će analizirati povijesne izvore.
• Učenici će učiti o partizanskom pokretu i životu na teritorijima koje su kontrolirali tijekom Drugog svjetskog rata.
• Učenici će učiti o životu žena u partizanskom pokretu tijekom Drugog svjetskog rata.

Upute za predavača

Na početku sata predavač započinje radionicu uvodnim pitanjima:

- Tko su bili partizani?
- Koja je bila njihova ideologija?
- Znate li išta o partizanima u svome kraju?

45 minuta

Predavač nastavlja s uvodom. Učenici čitaju tekst uvoda i analiziraju povijesni i geografski zemljovid. Predavač postavlja ranije navedena pitanja.

Aktivnost 1.
Igranje uloga

Predavač dijeli učenike u 4 grupe i daje im izvore. Koristeći izvore, učenici moraju napisati izmišljena izvješća

Grupa 1.: Život i organizacija
Učenici u ovoj grupi predstavljaju političko tijelo koje treba napisati izvješće o organiziranju života na novooslobođenim teritorijima i plan napretka u uspostavljanju institucija.

Group 2.: Žrtvovanje
Učenici u ovoj grupi jesu predstavnici partizanske postrojbe koja se upravo vratila iz borbe s neprijateljem. Moraju dostaviti izvješće o borbi.

Group 3.: Žene u Narodnooslobodilačkoj borbi
Učenici u ovoj grupi trebaju napisati životnu priču jedne partizanke. Njezino podrijetlo, kada je i gdje stupila u Partiju, gdje se borila u ratu,...

Group 4.: Pogreške i zločini
Učenici u ovoj grupi pripadaju tijelu za unutrašnju kontrolu koje mora dostaviti izvješće o pogreškama i zločinima koje su počinile njihove postrojbe.

Nakon čitanja svake grupe učenici će usporediti i prokomentirati izvješća ostalih grupa.

Nakon pročitanih izvješća, predavač će organizirati debatu nakon koje slijedi zaključak.

Nakon početka borbe u okupiranoj Jugoslaviji (lipanj-srpanj 1941.), partizani su neprekidno širili teritorij pa je već u prosincu 1942. njegova površina bila veća od površine pojedinih europskih država. Na oslobođenim teritorijima brzo su uspostavljeni novi organi upravne vlasti, narodno oslobodilački odbori, kao i strukture privrede, školstva i zdravstva. Konačan cilj borbe bio je oslobođenje Jugoslavije od okupatora, ali i uspostavljanje novog, komunističkog, društvenog uređenja. Ovakvi ciljevi su ih, pored okupatora, doveli u sukob s frakcijama odanim starom režimu kao i novostvorenim nacionalističkim grupacijama. Na oslobođenim teritorijima nova je vlast pokušavala zavesti disciplinu i kontrolu nad svojim trupama, ali to nije spriječilo razne zloporabe i incidente.

DRŽAVA	POVRŠINA km²
BELGIJA	30.000
ŠVICARSKA	41.000
DANSKA	43.000
JUGOSLAVIJA (oslobođeni teritorij 1941.)	48.000

Povijesni zemljovid teritorija koje je oslobodio NOP 1941. - 1944.

1941

1942

1943

1944

Pitanja:

- Koja su područja partizani najprije oslobodili?
- Kuda i kakvim terenom su se najviše kretali?
- Možete li nabrojiti neke dijelove Jugoslavije koje su partizani kontrolirali 1941.,1942.,1943.,1944.?

Izvor **1**

ORGANIZACIJA VLASTI

Narodnooslobodilački odbori (NOO) jesu organi revolucionarne narodne vlasti u Jugoslaviji nastali za vrijeme Narodnooslobodilačkog rata (NOR-a) 1941.–1945. Stvarani su (birani ili imenovani) od početka oružanog ustanka 1941. na oslobođenom, a kasnije i na neoslobođenom teritoriju, i od osnivanja bili su klica novog društvenog sustava. Narodnooslobodilački odbori od osnivanja su imali obilježja državnih organa vlasti. Donosili su odluke i upute, rješavali međusobne odnose građana, ustanovljavali prava i zasnivali obaveze, propisivali ponašanje, organizirali pomoć partizanskim odredima i branili začetke novog poretka. Osim na oslobođenim i poluoslobođenim područjima Jugoslavije oni su djelovali i u neprijateljskoj pozadini, u obliku odbora jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta, mahom vršeći privredne, političke i propagandne funkcije, što je svjedočilo o izvjesnom dvojstvu vlasti okupatora i narodnooslobodilačkog pokreta. Od srpnja 1941. javljaju se seoski, općinski, kotarski, gradski, okružni i zemaljski narodnooslobodilački odbori.

Izvor **2**

ŠKOLSTVO

Za Komunističku partiju Jugoslavije (KPJ) borba za narodnu kulturu i narodno prosvjećivanje bila je sastavni dio revolucionarne borbe. Otuda i aktualni slogani: „Prosvjetom k slobodi“ i „Nisu oružje samo puške i topovi, avioni i tenkovi, već znanje.“ Poznata je i parola ,,Knjiga nam pomaže da osvojimo slobodu, sloboda će nam omogućiti da osvojimo knjigu.“ Kulturno-prosvjetni i kulturno-umjetnički rad tekao je u okvirima partizanskih vojnih jedinica, na oslobođenim teritorijima i u okviru djelatnosti organa vlasti i antifašističkih organizacija žena i omladine. Načela i sadržaj kulturne politike istovjetni su u svim krajevima Jugoslavije razlikujući se samo u specifičnim oblicima koji su bili izraz drukčijih prilika i okolnosti, u kojima se razvijao pojedini narod Jugoslavije, i zakona neravnomjernosti jugoslavenske revolucije.

Izvor **3**

TISAK

Borba (Srbija), Pobjeda (Crna Gora), Omladinski pokret (Crna Gora), Osvobodilna fronta (Slovenija), Slobodna Vojvodina (Srbija), Reč naroda (Srbija), Vesti (Srbija), Mlad Borec (Makedonija), Nova Makedonija (Makedonija), itd...

Izvor **4**

KAZALIŠTE

Borci sa smislom za kulturno-propagandni rad izlazili bi iz borbenih jedinica i priključivali se umjetničkim jedinicama. Četa Užičkog odreda prerasla je u dramski aktiv koji je izveo četiri kazališne predstave na oslobođenom teritoriju. Pored dramske ekipe na slobodnom području Užičke republike[1] aktivno su se oglašavali i pjevači i muzičari. Veliki orkestar imao je oko 30 članova. U travnju 1942. utemeljuje se reprezentativni kazališni ansambl – Kazalište narodnog oslobođenja Jugoslavije. U svom sastavu imalo je oko 60 članova, od kojih su mnogi bili već poznati i afirmirani dramski umjetnici koji su napustili okupirani teritorij.

Izvor **5**

RATNA PRIVREDA

U oslobođenom Užicu obnovljena je 1941. tvornica oružja koja je za 67 dana proizvela 21.040 pušaka, 18.000 ručnih bombi, 2.700.000 puščanih metaka i dr. Na Ozrenu partizani su izrađivali ručne bombe od vodovodnih cijevi s drškom od drveta, po kojoj su dobile ime ,,klipače“ jer su po izgledu sličile klipu kukuruza. Već sredinom rujna 1941. u Drvaru je otpočela izrada tvorničkih tipova bombi poput onih iz Vojnog zavoda u Kragujevcu. Model je izradio mehaničar Miloš Bauk i one su po njemu dobile naziv ,,baukovke“, dok su ih lički ustanici nazivali ,,drvarčanke“, jer su dolazile iz Drvara. Računa se da je proizvedeno oko 6.000 bombi ovoga tipa. U Grmeču, na potoku Suvajčine, organizirana je najveća partizanska tvornica oružja u Bosni i Hercegovini, koja je radila sve do siječnja 1943. Na Petrovoj je gori već u listopadu 1941. počela s radom radionica za proizvodnju bombi, prepravku pušaka, i sl. Na tlu ustaničke Crne Gore (u Rudinama) radile su također partizanske radionice: opančarska, krojačka, puškarska, obućarska i stolarska. U pojedinim krajevima Jugoslavije na slobodnom teritoriju stvarane su stočne farme koje su se nalazile u posjedu narodnooslobodilačkog fonda. U Crnoj Gori, na području Pive, u svibnju 1942. utemeljene su stočne farme koje su davale mlijeko i meso borcima, ranjenicima i bolesnicima. Ovih farmi, nastalih najvećim dijelom rekvizicijom ili pljenidbom, bilo je 19. Ukupan broj stoke na ovim farmama iznosio je 174 krava za mužu, 264 grla goveda za meso, 1.497 ovaca za mužu, 2.158 jalovih ovaca, 392 koze za mužu i 311 jalovih koza. Partizanska ekonomija („struga“) u Prekaji utemeljena je u proljeće 1942. od ovaca koje su dali imućniji domaćini. Poslije kapitulacije Italije, u rujnu 1943., na otocima su počela raditi i brodogradilišta: u Veloj Luci na Korčuli, na otocima Braču, Hvaru, Dugom otoku, Kornatu, Ižu, Visu i Lastovu. Od početka listopada 1943. do prosinca 1944. izvučeno je na navoze tih brodogradilišta oko 600 manjih brodova radi popravka.

***Izvori 1,2,3,4,5 i 6**: B. Petranović, Istorija Jugoslavije 1918–1988, knj. 2, Beograd 1988; Vojna enciklopedija, tom 5, Beograd 1973; Z. Lakić, Duhovni otpor fašizmu – Jugoslavija 1941-1945, Istorijski zapisi, br. 2/1995; Z. Lakić, Poslijeratni razvoj kulture u Crnoj Gori (1945-1980), Bibliografski vjesnik, br. 1/1983;*

Izvor **6**

Partizanske jedinice su bile formirane u brigade. Na slici 1. vrhovni komandant Tito vrši pregled 1. proleterske brigade. Na slici 2. prikazano je postrojavanje 4. crnogorske proleterske brigade.

Kobsa, Ljubljanović, Rastić, ILUSTRIRANA POVJEST NOBa U JUGOSLAVIJI 1941-1945, Stvarnost, Zagreb, 1973.

Izvor 1

Igmanski marš bio „usiljeni marš“ 1. proleterske brigade ostvaren uz velike gubitke u noći siječnja 1942. godine

Prethodnica kolone izbila je u podnožje Igmana oko 22 sata. Bilo je potrebno još samo malo vremena da kolona uđe u igmanske šume i da tada prestanu sve opasnosti koje su prijetile brigadi dok je prolazila pored neprijateljskih uporišta. Čim je čelo kolone izbilo na put Sarajevo-Blažuj, 1. bataljun je isturio 2. četu da osigura pravac od Sarajeva, a dio 3. čete prema Blažuju. U podnožju Igmana brigada se razdvojila od svojih vodiča, boraca Semizovačke čete Crnovršког bataljuna. Brigada nije više bila u opasnosti, ali oni jesu. Morali su se vratiti istim putom. Brigada je krenula uz Igman. Na domaku potpunog uspjeha naišla je na novu prepreku. Put uz Igman najprije je vodio koso uz jednu stranu, a zatim, na oko 300 metara od puta, naglo skreće, gotovo vertikalno uz brdo. Na toj strmini put je bio zaleđen, a led prekriven tankim slojem snijega. Mnogi su se na njemu okliznuli, padali i ponovno, uz krajnji napor, često i puzeći, savladavali opasnu poledicu. Najteže je bilo proći s natovarenim konjima. Njihove male, bosanske potkovice, s čavlima male glave, ili stare potkove, više su "pomagale" konjima da otkliže nego da prijeđu preko leda. Kolona je na tom opasnom mjestu zastala i gomilala se. Opasnost je rasla. Cijela kolona se, zbijena na malom prostoru, našla na dijelu puta uz Igman i na cesti Sarajevo-Blažuj. S ceste je bio očišćen snijeg i njome se mogla pojaviti neprijateljska motorizacija.

Zapovjednik brigade Koča Popović došao je vidjeti zašto je kolona zastala. Shvativši razlog, zapovjedio je da se sjekirama razbije led, a da se s konja skine teret. Borci su prihvatili mitraljeze, minobacače i drugu opremu, nosili je na ramenima i izvlačili konje uz tu stravičnu strminu. Ljudi su na njoj bili izdržljiviji od konja!

Zastoj u podnožju Igmana, na rijetko viđenoj hladnoći, najveći je uzročnik promrzlina velikog broja boraca. Bivalo je sve hladnije. Uzalud su se borci sve nastojali utoplili cupkajući u mjestu. Nije više ni to pomagalo. Neki borci s kraja kolone, koji su još bili u selu, nisu mogli podnijeti sve jaču hladnoću i ušli su u kuće da se ogriju. To ih je skupo koštalo. Snijeg se otopio s njihove obuće koja se okovala ledom čim su izašli iz kuća. A onim borcima koji su na uzbrdici padali, kao i onima koji su s konja uzimali i nosili oružje, promrzli su prsti na rukama.

Marš uz Igman bio je težak. i sve teži što se dalje odmicalo. Nanosi snijega bili su sve veći, a prtina dublja. Ako neki borac nije dobro ugazio u prtinu, posrtao je i padao u duboki snijeg. Odozgo s Igmana borci su gledali svjetla u Ilidži, Rajlovcu i Sarajevu. Znali su da je tamo toplo, ali i da je tamo neprijatelj. Što se kolona više penjala uz planinu, hladnoća je postajala oštrija. Pred zoru je stezalo najžešće. A kolona partizana marširala je već deset sati bez odmora, umorna od prethodnih dana, a i gladna. Snage u borcima bilo je sve manje, a planina je postajala sve surovija i hladnija. Slabije obučeni borci jače su osjećali zimu, iako su se kretali. Hrabrila ih je nada da će i to savladati, isto kao što su izbjegli neprijatelja na tom teškom maršu.

Čelo kolone stiglo je oko 8 sati na Veliko polje. Tu je bila poveća, lijepa planinska kuća na kat, stožer Igmanske partizansko-četničke čete. Četnici i partizani u to su vrijeme još uvijek surađivali u borbi protiv Nijemaca. Veoma su srdačno dočekali brigadu, borcima dali jesti ono što su imali i pomagali promrzlim borcima da skinu obuću. Borcima koji su ugazili u potok i onima koji su svraćali u kuće u podnožju Igmana bilo je teško skinuti smrznutu obuću. Bolničarke, manje promrzli borci i zatečeni partizani, svi bez razlike, užurbano su masirali promrzle.

Miloš Vuksanović "Prva proleterska brigada"; "Narodna knjiga" Beograd, "Pobjeda" Titograd; 1981. godina

Izvor 2

Kroz planine Bosne

Izvor 3

Drugoj dalmatinskoj brigadi Tito je dao zadatak da tijekom noći prijeđe na drugu stranu Neretve, napravi improvizirani most preko koga bi prešla vojska s ranjenicima. Vrativši se iz Vrhovnog štaba, komandant brigade Ljubo Vučković komandantu 3 bataljuna, tada devetnaestogodišnjem Brunu Vuletiću, budućem generalu JNA (Jugoslavenska narodna armija), naredio je da sastavi desetinu koja će izvršiti Titovu naredbu. Desetinu je predvodio Glišo Opačić. Od žice su napravili remene na koje su objesili male talijanske bombe razorne snage… Dalmatinci, i plivači i junaci – ne znam je li ijedan bio stariji od dvadeset godina – skočili su u ledenu i zastrašujuću Neretvu. Opačić, koji je u zubima držao željeznu sajlu, uspio ju je vezati za drugu obalu.

Bila je noć, pljuštala je kiša.

Kada se Opačićeva desetina dočepala druge strane Neretve, bombama su zasuli četnike koji su se dali u bijeg ostavivši nam konje, hranu, municiju… Pomoću sajle Gliše Opačića izgrađen je improvizirani prijelaz preko Neretve. Borci s ranjenicima polako su prelazili na drugu obalu. Bio sam sedamnaesti u redu…

Tamara Nikčević, Goli otoci Jova Kapičića, dnevne novine,Podgorica, 2009.

Izvor **4**

Neretva

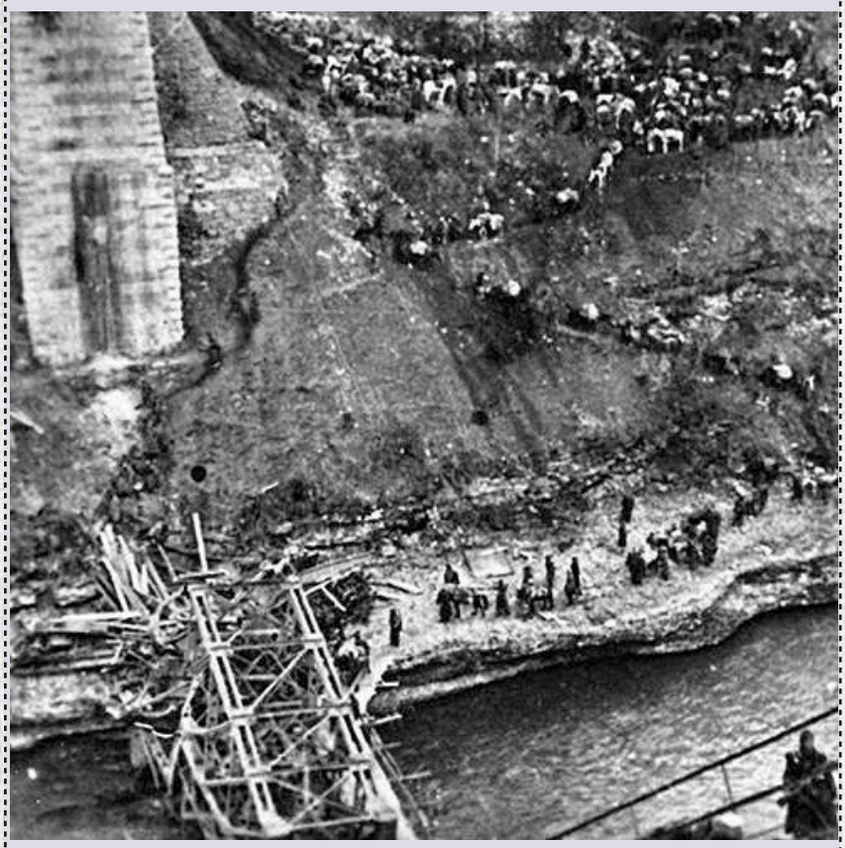

Kobsa, Ljubljanović, Rastić, ILUSTRIRANA POVJEST NOBa U JUGOSLAVIJI 1941-1945, Stvarnost, Zagreb, 1973.

Izvor **5**

Moj grob – Ivan Goran Kovačić

U planini mrkoj nek mi bude hum,
Nad njim urlik vuka, crnih grana šum,
Ljeti vječan vihor, zimi visok snijeg,
Muku moje rake nedostupan bijeg.
Visoko nek stoji, ko oblak i tron,
Da ne dopre do njeg niskog tornja zvon,
Da ne dopre do njeg pokajnički glas,
Strah obraćenika, molitve za spas.
Neka šikne travom, uz trnovit grm,
Besput da je do njeg, neprobojan, strm.
Nitko da ne dodje, do prijatelj drag,
I kada se vrati, nek poravna trag.

Moj grob - Ivan Goran Kovačić

Izvor **6**

"Na žalost, činjenica je da morem nismo poslali gotovo ništa pomoći za 222.000 Titovih boraca. (...) Ovi izdržljivi borci zarobili su više Nijemaca u Jugoslaviji nego združene angloameričke snage u Italiji južno od Rima. Nijemci su u zbrci nakon pada Italije te su partizani preuzeli nadzor nad velikim dijelovima obale. I pored toga, mi nismo iskoristili priliku. Nijemci su se brzo oporavili i potisnuli partizane korak po korak. Glavni razlog tome je neprirodna linija zapovijedanja na Balkanu. (...) Budući da su nam partizani pružili velikodušnu pomoć uz gotovo nikakve troškove s naše strane, bilo je od velike važnosti osigurati ustrajnost njihovog otpora."

W. Churchill: Memoari, 24. studenog 1943.

Izvor **1**

U Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije borilo se preko sto tisuća žena, od kojih je oko 25.000 poginulo. Od 40.000 žena, koliko je ranjeno tijekom Narodnooslobodilačke borbe (NOB-a), preko 3.000 su postale teški invalidi. Za narodne heroje proglašena je 91 žena, a njih 3.344 dobilo je partizansku spomenicu[2] 1941. Više od 2.000 žena postale su časnice Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Žene-borci bile su: delegati, politički komesari, komandiri i komandanti, referenti saniteta, bolničarke, borci, puškomitraljesci, bombaši, partijski i skojevski rukovodioci i odbornici narodnooslobodilačkih odbora. Od oko 1.700.000 Jugoslavena, koliko je stradalo tijekom Drugog svjetskog rata, oko 620.000 su žene, a samo u logorima ih je ubijeno više od 282.000.

Od 91 žene, koliko ih je proglašeno za narodne heroja, njih 73 poginule su tijekom NOB-a, dok je samo njih 17 odlikovano za života. Za prvog narodnog heroja proglašena je, 15. listopada 1943. godine Marija Bursać, borac-bomabaš 10. krajiške brigade. Prva žena koja je za života odlikovana Ordenom narodnog heroja zove se Spasenija Cana Babović, koja je odlikovana 5. srpnja 1952. godine.

Narodni heroji Jugoslavije, „Mladost“, Beograd 1975. godina

Izvor **2**

Rajka Baković

Rajka je rođena u imućnoj obitelji bračkog iseljenika Frane Bakovića u bolivijskom rudarskom gradu Oruro, gdje je njen otac s bratom posjedovao hotel i trgovinu. Obitelj se 1921. vratila u Jugoslaviju zbog školovanja djece (Zdenka, Jerko, Rajka i Mladen). Nakon pučke škole koju je završila na Braču, Rajka se s obitelji preselila u Zagreb, gdje je otac kupio kuću (trokatnica u Gundulićevoj ulici na broju 25). Još kao gimnazijalka Rajka se približila lijevo orijentiranoj omladini, tako da je 1938. primljena u SKOJ (Savez komunističke omladine Jugoslavije). Te iste godine upisala se na Filozofski fakultet Zagrebačkog sveučilišta i na Fakultetu je nastavila s političkom aktivnošću, posebice se aktivirala u pripremama za izbore 1939. I cijela njezina obitelj, sestra Zdenka, braća i majka, bila je lijevo orijentirana i aktivna u svim organizacijama klasnog radničkog pokreta, tako da je Rajka uskoro postala poznata svim zagrebačkim komunistima. Njihov stan postao je okupljalište lijevo orijentirane omladine, radnika i intelektualaca. Nakon smrti oca obitelj Baković zapala je u novčane teškoće, zbog toga je 1939. kupila trafiku u Nikolićevoj ulici 7, pored tadašnjeg kina (danas Zagrebačko kazalište mladih).

Rajka Baković je proglašena 24. srpnja 1953. godine narodnim herojem SFR Jugoslavije.

Po izbijanju rata njihova trafika postala je punkt za vezu svih partijskih ilegalaca, a opskrbljivala je materijalom i tehnikom Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske, a u trafici je radio i njezin brat Jerko. Rajka je bila i povjerljiv kurir pokreta otpora, nosila je poruke u Beograd i druge gradove, a sudjelovala je i u akcijama udarnih skojevskih grupa (paljevina drvenog stadiona u Maksimiru). No njihov ilegalni rad nije ostao neprimjetan, tako su u noći 20. prosinca 1941. u stan obitelji Baković upali agenti Ustaške nadzorne službe (UNS), izvršili premetačinu i uhapsili Zdenku, Rajku i brata Mladena. Obje sestre podvrgnute su teškim mučenjima kako bi odale svoje veze. Noću su mučene, ali danju su odvođene u trafiku na rad, ne bi li na taj način uhitili ilegalce koji bi se eventualno pojavili, no policiji to nije pomoglo. Sestre nisu nikoga prokazale, usprkos teškim batinama. Nakon petodnevnog mučenja Rajka je 24. prosinca prevezena u bolnicu, a Zdenka je sutradan, vidjevši da joj nema sestre, u trenutku očaja iskoristila trenutak nepažnje svojih čuvara, otrgnula se od njih i bacila s četvrtog kata sjedišta UNS-a u Zvonimirovoj ulici te poginula. Rajka Baković umrla je od posljedica mučenja, 29. prosinca 1941.

"Narodni heroji Jugoslavije", "Mladost" Beograd 1975. godina.

Izvor **3**

Fana Kočovska Cvetković

Rođena je 27. srpnja 1927. godine u selu Lavci kod Bitolja, u siromašnoj obitelji makedonskog pečalbara. Poslije okupacije Jugoslavije, u travnju 1941. godine, u selu Lavcima postojala je jaka partijska organizacija pod čijim je okriljem radio skojevski aktiv čiji je član bila i mlada Kočovska. Bugarski fašistički okupatori uspjeli su uhvatiti jednog člana skojevskog aktiva, koji nije izdržao pred policijom pa je izdao rad organizacije i njene članove. Fana se uspjela sakriti pred fašističkom policijom, koja je došla u selo da ju pronađe pretresajući kuću i maltretirajući njenu majku i baku.

Fana je nastavila ilegalno raditi. Ubrzo zatim otišla je u partizanski odred Goce Delčev. Tada nije imala ni punih petnaest godina. U proljeće 1944. godine Fana je bila dio grupe od sedam boraca, koja je zadužena za prekid proizvodnje u rudniku olova kod Zletova uništenjem njegovih postrojenja. Zadatak je bio da napadnu bunkere koje su držali njemački i bugarski fašisti. Zadatak je izvršen, ali je Fana bila ranjena. Drugovi su je jedva spasili od neprijateljskih rafala. Stožer brigade odlučio ju je ostaviti na liječenju u selu, s ostalim ranjenicima. Fana je odbila boravak u selu i priključila se brigadi.

Istakla se prilikom borbi kod sela Lavci 1943. godine, kada su poginuli komandant odreda Tošo Angelovski Daskalot, mladi bombaš Pande Hajze i još nekoliko drugova. Skrivajući se u okolici sela Lavci oko mjesec i po dana s jednom grupom partizana, Fana je jednom četiri dana ostala sama, okružena bugarskim patrolama, koji su danonoćno vršili pretrese i potjere znajući da se partizani nalaze u blizini. Fana je bila sudionica dvadesetodnevnog Februarskog pohoda 1944. godine, od Kožufa do Kozjaka. Tada je bila omladinski rukovodilac bataljuna Stiv Naumov.

"Narodni heroji Jugoslavije", "Mladost" Beograd 1975. godina.

Izvor **4**

Vida Tomšič

Rođena je 26. lipnja 1913. godine u Ljubljani. Tu je završila osnovnu školu i gimnaziju. Godine 1931. upisala je Filozofski fakultet u Ljubljani, ali je kasnije prešla na Pravni, na kome je diplomirala 1941. godine. U toku studija pridružila se naprednom studentskom pokretu i sudjelovala u mnogim štrajkovima.

Godine 1934. postala je član Komunističke partije Jugoslavije. Iste godine se upoznala i sa svojim budućim mužem Antonom Tonetom Tomšičem, narodnim herojem. U studenom 1934. godine uhapšena je i pred ljubljanskim Okružnim sudom osuđena na devet mjeseci zatvora. Poslije izlaska iz zatvora nastavila je ilegalni rad u partijskoj organizaciji, a i u studentskom pokretu. Sudjelovala je u tiskanju i širenju ilegalnih i legalnih listova i brošura. Neko vrijeme radila je kao instruktor Centralnog komiteta Komunističke Partije Slovenije (CKKPS) na Dolenjskoj i u Beloj Krajini.

U lipnju 1940. godine na Pokrajinskoj konferenciji izabrana je za člana CK KP Slovenije, a zatim je bila u partijskoj školi pri CK KP Jugoslavije u Makarskoj. Na 5. zemaljskoj konferenciji KPJ u listopadu 1940. godine izabrana je za člana Centralnog komiteta KPJ.

Od prvih dana okupacije Kraljevine Jugoslavije sudjelovala je u pripremama za oružani ustanak i djelovala na učvršćivanju partijskih organizacija na području Ljubljanske pokrajine. Početkom 1941. godine sudjeluje u osnivanju legalnog partijskog lista za žene Naša žena. U kolovozu iste godine je, kao ilegalka za kojom je bila izdana potjernica, rodila sina. Na dojavu jednog izdajnika Talijani su je 10. listopada 1941. godine uhapsili, zajedno sa suprugom Tonetom, pod ilegalnim imenom Marija Pevec. U zatvoru su je mučili ne bi li priznala ilegalni rad i rad svoga supruga, za kojeg su znali da je jedan od glavnih vođa ustanka. Nije ništa priznala, čak ni svoje pravo ime. Zatim je, zajedno sa suprugom, Mihom Marinkom i Pepicom Kardelj, odvedena u Gestapov zatvor u Begunje, na Gorenjskom, ali ih je Gestapo poslije dva mjeseca vratio talijanskim vlastima.

Dana 16. svibnja 1942. godine talijanski vojni sud ju je, na procesu protiv Toneta Tomšiča i ostalih, osudio na 25 godina zatvora. Kada su njenog supruga strijeljali, nju su lipnju 1942. godine odveli u zatvor u Veneciju, zatim u Anconu, pa u Campobasso i u Tranu.

Poslije kapitulacije Italije je zajedno s drugim zatvorenicima dovedena u logor anglo-američke vojne uprave u Carbonari, kod Barija. Tu je organizirala logorsku partijsku organizaciju i bila među osnivačima 1. prekomorske brigade, u kojoj je neko vrijeme bila zamjenica političkog komesara.

U siječnju 1944. godine vratila se u Sloveniju. Od travnja do listopada 1942. uređivala je partijsko glasilo Ljudska pravica i obavljala organizacijske poslove u Centralnom komitetu KP Slovenije. Početkom 1945. godine poslana je u Primorsku na politički rad u vojsci, gdje je od 18. siječnja, kao član Politbiroa CK KPS, pomagala u radu Oblasnog komiteta KPS za Slovensko primorje i u jedinicama 9. slovenskog korpusa.

Poslije oslobođenja Jugoslavije Vida Tomšič obavljala je značajne funkcije. U organima vlasti bila je ministrica za socijalnu politiku vlade Narodne Republike Slovenije, predsjednica Kontrolne komisije NR Slovenije i članica Izvršnog vijeća NR Slovenije

"Narodni heroji Jugoslavije", "Mladost" Beograd 1975. godina.

Izvor **5**

Drugarice iz IV-te bojne proleterske brigade, Sutjeska 1942

Muzej Istorije Jugoslavije, inv. br. 13699.

Izvor **1**

(Titova naredba)

Na žalost, u posljednje vrijeme događaju se takve pojave u nekim našim jedinicama koje su nedostojne svakog onog koji se nalazi u redovima te vojske. Putem nasilnog otimanja hrane i stoke od seljaka, kako od pojedinaca tako i od odgovornih organa, ruši se ugled naše vojske kao narodne vojske, a također se kod naroda stvara i neprijateljsko raspoloženje protiv naše vojske, što može, u najkraće vrijeme, za nas imati katastrofalne posljedice. Takva djela idu na ruku krvnim neprijateljima našeg naroda i naše vojske i pomažu im na taj način da postignu svoje ciljeve koje nisu postigli do sada nikakvim oružjem.

NAREĐUJEM

Svaka pojava pljačke i nasilja ima se temeljito ispitati najhitnije i u slučaju nepobitno utvrđene krivice krivci se moraju pred strojem kazniti strijeljanjem.

Poduzeti sve mjere da se u našim jedinicama uspostavi ona disciplina koja je do sada vladala, da se bez pogovora izvršavaju sva naređenja pretpostavljenih starješina.

Izvor **2**

Činjenica da se izvjestan broj boraca, pa i partijaca, loše odnosi prema stanovništvu (u čemu se ogleda slabost i nebudnost partijske organizacije i rukovodstva), ako se poveže s ranijim slučajevima dezerterstva, pokazuje da još nisu iživljene slabosti u vašoj partijskoj organizaciji.

Izvor **3**

O Ovih dana strijeljan je Petar Krnjajić, bivši komandir naše čete i bivši komandant 1. bataljuna. Poslije napada na Prekopu pozvan je u štab 1. operativne zone da položi račun i objasni zašto je naredio da se selo spali, a svi muškarci iznad šesnaest godina starosti poubijaju.

Изворu 1.,2. u 3.: D. Lazarević, P. Damjanović, O partiji i ulozi komunista, Knjiga 2 Institut za savremenu istoriju u Beogradu, Narodna Knjiga, Beograd, 1984.

Izvor **4**

Dana 17. srpnja 1942. u 21:30 sati upalo je 15 naoružanih partizana u selo Sreser, 4 km sjeverno od Janjine, odnijeli su tamošnjim seljacima raznih predmeta i novca i to:

Tomislavu Matijaševiću Stjepanovu, iz Sv. Marije, općina Draškovac, kotara Varaždin, trgovačkom putniku, sada privremeno nastanjenom u Sreseru, odnijeli su partizani gotovog novca 34.070 kuna iz sanduka, 4 rupčića, 5 pari čarapa i drugih sitnih stvari, koje nije mogao točno opisati u vrijednosti od 3.000 kuna, te poslije ovoga otišli iz stana.

Tomislavu Nožici pok. Vlaha, trgovcu iz Sresera, odnijeli su partizani 20 kg krumpira, jednu vreću za krumpir, 2 litre ulja, 1 pršut, 1 lonac za kuhanje od 6 litara, 30 metara konopca, 2 kalodonta, 2 četke za zube, 10 komada noževa za brijanje, 800 komada cigareta Rama, 2.000 kuna gotovog novca, svega u ukupnoj vrijednosti od 6.000 kuna. Tražili su 100.000 kuna gotovog novca, ali ovaj nije imao, a potom su otišli iz kuće.

Peri Kućeru pok. Ante iz Sresera, posjedniku, odnijeli su partizani 20 kg. pšeničnog brašna i zaprijetili mu, ako bude u službi Talijana, da će ga ubiti.

Svoj trojici zaprijetili su da nikome ništa ne govore, jer da će im glave pasti.

Jedna partizanska grupa od deset ljudi zaplijenila je dva vola hercegovačkom stočaru Mišku Papcu 27. kolovoza, u brdu Sv. Ilija, istočno od sela Nakovnja. Papac je ovaj događaj prijavio oružnicima u Orebiću.

Sve naše Dakse, Joška Radica, Dubrovnik, 2003. str 69.

Izvor **5**

U travnju su ubijena i dvojica komunista koji su uspjeli pobjeći iz četničkog zatvora (Radomir Jovančević i Miodrag Medo Ćulafić), zato što su kao partizani dozvolili da živi padnu u ruke klasnom neprijatelju i uprljaju partizansko oružje. U Crmnici je ubijen sanitetski general Milo Iličković zajedeno sa ženom Ruskinjom, kao i Bosa Plamenac, član Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) jer nije htjela da se odrekne svoje porodice. U Pivi je likvidiran Tadija Tadić s tri rođaka, politički komesar Pivske čete, jer nije htio izdati strica... Brojna druga slična ubojstva, koja su imala biljeg likvidacije bez obzira što je prethodno bila donesena presuda, stvorila su atmosferu straha i terora u kojoj nitko nije znao tko je sljedeći. Pokazani atavizam i svirepost teško je objasniti ideološkim floskulama. Uostalom, ovakvih pojava gotovo da nije bilo u drugim krajevima Jugoslavije, bez obzira na to što se direktiva Centralnog Komiteta KPJ sprovodila preko svih partijskih organizacija.

Živko M. Andrijašević-Šerbo Rastoder, Istorija Crne Gore, CZICG, Podgorica 2006., str. 413-414

Pitanja za završnu debatu

- Kakve su aktivnosti partizani provodili na oslobođenim područjima?
- Koji su bili ciljevi tih aktivnosti?
- Kakve su posljedice, pozitivne ili negativne, njihove akcije mogle proizvesti?

Melisa Forić

Sarajevski atentat

Ključno pitanje:

1. Treba li atentat u Sarajevu smatrati junačkim činom ili zločinom? Može li se atentat opravdati patriotskim razlozima?
2. Kakva vrsta spomenika treba obilježavati atentat u Sarajevu?

Tema:
Ovaj modul govori o Sarajevskom atentatu, događaju koji je obilježio početak Prvog svjetskog rata i koji se spominje širom Europe. Glavna kontroverza ove teme je to što je drugačije prikazana u udžbenicima u regiji i unutar same Bosne i Hercegovine. Za neke od njih atentatori su prikazani kao junaci, a za ostale prikazani su kao teroristi koji su inicirali krize koje su potom dovele do rata.

Ishodi učenja:

• Učiti o Sarajevskom atentatu, njegovim uzrocima i posljedicama, na temelju različitih gledišta.

• Sposobnost postavljanja jasnih povijesnih pitanja; kritička upotreba povijesnih izvora, povijesnih tumačenja (interpretacija) i perspektiva, to su neki od ključnih elemenata za razumijevanje pojedinih gledišta Sarajevskog atentata.

• Učenici će ocijeniti povijesne izvore u smislu pouzdanosti i različitosti gledišta.

• Učenici će razviti vještine empatije.

Ciljevi
Cilj ove radionice je steći višestruki uvid u zadanu temu, vidjeti mišljenje atentatora i stav vlade. Učenici bi trebali nešto više naučiti o idejama koje su navele atentatore na njihov čin i uvidjeti kakve su bile posljedice tog čina. Cilj radionice je otvoriti pitanja o djelima počinjenima u ime domoljublja i o njihovoj opravdanosti. Radionica se može primijeniti na suvremene teme, vezane za terorističke napade širom svijeta.

Naputci za nastavnike:

Prvi dio radionice provodi se kao simulacija suđenja.
Razred treba podijeliti u tri grupe:

1. Tužiteljstvo
2. Obrana
3. Porota

Nastavnik će biti u ulozi suca.
Porota treba biti veća grupa učenika (pola razreda) jer ova grupa dobiva na uvid sve izvore ostalih dviju grupa 1 i 2.

Korak 1.:
Riječ suca – na početku sata nastavnik (sudac) daje uvod u temu objašnjavajući osnovne činjenice: što, gdje i kada. Nastavnik koristi uvodni tekst i izvore za taj dio.

90
minuta

Korak 2.:
Paralelni rad u grupama – svaka od tri grupe dobiva svoju grupu izvora. Grupa 1. (tužilaštvo) i grupa 2. (obrana) moraju kritički analizirati svoje izvore, naći argumente da odgovore na ključno pitanje s njihova gledišta i organizirati svoje izlaganje, tužilaštvo i obrana. Grupa 3. (porota) dobit će izmiješane izvore 1. i 2. grupe, sa zadatkom da ih pregleda i sortira prema vlastitom zaključku: koji od izvora pripada tužilaštvu, a koje bi koristila obrana.

Korak 3.
Izlaganja grupa – Grupa 1. i grupa 2. izlažu svoje mišljenje i zaključke na osnovi argumenata temeljenih na analiziranim izvorima. Grupe moraju izložiti svoj odgovor na ključno pitanje.
Grupa 3. mora pažljivo pratiti izlaganja kako bi mogla ocijeniti koja je grupa izvršila bolju analizu, argumentaciju i izlaganje, no i koja je grupa bolje iskoristila svoje izvore. Na osnovi izloženog porota će donijeti odluku i predstaviti je (konačna presuda). Porota svoje izlaganje i mišljenje u principu treba temeljiti na izlaganjima koja je čula; svi izvori koji su dani poroti služe da zaključe koja strana (tužilaštvo ili obrana) ima bolje izlaganje te da donese presudu – odgovor na ključno pitanje.

Korak 4.
Zaključak i diskusija – Nastavnik i učenici daju završne zaključke o općem pitanju atentata i njegove šire posljedice i utjecaje.

Radna aktivnost – dio 2.

Korak 1.: Učenici dobivaju izvore o podizanju i uklanjanju spomenika na mjestu atentata u 20. stoljeću.
Za domaću zadaću učenici moraju analizirati izvore i dati listu prijedloga s konkretnim argumentima temeljenim na izvorima o spomeniku koji bi trebao danas obilježavati mjesto atentata u Sarajevu.

Korak 2.: Izlaganje prijedloga i rješenja za spomenik na mjestu atentata u Sarajevu, s argumentacijom.

Korak 3.: Diskusija o različitim prijedlozima i ulozi spomenika u svakodnevnom životu.

Riječ suca

Na početku sata sudac (nastavnik) uvodi učenike u temu s glavnim činjenicama: kada, što, gdje i kako? (na osnovi sljedećih izvora).

UVOD:

Nakon aneksijske krize izazvane pripajanjem teritorija Bosne i Hercegovine Austro-Ugarskoj (1908.-1909.) i Balkanskih ratova (1912.-1913.) posebno se zaoštrio odnos između Srbije i Crne Gore s jedne i Austro-Ugarske s druge strane. Austro-Ugarska je aneksijom Bosne i Hercegovine prodrla duboko na Balkan graničeći sa Srbijom koja je spomenutim Balkanskim ratovima znatno uvećala svoj teritorij. Događanja na Balkanu tih godina pomno su pratile međunarodne svjetske sile u zaoštrenoj borbi za podjelu svijeta, među kojima su prednjačile Austro-Ugarska, Njemačka i Italija s jedne i Francuska, Velika Britanija i Rusija s druge strane uključujući se diplomatskim intervencijama i spremajući se za mogući oružani sukob. Istovremeno s ovim događanjima u južnoslavenskim zemljama jačaju pokreti omladine koji prvenstveno zastupaju ideju jugoslavenstva s ciljem rušenja Habsburške Monarhije i ujedinjenja svih Južnih Slavena u zajedničku državu pod vodstvom Srbije. Rad omladine odvijao se putem skupina i tajnih organizacija, a oružje djelovanja često su bili i atentati na viđenije predstavnike vlasti Monarhije. U uvjetima zaoštrenih odnosa Austro-Ugarska Monarhija kao demonstraciju svoje sile na Balkanu u ljeto 1914. godine organizira vojne manevre koje osobno predvodi prestolonasljednik vojvoda Franjo Ferdinand. Za vrijeme posjeta Franje Ferdinanda Sarajevu 28. 6. 1914. godine članovi omladinska organizacije Mlada Bosna, u kojoj su bili Gavrilo Princip, Nedeljko Čabrinović, Trifko Grabež, Vaso Čubrilović, Cvjetko Popović, Muhamed Mehmedbašić, Danilo Ilić i drugi, organizirali su i izvršili atentat na prestolonasljednika, pritom ubivši njega i njegovu suprugu Sofiju. Za ovaj događaj Austro-Ugarska je okrivila Srbiju, a nedugo zatim objavila joj je i rat. Nakon toga uslijedilo je uključivanje i objava rata od strane drugih europskih zemalja. Iskra nastala izvršenim atentatom upalila je veliku vatru Prvoga svjetskog rata. U historiografiji su događaj Sarajevskog atentata i umiješanost Srbije različito prikazivani, a čin atentata nerijetko je opravdavan činom junaštva omladinske organizacije Mlada Bosna koja se željela osloboditi tuđinske vlasti. Gavrilo Princip i drugi atentatori za jedne su bili junaci, a za druge kriminalci čiji je čin oštro osuđivan.

Izvor **1**

Karta Austro-Ugarske Monarhije s Bosnom, kao posebnim dijelom monarhije.

Izvor **2**

Čin aneksije

PROGLAS

Na narod Bosne i Hercegovine.

Mi, Franjo Josip I., car austrijski, kralj češki itd, i apostolski kralj ugarski

STANOVNICIMA BOSNE I HERCEGOVINE

Kad je prije jednog pokoljenja Naša vojska prekoračila granice vaših zemalja, obećano vam je da nisu došli kao neprijatelji, nego kao vaši prijatelji s čvrstom voljom da uklone sva zla, koja su vašu domovinu godinama teško pritiskala.

(...) Da bismo Bosnu i Hercegovinu podigli na viši stupanj političkog života, odlučili smo se podijeliti objema zemljama konstitucionalne ustanove koje će odgovarati njihovim prilikama i zajedničkim interesima i stvoriti na taj način zakonsku podlogu za predstavništvo njihovih želja i koristi. Neka se sluša i vaša riječ, kad se unaprijed odlučuje o stvarima vaše domovine, koja će kao i do sada imati zasebnu upravu.

(...) Iz toga razloga, a imajući na pameti one veze koje su starijim vremenima postojale između Naših dičnih predaka na ugarskom prijestolju i ovih zemalja, protežemo Mi prava Naše suverenosti na Bosnu i Hercegovinu i želimo da se i na ove zemlje primjenjuje red nasljedstva, koji vrijedi za Našu kuću.

M. Arslanagić – F. Isaković, Istorija-Povijest, 1. Razred srednjeg usmjerenog obrazovanja, Sarajevo 1991, 278

Izvor **3**

Karikatura iz francuskih novina „Le Petit Journal“ koja objašnjava aneksijsku krizu.

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Bosnian_Crisis_1908.jpg , downloaded 28. veljače 2012.

Radionica, dio 1.

Rad u grupama

Grupa 1. – Tužiteljstvo
Glavni zadatak:
Na temelju primljenih izvora iz austrijskog, bosanskohercegovačkog i međunarodnog tiska i vladinih dokumenata zadatak je: kritički ih analizirati, naći argumente za odgovor na pitanje zašto na atentat u Sarajevu treba gledati kao na zločin te pripremiti prezentaciju.

Dokaz 1
Zvanične fotografije vladinog albuma programa posjete

Sarajevski muzej, Sarajevo tijekom vladavine Austro Ugarske Monarhije 1914./1918.

Zadatci uz izvore

1. Poredaj po redoslijedu fotografije u svrhu rekonstrukcije događaja!
2. Analiziraj što je na njima prikazano i kakva atmosfera vlada u trenutku kada su slikane.

Dokaz **2**

Članak iz dnevnih novina Zemaljske vlade koje su izlazile u Sarajevu u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije o posjetu Franje Ferdinanda Sarajevu.

(...) Generalni nadzornik cjelokupne austro-ugarske vojske prijestolonasljednik nadvojvoda Franjo Ferdinand dolazi danas u Bosnu i Hercegovinu. Prijestolonasljednik nadvojvoda Franjo Ferdinand budnim okom prati ovaj razvoj BiH i On im dolazi u posjet ne samo po dužnosti, već i zato što ih je srcem zavolio. Da to i vidno dokaže, dolazi ovamo ne sam, već sa Svojom prejasnom suprugom vojvotkinjom Sofijom.

Jeka radosti i veselja razli se Bosnom i Hercegovinom i narod se sprema da upotrijebi sretnu zgodu, da svojim dinastičkim patriotskim osjećajima dade vidna izraza. I ovom Mu zgodom sav narod Bosne i Hercegovine bez razlike srca punih radosti i oduševljenja kliče najoduševljenije: Dobro i sretno nam došao, nadvojvodo prijestolonasljedniče!

broj 127 Spoj — Četvrtak, 25. juna 1914. Четвртак, 12. јуна — God. XXXVII. Год.

Sarajevski List — Сарајевски Лист

Dobro nam došao!

Sarajevski list (Dobro nam došao), br. 127, 25.juni 1914.
(Povjesni arhiv Sarajevo)

Zadatci uz izvore

Analiziraj s kakvim osjećajima narod dočekuje prestolonasljednika.

Dokaz 3

Naslovne stranice inozemnih novina

"Vojvoda Franjo Ferdinand i njegova supruga vojvotkinja od Hohenberga ubijeni tijekom vožnje ulicama Sarajeva, Bosna."

THE NEW YORK HERALD

ARCHDUKE FRANCIS FERDINAND AND HIS CONSORT, THE DUCHESS OF HOHENBERG, ARE ASSASSINATED WHILE DRIVING THROUGH STREETS OF SARAJEVO, BOSNIA

http://blog.postcardgallery.net/i/pics/nyh-06-29-1914-saraevo-asassination.jpg (New York Herald, njujorške dnevne novine koje su izlazile u razdoblju od 1885. do 1924.) , downloaded on 2. lipnja 2013.

Domenica del Corrierre (talijanski tjednik)

LA DOMENICA DEL CORRIERE

http://previews.agefotostock.com/previewimage/bajaage/510b7d637895591db19d6200dd4aa0f2/DAE-11319783.jpg downloaded on 27. veljače, 2012.

"Katastrofa u Sarajevu. Atentat na nadvojvodu Franju Ferdinanda i vojvotkinju od Hohenberga. S bombom i Browningom. Prijestolonasljednik i njegova supruga ubijeni. Dva atentata. (...) Atentatori uhapšeni. Povratak cara."

Illustrierte Kronen Zeitung

Die Katastrophe von Sarajewo.

Attentat auf Erzherzog Franz Ferdinand und Herzogin von Hohenberg.

Mit Bombe und Browning.

Der Thronfolger und seine Gemalin ermordet.

Zwei Attentate.

Die Attentäter verhaftet.

Rückkehr des Kaisers.

http://einestages.spiegel.de/hund-images/2009/11/16/96/e70e86700c4437f45762133de62765b5_image_document_large_featured_borderless.jpg , downloaded on 2 June 2013)

"Nasljednik austrijskog prijestolja ubijen je sa svojom ženom od strane bosanske omladine koja se htjela osvetiti zbog oduzimanja zemlje."

The New York Times.

HEIR TO AUSTRIA'S THRONE IS SLAIN WITH HIS WIFE BY A BOSNIAN YOUTH TO AVENGE SEIZURE OF HIS COUNTRY

Slain by Assassin's Bullets.

(New York Times (American daily paper published continuously since 1851), 29 July 1914, Internet, http://blu.stb.s-msn.com/i/7B/4992F9D19CEEE63507ADD6D4C2BE2.jpg, downloaded on 2 June 2013

Zadatci uz izvore

1. Kako je prenesena vijest u inozemnim novinama?
2. Zašto je ova vijest izazvala veliku pažnju i interes širom svijeta?

Dokaz **4**

Izvodi iz članaka stranih novina

POLITISCHE CORRESPONDENZ (Beč)
DIE ERMORDUNG DER HRONFOLGERS UND SEINER GEMAHLIN — broj 11610 od 30. lipnja 1914.
Ova novinska agencija objavljuje što su bečki listovi pisali drugoga dana poslije atentata. Neue Freie Presse:
Atentat je bio balkansko ubojstvo, djelo krvožednosti, slično divljem sakaćenju. Ali, ako ovaj atentat znači da će naši vladaoci i nasljednici prijestolja uvijek ovako u Sarajevu biti dočekani, onda jedini odgovor može glasiti: Ovdje smo i ovdje ostajemo. Svi poglavari država moraju misliti o miru, ali ne smiju dopustiti da se balkanska zaraza dalje širi jer su zločini zarazni.

Die Zeit:
Teška sjenka pada na Srbiju. Njoj se sada pružila velika plemenita prilika da učini dobro za sebe i za druge pa i za svoje suplemenike u našoj Monarhiji. Ona treba da ovu priliku iskoristi. Iza prostačkog srbijanskog djela u Sarajevu treba slijediti plemenito srbijansko protudjelo u Beogradu.

Nikola Đ. Trišić, Sarajevski atentat u svjetlu bibliografskih podataka, Veselin Masleša, Sarajevo 1980, 21.

Zadatak uz izvore:

1. Kako je ovaj događaj predstavljen u stranim novinama?
2. Zašto je ovaj događaj izazvao toliko pozornosti u javnosti i svijetu?

Dokaz **6**

Glas historiografije – HISTORIJA ATENTATA

Žerajić je pucao na zemaljskog poglavara Bosne i Hercegovine generala Varešanina da bi vrhovima Austro-Ugarske Monarhije stavio na znanje da omladina u otvaranju Sabora prozire njihove namjere (...) Luka Jukić pokušao je (8. 6. 1912.) atentat na kraljevskog komesara Slavka Cuvaja da bi vladajućoj mađarskoj gospodi izrazio stav nacionalne omladine kako Hrvatska nije ugarska, već svoja — hrvatska. U opredjeljenju pripadnika jugoslavenskog nacionalno-revolucionarnog pokreta, u prvom redu Mlade Bosne, za atentate kao metodu borbe protiv tuđinske vlasti, nacionalno oslobođenje i ujedinjenje, djelovale su ne samo određene političke i društvene prilike nego i duhovni, kulturno-politički utjecaji, bez kojih se ne može objasniti njihova moralna i intelektualna fizionomija, njihov povijesni lik.

Enver Redžić, Omladinski pokret I sarajevski atentat, Prilozi za istoriju BiH, Posebna izdanja ANUBiH, LXXIX, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 17. Sarajevo 1987, 318-319.

Zadatci uz izvore

1. Zašto su u ovo vrijeme organizirani atentati?
2. Koji je bio njihov cilj?

Dokaz **5**

Članak o atentatu na Franju Ferdinanda iz dnevnih novina Zemaljske vlade koje su izlazile u Sarajevu u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije.

Сарајевски Лист Sarajevski List

Crni dani.

Bili su to dani veselja, dani oduševljenja. Tko ih se ne sjeća? (...) Narod ih je radostan primio jer je taj posjet odlikovanje, pozdravljao ih je kada su se iznenada pojavili u Sarajevu jer se oduševljavao gledajući oči u oči svoga budućeg vladara.(...) I napokon je došao zadnji dan njihova boravka u Sarajevu – i odjednom se čaša radosti do vrha napunila najgorčom žuči. I radost i veselje iznenada se naglo rasplinuše pod dojmom strahovitoga, bogumrskoga čina kojemu padoše žrtvom dragocjeni život nadvojvode prijestolonasljednika Franje Ferdinanda i vojvotkinje Sofije Hohenburške. (...) Usred srca danas duboko ražalošćene Bosne leži mrtvo tijelo naše nade i ponosa Habsburške Monarhije.(...).“

Dokaz **7**

Službeni dokument o nacionalističko-revolucionarnoj omladinskoj organizaciji u Sarajevu

PREPIS ZEMALJSKA VLADA ZA BOSNU I HERCEGOVINU, broj 5544 Press Sarajevo 9. lipnja 1914.

Postojanje jedne nacionalističko-revolucionarne organizacije u Sarajevu. Prije nekog vremena, po svoj prilici ne više od godine, postoji u Sarajevu omladinska organizacija pod imenom koje naivno zvuči »Srpsko-hrvatska nacionalistička omladina«. Ova organizacija nema neki „čvrst izgled“, nego je to na prvom mjestu organizacija učenika Učiteljske škole, zatim srednjoškolaca, a ima i nekoliko omladinaca iz trgovačkog i zanatlijskog staleža. Ona nema posebnih pravila ni vlastiti prostor za rad. Temelj njene djelatnosti čine statuti zloglasnog Narodnog ujedinjenja ili Narodnog jedinstva iz Beograda, kome je u svoje vrijeme pripadao i atentator Žerajić. Svrha i zadatak ove organizacije je da se sva omladina slavenskog juga obrazuje u jedinstvenom duhu i organizira u smislu jedne u svakom pogledu ujedinjene jugoslavenske države pod vrhovnim srpskim gospodstvom, dakle izrazito odvajanje od habsburškog prijestolja (Od nesnosnog habsburškog jarma).

Centri ovoga pokreta jesu Beograd, Zagreb, Ljubljana i Sarajevo, a u svim sjedištima srednjih škola trebale bi se organizirati podružnice.

V. Bogičević, Mlada Bosna, Sarajevo 1954.

Dokaz **8**

Slika suđenja

Muzej Sarajevo, Sarajevo u Austro-Ugarskoj 1914-1918

Zadatci uz izvore

Pronađi u izvoru ocjene vlasti o ulozi i idejama omladinskog pokreta i njegove povezanosti s atentatom.

Zadatci uz izvore

1. Analiziraj sliku atentatora na suđenju.
2. Kakve emocije možeš prepoznati na njihovim licima?

Dokaz **9**

Novinski članak: „Sjećanje na rezultate istrage“

Sjećanje na ishod istrage u Sarajevu glasi: Istraga koju je sud u Sarajevu vodio nad Gavrilom Principom i drugovima zbog izvršenog zločina 15. lipnja ove godine i zbog sudjelovanja u njemu dosad je utvrdila ovo:

1. Plan da se nadvojvoda Franjo Ferdinand ubije za vrijeme svog bavljenja u Sarajevu, pripremili su u Beogradu Gavrilo Princip, Nedeljko Čabrinović i Trifko Grabež uz pomoć majora Voje Tankosića.
2. Šest bombi i četiri Browning revolvera sa streljivom kojima su se zločinci poslužili kao oružjem, nabavili su i dali Principu, Čabrinoviću i Grabežu, u Beogradu, neki Milan Ciganović i major Tankosić.
3. Bombe su ručne granate koje potječu iz skladišta oružja srpske vojske u Kragujevcu.
4. Da se osigura uspjeh atentata, Ciganović je poučavao Principa, Čabrinovića i Grabeža u rukovanju granatama i uvježbavao ih u jednoj šumi pored strelišta na Topčideru u gađanju iz Browning revolvera.
5. Da bi Principu, Čabrinoviću i Grabežu omogućio prelazak preko bosansko-hercegovačke granice i da bi omogućio nezakonitu nabavu njihovog oružja, Ciganović je organizirao cijeli jedan tajni sustav prijenosa. Ulazak zločinaca s njihovim oružjem u Bosnu i Hercegovinu izvele su pogranične vlasti Šapca (Rade Popović) i Loznice, kao i carinski službenik Radivoj Grbić iz Loznice uz pomoć više drugih osoba.

Politika, br. 3769, 12. srpnja 1914.

Radionica, dio 1.

Rad u grupama

GRUPA 2. – OBRANA

GLAVNI ZADATAK

Obrana će primiti izvore iz programskih dokumenata omladinske organizacije i njihove ideologije, članke is srpskog i međunarodnog tiska, pisama i ličnih dokumenata atentatora. Zadatak je kritički ih analizirati, naći argumente za odgovor na pitanje može li se atentat u Sarajevu smatrati herojskim činom opravdanim patriotskim razlozima s njihovog stanovišta, te pripremiti argumente za izlaganje odbrane.

Dokaz **1**

Pismo-letak Mlada Bosna, koji definira program pokreta.

MLADA BOSNA

Bosna je stara srpska zemlja. Po svojoj psihologiji, kulturi, cijelom životu. Pet stoljeća ropstva ostavili su dubok trag na njenoj duši. Ona je primala udarce, bila ubijana, padala i klecala, uvijek noseći u sebi neku veliku vjeru, neki veliki, topli instinkt. Posle muka i padanja snažila se svojim srcem, opet počinjala živjeti, šutljiva, spora i ukočena. Njena povijest posljednjih sto godina puna je prosipanja krvi, vatre i dima. Dok su dijelovi našeg naroda u drugim krajevima ulazili u kulturu odbijajući od sebe ne mnogobrojne barbarske odnose ropstva, mi smo bili bičevani, ostali primitivni, neizrađeni i goli. (...)

Mladi bosanski pokret za obnovu svoje zemlje mora se temeljiti na dubokoj, ogromnoj ljubavi prema narodu i velikoj vjeri u samog sebe. Nikakva sila ne smije tu ljubav ugasiti i nikakva nevolja tu vjeru poljuljati. Tako, sporim i malim radom izvršit će se najveći proces u životu naroda, oslobođenje njegovo iz tamnice i dizanje njegovo do duhovne slobode i moralne nezavisnosti. Naša mlada zemlja, izlomljena i napaćena, ropska i puna mraka, može jedino poći tim putem. U stanju duhovnih i ekonomskih kriza ona se penje novom suncu, nosi novu vjeru i stvara novi život. Ono što joj se daje samo je mali prinos njenoj obnovi, njenom velikom Uskrsu koji dolazi.

Vladimir Gaćinović, Calendar Prosvjeta, Sarajevo, 1911, 92-94, in: V. Bogičević, Mlada Bosna, pisma i Prilozi, Sarajevo 1954.

Zadatci uz izvore

U tekstu pronađi za što su se zalagali i što je vodilo pripadnike Mlade Bosne.

Dokaz **2**

Stenogram izjave Gavrila Principa o njegovim političkim uvjerenjima.

GAVRILO PRINCIP O POLITIČKIM STREMLJENJIMA SVOJIM I MLADE BOSNE

»Ideal mladosti: Jedinstvo jugoslavenskih naroda Srba, Hrvata i Slovenaca, ali ne pod Austrijom. U nekoj državnoj formi, u republici, ili tako. Mislio je da će izbiti revolucija ako Austrija zapadne u težak položaj. Ali za takvu revoluciju mora se pripremiti teren, stvoriti raspoloženje. Već i prije je bilo atentata, atentatori su bili heroji za našu omladinu. Nije mislio da postane junak. Htio je samo umrijeti za svoju ideju. (...)

Dr Martin Papenhajm; Princip o sebi, Zagreb 1926), in: V. Bogičević, Mlada Bosna, pisma i Prilozi, Sarajevo 1954, 464-465.

Zadatci uz izvore

U tekstu pronađi za što su se zalagali i što je vodilo pripadnike Mlade Bosne.

Dokaz **3**

Pamflet simpatizera atentatora

Ljubimo junake naše: Jukića, Žerajića, Dojčića, Čabrinju, Planinšćaka, Principa jer su oni proroci nacije, jer su oni nacija! Sinovi jedne Jugoslavije!

Zar ne osjećate, sinovi jedne Jugoslavije, da u krvi leži naš život i da je atentat bog bogova Nacije jer on dokazuje da živi Mlada Bosna. Da živi element kojeg pritišće nesnosni balast imperijalistički, da živi element koji je spreman ginuti!

U krvi je život rase, u krvi je bog Nacije! Smrt je prethodila Uskrsu! Atentat je Uskrs Nacije. Smrt stotine sinova Jugoslavije dokaz je Markove dinamike njegove, a smrt dvojice junaka njenih Uskrs je naših srca. O, svijetli, o veliki, sinovi, proroci Jugoslavije!

V. Bogičević, Mlada Bosna, Sarajevo 1954.

Zadatci uz izvore

Koji se argumenti za obranu mogu izvući iz navedenih tekstova?

Dokaz **4**

Stenogram svjedočenja Gavrila Principa

Pr,: Kojega ste mišljenja?
Op.: Ja sam nacionalist jugoslavenski i težim za ujedinjenjem Jugoslavena u koju bilo državnu formu, da se oslobode od Austrije (69).
Pr.: Kakvo je bilo mišljenje o Austriji u vašim krugovima?
Op.: Bilo je mišljenje da je Austrija zlo u našem narodu, kao što faktično i jest i da nije potrebna (70).
Pr,: Kakvo je bilo mišljenje što se tiče Srbije, bi li za Bosnu bilo korisno da se pripoji Srbiji?
Op.: Bilo je mišljenje da se ujedine Jugoslaveni. Razumije se, Srbija kao slobodni dio Jugoslavena imala bi moralnu dužnost da pomogne tom ujedinjenju, da bude kao što je bio Piemont u Italiji (70).
Pr.: Kakvog je mišljenja bio Ilić u političkom pogledu?
Op.: On je nacionalist kao i ja, Jugoslaven.
Pr.: Dakle, istog mišljenja kao i vi?
Op.: Jest, da se moraju ujediniti Jugoslaveni.
Pr.: Pod Austrijom?
Op.: Bože sačuvaj. Ja nisam bio za dinastije. Tako daleko nismo išli, nego smo mislili: ujedinjenje, pa kako budu prilike (81).
Branitelj: dr. Premužić: Da li vi vjerujete u Boga ili ste ateist?
Op.: Ateist (105)

Bilješke iz stenograma sa procesa protiv zavjerenika u Sarajevskom atentatu 1914 g.) DAS, akv. br. 828. u: V. Bogičević, Mlada Bosna, Sarajevo 1954..

Zadaci uz izvore

Koje ideje i osjećanja prevladavaju u odgovorima Gavrila Principa u stenografskim bilješkama?

Dokaz **5**

Stenogram svjedočenja Nedeljka Čabrinovića

Pr.: Jeste li bili kad nacionalist?
Op.: Jesam, ali sam zadržao svoje anarhističke ideje.
Pr.: Jesu su li drugi bili takvi?
Op.: Drugi su bili radikalni nacionalisti.
Pr.: Što to znači radikalni nacionalist?
Op.: Ujedinjenje svih Srba pod jednom krunom. Uspostava starog Dušanovog carstva.
Pr.: Pod Austrijom?
Op.: Ne.
Pr.: Koja je bila težnja da se to oživotvori?
Op.: Rat protiv Austrije radi odvajanja Bosne i Hercegovine, Srijema i Banata.
Pr.: A vi ste se slagali s njihovim nazorima?
Op.: Moj ideal bio je jedna jugoslavenska republika, uopće slavenska republika.
Pr.: Kako vi mislite da se to može oživotvoriti?
Op.: To je nemoguće legalnim načinom.
Pr.; Kako to može biti, u Srbiji ima jedna dinastija, je li obljubljena?
Op.: Jest.
Pr.: Kako si vi dakle to predstavljate?
Op.: Mislim da bi se to moglo postići organizacijom kao što ju je proveo Macini u Italiji. Ali, budući da su Srbijanci i svi oni među kojima sam se kretao imali za ideal odvajanje Bosne od Austrije, a pripojenje Srbiji, to smo se u tom mogli slagati. Samo smo se razdvajali u tome što su oni pristaše dinastije pod krunom Karađorđevića, a ja sam do kraja ostao dosljedan anarhističkim idejama. Mogao sam se promijeniti samo utoliko da bih njima kao neki kompromis dozvolio da ta dinastija ili ako je moguće sam kralj Petar dok je živ da ostane kralj, ali poslije njegove smrti da nastane jugoslavenska republika (27, 28).
Pr.: Kakvu ti vjeru imaš, jesi li teista ili ateist?
Op.: Ateist (39)

Bilješke iz stenograma sa procesa protiv zavjerenika u Sarajevskom atentatu 1914 g.) DAS, akv. br. 828. u: V. Bogičević, Mlada Bosna, Sarajevo 1954.

Zadatci uz izvore

Što o ciljevima i vlastitim osjećanjima govori Nedeljko Čabrinović u stenografskim bilješkama?

Dokaz **6**

Članak iz Politike

ПОЛИТИКА

Сарајевски атентат.

Смрт Фрање Фердинанда.

Krvav sarajevski događaj načinio je u Beogradu dubok utisak u svim slojevima društva. Taj utisak utoliko je dublji, što svi mi iz iskustva znamo da će kao odgovor na ovo krvavo djelo, doći čitav niz nezgoda za naš narod u Austro-Ugarskoj Monarhiji.(...) (...) Po svom starom običaju, bečka štampa udarit će sad opet optužbe protiv srbijanskog naroda i Srbije. Srbijanski narod bit će kriv zato što su atentatori Čabrinović i Princip Srbi po narodnosti. Srbija će biti kriva zato što je jedan od tih atentatora, kako telegrami iz Sarajeva javljaju, izjavio na saslušanju da je ranije bio u Beogradu. A i jedna i druga optužba apsurdna je. Niti sav narod može biti odgovoran za djelo jednog ili dvojice pojedinaca, niti Srbija može biti odgovorna za djela nekog čovjeka, zato što je on živio u Srbiji. (...)

Politika, br. 3744, 17. lipnja 1914.
Narodna biblioteka Srbije, On line katalog

SUĐENJE U SARAJEVU

Otpočeo je proces Principu, Čabrinoviću i drugovima zbog ubojstva Franje Ferdinanda i njegove žene. Državni tužitelj sarajevskog suda optužuje Principa i još dvadeset dvojicu njegovih drugova za veleizdaju, dva ubojstva s predumišljajem. Pored njih druga trojica optuženi su za suučesništvo u prikrivanju oružja koje je nabavljeno da bi se njime izvršili atentati. U optužbi se izlaže postupak zavjere pripremljene u Beogradu od članova Narodne odbrane, i opisuje putovanje zavjerenika i krijumčarenje oružja u Bosnu, način na koji su zavjerenici uspjeli pronaći suučesnike u Sarajevu i druge pojedinosti oko atentata. Izlažući motive atentata, koji je politički događaj prvoga reda, optužba opisuje iredentističko djelovanje velikosrbijanskih krugova u Beogradu koji dopiru do samoga dvora i sustavni rad protiv Austro-Ugarske i Habsburške dinastije u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni, rad kojemu je jedini cilj da se Austro-Ugarskoj Monarhiji otmu Hrvatska, Dalmacija, Istra, Bosna, Hercegovina i provincije južne Ugarske, naseljene Srbima, i da se te zemlje pripoje Srbiji. Urotnici Princip i Čabrinović priznali su, kako se tvrdi u jednom telegramu iz Sarajeva, da su bili potaknuti mržnjom prema Monarhiji i velikosrbijanskim nacionalističkim osjećajima koji teže ujedinjenju svih Jugoslavena, uništenju Austro-Ugarske i stvaranju velikog srpskog carstva. Radi toga oni su isplanirali atentat na život nadvojvode Franza Ferdinanda, plan koji su i ostvarili.

Politika, br. 3842, 6. listopada 1914..
Narodna biblioteka Srbije, On line katalog

Jedna sudska scena pripremljena na bečki način.

Beč 15. listopad

Na kraju sarajevskog procesa Čabrinović je završio svoj iskaz ovim riječima: Zaista nismo znali da je pokojnik otac, da ima djecu, tek smo ovdje saznali. Potreseni smo do dna duše njegovim posljednjim riječima koje je izgovorio svojoj ženi: Ne umri! Živi za svoju djecu (čitava dvorana plače). Može biti da sam zlikovac, ubojica. Radite sa mnom što znate: ali zaklinjem se Bogom, samo želim da stari car, da djeca, u svojim dušama oproste zato što smo mi zgriješili prema njima. Vi suci pošaljite nas odmah u smrt. Nismo obični zlikovci, samo smo zavedeni mladići. Dalje nije mogao govoriti od plača. Zatim se predsjednik okrenuo optuženicima i upitao: Želi li još tko da govori? Čvrsto i odlučno ustao je tada Gavrilo Princip (...), rumen od uzbuđenja, ali tako pribran da se vidi kako vlada svom snagom svojom, glas mu je energičan i izjavljuje: Poticanja sa strane u ovom atentatu nije bilo. Kad Čabrinović ovdje drukčije govori, on laže, a laže i državni tužilac, koji to želi dokazati. Nas nitko nije unajmio! Voljeli smo svoj narod, poznavali smo prilike u kojima je, znali smo dobro za sve njegove jade! To je istina.

ПОЛИТИКА

Стари војник.

За окупацију.

ШТА СЕ ГОВОРИ?

Politika 3850, 14. 10. 1914.
Narodna biblioteka Srbije, On line katalog

Zadatci uz izvore

1. Kako srbijanski tisak izvještava o atentatorima i njihovom suđenju?
2. Koji se argumenti za obranu mogu izvući iz navedenih tekstova?
3. Kako se može objasniti razlog zašto je slika Gavrila Principa jedina objavljena slika u novinama Politika u 1914. godini?

Drugi dio

Kakva vrsta spomenika treba obilježavati Sarajevski atentat?
Učenici dobivaju izvore o postavljanju i uklanjanju spomenika s mjesta atentata u 20. stoljeću.
Za domaću zadaću učenici moraju analizirati izvore i elaborirati prijedloge s konkretnim argumentima temeljenim na izvorima, o spomeniku koji bi trebao danas obilježavati mjesto atentata u Sarajevu.
DOMAĆA ZADAĆA – analizirati i pripremiti prijedlog spomenika koji bi trebao obilježavati mjesto Sarajevskog atentata danas.

UVOD

Događaji koji su obilježili određene trenutke povijesti markirani su ne samo u dokumentima, knjigama i sjećanjima već se na mjestima gdje su se oni odigrali podižu spomenici. Mjesto gdje se dogodio Sarajevski atentat jedno je od mjesta koje se nastojalo sačuvati od zaborava podizanjem spomenika koji će generacijama poslije govoriti o događaju koji se ovdje zbio 28. lipnja 1914. godine. Danas, stotinu godina nakon atentata možemo govoriti o spomenicima koji su se mijenjali u vezi s ideologijom vladara i političkih okvira unutar kojih su se Bosna i Hercegovina i Sarajevo tijekom svoje povijesti nalazili. Godine 1917. na Latinskom mostu, na mjestu ubojstva podignut je spomenik nadvojvodi Franji Ferdinandu i njegovoj supruzi Sofiji, pod nazivom „Spomenik umorstvu". Uspostavom Kraljevine SHS (1918.) uklanjanje spomenika koji veličaju Habsburšku Monarhiju postaju prioritet nove vlasti te je u ožujku 1919. godine spomenik uklonjen. Na mjestu atentata potom je postavljena spomen ploča Gavrilu principu i atentatorima. Paralelno s tim na groblju uz crkvu sv. Arhanđela Mihaila na Koševu u Sarajevu 1920. podignuta je zajednička grobnica atentatorima u kojima su sahranjene njihove kosti i postavljeno spomen obilježje. Zajednička grobnica i spomen-kapela očuvale su se do danas. Njemačke okupacijske trupe su nakon dolaska u Sarajevo 1941. godine uklonile spomen-ploču pripadnicima Mlade Bosne. Nakon oslobođenja 1945. nove vlasti Narodne Republike Bosne i Hercegovine podigle su 6. svibnja spomen-ploču pripadnicima Mlade Bosne, a nedugo zatim je postavljen odljev stopa Gavrila Principa (1956.). Na mjestu atentata otvoren je Muzej Mlade Bosne (1953), a most preko Miljacke nazvan je most Gavrila Principa. Godine 1992. početkom rata u Bosni i Hercegovini i opsade Sarajeva, spomen-ploča i otisci stopa Gavrila Principa premješteni su. Muzej je nakon rata promijenio ime u Muzej Sarajevo 1878. – 1918. a postavljena je nova ploča s natpisom na bosanskom i engleskom jeziku. Nekadašnji most Gavrila Principa danas nosi ime Latinska ćuprija. Analizirajući spomen obilježja na mjestu atentata, možemo pratiti kako se mijenjalo sjećanje na sam čin Sarajevskog atentata i njegove sudionike.

Izvor 1

Slike i informacije o podizanju spomenika Franji i Sofiji u Sarajevu 1917. godine.

„Na ovom mjestu Nadvojvoda Franjo Ferdinand i njegova supruga Sofija dadoše svoje živote i proliše krv za Boga i domovinu."

Natpis na spomeniku iz 1917.

muzej grada Sarajeva

Izvor **2**

Slike i informacije o izgradnji grobnice za atentatore iz 1920.

Sarajevo, 6. lipnja
Sutradan, na svetog Jovana, obavit će se formalna sahrana kostiju vidovdanskih heroja, Gavrila Principa, Nedeljka Čabrinovića, Jakova Milovića, braće Mitra i Nege Kerovića, koji su u pratnji Sokola preneseni iz Terezina u Češkoj.

Procesija kreće kod glavne pošte, gdje će Lujo Novak održati govor, prema mjestu gdje je Gavrilo Princip ubio Franju Ferdinanda i njegovu suprugu, na Vidovdan 1914.
Na tom mjestu Vasilj Grđić govorit će o značaju Vidovdanskog atentata, a zatim će zbor otpjevati „Hej, trubaču."
Posebna grobnica izgrađena je na groblju Koševo, gdje će ostatci Gavrila Principa i njegovih drugova biti položeni sutra.

Politika, br. 4384 od 7. lipnja 1920

Blagosloven onaj koji vječno živi.
Imao se zašto i roditi.
Vidovdanski heroji:
Nedeljko Čabrinović
Veljko Čubrilović
Gavrilo Princip
Danilo Ilić
Nego Kerović
Mihajlo Miško Jovanović
Jakov Milović
Bogdan Žerajidć
Trifko Grabež
Mitar Kerović
Marko Perić
1914.

Kapela Sv. Arhanđela Mihaila i natpis na spomen-ploči na grobnici, fotografija autora.

Izvor **3**

Film o uklanjanju memorijalne ploče Gavrilu Principu od strane Nijemaca u Sarajevu, 1941.

(*Youtube***) http://www.youtube.com/watch?v=zeHbpHye-jQ&feature=g-hist&context=G23aececAHT009KAADAA**

Izvor **4**

Slika stopa Gavrila Principa i ploče postavljene 1945.

S OVOG MJESTA 28. LIPNJA 1914. GODINE GAVRILO PRINCIP SVOJIM PUCNJEM IZRAZI NARODNI PROTEST PROTIV TIRANIJE I VJEKOVNU TEŽNJU NAŠIH NARODA ZA SLOBODOM.

Spomen ploča postavljena 6. svibnja 1945.
Spomen stope Gavrila Principa postavljene 1956.

http://g-ecx.images-amazon.com/images/G/01/wikipedia/images/b67c09a14e346968a34ce5b9ec165b8746cee8aa.jpg

Izvor **5**

Novinski članak o postavljanju memorijalne ploče na mjestu ubojstva (8. svibnja 1945.)

Otkrivanje spomen-ploče Gavrilu Principu
Kao dio prvog Omladinskog kongresa, 7. travnja u 16:00 časova, veliki skup u parku Cara Dušana u Sarajevu otvorio je manifestaciju otkrivanja spomen-ploče velikom narodnom junaku i mučeniku, borcu za slobodu i bratstvo svih naroda Jugoslavije, Gavrilu Principu. (...) Nakon govora, formirana je povorka koja je otišla do povijesnog mjesta, Principovog mosta, gdje je metak Gavrila Principa najavio smrt svima koji pokušaju nametnuti ropstvo našem narodu.

Nova ploča postavljena je na istom mjestu gdje je stajala i prethodna u spomen Gavrilu Principu, koju je neprijatelj uklonio prvih dana okupacije (...).
Otkrivanje ploče prisutni su pozdravili riječima: „Slava neumrlom narodnom heroju Gavrilu Principu i njegovim drugovima“.

Oslobodjenje, 8. 05. 1945

Izvor **6**

Fotografija spomen-ploče postavljene 2002.

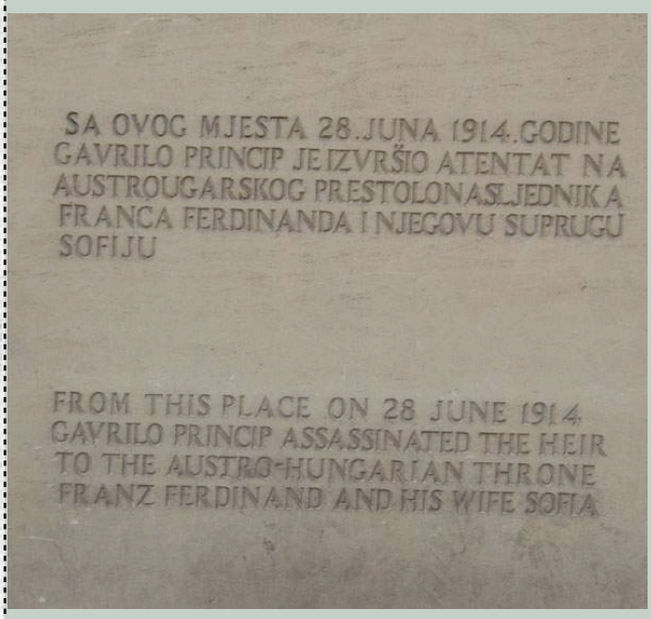

fotografija autora, 2002

VIDEO MATERIJAL

1. Kratki film o atentatu

http://www.youtube.com/watch?v=5_qvMyklN20

2. Film o otstranjivanju memorijalne ploče u 1941. godine

http://www.youtube.com/watch?v=zeHbpHye-jQ&feature=g-hist&context=G23aececAHT009KAADAA

Kiti Jurica-Korda

Pucnji u parlamentu

Ključno pitanje:

Zašto je ubijen Stjepan Radić?

Tema:

Modul govori o ubojstvu Stjepana Radića i članova HSS –a (Hrvatske seljačke stranke) u Narodnoj skupštini u Beogradu, 20. srpnja 1928.

Ovu temu izabrali smo jer smo planirali obraditi sve atentate koja su se dogodila u tome razdoblju i na tome području. Kontroverzno u ovoj temi je to što je ovo ubojstvo kod većine Hrvata shvaćeno kao način vladajućeg režima da se obračuna s najjačom hrvatskom strankom i njenim veoma popularnim predsjednikom. Teza da je u pitanju predumišljaj nikada nije prihvatlivije, ali vjerovanje da je to bilo organizirano ubojstvo ostalo je (među) Hrvatima zauvjek nego službena verzija događaja da je u pitanju bio slučajan akt 'poremećenog' poslanika Puniše Račića. S obzirom da se ubojstvo dogodilo u Narodnoj skupštini Kraljevine SHS, događaj je relevantan svim narodima koji su živjeli u Kraljevini, posebno zbog toga što je samo 6 mjeseci nakon toga kralj Aleksandar uveo osobnu diktaturu.

Ciljevi:

Upoznavanje s političkom atmosferom u Kraljevini SHS-a 20-ih godina 20. stoljeća, naročito međusobnim odnosom režima i vodećeg hrvatskog političara Stjepana Radića. Kritičkim proučavanjem izvora odrediti moguće uzroke atentata u Narodnoj skupštini te objasniti razloge kontroverznih reakcija na taj događaj.

Ishodi učenja:

- Učenici će se upoznati s dijelom političke atmosfere u Kraljevini SHS-a, naročito s politikom i djelovanjem Stjepana Radića prema vladajućem režimu i obrnuto.
- Učenici će razviti sposobnost analiziranja pisanih i fotografskih izvora, sposobnost pravljenja vlastitih procjena i kritičkog mišljenja, kreativnog i grafičkog predstavljanja rezultata.
- Učenici će razviti empatiju, društvenu osjetljivost i vidjet će koliko emocije mogu pojačati kontroverzu događaja.

Upute za nastavnike

Radionica se treba izvesti iz dva dijela.

90 minuta

1. dio: Ubojstvo u Parlamentu i njegovi uzroci (zašto je ubijen Stjepan Radić?)

1. korak – Nakon kratkog uvoda (ovisno o prethodnom učeničkom znanju učenika) nastavnik će parovima učenika podijeliti 6 novinskih naslova. Zadatak učenika je da tih 6 naslova sortiraju prema emotivnom naboju.

2. korak – Nastavnik dijeli učenike u 4 grupe i daje im izvore s pitanjima za analizu. Izvore koji se odnose na moguće uzroke ubojstva, moraju analizirati i odgovoriti na ključno pitanje.

3. korak – Svaka grupa predstavlja odgovor na svoje ključno pitanje. U skladu s odgovorima nastavnik i učenici sastavljaju popis uzroka atentata i ispisuju ih na ploči.

4. korak – učenici ispisuju sve uzroke na papire i oblikuju ih u liku dijamanta.

5. korak – kratka diskusija o značaju uzroka.

6.

2. dio: Reakcije na ubojstvo (što je razlog kontroverznim reakcijama na ubojstvo Stjepana Radića?)

1. korak – Nastavnik dijeli učenike u 8 grupa i dijeli im izvore. Svaka grupa ima posebnu ulogu osobe koja ima vlastiti pogled na ubojstvo.

Zadatak za svaku grupu: Sa stanovišta vaše uloge, pripremite izjavu kao reakciju na atentat i smrt Stjepana Radića.

2. korak – Učenici (jedan predstavnik svake grupe-uloge) predstavljaju svoje izjave (reakcije) na ubojstvo i smrt Stjepana Radića.

3. korak – kroz diskusiju odgovorite na ključno pitanje: Što je glavni razlog kontroverznih reakcija na ubojstvo Stjepana Radića?

1. sat:

Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

1 korak - Učenicima u parovima podijeliti naslovnice novina

Uvod

Dana 1.XII.1918. proglašena je prva zajednička država južnih Slavena – Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Vodeći političar među Hrvatima bio je Stjepan Radić, koji će svojim zalaganjem za republikansko uređenje, nacionalnu ravnopravnost i socijalnu pravdu uspješno oponirati vladajućem monarhističkom režimu. Iako su na parlamentarnim izborima osvajali značajan broj mandata, do 1925. godine pristalice Radića apstiniraju od rada u parlamentu. Radić je u nekoliko navrata bio i zatvaran. Godine 1925. odriče se republikanstva, priznaje režim i kratkotrajno sudjeluje u vladi kao ministar prosvjete. Godine 1927. nastaje koalicija HSS-a i Samostalne demokratske stranke Svetozara Pribičevića koja je predstavljala vrlo ozbiljnu oporbu vladajućem režimu.

Zadatak:
1. Poredaj naslovnice novina prema emocionalnom naboju naslovnih tekstova!
2. Komentiraj odakle dolaze naslovnice s najviše emocionalnog naboja.

Strahovito krvoproliće u Narodnoj Skupštini	**Krv je pala**	**Ubojstvo Pavla Radića i dr. Basaričeka**
"Novosti" – posebno izdanje od 20. lipnja 1928.	"Jutarnji list" od 21.lipnja 1928.	*"Politika", 21 06. 1928 http://scr.digital.nb.rs/zbirka/novina 25. svibnja 2012.*
Strašno umorstvo u Skupštini	**Krvavi dan u narodnoj skupštini"**	**„S ljudskom krvlju manipuliraju"**
"Novosti" od 21. lipnja 1928. http://dazg.chez.com/ flashback_6.htm *25. svibnja 2012.*	""Slovenec", slovenski dnevni politički list http://www.dlib.si/browse/besedila/1 *25. svibnja 2012.*	"Domoljub", slovenski dvotjednik poučnog i zabavnog karaktera http://www.dlib.si/browse/besedila/1 *25. svibnja 2012.*

1. sat:

Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

2. korak – Učenike podijeliti u 4 grupe i podijeliti izvore

Grupa A

Izvor 1

Iz govora Stjepana Radića na sjednici Narodnoga vijeća 24.11.1918. na kojoj se raspravljalo o ujedinjenju Države SHS-a s Kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom vidljiv je Radićev temeljni politički stav:

Vi, gospodo, upravo nimalo ne marite za to što naš seljak uopće, a napose seljak hrvatski, neće ni da čuje ništa više o kralju i o caru, a isto tako ni o državi koja mu se silom nameće.... Ali stalno znam da Hrvate za to pridobiti nećete, a nećete ih pridobiti zato što je sav hrvatski seljački svijet isto tako protiv vašeg centralizma kako je protiv militarizma, isto tako za republiku kao i za narodni sporazum sa Srbima...

Naš je hrvatski seljak, a to je devet desetina hrvatskog naroda, u ratu postao potpun čovjek, a to znači da neće više nikomu služiti, nikomu robovati, ni tuđinu ni bratu... Nego hoće da se u ovo veliko doba država uredi na slobodnom republikanskom i na pravednom čovječanskom (socijalnom) temelju.

Stjepan Radić: Politički spisi, Zagreb, 1971., str.323-335

Izvor 3

Zbog svojih republikanskih stavova te otvorene kritike države i režima Radić je u razdoblju od 1919. do 1925. više puta zatvaran.

Svi skupovi Stranke su zabranjeni, arhiva je zaplijenjena, a izdan je i nalog za uhićenje gospodina Radića i nekolicine drugih vođa Stranke. Dekret se temeljio na činjenici da je Stranka, prišavši seljačkoj internacionali, postala sastavni dio Treće komunističke internacionale (što su Hrvati uvijek osporavali), da je održavala nezakonite odnose s Makedonskim revolucionarnim komitetom i da su njezini članovi odgovorni za subverzivnu propagandu u vojsci. Pet stranačkih vođa je uhićeno, ali je gospodinu Radiću pošlo za rukom da na vrijeme izbjegne uhićenje i tek je naknadno pronađen kako se sramno krije u jednoj niši u zidu, u stanu svog nećaka.

Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, uredio: Ž. Avramovski, Zagreb, 1986, str.311.

Izvor 2

Stjepan Radić na propagandnom letku

file:///D:/multimedija/program/pov8/032-1.htm (15. svibnja 2012.)

Pitanja za grupu A:

1. Kakvu je državu, još prije ujedinjenja, Radić zagovarao u:
a) smislu državnog uređenja
b) smislu nacionalnih odnosa s ostalim Južnim Slavenima
c) socijalnom smislu
2. Zašto je Radić uhićen 1925.godine?

Ključno pitanje za grupu A:

Zašto je i na koji način režim pokušao onemogućiti Radiću političko djelovanje?

1. sat:

Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

2. korak – Učenike podijeliti u 4 grupe i podijeliti izvore

Grupa B

Izvor 1

Rezultati parlamentarnih izbora 1920.-1927. u Kraljevini SHS

Godine i Stranke	1920	1923	1925	1927
Demokratska stranka	92	51	37	61
Narodna radikalna stranka	91	108	143	112
Komunisticka stranka	58			
Hrvatska narodna (republikanska) Seljacka stranka	50*	70*	67	61
Samostojna demokratska stranka			21	22
Ostale hrvatske stranke	6	1	0	2
ostale stranke	122	84	47	57

* Izabrani zastupnici HRSS-a 1920. i 1923. nisu sudjelovali u radu parlamenta.

Prema rezultatima parlamentarnih izbora, grafički prikazi odnos stranaka u parlamentu!

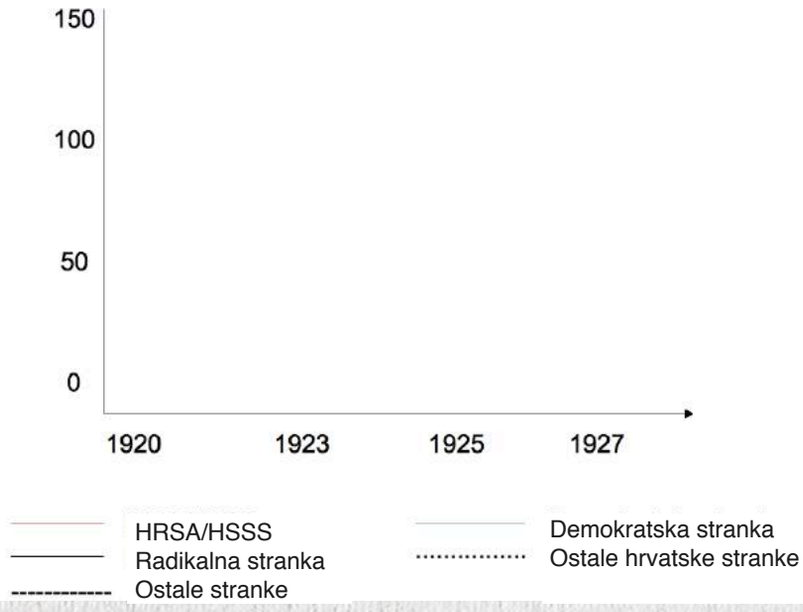

Pitanja:

1. Postavite pitanja za analizu rezultata izbora!

Ključno pitanje za grupu B:

Kakve je izborne rezultate imala Radićeva stranka?

1. sat:

Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

2. korak – Učenike podijeliti u 4 grupe i podijeliti izvore

Grupa C

Izvor 1

Stjepan Radić je na skupštini u Hlebinama 5.XII.1927 izjavio:

„Mi smo korupciju svezali. I da naša Seljačka stranka nije pred svijetom učinila ništa drugo, nego pokazala da naša država ima lice kakvo je vaše, da je to država naroda poštenoga, da ne trpimo lopova, to je velika stvar. To me moglo stajati glave, a možda će me i stajati. Ja sam dobivao pisma u kojima mi pišu: Ubit ću vas! Javno su govorili: Pašić je umro, Radića treba ubiti. Ako nemamo zato svoga čovjeka, naći ćemo Hrvata."

List "Dom" , 19. siječnja 1927..

List "Dom" glasilo je Radićeve stranke od 1904.

Izvor 2

Radićev prijedlog revizije ustava i preuređenju države:

"Potrebna je organizacija tri do četiri oblasti koje bi se temeljile na gospodarskim, socijalnim, prosvjetnim i geografskim principima. Prva, jadransko-podunavska oblast u kojoj bi bili svi prečanski krajevi bez Slovenije, a s Crnom Gorom. Druga oblast, srpsko-moravska, treća Južna Srbija, četvrta Slovenija. Svakoj oblasti bi se prepustilo sve što se tiče privrede, kulture i socijalne brige. U Beogradu bi ostalo zakonodavstvo i egzekutiva samo u velikom, a svi zakoni što sređuju život i suradnju prešli bi na oblasti."

Hrvoje Matković: Povijest HSS-a, Naklada Pavičić, Zagreb, 1999, str.248. (Matković citira Radića prema listu Riječ, 134/ 13. travnja 1928.

Izvor 3

U listu "Jedinstvo" koji je pokrenuo i financirao predsjednik vlade Velja Vukičević u lipnju 1928, u broju od 17.VI. 1928. otvoreno se prijeti ubojstvom Radiću i Pribičeviću:

"Ipak, ako mislite da netko ruši iznutra zemlju, onda vam je prva dužnost bila i ostaje da jednoga istoga dana, i Svetozara Pribićevića u Beogradu i Stjepana Radića u Zagrebu ubijete."

Izvor 4

Slobodan Jovanović navodi da su srbijanski političari povjerovali da je federalizam opasan za državno jedinstvo:

„U svojoj vjekovnoj borbi za državnu samostalnost Srbi su dobili pravi kult državne ideje i dosta je bilo da im se kaže da federalizam može dovesti u pitanje državno jedinstvo pa da odmah postanu njegovi protivnici."

Slobodan Jovanović, Jugoslavenska misao u prošlosti i budućnosti, Beograd, 1939, str.3.

Pitanja za grupu C:

1.Prema izvoru br.1 odgovori zašto Radić dobiva prijeteća pisma?

2. Što Radić predlaže u preuređenju države i zašto se to smatra unutrašnjim rušenjem države?

Ključno pitanje za grupu C:

Čije je interese ugrozio Radić svojim kritikama i prijedlozima i kakve prijetnje zbog toga dobiva?

1. sat:

Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

2. korak – Učenike podijeliti u 4 grupe i podijeliti izvore

Grupa D - Rekonstrukcija krvavog događaja

Izvor **1**

Neposredno prije atentata:

„Puniša Račić: ... Izjavljujem pred svima vama da nigda srpski interesi, kad ne pucaju puške i topovi, nisu više bili dovedeni u opasnost nego sada...(graja). I gospodo, kao Srbin i narodni poslanik, kad vidim opasnost prema svojoj naciji i otadžbini otvoreno kažem da ću upotrijebiti i drugo oružje, koje treba zaštititi interese srpstva...(velika graja i protesti kod oporbe)

Svetozar Pribićević: Hoćete li da se i u Londonu čuje da se ovdje prijeti oružjem?

Dr. Pernar: Opljačkali ste begove!

Puniša Račić (silazi s govornice): Tražim, gospodine predsjedniče, da ga kaznite ili ću ja da ga kaznim (graja i burni protesti). Tko god bude pokušao da se stavi između mene i Pernara, poginut će! (velika larma). U tom trenutku on je zbilja potegao revolver. Ministar Vujičić koji sjedi iza njega u ministarskoj klupi hvata ga za ruku u namjeri da ga spriječi da puca. U istom trenu priskoči i Obradović, ali Račić, tjelesno silno jak čovjek, odgurne ruku Obradoviću i strahoviti pucanj iz parabeluma odjeknuo je u dvorani....“

Josip Horvat: Politička povijest Hrvatske 2 str.342-343 (prema novinskom izvještaju)

Izvor **2**

“G. Stjepan Radić bio je tog dana potpuno miran. Ni jedna upadica nije se čula s njegovih usana... Pok. Pavle Radić također je bio miran.... Jedini su g. Granđa i g. Pernar toga tragičnoga dana bili temperamentni i silno revoltirani zbog prijetnja ubojstvima... Cijela atmosfera bila je puna elektriciteta. Svi su predosjećali nesreću, ali nitko nije mislio da će se tako brzo odigrati najveća tragedija od osnivanja ove države.”

Politika, br.7236, 24. lipnja 1928.

Izvor **3**

List „Politika“ br. 7232 od 21.06.1928. na 7.str. pod naslovom **Račić se predaje vlastima** navodi i posljednju rečenicu Puniše Račića koju je izgovorio prije nego što je napustio Skupštinu kroz ministarsku sobu mašući revolverom. Viknuo je: **“Živela Srbija! Živela Velika Srbija”.**

Izvor **4**

Rekonstrukcija atentata izrađena prema podacima iz Politike, br.7236 od 24.VI.1928. (Z. Kulundžić: Atentat na Stjepana Radića, Zagreb, 1967., str.374.)

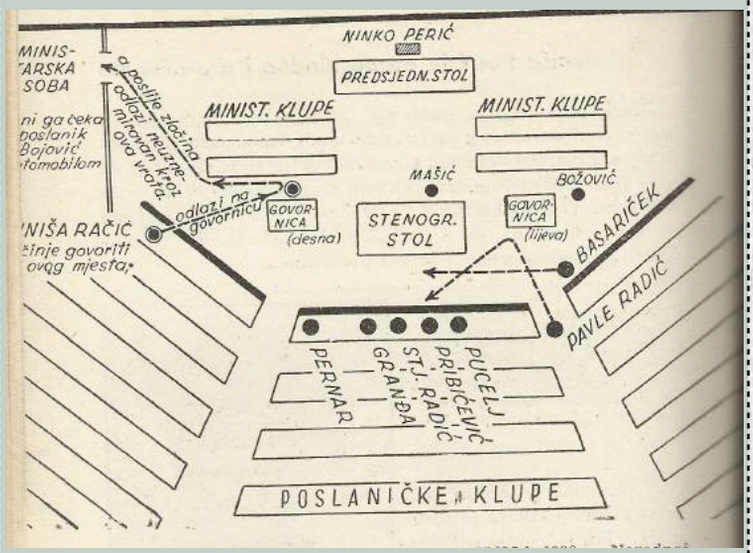

Pitanja za grupu D:

1. Što je Puniši Račiću poslužilo kao povod za atentat ?
2. Kojim je riječima opisana atmosfera u Parlamentu neposredno prije atentata?
3. Što misliš, je li Račić smišljeno tijekom govora prešao sa svog mjesta na govornicu?

Ključno pitanje za grupu D:

Može li se iz samog događaja zaključiti i o nekom od uzroka atentata?

1. sat:

Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

Nakon što svaka grupa odradi svoj zadatak, nastavnik na ploču zapisuje odgovore na ključna pitanja svake grupe. Prema odgovorima zajednički napravite listu 10 mogućih uzroka atentata.

Učenici navedene uzroke pojedinačno zapisuju odgovore na kartončiće.

Zadatak za učenike: Poredajte moguće uzroke u "dijamant" prema važnosti!

Dijamant

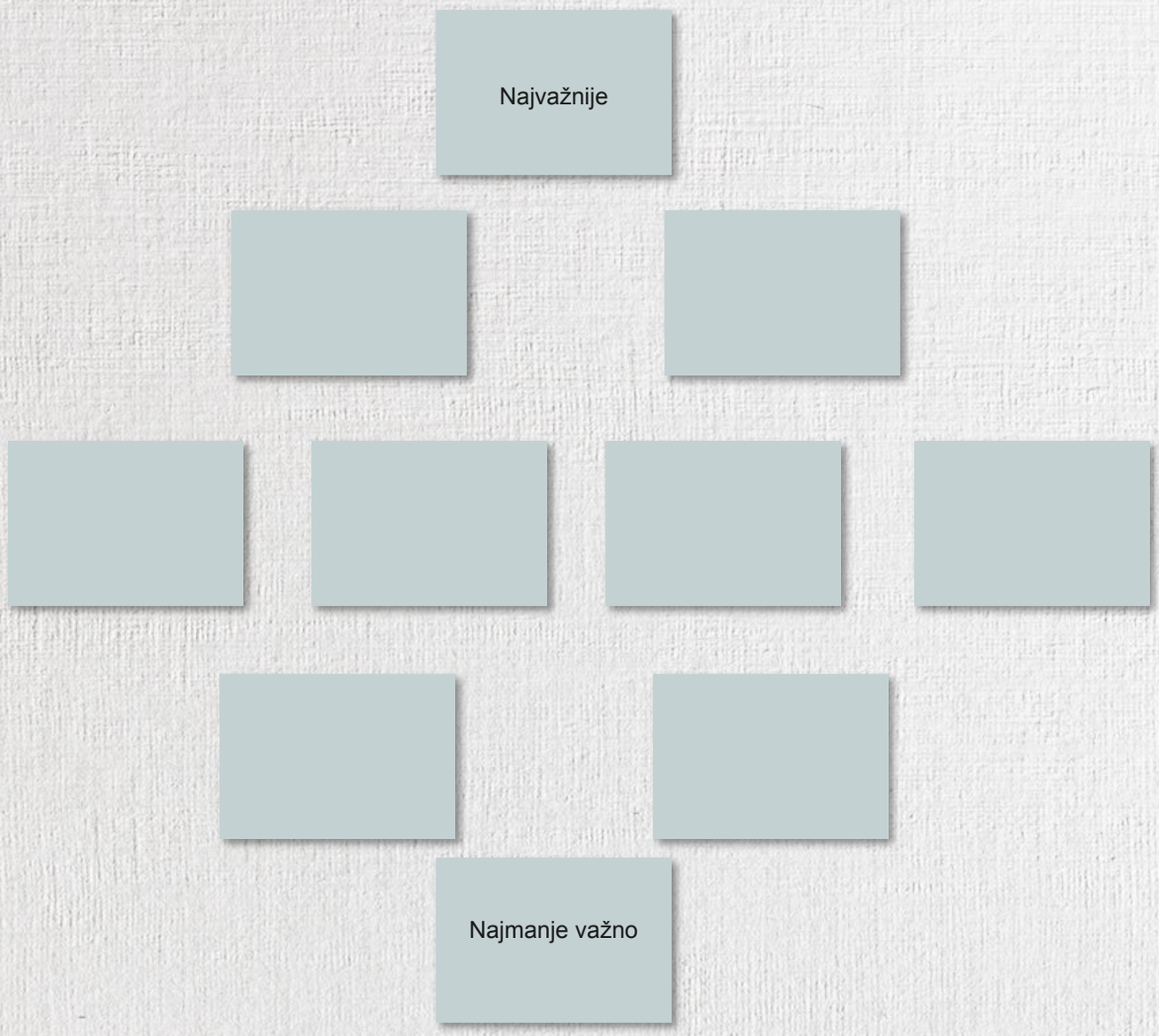

2. sat:
Reakcije na atentat

Učenike podijeliti u 8 grupa (uloga) po 3 ili 4 učenika i podijeliti im izvore.

Zadatak: Prema ulogama po grupama sastavite izjavu kao reakciju na atentat i smrt Stjepana Radića

Grupa **1**

Pripadnik Hrvatske stranke prava

"Opravdani gnjev cjelokupne hrvatske javnosti nad umorstvom hrvatskih narodnih zastupnika u beogradskom parlamentu došao je kao i u svim ostalim hrvatskim krajevima i u Zagrebu do potpunog izražaja u jučerašnjim demonstracijama. Ogorčenje je bilo bezgranično pa je pravo čudo da nije bilo i težih posljedica osim dvadesetorice ranjenih, koji su prilikom demonstracija nastradali..."
Članak je iz glasila Hrvatske stranke prava "Hrvat" u rubrici Zagrebačka kronika

ZAGREBAČKA KRONIKA

Krvave demonstracije u Zagrebu

Hrvatsko pučanstvo daje oduška svome ogorčenju

http://dazg.chez.com/flashback_6.htm 25. svibnja 2012..

Grupa **2**

Sekula Drljević

Sekula Drljević, kontroverzna povijesna ličnost u Crnoj Gori. U parlamentarnom životu Kraljevine SHS bio je jedan od lidera Crnogorske federalističke stranke, a na izborima 1927. godine izabran je za poslanika na listi Hrvatske seljačke stranke. U svojim *Političkim spisima* pod naslovom *20. lipanj 1928.* donosi između ostalog, svoje viđenje atentata:

„Iz zasjede, po unaprijed utvrđenom planu, izvršen je zločin umorstva nad Vođom i Učiteljem hrvatskoga naroda i nad njegovim drugovima. Vođa je poginuo u času kada je hrvatski narod polagao sve svoje nade u njegovu pobjedu i postao je žrtva zločinca u času kada su zlikovci jedino u njegovoj smrti vidjeli mogućnost pobjede nad hrvatskim narodom."

Grupa **3**

Ivan Meštrović

Ivan Meštrović, poznati umjetnik koji se do 1918. godine bavio politikom i bio član Jugoslavenskog odbora:

„Dan poslije atentata sreo sam ženu admirala Stankovića. Ona mi se približila i rekla mi na francuskom:

Ovi Srbijanci ne samo da su primitivci, nego su i rođeni razbojnici i neiskrena bagra.

Pripovijedala mi je zatim što je zapovjednik mjesta, general Trnokopović, rekao njezinu mužu kad mu je admiral Stanković rekao da je sramota pucati na narodne zastupnike i još k tomu usred Narodne skupštine, jer da to može imati ne samo unutarnjih nego i vanjskih posljedica. Mjesto odgovora general je upitao admirala:

- A je li Stipica mrtav?

- Nije Stjepan Radić mrtav – odgovorio je Stanković – nego, prema vijestima, samo teško ranjen, a mrtvi su njegov sinovac Pavle Radić i Đuro Basariček.

- Oh, majku mu staru, kako je to slabo gađao – odgovorio je sada Trnokopović i dodao – a posljedice će biti da će se morati ponovo pucati, ako preživi."

*Ivan Meštrović: Uspomene na političke ljude i događaje, Zagr*eb 1993.

Grupa **3**

Svetozar Pribićević

Svetozar Pribićević, srpski političar iz Hrvatske i Radićev koalicijski partner, u svojoj knjizi "Diktatura kralja Aleksandra" napisao je o Puniši Račiću :

"Rodom iz Crne Gore, ali odgojen u Srbiji, gdje je i cijeli život proveo. Pašić ga je koristio za povjerljive poslove u Makedoniji i Albaniji. Bio je komita u Makedoniji i poslije ujedinjenja pripadao je četničkoj organizaciji.... Ušao je u Radikalnu stranku. Zapažen je kao pristalica ideje Velike Srbije. On je organizirao ubojstvo Radića po višoj naredbi koju je ranije dobio..."

Dr. Sekula Drljević, Politička misao; izabrana djela, uvodna studija, izbor tekstova i dokumentarnih priloga Danilo Radojević, Podgorica 2007. godina, str.296.

2. sat:
Reakcije na atentat

Učenike podijeliti u 8 grupa (uloga) po 3 ili 4 učenika i podijeliti im izvore.

Zadatak: Prema ulogama po grupama sastavite izjavu kao reakciju na atentat i smrt Stjepana Radića

Grupa **5**

Građanin Zagreba

Pogreb Stjepana Radića 12.VIII.1928.

http://www.daz.hr/web/cache/preview/fdb5568d642fbae8f7cae1c3049c69fa.jpg 15. svibnja 2012.

Grupa **6**

član Srpske narodne radikalne stranke

"U međuvremenu u Beogradu nije bilo gotovo nikakvih manifestacija žalosti i Hrvati su ocijenili da je reakcija na tragične događaje u tom gradu posve neadekvatna. Vladina glasila, mada su osuđivala zločin, naglašavala su i provokativno ponašanje opozicije. Takve ocjene nisu doprinijele smirivanju situacije. Ništa povoljnije posljedice nije imalo ni vladino toleriranje "Jedinstva", lista krajnjih radikalskih tendencija, koji se u svom prvom broju, objavljenom nekoliko dana prije zločina, zalagao za uklanjanje gospode. Radića i Pribičevića."

Izvještaj britanskog diplomate H.W. Kennarda, Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, Ž. Avramovski, Zagreb, 1986,

Grupa **7**

Strani novinar

Dana 23. 06. 1928. australske novine The Mail (Adelaide) pišu o neredima u Zagrebu nakon atentata u Narodnoj skupštini, o policijskom satu koji je zbog toga uveden u Zagrebu, ali i ....:

„Postoji mnogo zle krvi između Hrvata i Srba u Kraljevini Jugoslaviji. To je dovelo do nereda u Zagrebu (glavni grad Hrvatske) kada se saznalo da je Stjepan Radić (hrvatski političar i predsjednik Hrvatske seljačke stranke) ranjen, a Pavle Radić (njegov nećak) ubijen od strane Račića (drugog delegata) tokom zasjedanja Narodne skupštine."

The Manchester Guardian 10. 08.1 928. izvještava o smrti Stjepana Radića.

Autor članka kritički se osvrće na balkanski mentalitet u kojem mase slijede vođu smatrajući Radića uspješnim populističkim vođom. Naglašava vrlo napeto stanje između Hrvata i Srba nakon atentata u Skupštini te zaključuje:

„Hrvati traže odcjepljenje. S ubijenim Radićem tražit će ga više no ikada. ... Jugoslavija je započela najcrnje dane u svojoj kratkoj povijesti. Nitko ne može kazati hoće li izaći kao izliječena ili slomljena nacija."

http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/58553487 20. svibnja 2012.

Grupa **8**

Glasnogovornik Vlade Kraljevine SHS

Priopćenje nove vlade objavljeno na sjednici Narodne skupštine 3.VIII. 1928.:

"Događaj od 20.juna tekuće godine, koji zaslužuje najtežu osudu i koji nam je oduzeo dva draga druga i više njih ranio, ne smije bit razlogom da prekinemo dosadašnju zakonodavnu suradnju, koja je za našu državu toliko potrebna. Ovaj žalosni događaj je izdvojen i osoban, i ne smije se uopćavati. Osobito je velika nepravda kad se čitave parlamentarne grupe, ili, što je još gore, čitav dio naroda optužuje bez svakog razloga za djelo a kojim nema ništa zajedničko i koje isto tako žali i osuđuje kao i sav kulturni svijet. Tako nedopušteno zaoštravanje odnosa ne može biti nego štetno."

'*Politika', br. 7276, 3. kolovoza 1928., str. 1*

Učenici prema ulogama (po jedan predstavnik svake grupe-uloge) redom iznose svoje mišljenje o atentatu i smrti Stjepana Radića.

Kroz diskusiju će odgovoriti na ključno pitanje:

Koji je glavni uzrok kontroverznim reakcijama na ubojstvo Stjepana Radića?

Ivana Dobrivojević,
Goran Miloradović

Ugrožena država?

Terorizam u Kraljevini Jugoslaviji

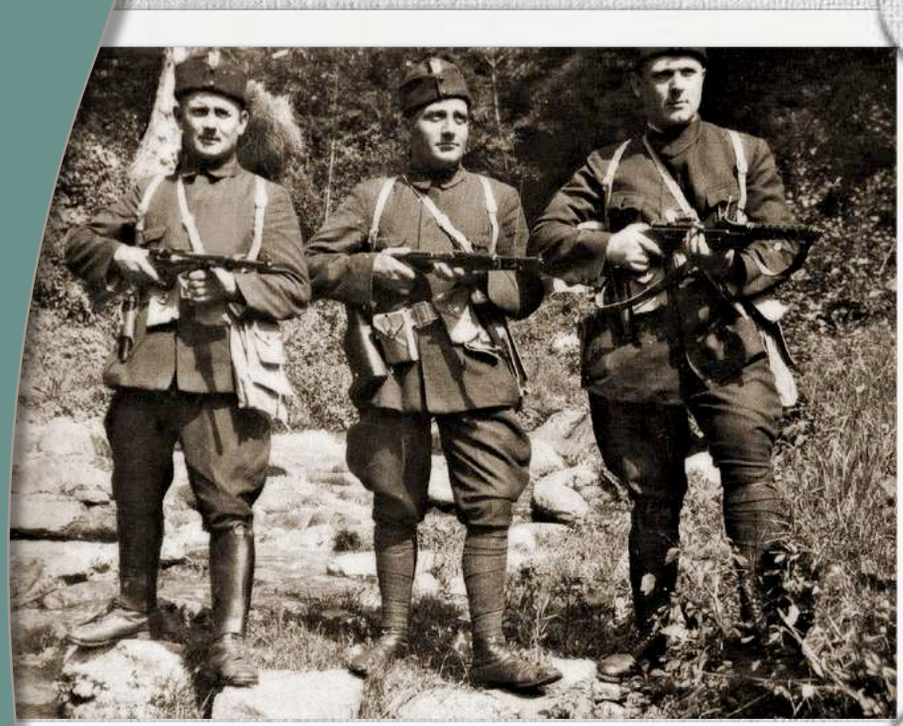

Ključno pitanje

Smatrate li da terorizam kao političko sredstvo može biti opravdano?

Tema

Ovaj modul istražuje fenomen terorizma u Kraljevini SHS / Jugoslaviji u razdoblju od 1919. do 1934. Temu smo izabrali jer smo željeli dotaknuti se borbe između terorističkih organizacija i državnih institucija u društvu koje se bori za demokraciju. Kontroverze se nalaze u različitim percepcijama terorističkih organizacija. Dok se država, političke elite i većina populacije snažno protive terorizmu, manjina teroriste smatra 'borcima za slobodu'.

Ishodi

1. Učenici ce prepoznati terorizam kao sredstvo za postizanje političkih ciljeva.
2. Analiziranje povijesnih izvora
3. Uočiti veze između političkih prilika i terorizma
4. Uspoređivanje terorizma nekada i danas

Ciljevi

Učenici ce steći spoznaje o terorističkim aktivnostima različitih političkih grupa u Kraljevini SHS.

Upute za predavača

90 minuta

Korak 1. učenici će se upoznati s temom kroz kontekst i pitanja, dobit će izvore za svoju grupu i sve fotografije

Korak 2. podjela učenika u grupe i analiza izvora

Korak 3. izlaganje zaključaka svake grupe

Korak 4. diskusija

Korak 1

Oluja misli

Objašnjenje pojmova

Teorijsko tumačenje terorizma

Najvažniji pojmovi

Teror: vladavina nasilja, progoni, tjelesno ugrožavanje i uništavanje protivnika, strahovlada

Terorizam: sustavno korištenje nasilja i zastrašivanja u političke svrhe ili radi iznude novca

Terorist: onaj koji vrši teror, pripadnik terorističke organizacije

Ivan Klajn, Milan Šipka, Veliki rečnih stranih reči i izraza, Novi Sad 2006.

Uvod

Jugoslavija (Kraljevina SHS) nastala je na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. Kao i druge novostvorene države bila je dio rješenja pitanja sigurnosti u Europi. Od Baltika do Sredozemnog mora stvoren je pojas novih država koje su bile pod zaštitom pobjedničkih država u Prvom svjetskom ratu. Svrha toga pojasa država bila je sprječavanje sovjetske ekspanzije u Europu, revanšizma poraženih država i otpor talijanskoj ekspanziji na Balkan.

Kao dio toga tzv. francuskog sustava Jugoslavija je ispunjavala sve tri svrhe. Prijetnje Jugoslaviji stizale su iz Italije i Sovjetskog Saveza, a od 30-ih godina i iz Njemačke. Neposrednu osnovu za napade pružale su i susjedne države Mađarska, Bugarska i Albanija. Ekstremne nacionaliste u Jugoslaviji, nezadovoljne novim granicama, stalno je podržavao SSSR. U zemlji je stvoren niz nezadovoljnika novom državom uključujući i terorističke organizacije. Najaktivnije su organizacije bile Komunistička partija, VMRO i ustaše, a albansko se nezadovoljstvo izražavalo stalnim oružanim otporom niskog intenziteta. Teroristički napadi na Jugoslaviju javljaju se od njenog osnutka, svoj vrhunac doživljavaju tijekom tridesetih godina.

Pitanja

- Pokušajte definirati terorizam.
- Koja je razlika između terorista i borca za slobodu?
- Pokušajte objasniti kako ista osoba može u jednoj zemlji biti nazivana teroristom, a u drugoj borcem za slobodu? Pokušajte dati neke primjere.
- Koji su (negativni) učinci terorizma?
- Kako država najčešće reagira na terorizam?
- Znaš li neke suvremene terorističke organizacije i teroristička djela?

Izvor **1**

Akcija Makedonskih komita (1919. – 1934.)

„Statistika terorističkih akcija s ove strane granice pokazuje da je u razdoblju 1919.–1934. na jugoslavenskom teritoriju počinjeno 467 napada, terorističkih akcija i slično, koje je organizirao VMRO., tijekom kojih je ubijeno ili ranjeno 185 službenih lica i 253 građana, nevinih žrtava.

Prisjetimo se samo nekih od terorističkih akcija: masakr seljaka u selima Kadrifalkovo i Suševo, gdje izgubljeno 35 ljudskih života, ubojstvo generala Mihajla Kovačevića u Štipu i ubojstva još desetak drugih časnika graničara raznih činova; zatim 10 terorističkih napada u javnim zgradama (kavanama i restoranima) koji su odnijeli 94 života, kao i drugih 28 napada usmjerenih protiv željeznice i njene imovine.“

VMRO – Unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija utemeljena krajem 1893. u Solunu. Nezadovoljna Nejskim mirovnim ugovorom organizacija je pokušala terorističkim metodama promijeniti granice na Balkanu.

Izvješće rezultata makedonskih komitskih akcija, 1. prosinca 1934, AJ, 37(Milan Stojadinović)-27-174

Izvor **2**

Teroristički napadi VMRO-a

“U noći između 30. i 31. svibnja 1932. godine postavljene su u Beogradu 4 paklene mašine i to u Ulici Miloša Počerca, u nedovršenoj zgradi kotarskog ureda za osiguranje radnika u Nemanjinoj ulici, na ogradi II. muške gimnazije i kod štamparije Đure Jakšića u blizini nove zgrade skupštine u Ulici kralja Aleksandra, od kojih su samo druga i četvrta eksplodirale… dok su dvije na vrijeme opažene i demontirane. Dana 30. rujna 1932. godine došao je u Oficirski dom nosač Kresović Đura noseći mali kufer. Služavka Spasenija Božić koja je tamo prala stepenice, upitala je nosača koga traži, a on joj je odgovorio da je od nekog gospodina na ulici dobio naređenje da s tim kuferom sačeka kapetana Rankovića. Spasenija, ne znajući toga kapetana, uputila je nosača u vrt da tamo sačeka, i on je neko vrijeme čekao, a poslije se opet vratio u predvorje govoreći joj da više ne može čekati pa da će se opet nakon kratkog vremena ovamo vratiti. Na to se Kresović uputio prema izlazu da izađe. U taj čas u predvorju je odjeknula silna eksplozija koja je bila uzrokovana eksplozijom paklene mašine koja se nalazila u kuferu. Nosac Kresović pao je smrtno pogođen i kratko vrijeme iza toga umro od zadobivenih povreda, dok je Spasenija Bozović bila teško povrijeđena. Ta je eksplozija načinila na samoj zgradi i pokućstvu štetu od 122 770, 24 dinara, kako se kasnije utvrdilo. Nosaču Kresoviću ta je eksplozija otrgla obje noge, potrgala krvne sudove na nogama i desnoj ruci pa je tako nastalo jako krvarenje zbog čegaje Kresović, neispitan o djelu i učiniocu, i umro.”

AJ, 135 (Drzavni sud za zastitu drzave) – 100 – 38 / 33.

Izvor **3**

Neprekidni rat niske snage na jugoslavensko – bugarskoj granici?

“Noćas oko 22 časa vodili su naši graničari okršaj s banditima koji su pokušali prijeći na naš teritorij. Bande su pomagali i bugarski graničari. Okršaj je odvio kod karaule *Javor čuka* u blizini same granice, prema bosiljgradskom kotaru. U borbi su korištene puške, bombe i puškomitraljezi. Borba je trajala 15 minuta. Banditi su se povukli pod pritiskom puškomitraljeske vatre…Grupu je sačinjavalo pet ljudi. Prema obavijesti koje imam komite bi mogle pokušati prijelaz na drugoj strani krivo–palanačkog ili bosiljgradskog kotara. Poduzete su mjere. Žandari s milicijom na terenu

Nezavedeno, bez naslova, iz 1933; AJ, 74 (Dvor) – 50 - 68.

Izvor **4**

Financijski efekti kampanje VMRO-a

„Nebrojeni protesti u Sofiji kojima se tražilo da bugarska vlada provjeri terorističke kampanje VMRO-a, ostali su bez rezultata. Jugoslavenskoj vladi nije preostalo ništa drugo nego da osigura vlastiti teritorij od upada i zaštiti živote svojih građana utvrđujući gotovo kompletnu granicu prema Bugarskoj, nekih 400 km, uz značajne troškove (oko 200 milijuna dinara). Također, jačanje i kontinuirani nadzor nad granicom, željezničkim linijama i javnim zgradama u područjima u blizini bugarske granice zahtijevali su značajna financijska sredstva (oko milijardu dinara tijekom petnaest godina).

Izvješće rezultata makedonskih komitskih akcija ,1. prosinca 1934.

Izvor **5**

Ubojstvo kralja Aleksandra

“Kralj Aleksandar ubijen je 9. listopada u Marseju, nekoliko minuta pošto se iskrcao s komandnog broda eskadre Dubrovnik” kojim je doplovio iz Jugoslavije. Zbog kriminalnog nehata francuskih vlasti, Njegovo Veličanstvo zajedno s francuskim ministrom inostranih poslova Bartuom olako je žrtvovano ubojici, koji je u međuvremenu identificiran kao pripadnik Makedonske revolucionarne organizacije (VMRO-a) i koji je sigurno predstavljao oruđe u rukama onih hrvatskih izbjeglica kojima su Italija i Mađarska u proteklih 7 godina pružale utočište i gostoprimstvo. Naoružan automatskim pištoljem ubojica je uspio probiti se kroz red policajaca i gardista, koji su stajali na rastojanju od otprilike četiri i po metra, popeti se na platformu kraljevskog automobila i ispaliti dvadesetak metaka, prije nego što ga je pogodio konjički časnik iz pratnji. Masa ga je zatim kamenovala.”

Godišnji izveštaj Nevila Hendersona, britanskog poslanika u Beogradu, za 1934. godinu, Ž. Avramovski, Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, t II, Zagreb 1988, 263..

Pitanja za prvu grupu

- Koje su bile terorističke aktivnosti VMRO-a?
- Kako su terorističke aktivnosti utjecale na život običnih ljudi?
- U vrijeme velike ekonomske krize terorizam i borba protiv terorizma uzrokovali su velike financijske gubitke i ogromne vojne investicije. Pokusaj objasniti zašto.

Izvor **1**

Ustaški ciljevi

"Bombe su potrebne, one su svrsishodne, one su vremenski imperativ, s njima, s paklenim mašinama, s ubojitim streljivom treba tresti rasklimane zidove krvave kule koja se zove Jugoslavija. Neka bombe krešu, neka se njihov glas razliježe po Hrvatskoj i preko nje, neka njihov broj dnevno bude sto veći." (Dr. Branimir Jelić, jedan od vođa ustaške organizacije)

Gric. Evropski prilog Hrvatskog domobrana, 4. 06 1932; AJ, 38 (CPB) – 114 – 565.

Izvor **2**

"Ustaška je dužnost vraćati milo za drago. No ne jednakom mjerom. Ustaše, zapamtite, ustaški se plaća: za zub glavom, za glavu deset glava! Tako veli ustaško evanđelje."

Ustaša, lipanj, 1932., AJ, AJ, 135 – 105 – 53 / 33.

Izvor **3**

"Iako je udruženje ustaša postavilo sebi kao konačan cilj izdvajanje jednog dijela Kraljevine Jugoslavije iz državne cjeline, ono ne nastoji postići taj cilj političkim, makar i ilegalnim, sredstvima borbe, već je uputilo svoju akciju u pravcu terorističkog zastrašivanja širokih slojeva naroda atentatima, ubojstvima istaknutih ličnosti i rušenjem javnih objekata eksplozivnim materijama, naročito javnih prometnih instalacija i sredstava kojom prilikom dolazi do materijalne štete, tjelesnih povreda i ubojstava koja s politikom nisu ni u kakvoj vezi."

AJ, 135 – 114 – 37 / 34

Izvor **4**

Terorističke aktivnosti ustaša

"Početkom rujna (1931.) došlo je do niza eksplozija bombi na vlakovima koji su dolazili iz Austrije. U noći 2. srpnja bomba je eksplodirala u ekspresnom vlaku Mùnchen – Beograd, koji je prošao kroz Austriju. Do eksplozije je došlo dok je vlak stajao u Zemunu, posljednjoj postaji prije ulaska u Beograd. Dva su odrasla muškarca i jedan dječak poginuli, a jedna je žena smrtno ranjena. Jugoslavenske željezničke vlasti odmah su odlučile na granici zadržati sve putničke vagone koji dolaze iz Austrije i sljedećeg dana otkrile su eksplozive u dva vagona, kod Jesenica na austrijskog granici. Vagoni su uklonjeni na sporedni kolosijek, ali pretragom nisu otkrivene još dvije bombe koje su bile sakrivene iza sjedala i koje su eksplodirale nekoliko trenutaka kasnije."

Godišnjo izvješće Nevila Hendersona, britanskog poslanika u Beogradu, za 1931. godinu, Z. Avramovski, Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, t II, Zagreb 1988,26.

Izvor **5**

"Kao rezultat duge serije eksplozija bombi koje su ubijale putnike i uništavale vagone, nijednom stranom vagonu u srijedu nije bilo dozvoljeno prijeći jugoslavensku granicu. Putnici na svim vlakovima iz drugih zemalja, osim ekspresnog iz Italije, bili su obavezni presjesti u jugoslavenske vagone."

"Jugoslavenija zaustavlja strane vagone", Journal, Atlanta, 6. 8. 1931; AJ, 38 – 414 – 565.

Izvor **6**

Ustaške terorističke aktivnosti

"Kao posljedica organiziranja i obučavanja ustaša bio je niz terorističkih djela izvršenih u Jugoslaviji. među važnijima jesu: ubojstvo Tonija Šlegela, direktora lista Novosti u Zagrebu, ubojstvo policijskog agenta Josipa Keca i pokušaj ubojstva policijskog agenta Josipa Bana koji je teško ranjen; ubojstvo policijskog agenta Matije Trebskog i pokušaj ubojstva policijskog agenta Frane Blagovića. Sve se ovo dogodilo u 1929. godini. Zatim, u 1930. godini pokušaj atentata paklenim strojem na željezničkoj pruzi Strizivojna – Vrpolje – Mihanovci (pakleni stroj je trebao eksplodirati za vrijeme prolaska vlaka kojim je išlo izaslanstvo seljaka u Zagreb). Poslije toga u 1931. godini dolazi do eksplozije paklenog stroja u zgradi banovine u Zagrebu i ubojstvo Andrije Berića, predsjednika općine u Novoj Gradiški. U 1932. godini slijedi eksplozija u vagonu 2. klase na liniji Osijek – Vinkovci, eksplozija na pruzi Beograd – Zagreb te u Zagrebu pred pravoslavnom crkvom i u dvorištu 32. pješadijskog puka. U 1933. godini dolazi do eksplozija paklenog stroja u policijskom komesarijatu u Koprivnici od koje je jedan policijski agent poginuo, a dvojica teško ranjena. Poslije toga dolazi ubojstvo bivšeg ministra i narodnog poslanika Mirka Najdorfera u Zlataru, eksplozija paklenog stroja u Goli, na željezničkoj pruzi kod Zaprešića itd…."

Nezavedeno, bez naslova, iz 1933; AJ, 38 – 103 - 240

Pitanja za drugu grupu

1. Koristeći izvore, pokusaj objasniti zašto ekstremni nacionalisti sanjaju o raspadu Jugoslavije.
2. Analizirajući izvore, pokušaj pronaći sličnosti između terorizma danas i ustaškog terorizma.
3. Koji nam izvori pokazuju otvorenu suradnju između dvije terorističke organizacije?
4. Koristeći date izvore, pokušaj zaključiti koje su zemlje (direktno ili indirektno) podržavale ustašku organizaciju.

Izvor **1**

Protest izmučene Makedonije!

Porobljeni makedonski narod u državi kralja Aleksandra Karađorđevića proživljava teške dane. On je potiho stavljen izvan zakona: tuku narod bez suda i presude, ugnjetavaju i pljačkaju bez zakona i ikakvog ljudskog i građanskog prava. Strah i trepet caruju danas u Makedoniji. Monarhistička i militantna klika u Beogradu odlučila je ognjem i mačem ugušiti makedonski duh i u krvi zatrti makedonsku nacionalnu svijest. Svakog dana padaju glave, svakoga dana policija i žandarmerija tuku ljude nasred ulice. Svakog se dana mirni Makedonci izvlače iz domova, iz zatvora da bi ih nakon nekoliko minuta strijeljali žandari srpskog kralja.

Nikakva sigurnost života ni imovine danas u Makedoniji ne postoji. Tim vrednotama danas raspolažu jedino policija i žandari. Svi su sumnjivi, svačiji je život ugrožen. Nitko ne zna hoće li živ osvanuti i živ omrknuti. Beograd zločinački šuti o svemu tome. Inače blagoglagoljiv i glasan beogradski tisak mrtvo šuti o tim strašnim maltretiranjima i ubojstvima. Ako išta i objavi o bezbrojnim zlodjelima, pripisuje ih Protogerovljevim „revolucionarima“ iz Sofije (…).

Narod se nalazi u očajnom položaju. S jedne strane Protogerov* šalje svoje atentatore u akciju, od kojih stradavaju jedino nevini Makedonci, s druge strane sadašnji režim koristi svaku akciju, uspješnu ili neuspješnu, kako bi povećao teror koji donosi samo zlo. I tako, po cijenu naših života vodi se raspra o tome čija je Makedonija, zbog čega pate tek Makedonci, ni u čemu ne sudjeluju i osuđuju djela i jednih i drugih.

Makedonsko delo, Viena, god. III, 25. siječnja 1928, br. 58.

Izvor **2**

Siromaštvo dijela seljaštva kao jedan od motiva za pristupanje ustašama

“Općina Biograd na moru graniči s fašističkom Italijom. Taj naš živalj teškom mukom muči se da se, u prvom redu, odupre propagandi fašističkog susjeda, još težu muku muči kako prehraniti sebe i svoju obitelj. Bijeda i siromaštvo muči Biograd na moru, narod nema nikakve zarade, nema gdje prodati ono malo svojih sirotinjskih proizvoda. Prodati mogu samo u talijanskom Zadru jer mu taj grad stoji pred kućnim pragom. Naši gradovi su mu predaleko, najbliži je Šibenik, dalek 100 kilometara, a željeznice nema. Ova prevelika bijeda, to pravo siromaštvo, to vječito hodanje u Zadar da prodaju svoje proizvode jest jedan od glavnih uzroka da su stanovnici nasjeli obmani naših izdajničkih sinova Ovi nagovoriše siromašne seljake neka prime oružje koje im dadoše (revolver), neka ih sakriju i kad im oni poruče, neka ih upotrijebe, koliko za svoju obranu, toliko još više za pomoć njima, jer će brzo doći trenutak kada ce biti oslobođeni te teške bijede koja ih muči, da će za njih doći ekonomski spas, a isto tako bolja uprava koja ce voditi računa o svim njihovim potrebama i dati im bolji prosperitet života.”

Ekspoze Josipa Antunovića, saborski poslanik sa obraćanja iz 17. ožujka 1933., 43.

Izvor **3**

“Pučanstvo, koje je zavedeno, sada dolazi do saznanja da su varljiva bila obećanja koja su se davala Utvrđeno je da su odmetnički elementi koji su prebjegli u Zadar, obećavali seoskom pučanstvu u benkovačkom i biogradskom kraju da će svi oni koji budu sudjelovali ili pomagali ustašku akciju, nakon njenog uspjeha, kao dobrovoljci dobiti zemlju oko Vranskog područja, na državnom imanju Sokoluši.”

Odmetnicka akcija u Severnoj Dalmaciji (15. prosinca 1933.), AJ, 38 – 12 – 42.

Izvor **4**

“Iako su neki listovi svojim pisanjem stvorili dojam da je Zagreb dom terorizma, javnost je duboko protiv njega.”

Izveštaj britanskog konzulata u Zagrebu iz 26. prosinca 1934., AJ, FO 371 – 409 - 19547

Izvor **5**

Jugoslavenski memorandum upućen Ligi naroda (1934.)

"Dana 28. studenog, jugoslavenska vlada dostavila je generalnom sekretaru Lige naroda memorandum s dokumentima o navodnom sudjelovanju mađarskih vlasti. Taj veoma opširan memorandum sadrži, između ostalih, i sljedeće optužbe: da su teroristi u Mađarskoj smještani u logore uz znanje i pristanak mađarskih vlasti; da su im pružene olakšice za unos oružja, eksploziva i propagandnog materijala u Jugoslaviju; da su pod vedrim nebom obučavani upotrebi vatrenog oružja sto nije moglo biti nepoznato mađarskim vlastima; da je izbor zločinaca koji su trebali izvesti atentat u Marseju izvršen na mađarskom teritoriju iz redova specijalno obučenih terorista.

Debata o tom memorandumu, koja je započela 7. prosinca, protekla je u znaku oštrih nesuglasica. U noći 10. prosinca, nakon dugih i mukotrpnih pregovora lord čuvar pečata, kao izvjestitelj, podnio je prijedlog priopćenja i rezolucije koji su jednoglasno prihvaćeni u Savjetu. Rezolucija je, pozivajući se na obvezu svake države da se bori protiv terorizma i poštuje teritorijalni integritet i nezavisnost drugih država, ukazivala na to da neki predstavnici mađarskih vlasti mogu, u najmanju ruku zbog nemara, snositi odgovornost za zločin u Marseju, i tražila od mađarske vlasti da kazni one predstavnike vlasti čija se krivica bude mogla ustanoviti."

Godišnji izvještaj Nevila Hendersona, britanskog poslanika u Beogradu, za 1934 god, Ž. Avramovski, Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, t II, Zagreb 1988,253 – 254.

Pitanja za treću grupu

- Imajući na umu povijesni kontekst, pokusaj objasniti što je potaklo terorizam u međuratnoj Jugoslaviji.
- Kakav je bio stav (međunarodnih organizacija) Lige naroda prema terorizmu?
- Koji su motivi bili najviše zastupljeni u odlučivanju pojedinaca da se okrenu terorizmu?

Ustaše tijekom obuke u Italiji.
Vlado Černozemski u sredini

Arhiv Jugoslavije, 14 – 27 – 72

Atentator na kralja Aleksandra Veličko Dimitrov Kerin (Vlado Černozemski) u Italiji u ustaškom taboru za obuku

Ante Pavelić u Italiji ustaškom taboru za obuku

Bogdan Krizman, Pavelić i ustaše, Zagreb 1978, str. 128

Kralj Aleksandar i ministar Louis Barthou

Arhiv Jugoslavije, zbirka fotografija

Atentat u Marseilleu

Arhiv Jugoslavije, zbirka fotografija

Teritorijalne aspiracije VMRO-a

Letak VMRO-a
Tekst letka: Makedonija Makedoncima

Teritorijalne aspiracije ustaškog pokreta

Ustaški letak

Tekst s plakata

Nezavisna država Hrvatska, ustaški poglavnik dr. Ante Pavelić, vođa hrvatskog oslobodilačkog pokreta
Hrvatski narode! U Novu Europu mora ući Slobodna i Nezavisna Država Hrvatska na čitavom označenom narodnom i povijesnom hrvatskom području. Stvaranje Nezavisne Države Hrvatske zastupat će na mirovnim pregovorima dr. Ante Pavelić, ustaški poglavnik, koji je već pred jedno desetljeće hrvatsku narodnu politiku usmjerio prema danas pobjedničkoj Italiji i Njemačkoj i koji je jedini u stanju osigurati sretnu budućnost hrvatskog naroda.

Dajmo sve naše povjerenje poglavniku dr. Anti Paveliću!

Bogdan Krizman, Pavelić i ustaše, Zagreb 1978, str. 336.

Pitanja za završnu diskusiju

- U vrijeme velike ekonomske krize terorizam i borba protiv terorizma uzrokovali su velike financijske gubitke i ogromne vojne investicije. Pokušaj objasniti zašto?
- Do koje je mjere terorizam promijenio političku situaciju u zemlji?
- Je li država mogla reagirati drugačije? Objasni.
- Tko je i na koji način ugrožavao državu?
- Usporedi kakav je bio stav (međunarodnih organizacija) Lige naroda tada, a kakav je stav međunarodnih organizacija danas prema terorizmu.

Mire Mladenovski

Atentat u Marseilleu

Ključno pitanje:

U kojoj je mjeri atentat riješio problem Aleksandrove diktature?

Tema

Atentat na kralja Aleksandra je važan trenutak u povijesti Jugoslavije. Taj trenutak predstavlja prekretnicu u zemlji. Atentat je bio prekriven velom tajni i postoje različite teorije o tome tko stoji iza ubojstva. Također je vrlo kontroverzna i osjetljiva tema. Osim toga tu je i pitanje opravdanosti atentata, kao i koji su ciljevi postignuti ovim činom.

Ishodi učenja:

Razumijevanje razloga za ubojstvo kralja Aleksandra I., kako su taj događaj shvatili oni koji su u njemu sudjelovali i kakva su bila očekivanja i rezultati atentata.

1. Učenici će ocijeniti razloge za ubojstvo kralja Aleksandra.
2. Analiza izvora i njihovo uspoređivanje.
3. Učenici će uvidjeti značaj kraljeva ubojstva za budući razvoj Jugoslavije.

Ciljevi:

Kritičko razumijevanje složene prirode prošlosti i podizanje svijesti o potrebi kritičkog razmišljanja i multiperspektivnog pristupa u bavljenju povijesnim događajima.

Upute za predavača

Korak 1 – Grupni rad

Zadatak je poredati kronološki sedam značajnih događaja vezanih za Kraljevinu Jugoslaviju. Uza svaki događaj mora stajati datum, naziv, pisani izvor i vizualni izvor koji se odnosi na njega.
Rad je u grupama i svaka grupa ima isti zadatak. Svaka grupa predstavlja rezultat svoga rada pred drugim grupama.

Svaka grupa (ima ih 4 ili 5) prima isti skup materijala za kreiranje lente vremena.

90 minuta

- Stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca
- Atentat na Stjepana Radića
- Šestosiječanjska diktatura
- Atentat na kralja Aleksandra

Korak 2 - „Oluja mozgova“ na temu atentata

Nastavnik piše ključne dobivene pojmove na ploču.

Zadatak je napisati novinski članak koji sadrži sve pojmove koji su zapisani na ploči.

Preporučeni videomaterijal za korak 3:

http://www.youtube.com/watch?v=SrruCOZwxKA

Zadatak 1

Kronološki poredaj izvore !

• Koji su glavni događaji u političkom životu Jugoslaviju prije i poslije ubojstva kralja Aleksandra?
• Zadatak je kronološki svrstati dokumenta na način da svaki događaj sadrži datum, naslov, tekstualni opis događaja i fotografiju
• Svaka skupina (4 ili 5) dobiva isti set materijala za izradu kronološke trake

	Stvaranje Kraljevine SHS	**Atentat na Stjepana Radića**	**Šestosiječanjska diktatura**	**Atentat na kralja Aleksandra**
	1934	**1929**	**1918**	**1928**
	Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca stvorena je 1918. spajanjem privremene Države Slovenaca, Hrvata i Srba, koja se sastojala od teritorija raspadnutog Austro-Ugarskog Carstva, s otprije nezavisnom Kraljevinom Srbijom te bivšom Kraljevinom Crnom Gorom.	Kralj Aleksandar ubijen je u Marseilleu 9. 10. 1934. zajedno s francuskim ministrom vanjskih poslova Louisom Barthouom tijekom službenog posjeta Francuskoj.	Hrvatski političar i osnivač Hrvatske seljačke stranke (HSS), Stjepan Radić, ubijen je u Narodnoj skupštini u Beogradu. Ubio ga je srpski političar Puniša Račić.	Uspostavljena je diktatura kralja Aleksandra u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Trajala je od 6. siječnja 1929., kada je kralj raspustio Narodnu skupštinu i preuzeo kontrolu nad državom. Ime države promijenjeno je u Kraljevina Jugoslavija.

Zadatak 2

Objasni situaciju u Jugoslaviji!
Objasni političku situaciju prije ubojstva kralja Aleksandra!

Zadatak je analizirati političku situaciju u Jugoslaviji 30-ih godina 20. stoljeća s gledišta kralja, Ustaškoga pokreta i VMRO. Svaka grupa, pred ostalima, objašnjava različite stavove. Nakon toga slijedi diskusija.
Svaka grupa (ima ih 3) dobiva drugi komplet materijala.

Izvor **1**

PROGLAS KRALJA ALEKSANDRA, 6. siječnja 1929.

...Nastupio je čas, kad između Naroda i Kralja ne može i ne smije biti više posrednika...

Parlamentarni red i sav naš politički život dobivaju sve više negativno obilježje, od čega Narod i Država imaju za sada samo štete. Sve korisne ustanove u našoj Državi, njihov napredak i razvitak cjelokupnog našeg narodnog života dovedeni su time u opasnost.

Od takvog nezdravog političkog stanja u zemlji stradava ne samo unutarnji život i napredak, nego i sređivanje i razvijanje vanjskih odnosa naše Države, kao i jačanje našeg ugleda i vjerodostojnosti u inozemstvu.

Parlamentarizam, koji je kao političko sredstvo po tradicijama od Moga nezaboravljenoga Oca ostao i Moj ideal, počele su zaslijepljene političke strasti zloupotrebljavati u tolikoj mjeri da je postao smetnja za svaki plodni rad u Državi. Žalosni razdori i događaji u Narodnoj skupštini pokolebali su kod Naroda vjeru u korisnost te ustanove. Sporazumi, pa i najobičniji odnosi između stranaka i ljudi, postali su apsolutno nemogući.

Umjesto da parlamentarizam razvija i jača duh narodnog i državnog jedinstva, on, ovakav kakav jest, počinje dovoditi do duhovnog rasula i narodnog razjedinjavanja. Moja je sveta dužnost da svim sredstvima čuvam Državno i Narodno jedinstvo. I ja sam odlučan da ovu dužnost bez kolebanja ispunim do kraja.

Čuvati jedinstvo narodno i cjelinu državnu, to je najviši cilj Moje Vladavine, a to mora biti i najveći zakon za Mene i svakoga. To Mi nalaže Moja odgovornost pred Narodom i pred poviješću. To Mi nalaže ljubav prema Domovini i pijetet prema bezbrojnim dragocjenim žrtvama, koje padoše za taj ideal.

Tražiti lijeka u tom zlu u dosadašnjim parlamentarnim promjenama vlade ili u novim zakonodavnim izborima, značilo bi gubiti dragocjeno vrijeme u uzaludnim pokušajima koji su nam već odnijeli nekoliko posljednjih godina. Mi moramo tražiti nove metode rada i krčiti nove putove...

Radi toga odlučio sam i odlučujem da Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 28. lipnja 1921. godine prestane važiti. Svi zemaljski zakoni ostaju na snazi dok se prema potrebi Mojim Ukazom ne ukinu. Na isti način donosit će se ubuduće novi zakoni. Narodna skupština izabrana 11. studenoga 1927. godine raspušta se.

Službene novine Kraljevine SHS, 6. siječnja 1929.

Izvor **2**

PAKT BALKANSKOG SPORAZUMA, siječnja 1934.

Član 1.

Jugoslavija, Grčka, Rumunjska i Turska jamče uzajamno sigurnost svih svojih balkanskih granica.

Član 2.

Visoke Strane ugovornice obvezuju se da će se sporazumijevati o mjerama koje se imaju poduzimati pri pojavi eventualnih slučajeva koji mogu zadirati u njihove interese kao što su oni definirani ovim sporazumom. One se obvezuju da neće poduzimati nikakvu političku akciju naspram ma koje druge balkanske zemlje koja nije potpisnica ovog sporazuma bez prethodnog uzajamnog obavještavanja i da neće primiti na sebe nikakvu političku obvezu naspram ma koje druge balkanske zemlje bez pristanka ostalih Strana ugovornica.

Član 3.

...On će biti otvoren svakoj balkanskoj zemlji čije će pristupanje biti predmet blagonaklonog ispitivanja od strane Strana ugovornica i postati stvarno čim ostale zemlje potpisnice budu potpisale svoj pristanak.

Službene novine, 1934., br. 145-XXXVIII.
http://www.rastko.rs/istorija/diplomatija/pbs_s.html *19. srpnja 2013.*

Ante Pavelić bio je odvjetnik i poznati političar u Kraljevini Jugoslaviji, poznat po svojim nacionalističkim uvjerenjima, naročito o nezavisnoj Hrvatskoj. U razdoblju 1927. – 1929. bio je član Narodne skupštine, gdje je izražavao svoja uvjerenja o nezavisnosti Hrvatske. Pozivao je Hrvate na oružanu pobunu protiv Jugoslavije, a nakon što je kralj Aleksandar uveo diktaturu 6. siječnja (1929.), Pavelić je pobjegao u Italiju gdje je osnovao Ustašu – Hrvatski revolucionarni pokret. U početku je to bio hrvatski nacionalistički pokret s ciljem stvaranja nezavisne Velike Hrvatske oružanom pobunom. Listopada 1934. planirao je atentat na kralja Aleksandra.

Ustaše

Ante Pavelić

Izvor **1**

USTAV HRVATSKOG OSLOBODILAČKOG POKRETA

...Zadaća pokreta: Ustaša, hrvatski oslobodilački pokret, ima zadaću, da svima sredstvima — pa i oružanim ustankom — oslobodi spod tuđinskog jarma Hrvatsku, da ona postane *potpuno samostalna i nezavisna država* na cijelom svom narodnom i povjesnom području. Kada bude taj cilj postignut, ustaški će pokret svima sredstvima braniti državnu samostalnost Hrvatske i narodnu osebujnost hrvatskog naroda; borit će se za to, da u hrvatskoj državi bude uvijek vladao samo hrvatski narod, pa da on bude potpun gospodar svih stvarnih i duhovnih dobara u svojoj zemlji, napredno i pravedno uređenoj u duhu ustaških načela...

F. Čulinović, *Dokumenti o Jugoslaviji: Historijat od osnutka zajednicke drzave do danas, 1968, str.* 299.

Izvor **2**

NAČELA HRVATSKOG USTAŠKOG POKRETA, lipanj 1933.

Hrvatski narod imade pravo svoju vrhovničku (suverenu) vlast u svojoj vlastitoj Državi Hrvatskoj na cijelom svome narodnom i povijesnom području oživotvoriti, tj. svoju potpunu samostalnu i Nezavisnu Hrvatsku Državu opet uspostaviti. Tu uspostavu imade pravo izvršiti svim sredstvima, pa i silom oružja... Hrvatski narod ima svoje vrhovničko pravo (suverenitet) po kome on jedini ima vladati u svojoj državi i upravljati sa svim svojim državnim i narodnim poslovima.
U hrvatskim narodnim i državnim poslovima u samostalnoj i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj ne smije odlučivati nitko, tko nije pokoljenjima i po krvi član Hrvatskoga naroda, te isto tako ne smije o sudbini hrvatskoga naroda i Hrvatske Države odlučivali ni jedan strani narod, ni država...

http://hr.wikisource.org/wiki/Načela_Hrvatskog_ustaškog_pokreta (19. srpnja 2013.)

Izvor **3**

MEMORANDUM AUGUSTA KOŠUTIĆA I JURJA KRNJEVIĆA LIGI NARODA

...Na cijelom hrvatskom *državnom* teritoriju uveden je apsolutistički režim *srpskog kralja,* koji *hrvatskom narodu* uskraćuje primarna narodna prava, koja su inače osigurana svakomu narodu. Tako je zabranjena uporaba imena hrvatskog naroda, koji je priznat u međunarodnim ugovorima kao međunarodni faktor, te koji se nije odrekao niti svojeg imena niti svoje egzistencije u zajednici naroda. Zabranjeni su hrvatski grb i zastava hrvatska. Raspuštena su i dapače zabranjena hrvatska kulturna i znanstvena društva. Istisnut je *hrvatski jezik* iz škola i javnih službi. Krivotvorena je i brisana povijest u školskim knjigama. Nastoji se zaustaviti kulturni napredak hrvatskog naroda, da se narodu otuđe hrvatske generacije, pa da im se otuđi cjelokupna hrvatska pisana literatura. Zapostavlja se *hrvatska vjera,* a oštećuju se *grobovi* (npr. u Zagrebu 1. studenoga 1929.). Samovoljno su hrvatske zemlje razdrobljene i istodobno podvrgnute *srpskoj prevlasti.* Zabranjeni su historijski državni nazivi, n. pr. Hrvatska i Bosna. Samovoljno su raspisani porezi i druga javna podavanja, koji se silovito utjeruju i bez kontrole troše većinom u *Srbiji.*
2. Pomoću neograničene apsolutističke sile nastoji se iz svijeta maknuti hrvatsku narodnu parlamentarnu reprezentaciju, premda je ova reprezentacija — usprkos raznih progona i nasilja — bila pod vodstvom Stjepana Radića birana kod svih dosadašnjih izbora (28. studenoga 1920., 18. ožujka 1923., 8. veljače 1925. i 11. rujna 1927.). Bez obzira na dušu hrvatskog naroda i na njegovu jasno izraženu volju nastoji se reprezentacija zamijeniti funkcionerima, koji su hrvatskom narodu imenovani po apsolutističkom kralju *Srbije.*

F. Čulinović, Dokumenti o Jugoslaviji:Historijat od osnutka zajedničke države do danas,1968, str. 299-300.

VMRO je makedonska organizacija osnovana još 1893. godine. Njezina je osnovna ideja bila stjecanje autonomije u okviru Osmanskoga Carstva kao prijelazne faze k stvaranju neovisne makedonske države.

Komiti - vojna postrojba VMRO-a

Tijekom vremena došlo je do njezine podjele na dva dijela: VMRO (ujedinjena) i VMRO (vrhovistička).
Dok se VMRO (ujedinjena) zalagala za stvaranje makedonske države kao države makedonskoga naroda, VMRO (vrhovistička), predvođena Vančom Mihajlovim, zagovarala je stvaranje neovisne države Makedonije kao druge bugarske države, odnosno države bugarskoga naroda. To je dovelo do velikih nesuglasica između ovih dviju organizacija koje nose isto ime. Nesuglasice su bile popraćene brojnim ubojstvima i atentatima.

Ivan (Vančo) Mihajlov

Izvor **1**

Ja u potpunosti razumijem zašto su Makedonci ranije govorili o autonomiji. U to vrijeme cijela Makedonija bila je pod osmanskom vlašću; prema tome, mogla je postojati u okviru velike turske države s autonomnim statusom. Međutim, od 1912. mogla je tražiti samo nezavisnost. Inače bi bila stavljena pod vlast tri različite strane, u tri različite države, iscjepkana kao mala Poljska. U takvom svom položaju izgubila bi cjelokupan svoj teritorij... Ne bi ponijela svoje ime ni u jednom od tri dijela – jedan bi bio Sjeverna Grčka, drugi Južna Srbija, itd... Makedonski pokret pridržava se ovdje izloženih ideja već duže od pola stoljeća. On podržava sve oslobodilačke krugove u inozemstvu. Mislimo da bi ideja o nezavisnoj Makedoniji i balkanskom pomirenju trebala biti prihvatljivija danas, kada se tako uporno razmatra potreba za mirom i jedinstvom u Europi.

Makedonija. Švicarska Balkana, Ivan Mihajlov, St. Louis, 1950

Izvor **2**

Što je posrijedi?

Čini se da u središtu Europe, jedva 48 sati vlakom od Lionskoga kolodvora u Parizu, postoji organizacija koja je jača od države koja djeluje na tom teritoriju. Ta organizacija posjeduje svoj teritorij, svoje novine, svoju policiju i svoje sudstvo. Skuplja danak, dobiva novac iz inozemstva, osuđuje na smrt prema vlastitim moralnim vrijednostima. Ta strašna organizacija suvereno vlada jednim dijelom zemlje i službena vlada ne vodi ni unutarnju ni vanjsku politiku koja nije u suglasnosti sa shvaćanjima ove organizacije. To je natjeralo Jugoslaviju da postavi bodljikavu žicu na granici i da pod stražu stavi željezničke pruge i mostove kao da su u ratnom stanju. Te i takve stvari radi Unutarnja makedonska revolucionarna organizacija – VMRO.

Albert Londr, Komitaji, Terorizam na Balkanu, Skoplje, Kultura, 1996

Izvor **3**

Suradnja s ustaškim pokretom

Travnja 1929. Makedonski nacionalni komitet pod kontrolom Mihajlova i hrvatski predstavnik potpisali su Deklaraciju o suradnji i stvaranju Nezavisne Države Hrvatske i Nezavisne Makedonije kao druge bugarske države. Zajedničkom akcijom hrvatskih i makedonskih snaga izvršen je 9. 10. 1934. atentat na kralja Jugoslavije Aleksandra I. Karađorđevića. Bugarska vlada, na čelu s Kimonom Georgijevim, odlučila je krajem 1934. raspustiti VMRO, nakon čega je ona pod vodstvom Mihajlova nastavila djelovati u inozemstvu. Bili su u vezi s nacistima i profašističkim snagama u Njemačkoj, Italiji, Mađarskoj i Hrvatskoj te djelovali do kraja 2. svjetskog rata.

Zoran Todorovski, VMRO 1924 - 1934, Skopje, 1997

Zadatak 3

Napiši članak „Tko je ubio kralja Aleksandra?“
Počinjemo s gledanjem kratkoga filma o ubojstvu ili „olujom mozgova“ o ubojstvu kralja Aleksandra. Svaka grupa dobiva ulogu određenog novinara koji izvješćuje o kraljevu ubojstvu. Članak mora sadržavati i predviđanje posljedica koje mogu uslijediti nakon ubojstva (rat, demokracija, nova diktatura...).
Moguće uloge su sljedeće (svaki nastavnik nezavisno odabire uloge za učenike):
- Novinar koji piše za međunarodne novine (npr. francuske, njemačke...)
- Novinar koji piše za list iz Srbije.
- Novinar koji piše za list iz Hrvatske.

Nakon završetka ovog zadatka čitaju se članci i komentira njihov sadržaj pronalazeći sličnosti i razlike te razloge za to.
Svaka grupa (ima ih 3) dobiva drugi komplet materijala.
Pitanjem dajte moguća predviđanja izvještaja: Rat, demokracija, nova diktatura...

Izvor **1**

Kralj Aleksandar ubijen je u Marseilleu 9. 10. 1934. zajedno s francuskim ministrom vanjskih poslova Louisem Barthouom tijekom službenog posjeta Francuskoj. Kralj je putovao je u Francusku u cilju jačanja obrambenoga saveza protiv nacističke Njemačke. Kraljeva pogibija duboko je potresla cijelu Jugoslaviju, a stotine tisuća ljudi došle su odati posljednju počast duž pogrebne povorke kroz zemlju do kraljevske grobnice na Oplencu. Kralj Aleksandar I. sahranjen je u mauzoleju crkve sv. Đorđa koju je izgradio Petar I. U znak priznanja za njegova najveća dostignuća, Narodna skupština i Senat Kraljevine Jugoslavije proglasili su ga za Kralja Aleksandra I. Ujedinitelja.

Službena internetska stranica srpske kraljevske obitelji,, http://www.royalfamily.org/index.php?43,en_hm-king-alexander-i-of-yugoslavia *(19. srpnja 2013.)*

Izvor **2**

Kako je Marseille izgledao 9. 10. 1934. piše Simon Misirlić, beogradski dopisnik francuskoga tjednika "Illustration":

Marseille je treptao u općem veselju, okićen zastavama, trikolorima istih boja – plava, bijela i crvena. Poredane vodoravno, boje obilježuju jugoslavensku trobojnicu, a iste boje, ali uspravno stavljene, to je francuski trikolor. Njima su ne samo ulice u centru grada, već i predgrađa bila ukrašena. Bio je to dan radosti u tipično mediteranskom raspoloženju, svi su bili razdragani. Restorane na glavnoj marsejskoj prometnici, na Aveniji La Canebière, i po okolnim ulicama ispunila je bučna i razdragana masa naroda. A duž cijelog predviđenog kraljevog puta – od Stare luke do Spomenika ratnicima sa Solunskog fronta – prozori i balkoni ispunjeni su grozdovima ljudi, žena, djece.

francuske novine "Illustration", 9. listopada 1934.

Izvor **3**

Hrvoje Matković prikazuje Vladu Černozemskog kao Makedonca.

Za glavnog vođu grupe atentatora Pavelić je postavio Eugena Didu Kvaternika. Atentatori su se pripremali u mjestu Janka-puszta u Mađarskoj pa su krivotvorenim austrijskim i švicarskim putovnicama stigli u Francusku. U Švicarskoj su se pridružili Didi Kvaterniku koji je bio u pratnji makedonskog člana VMRO, zvanog „Vlado Vozač“. VMRO je svakako održavao dobre odnose s ustaškom organizacijom radi zajedničkog cilja – uništenja Jugoslavije. Zbog toge je (VMRO) slala svoje članove kao instruktore za gerilske akcije. „Vlado Vozač“ bio je jedan od njih.

Prema: Hrvoje Matković, Povijest Nezavisne Države Hrvatske.

Povijest Jugoslavije : 1918-1991 : hrvatski pogled, 1998. Naklada Pavičić

Izvor **4**

Heroji i ubojice

Hrvati nisu imali iskustva u zavjereničkim aktivnostima. Zato su izrazili dobrodošlicu pomoći njihove makedonske braće, koja je već gotovo pola stoljeća živjela i borila se u atmosferi terora i zavjera. Kada je Ante Pavelić posjetio Bugarsku 1929., otišao je u Makedoniju da se sretne s Ivanom Mihajlovim. Oba lidera su se toplo pozdravili i sjeli da razrade detalje zajedničkog rata protiv kralja Aleksandra. Pavelić je zamolio makedonskog vođu da 'posudi' ustašama elitne teroriste i konspiratore. Jedan od onih koje je Mihajlov poslao bio je budući ubojica kralja Aleksandra Vladimir (Vlado) Georgijev Černozemski. On je bio jedan od Mihajlovljevih omiljenih ubojica jer je uspješno obavio velik broj zadataka. Mihajlov je 15. 7. 1932. zagrlio Černozemskog prilikom opraštanja. „Sada idi kod naše braće Hrvata“, rekao je. „Borba je ista, samo je bojište različito. Neprijatelj je isti.“

Stojan Hristov: Heroji i ubojice,1936.

Izvor **5**

U svojim memoarima Ivan Mihajlov je zapisao da je Vladu Černozemskog upoznao 1922. i da je njegovo pravo ime bilo Veličko Georgijev Kerin. „Vlado je bio tih i izuzetno efikasan čovjek. Nije volio ljude koji piju. Nije volio žene. Volio je samoću i puno je čitao. Do savršenstva je poznavao povijest Vasila Levskog i Hriste Boteva (bugarskih revolucionara). Bio je nacionalist.

Makedonija. Švicarska Balkana, Ivan Mihajlov, St. Louis, 1950

Izvor **6**

" 9. listopada 1934. u Istanbulu, u domu bugarskog mitropolita Andreja Veličkog, nakon ručka izašli smo na terasu da pijemo popodnevnu kavu. Oko 4 sata poslije podne Mihajlov je pogledao na sat i rekao: „U ovom trenutku nešto se dogodilo, što će biti fatalno za čovječanstvo! Pokrenuto je novo računanje vremena. Počinje novi kalendar, kalendar... Drugog svjetskog rata!"

Petar Japov, Dnevnici mitropolita Andeja, Nju Jork, 1937-1972, 19.studenog 1934., Sofija, 2002, 19.

Izvor **7**

Pismo Nikole Tesle u čast kralja Aleksandra uredniku „New York Timesa“

Dovoljno je rečeno o Jugoslaviji i njezinim narodima. Međutim, mnogi Amerikanci imaju pogrešnu predstavu o tome, jer agitatori i politički neprijatelji šire glasine o Jugoslaviji i njezinim stanovnicima koji pripadaju različitim narodima, a svi jednako mrze tiransku vlast koja ih drži zajedno protiv njihove volje. Istina je da svi Jugoslaveni – Srbi, Slavonci, Hercegovci, Dalmatinci, Crnogorci, Hrvati i Slovenci, pripadaju istoj rasi, govore istim jezikom i dijele zajedničke ideale i tradicije.

Nakon Prvoga svjetskog rata kralj Aleksandar uspostavio je političko jedinstvo zemlje i stvorio bogatu i moćnu državu. Slaveni su s entuzijazmom dočekani, ali ljudima je trebalo vremena da se prilagode novim okolnostima. Ja sam rođen u Hrvatskoj. Hrvati i Slovenci nikada nisu bili u prilici da se bore za svoju nezavisnost. Srbi su bili jedini koji su se borili i izborili za slobodu, i cijena je plaćena srpskom krvlju. Svi čestiti Slovenci i Hrvati se toga sjećaju sa zahvalnošću. Oni su također svjesni da Srbi imaju najveću sposobnost i iskustvo i ratovanju, i da su najbolji i najvoljniji da šalju svoje postrojbe u krizna vremena za državu.

Nakon što je kralj Aleksandar ujedinio Jugoslaviju, počeli su napadi političkih protivnika koji su činili sve da je uništе, sijući sjeme razdora i šireći zle glasine...

Nikola Tesla, New York, 19. listopada 1934.

Izvor **8**

Poznat pod različitim imenima:
- Vlado Černozemski
- Vlado “Vozač“
- Veličko Dimitrov Kerin
- Vlado Georgiev

Krivotvorene putovnice Vlado Černozemskog

Černozemski *u ustaškoj uniformi*

Izvor **9**

UBOJICA KRALJA ALEKSANDRA JE ZLOGLASNI TERORIST

Pobio velik broj onih koji su se protivili nezavisnosti Makedonije

Beč – (AP) – Jugoslavensko poslanstvo ovdje otkrilo je da ime ubojice kralja Aleksandra nije Petar Kaleman, već Vlado Georgijev Černozemski. To je zloglasni makedonski terorist i bivši osobni čuvar Ivana Mihajlova, makedonskog revolucionarnog vođe, sada u egzilu.

Službenici izaslanstva rekli su da je Makedonac koristio ime Kaleman kao alias. Oni su izjavili da je on (Černozemski) pobio velik broj onih koji su se protivili nezavisnosti Makedonije.

Rečeno je da je on ubio Hadži Inova, bugarskog agrarnog lidera 1921...

Prema bugarskim izvorima, Černozemski je 1932. angažiran kao kurir tajnih poruka makedonskih revolucionara i hrvatskih terorista u emigraciji. Nedavno je radio kao instruktor u logoru u Mađarskoj, gdje su, prema tvrdnjama Jugoslavena, Hrvati bili obučavani da koriste bombe i puške.

Černozemski je rođen u Kamenici, u južnoj Bugarskoj. Identificiran je, kako je priopćeno, zahvaljujući fotografijama koje je francuska policija dobila od dva bivša jugoslavenska Makedonca koji sada žive u svom rodnom kraju, a s kojima je Černozemski ranije bio povezan.

http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/10962918

IN YUGOSLAVIA VOICED IN BELGRADE

Confusion Grips Capital When Word of Slaying Reaches Officials

Vienna Shocked and Sees Breaking Away of Little Entente from France

VIENNA, Oct. 9.—(AP)—Unconfirmed rumors stated tonight that the Yugoslav government intends to order an immediate mobilization of its army on the Italian and Hungarian frontiers.

Another rumor said that martial law would be declared throughout Yugoslavia as a result of the assassination of King Alexander in Marseille today.

BELGRADE, Yugoslavia, Oct. 9.—(AP)—Confusion gripped government offices today when news of King Alexander's assassination reached here.

Officials wept openly as telephones rang frantically throughout the government buildings calling department leaders into conference.

Some fear was expressed that the

KING ALEXANDER

VIOLENCE MARKED LIFE OF RULER OF BALKAN NATION

Izvor **10**

Ubojica „Vlado Vozač“ premješten je još prije dvije godine za instruktora u Janka-puszti

Sofija, 19. listopada (telefonom)

Tko zna iz kojih razloga u pogledu marsejskog ubojice Vlade Georgijeva Černozemskog ovdje puštaju stanovite diverzije. Jedna od tih je vijest o nekom tobožnjem istupanju Vlade Vozača iz VMRO poslije 1932. godine. Druga je da je on čak od strane VMRO poslije 1932. ubijen. Sad se međutim ustanovilo da su obje ove vijesti proturene tendenciozno, kako bi mu se prikrio trag poslije 1932. godine. Naime, on je tada jednostavno premješten za instruktora u Janka-puszti.

Kako je poznato, još u travnju 1929. godine u Sofiji su predstavnici terorista s Janka-puszte s tadašnjim Nacionalnim komitetom pod predsjedništvom g. dr. Staniševa potpisali jedan ugovor. Po tom ugovoru tada je obrazovan njihov zajednički front. Ovaj njihov ugovor tada je objavljen u formi deklaracije s potpisima obje strane. Istovjetnost težnja, metoda i ciljeva rada obiju grupa s obje strane je u tisku i na zborovima više puta isticana i podvlačena.

Politika, Beograd, 19.studenog 1932.

Убица Влада шофер откомандован је још пре две године за инструктора у Јанка Пусти

Софија, 19 октобра (телефоном)

Но зна из којих разлога у погледу личности марсељског убице Владе Георгијева Черноземског овде се пуштају извесне дивержије. Једна од тих је вест о неком тобожњем иступању Влада Шофера из ВМРО 1932 године. Друга је да је он чак од стране ВМРО после 1932 године убијен. Сад се међутим установило да су обе ове вести протуране тенденциозно, да би му се прикрио траг после 1932 године. Наиме, он је тада просто откомандован за инструктора на Јанка Пусти.

Како је познато, још у априлу 1929 године у Софији су претставници терориста са Јанка Пусте са тадашњим Националним комитетом, под председништвом г. др. Станишева потписали један уговор. По том уговору тада је образован њихов заједнички фронт. О...

Атентатор Георгијев

на полиција. Осим тога, зна се да су чак неки одавшњи комунисти, живећи илегално, ишли у логор дановиста, слушали проповеди „учитеља“ и убрајали се у дановисте само да прикрију траг.

К. Крајшумовић

САДАШЊИ УПРАВНИК БУГАРСКЕ ПОЛИЦИЈЕ

Софија, 12 октобра (телефоном)

Г. Владимир Начев, управник бугарске полиције рођен је 7 марта 1886 године у Старој Загори. Свршио је војну академију у Софији. Командовао је једним одељењем за време светског рата. Године 1920 напустио је војску. Године 1922 завршио је правни факултет у Софији. Од 9 јуна 1923 до јули 1925 као народни посланик примио је дужност за руководи бугарском Општественом безбедношћу. Он мисли прекалдима, до 1931 године, био је народ-

Izvor **11**

Atentator bugarski terorist

Naslov dnevnih novina “Winnipeg free Press”, Canada

Winnipeg Free Press

ASSASSIN BULGARIAN TERRORIST

Winnipeg Athlete Drowned

Stanley Kurys Victim Of Boating Tragedy in Lake of the Woods Area

"Master Mind" in Slaying Of King Is Identified As Revolutionist Leader

From Student Prince to King

Mire Mladenovski

Balkanski ratovi

Ratovi za slobodu ili osvajanje?

Ključno pitanje:

Jesu li Balkanski ratovi vođeni za oslobođenje ili osvajanje?

Ostala pitanja kojima će se baviti modul:

1. Kakva je kronologija događaja?
2. Kakva su bila očekivanja i opravdanja Balkanskih ratova?
3. Kako su ratovi doživljavani?
4. Kakve su bile posljedice Balkanskih ratova?

Tema

Tema ove radionice su balkanski ratovi (1912-1913). Posebna se pozornost posvećuje ulozi onih koji su uključeni u rat, sa posebnim naglaskom na očekivanja i razočarenja ratovima.Tema je osjetljiva i kontroverzna mnogim zemljama Balkana, zbog različitih pogleda na balkanskim ratovima. Ključno pitanje je da li su ti ratovi bili oslobađajući ili osvajački.

Ishodi učenja

1. Moći će svrstati povijesne događaje u vremenske okvire.
2. Razvit će sposobnost analize izvora i razvijati kritičko mišljenje.
3. Vrednovanje povijesnih događaja kroz multiperspektivan pristup.
4. Učenici će prepoznati odnose među državama i narodima u to vrijeme, njihova očekivanja i razočaranja za vrijeme Balkanskih ratova. Također će učenici razumjeti kako ovi događaji utječu na živote ljudi.

Ciljevi:

- Multiperspektivni pogled na balkanske ratove kroz analizu različitih vrsta izvora.
- Otvorena rasprava o očekivanjima i razočaranjima balkanskih ratova.
- Uvod u političku atmosferu tijekom balkanskih ratova i pokušaj razjašnjenja spornih reakcije na njih.

Upute za predavača

90 minuta

Aktivnost 1
Grupni rad - Izrada lente vremena.

Aktivnost 2
Grupni rad – Analiza različitih tipova izvora i diskusija.

Aktivnost 3
Grupni rad – Izrada novinskog članka

Aktivnost 4
Grupni rad - Sortiranje i određivanje izvora, nakon čega slijedi rasprava o odgovoru na ključno pitanje.

Aktivnost 1

Svaka grupa (ima ih 4 ili 5) prima isti skup materijala za kreiranje lente vremena.

Kakva je kronologija Balkanskih ratova?
Napravite lentu vremena!

Zadak je kronološki poredati šest značajnih događaja vezanih za Balkanske ratove. Uz svaki događaj mora stajati datum, naziv, pisani dokument i vizualni izvor koji se odnosi na njega.

Da bi se to postiglo, svi djelići s radnih papira moraju se isjeći (stranice 3 i 4). Nakon toga treba ih poredati na praznom papiru. To bi kreiralo lentu vremena glavnih događaja u Balkanskim ratovima.

Rad je u grupama i svaka grupa ima isti zadatak. Na taj način svaka grupa predstavlja rezultat svoga rada pred drugim grupama.

NAZIV	Balkanski savez	Londonski sporazum	Sporazum iz Bukurešta	Drugi balkanski rat	Prvi balkanski rat	Nezavisnost Albanije
GODINE	1912 - 1913	1912	1913	28. 11. 1912	30. 05. 1913	10 .08. 1913
TEKST	Balkanski savez (alijansa) stvoren je nakon serije bilateralnih sporazuma između balkanskih država Bugarske, Grčke, Crne Gore i Srbije, a uperen je protiv Osmanskog Carstva, koje je u to vrijeme još uvijek kontroliralo velik dio Balkanskog poluotoka.a		U ratovima su sudjelovali pobjednički Balkanski savez (Srbija, Grčka, Bugarska i Crna Gora) i poraženo Osmansko Carstvo. Velike sile bile su Velika Britanija, Njemačka, Rusija, Austro-Ugarska i Italija.		Bugarska, Grčka, Crna Gora i Srbija napale su Osmansko carstvo, prekidajući njegovu petostoljetnu vlast na Balkanu. Nakon sedmomjesečnih sukoba, rat je završen Londonskim sporazumom.	
	Osamdeset troje narodnih vođa sastalo se na skupštini u Valoni u studenome 1912. i proglasilo Albaniju nezavisnom državom te uspostavilo privremenu vladu. U skladu s Članom 2. Londonskog sporazuma Albanija bi bila priznata kao autonomna država pod suverenitetom osmanskog sultana.		Bugarska je bila nezadovoljna podjelom ratnog plijena u Makedoniji. Srpska vojska odbila je bugarsku ofenzivu i u protunapadu ušla na bugarski teritorij, dok su Rumunjska i Osmansko Carstvo iskoristile priliku da interveniraju protiv Bugarske i steknu teritorijalne dobitke. Sporazumom iz Bukurešta koji je uslijedio, Bugarska je izgubila većinu teritorija koje je osvojila u Prvom balkanskom ratu.		Bugarska je poražena kombiniranim snagama Srbije, Grčke i Rumunjske, nakon što je neuspješno osporavala kod bivših saveznika podjelu teritorija osvojenih od Osmanskog Carstva u Prvom balkanskom ratu (1912.-1913.). Prema uvjetima sporazuma, Bugarskoj je dodijeljen mali dio Makedonije i uski pojas egejske obale, uključujući i luku Dedeagač (Dedeağaç, Aleksandrupolis). Srbija je uzela sjevernu i središnju Makedoniju, Grčka je dobila južnu Makedoniju, dok je Rumunjska dobila južnu Dobrudžu.	
FOTOGRAFIJE	 *http://en.wikipedia.org/wiki/File:London_Peace_Treaty_Signing_30_May_1913.jpg*			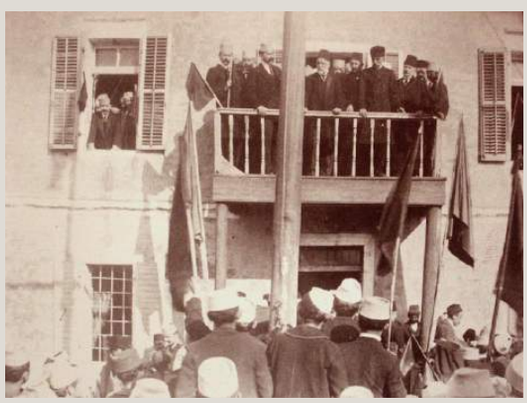 *http://en.wikipedia.org/wiki/File:28nentor.jpg*		

PLAKATE

http://simple.wikipedia.org/wiki/File:Balkan_League_poster.png

http://www.robinsonlibrary.com/history/balkan/history/war1912.htm#.UyWrqWBX4lM

SLIKE

Učenje moderne južnoeuropske povijesti, alternativni edukacijski materijal, Balkanski ratovi, 2009, str. 106.

Aktivnost 2

Objasni očekivanja od rata!

Izvori za grupu 1

Koja su bila opravdanja i očekivanja od Balkanskih ratova?

Zadatak je proučiti izvore i pronaći razloge za rat (opravdanja i očekivanja). Nakon toga svaka grupa treba pred cijelim razredom objasniti svoje viđenje opravdanja rata. Nakon toga slijedi diskusija.
Grupa 1 radi s kartama i statistikom.
Grupa 2 radi s karikaturama.
Grupa 3 radi sa službenim izvorima
Grupa 4 radi s neslužbenim izvorima.

Izvor **1**

SLUŽBENA statistika stanovništva Makedonije

	BUGARSKA (Kančev, 1900.)	SRBIJA (Gopčević, 1889.)	GRCKA (Delyani, 1904.)
Turci	499 204	231 400	634 017
Bugari	1 181 336	57 600	332 162
Grci	228 702	201 140	652 795
Albanci	128 711	165 620	– –
Vlasi	80 767	69 665	25 101
Židovi	67 840	64 645	53 147
Romi	54 557	28 730	8 911
Srbi	700	2 048 320	– –
Miješani	16 407	3 500	18 685
UKUPNO	2 258 224	2 870 620	1 724 818

Tebalu je kreirao autor prema "Učenje moderne južnoeuropske povijesti, alternativni edukacijski materijal, Balkanski ratovi, 2009, str. 41

Izvor **2**

Aspiracije balkanskih zemalja prema Izvješću Međunarodnog povjerenstva

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Territorial_aspirations_of_the_Balkan_states,_1912.jpg (19. srpnja 2013.)

Izvor **3**

Etnička karta Makedonije prema srpskom stanovištu o tom pitanju

SLAVENI
Srbo-Hrvati
Arnauti (Srbi koji govore albanski)
Bugari
Makedonski slaveni

Albanci
Grci
Vlasi
Turci

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Macedonia_-_Point_of_View_of_the_Serbs.jpg (19. srpnja 2013.)

Izvor **4**

Etnička karta Makedonije prema bugarskom stanovištu o tom pitanju

Bugari
Rusini
Albanci

Vlasi
Grci
Turci

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Macedonia_-_Point_of_View_of_the_Bulgarians.jpg (19. srpnja 2013.)

Izvor **1**

Turističko-zabavno putovanje!

- Dajte mi povratne karte za Sofiju, Beograd, Cetinje i Atenu; povratak je opcija.
- Koliko karata želite?
- Oko 700.000 ili 800.000, za sada.

Tobias Heinzelmann, Balkanska kriza u osmanliskim karikaturama. Satiricne novine Karagjoz i Kalem 1908-1914, Istanbul, 1999

Izvor **2**

Albanska karikatura

"**Dalje od mene! Krvopije!"**
Malizi - Crna Gora
Serbi - Srbija
Greku - Grcka

Novine "Dielli". 13. veljače 1913., str. 3

Izvor **3**

Makedonija, konačno slobodna

"Punch or the London charivari", 27. studenog 1912

Izvor **4**

Slovenska karikatura

Izvor **5**

Bugarska karikatura

Proterivanje osmanlija iz Europe

Izvor **1**

Uvjeti sporazuma Balkanskog saveza

Postoje dva dijela Bugarsko-srpskog sporazuma. Jedan dio je kreirao obrambeni savez među zemljama potpisnicama, u kojem su obje preuzele obvezu da „pomognu jedna drugoj svim svojim silama u slučaju da jedna od njih bude napadnuta od strane jedne ili više zemalja." Drugi dio je „tajni aneks", u kojem su se pripremile za mogući rat s Turskom u slučaju unutarnjih ili vanjskih problema Turske koji bi mogli ugroziti nacionalni interes bilo koje od potpisnica ili zaprijetiti održavanju statusa quo na Balkanskom poluotoku. Važan je dio ovoga dijela sporazum o podjeli teritorija u slučaju pobjede u takvom ratu. Sva područja bila bi pod zajedničkom kontrolom sve dok ne dođe do potpisivanja mira. .(..) Ako bi se obje strane, međutim, dogovorile da autonomija za ovu regiju nije izvediva, područje se treba podijeliti među njima prema linijama definiranim u sporazumu, s iznimkom da središnje područje, koje je ostavljeno nepodijeljeno, bude naknadno podijeljeno u arbitraži pod vodstvom ruskog cara. Teritorijalni aranžmani predstavljaju pokušaj da se pomire srpske želje za podjelom teritorija i izlazom na Jadransko more i bugarski plan za autonomiju Makedonije. Na kraju, sporazum je predvidio da car bude arbitar u ostalim pitanjima koja mogu proizaći iz sporazuma.

Anderson, Frank Maloy and Amos Shartle Hershey, Handbook for the Diplomatic History of Europe, Asia, and Africa 1870-1914. Prepared for the National Board for Historical Service. Government Printing Office, Washington, 1918.

Izvor **2**

Proglas bugarskoga cara bugarskom narodu , 5. 10. 1912.

Ljudski, kršćanski osjećaji, sveta dužnost da se pomogne svojoj braći kada je njihova gola egzistencija ugrožena, čast i dostojanstvo Bugarske, prisiljavaju me da pozovem pod zastavu sinove ove zemlje koji su spremni da je brane. Naš cilj je pravedan, svet i slavan. S vjerom u zaštitu i pomoć Boga svemogućega, proglašavam bugarskom narodu da je rat za ljudska prava kršćana u Turskoj objavljen.
Naređujem hrabroj bugarskoj vojsci da napadne teritorij Turske! Zajedno s nama, u zajedničkom cilju, protiv zajedničkog neprijatelja borit će se i vojske naših saveznika, balkanskih država – Srbije, Grčke i Crne Gore. I u ovoj borbi Križa protiv Polumjeseca, odnosno slobode protiv tiranije, na našoj strani imat ćemo sve ljude koji vole pravdu i napredak.

P. Kiškilova, Balkanski ratovi u bugarskom tisku, 1912.-1913., Sofija 1999,

Izvor **3**

Izjava Jurja I. i objava rata Osmanskom Carstvu, 5. 10. 1912.

Mom narodu
Naša sveta dužnost prema našoj dragoj domovini, našoj porobljenoj braći i čovječanstvu, zahtijeva da država, nakon propasti mirnih pokušaja da se sačuvaju ljudska prava kršćana pod Turcima, uzme oružje u ruke kako bi prekinula patnje koje traju stoljećima. Grčka, zajedno sa svojim saveznicima koji su nadahnuti istim osjećajima i vezani istim obvezama, ulazi u svetu bitku za pravdu i slobodu ugnjetenih naroda Istoka. Naša vojska i mornarica, potpuno svjesni svoje dužnosti prema narodu i kršćanstvu, svoje tradicije, i ponosni na svoju moralnu nadmoć i vrijednosti, vjerno ulaze u borbu spremni da proliju svoju čestitu krv kako bi ugnjetenima vratili slobodu.
Grčka će, zajedno sa saveznicima, ići k ovom cilju pod svaku cijenu; prizivajući Božju pomoć u ovoj potpuno opravdanoj civilizacijskoj borbi, uzvikujemo – živjela Grčka, živio naš narod!

Gardika-Katsiadaki, G. Margaritis, The Aegean in Balkan wars, Atina, 2002

Izvor **4**

Objava rata

Dragi moji Srbi,
dogodilo se ono čemu se nikad nisam nadao. Bugari, naša braća po krvi i vjeri, naši saveznici, zaratiše na nas bez objave rata. Proliše krv svoje braće, svojih saveznika i nečovječno pobiše ranjenike. Rasjekoše mačem savezni ugovor i uništiše prijateljstvo i bratstvo. I evo već osam dana kako se na Ovčem Polju, po Makedoniji, na starim granicama naše domovine, bije ljuta bitka i lije bratska krv. Zgranuše se junačka srca i zadrhtaše sjeni palih Srba na Drinopolju! Bugari zaboraviše srpsku i bratsku pomoć, zaboraviše prolivenu krv i pale junake na poljima trakijskim! Pružiše slavenstvu i kulturnom svijetu odvratni primjer nezahvalnosti i gramzivosti. Nebratski postupak bugarskih napadača Mene je duboko zabolio. On je povrijedio Moje iskrene slavenske osjećaje. (...)
Životni interesi domovine, nagnali su Me, iako teška srca, da pozovem Moju hrabru vojsku da se požrtvovnošću i junaštvom pokaže dostojna heroja slavnih pobjeda na Kumanovu, Prilepu, Bitoli i Drinopolju. Neka Mojim dragim vojnicima Bog i sreća junačka u pomoći budu u ovom žalosnom, ali nama nametnutom ratu.

U Beogradu, 25. lipnja1913.

Izvor **5**

Proglas kralja Crne Gore Nikole I. Petrovića 27. 7. 1913.

Crnogorci!
(...) Obuzet postignutim pobjedama i slavom svojih saveznika, naš četvrti saveznik poželio je da na silu preuzme naše zajedničke uspjehe, ne poštujući Božju pravdu i očinsku prosudbu Cara zaštitnika.
(...) Bugari, zavedeni, otpali su od našeg slavenskog stada (...) i napali svoju braću i saveznike. Bugare treba spriječiti u uporabi oružja i uputiti ih da poštuju zajedničke interese i slavensku solidarnost. Ova odluka mi teško pada jer potrebno je rukom odsjeći ruku, ali drugačije nismo mogli postupiti. Dušu mi je preplavila tuga jer moram potaknuti vašu hrabrost da silom odbijete bugarske napade, ali gajim nadu da će, jednog dana kada anđeo mira raširi krila iznad Balkana, izrasti novo, svježe drvo slavenskog jedinstva iz naše miješane slavenske krvi (...)

Balkanski rat u slici i reči 23, 14 (27.srpnja 1913.

Izvor **1**

Odluke o stavu koji trebaju zauzeti Albanci u slučaju balkanskog rata, Skoplje, 14. 10. 1912.

Ogranak „Komiteta spasa“ u Skoplju i „Crno društvo“ održali su hitan sastanak u Skoplju na temu: Turska će izazvati rat. Kako ćemo onda spasiti Albaniju?
Donesene odluke bile su:
1. Poslati proglas velikim silama.
2. Osnovati grupu delegata koja će raskinuti sporazum skadarskih gorštaka s Crnogorcima.
3. Ova delegacija će imati ovlast da ujedini albanske regije kako bi spriječila opasnost da se zemlja raspadne.
Proglas „Crnog društva“ od 16. 10. 1912. sadrži sljedeće: „Crno društvo“, kao predstavnik albanskog naroda, ima čast da vas obavijesti da se albanski narod ne bori za provođenje turske dominacije na Balkanu, već da preuzme kontrolu nad cijelim albanskim teritorijem. Prema tome, kakav god ishod rata bio, Albanci nikada neće dopustiti nijedan drugi oblik uprave za četiri vilajeta osim jedne jedinstvene vlade.

Djela albanske nacionalne renesanse, str. 255-256.

Izvor **2**

"HRISTO KABAKCHIEV"
(prominentni aktivist radničkog, internacionalnog i bugarskog pokreta)

Makedonija je bila zemlja prema kojoj su težili i koju su simpatizirali BUGARSKI-bourgeoisie- buržuji, građanstvo. Od tog vremena građanstvo nije bilo odvajano od opsesivnog "oslobađanja" Makedonije. Suprotno tomu, što se kapitalizam više razvijao to je patriotska želja za Makedonijom rasla.
...Makedonija je postala središte neslaganja, svađa balkanskog naroda.
Velike kapitalističke sile povećale su apetite tih ljudi prema Makedoniji kako bi unijeli što veći razdor.
Svojim intrigama uspjeli su u tome među malim državama balkanskog poluotoka i planirano su pojačavali nacionalnu netoleranciju i netrpeljivost u Makedoniji...

Dokumenti o borbi makedonskog naroda za samostalnost i nacionalnu državu, Skopje, str. 543

Izvor **3**

Stav Dimitrija Tucovića prema balkanskim osvajačima Makedonije 1913. godine

... Mi, socijal-demokrati, prema tome, ne možemo pitati kome da pripadne Makedonija jer se ne možemo složiti da je vidimo da pripada bilo Srbiji, Bugarskoj ili Grčkoj, niti da bude podijeljena među državama...
Jedini korektan stav koji mi, socijal-demokrati, podržavamo je: sloboda, ne ugnjetavanje, jednakost a ne podčinjavanje, za sve narode. Sve ovo može se postići ne osvajanjem Makedonije od strane Bugarske, Srbije i Grčke, i podjelom između njih, već punom slobodom makedonskog stanovništva, nacionalno konstituiranog kao jednakog člana za ulazak u Balkansku federaciju. Naravno, isto vrijedi za Trakiju i Albaniju.

Povjesni arhiv Beograda, CPY Vol 3 1950, str. 239-242.

Извор **4**

Memorandum Nezavisnosti Makedonije prihvaćen od makedonskih kolonija u St. Petersburgu i konferencije predstavnika Velikih sila u Londonu

...Makedonija je opet slobodna. Ali Europa je sklona učiniti istu pogrešku kao i 1978.
Umjesto da proglasi Makedoniju za autonomnu državu, njeni novi oslobodioci odlučili su je podijeliti među sobom, dubokog uvjerenja i svjesni da demokratske sekcije bugarskog, grčkog i srpskog naroda u njenoj patrijaciji makedonskog naroda.
Ipak, Makedonija ima sva prirodna i povijesna prava na samoodređenje.
Kroz stoljeća bila je autonomna politička jedinica ili uključena u strukturu drugih država.
Do toga je došlo zbog njenog geografskog položaja i individualnosti.
Granice su jasno označene planinskim lancima koji je okružuju te njenom obalom.

Dokumenti o borbi makedonskog naroda za samostalnost i nacionalnu državu, Skopje, str. 554

Aktivnost 3

Napišite izvor o Balkanskim ratovima!

Izvori za grupu 1

Kako su ratovi percipirani?

Počnite s kratkom „olujom mozgova“ na temu „rat“. Na ploči napišite 10-15 riječi koje su proizašle iz „oluje mozgova“. Svaka grupa onda preuzima određenu ulogu. Moguće uloge su sljedeće (svaki nastavnik nezavisno odabire uloge):

Grupa 1 – vojnik koji piše pismo obitelji ili daje izjavu za novine.

Grupa 2 – civil koji piše pismo obitelji ili daje izjavu za novine.

Grupa 3 – novinar koji piše članak o Balkanskim ratovima.

Grupa 4 – novinar koji piše o Albanskom pitanju ili Makedonskom pitanju tijekom Balkanskih ratova.

Zadatak svake grupe je da pripremi pisani izvor (pismo, članak, izvješće ili intervju, zavisno o grupi). U tim izvorima treba se upotrijebiti svih 10-15 riječi proizišlih iz ranije zajedničke „oluje mozgova“ na temu „rat“.

Izvor **1**

Očekivanja srpskog vojnika

Srpski vojnik, baš kao i grčki, bio je čvrsto uvjeren da će u Makedoniji naći svoje sunarodnjake, ljude koji govore njegovim jezikom i koji će ga osloviti sa „živio!“ ili „zito!“. Pronašli su ljude koji su govorili jezikom drugačijim od njihovih i uzvikivali „ura!“. Pogrešno su razumjeli ili uopće nisu razumjeli. Teorija koju su u mladosti naučili o postojanju Srpske Makedonije i Grčke Makedonije, naravno, bila je poljuljana, ali njihova patriotska uvjerenja da Makedonija mora postati srpska ili grčka, ako to već nije, ostala su neokrnjena. Bez sumnje, Makedonija je bila ono što su željeli da opet postane, kao u vrijeme Dušana Silnog ili bizantskih careva. Agitatori i propagandisti, Bugari, koji su utuvili stanovništvu u glavu ideju da su Bugari, moraju se izbaciti iz zemlje i onda će opet biti kako je oduvijek bilo, srpska ili grčka. Oni su i postupali na tim osnovama. Tko su bili ti agitatori koji su ljude naveli da zaborave grčki i srpski jezik? Najprije su to bili svećenici; zatim ravnatelji škola i konačno revolucionarni elementi, koji su pod starim režimom osnovali organizaciju; vođe bandi i njihovi članovi, seljaci koji su im dostavljali novac i hranu, ukratko, sve muške glave, ako su bile obrazovane i obaviještene.

Zaklade Carnegie za međunarodni mir, Izvješće Međunarodne komisije ..., str.50-51.

Izvor **2**

21. lipnja, tijekom bitke, pogođen sam zrnom u lijevu nogu i petu. Nemoćan da se krećem, morao sam ostati gdje sam bio. Neki bugarski vojnici su došli, a dvojica su me počela pljačkati. Uzeli su mi kožnu jaknu sa 115 franaka, sat u vrijednosti 48 franaka, kožnu vrećicu (novčanik), jantarnu muštiklu, epoletu, zviždaljku, kutiju šibica, kapu i kokardu. Kad su uzeli sve to bili su spremni da odu, ali je jedan od njih rekao „Hajde da ga ubijemo!“ Onda je isukao bajunetu i napravio mi tri duboke posjekotine, dvije na lijevoj strani i jednu na desnoj. Drugi me je snažno šutnuo u nogu i rebra s desne strane. Treći Bugarin je prišao i udario me svojom puškom u grudi. Onda su otišli.

Dostavio dopukovnik Žarko Tripković

Zaklade Carnegie za međunarodni mir, Izvješće Međunarodne komisije ... , str .61.

Izvor **3**

Moral u bugarskoj vojsci, analiza načelnika Glavnog stožera bugarske vojske, u godinama nakon rata

Moral naše vojske uopće nije bio visok. Trpeći dugo vremena oskudicu i bolesti naša je vojska bila u depresiji. Dugački pregovori unosili su nervozu među vojnike. Svi su bili željni doma i htjeli su svojim kućama što je prije moguće. Osim toga, ideja o mogućem ratu protiv saveznika nije uopće bila popularna među vojnicima i htjeli su izbjeći tu mogućnost.
Časnici su stalno skrivali činjenicu da je bilo demonstracija i nemira protiv rata u vojnim postrojbama jer im je zamjenik načelnika GS prijetio da će biti otpušteni zbog dopuštanja nereda. Tako nitko nije mogao reći istinu. Naravno, bilo je neke defetističke propagande ekstremnih elemenata, ali to nije opasno kao kad kod svakog vojnika postoji unutarnje uvjerenje da takav bratoubilački rat ne bi donio ništa dobro. Potresi u Velikom Trnovu i Gornjim Orahovištima također su pridonijeli depresiji.

Nastava moderne povijesti jugoistočne Europe, Alternativni obrazovoni materijal, "Balkanski ratovi" 2009, str. 79

Izvor **4**

Odlomak iz pisma grčkog vojnika zarobljenog od strane Bugara u području Razloga

Rodopi, 11. 7. 1913.
Ovaj rat je vrlo bolan. Spalili smo sva sela koja su Bugari napustili. Oni su spalili grčka sela, a mi bugarska. Oni masakriraju nas i mi masakriramo njih, a protiv svih onih koji od ove lažljive nacije padnu naših šaka, manliherica[1] uradi svoje. Od 1200 zarobljenika koje smo zarobili u Nigriti samo 41 je ostao u zatvoru i svuda gdje smo prošli nismo ostavili ni tračak od ove vrste (na životu).

Nježno vas pozdravljam, tvoga brata i suprugu također
Spiliotopulos Filipos

Nastava moderne povijesti jugoistočne Europe, Alternativni obrazovoni materijal, "Balkanski ratovi" 2009,

Izvor **5**

Pismo Ipokratisa Papavasiliua njegovoj supruzi, Aleksandri Snefci, 23. 6. 1913.

Najdraža moja,
tijekom ratovanja s Turcima pisao sam ti iz turskih sela. Sada, tijekom rata s Bugarima, pišem ti iz bugarskih mjesta. Pisao sam ti prekjučer, ljubavi, odmah nakon bitke kod Kilkisa – naše velike pobjede. Kilkis[2] je bio sveti grad za Bugare i gerilce komite, kao i rodno mjesto Daneva. Nakon bitke zapalili su grad. Bio je to ogroman spektakl; gorio je dva dana; ljudi, svi Bugari, napustili su ga prije toga. Naša vojska, draga, napreduje brzim korakom, tjerajući Bugare da se osjećaju kao progonjeni zečevi. Trče prebrzo za nas, ali mi ćemo ih stići, jednom će morati stati negdje. Draga, ne možeš ni zamisliti sliku kakvu predstavlja ovaj rat. Svuda gdje prolazimo nailazimo na pustoš i bijedu; Turci, koji su izgleda puno patili pod Bugarima, sada se svete paleći njihova sela i imovinu. Uvijek je na vidiku selo u plamenu. Bugari su pobjegli; nema više Bugara u Makedoniji; zvijeri su zauvijek pobjegle; trebala bi vidjeti kakve su to kukavice: zarobljenici se tresu od straha. Sretan sam što nas je ovaj rat jednom zauvijek riješio ovih nasilnika, što nas je natjerao da upoznamo jedni druge, što nam je omogućio da uklonimo njihove lavlje jazbine i raskrinkamo ih jer je njihova drskost zavela svijet koji ih je nazivao „Prusima Istoka“, ove smiješne, glupe ljude. Nezadovoljne onim što su već imale, te prijetvorne hijene željele su zgrabiti i dio od svojih saveznika, od onih koji su im pomogli u njihovim osvajanjima i bez kojih bi davno propali pod Turcima. Sada će izgubiti sve što su imali. Tako im i treba. Oni su živi primjer mitske priče o psu i mesu.
Osjećam da ste uvijek uz mene, ti i naša draga djeca. Žudim za tobom, ali pobjeda je utjeha jer to znači da naša razdvojenost neće još dugo trajati. Mislim da rat neće potrajati duže od još dva tjedna.
Što Evgenios ima reći o Bugarima sada, a toliko im se divio?

L. Trichas, Dnevnici i pisma sa fronta, Atina 1993, str.318-319.

Izvor **6**

Bugarski general o sigurnosti života, imovine i časti stanovništva na oslobođenim teritorijima, Lozengrad,[3] 13. prosinca 1912.

Neke informacije koje su došle do Stožera navode nas, nažalost, da posumnjamo da su neki ljudi i časnici posegnuli za pljačkom i nasiljem nad civilima na osvojenim teritorijima. S obzirom na to da, s jedne strane, takvi prijekora vrijedni i nehumani činovi kompromitiraju bugarski narod, a s druge strane podrivaju povjerenje naših mogućih podanika, naročito među civilnom muslimanskom populacijom, u sposobnost naše zemlje da osigura njihovu čast, imovinu i život, zapovijedam:
1. Vojni zapovjednici i vojni upravnici (guverneri) moraju poduzeti brze i stroge mjere da se pokrene procesuiranje takvih radnji počinjenih na području koje su okupirale njihove postrojbe; krivci moraju biti odmah izvedeni pred sud, bez obzira na njihov čin i položaj. Svi zapovjednici moraju biti upozoreni da kažnjavaju takve kriminalne činove bez milosti imajući na umu odgovornost koju će u suprotnom snositi.
2. Stroge mjere moraju se poduzeti da se u pozadini uspostave red i disciplina. Svi koji nisu dio vojske ili ne rade za vojsku moraju biti poslani nazad u Bugarsku. Svi koji su u vojsci, ali bi zbog svoje nepouzdanosti mogli kompromitirati službu u pozadini, moraju se poslati na prvu crtu bojišta.
3. Svi časnici trebaju biti upozoreni da su civilni stanovnici na okupiranim teritorijima, bez obzira na njihovu nacionalnost i vjeru, pod zaštitom naših vojnih zakona i da će svako neopravdano nasilje nad njima biti procesuirano prema istim tim zakonima. Kako bismo uspjeli u tome, pozivam sve vojne i civilne predstavnike vlasti da surađuju.
4. Na kraju, želio bih vas podsjetiti da smo rat započeli u ime visoko humanih ideja, tj. da „oslobodimo ove ljude od režima koji je postao nepodnošljiv u svom nasilju i nepravdi“. Bože, pomozi svojih hrabrim bugarskim sinovima u postizanju ovoga uzvišenog cilja. U ovom trenutku pozivam sve da ne dopuste svojim suborcima da takvim činjenjem kompromitiraju njihov veliki i slavni pothvat pred očima civiliziranog svijeta.

Georgijev St. Trifunov, Istorija bugara u dokumentima, Sofija, 1996.

Izvor **1**

Доказ (сведоштво) на Рахи Ефендија од Струмица

....) Osnovano je lokalno oružništvo, a po jedan oružnik i vojnik su poslani da idu od kuće do kuće i da pozivaju muslimane, jednog po jednog, pred Povjerenstvo. I ja sam pozvan s ostalima.
Postupak je bio sljedeći: srpski zapovjednik bi pitao: „Kakav je ovo čovjek?“. Odgovor je bio jednostavno „dobar“ ili „loš“. Nisu postavljana pitanja o našem karakteru; nije bilo obrane ni rasprave; ako bi jedan član Povjerenstva rekao „loš“, to bi bilo dovoljno da osude privedenog. Svaki član Povjerenstva imao je svoje neprijatelje koje je želio uništiti, pa se nitko nije protivio mišljenjima drugih članova Povjerenstva. Po izricanju presude zatvorenik bi skidao svoju gornju odjeću, a novac bi uzimao srpski zapovjednik. Ja sam proglašen „dobrim“, zajedno s možda još desetak privedenih. Oni koji su osuđeni, vezivani su zajedno po trojica i odvođeni u klaonicu; njihove uši i nosevi često su odsijecani prije nego što bi ih ubili. Klanje je trajalo mjesec dana; vjerujem da je u gradu i obližnjim selima ubijeno između tri i četiri tisuće muslimana.
(Napomena – od ovog mjesta razgovor je postao uopćen, a četiri uglednika iz Strumice su, svaki ponaosob, govorili o tome kako je koji izgubio sina, unuka ili brata u tom masakru.)

Abdulkerin-aga iz Strumice potvrdio je izjave prethodnog svjedoka. Njegov sin je doveden svezan na kapiju njegove kuće; on je onda otišao do Tome, vođe bugarskih bandi, i pokušao se s njim dogovoriti za sinovljev život. Toma je zahtijevao 100 funti; on je već ranije u dva navrata platio 50 i 70 funti da spasi tog sina. Rekao je Tomi da nema spreman toliki novac, ali da će probati prodati prodavaonicu, ako bi Bugari sačekali do navečer. Toma je odbio čekati i njegov sin je pogubljen.

Zaklade Carnegie za međunarodni mir, Izvješće Međunarodne komisije... , str 73

Izvor **2**

Iz izvješća Međunarodnog povjerenstva

Paljenje sela i egzodus poraženih je normalna i tradicionalna pojava svih balkanskih ratova i ustanaka. To je navika svih ovih naroda. Ono što su sami propatili, to isto jednako vrate drugima. To se jedino moglo izbjeći imperativnim naredbama iz Atene, Beograda i Sofije, i tada samo pod uvjetom da su crkva i pobunjenička organizacija podržale rješenje vlada. Opći poziv na humanost zapravo je poslala makedonska pobunjenička „Unutarnja organizacija“, ali se čini da je imao vrlo malen učinak.

Zaklade Carnegie za međunarodni mir, Izvješće Međunarodne komisije... , str. 73

Izvor **3**

Martulkovljeva sjećanja na prvi susret srpske vojske i građana njegovoga rodnog grada Velesa, u jesen 1912.

Od samih su početaka balkanski saveznici – „oslobodioci“ – bilježili velike pobjede protiv Turske. Kada je srpska vojska zauzela naš grad Veles, mi, građani, dočekali smo „oslobodioce“ vrlo svečano. Treba reći da je prvih dana rata najveći dio stanovništva – uz svega nekoliko iznimki – bio izuzetno sretan.
Kraj petostoljetnog turskog jarma konačno je stigao! Bili smo ispunjeni nadom da će doći povoljni uvjeti za bolji život i obnovu, stavljajući točku na tešku prošlost i štiteći interese makedonskog naroda.
Ali, nažalost, još od samih početaka moglo se vidjeti kakvi vjetrovi pušu među saveznicima „oslobodiocima“ i kakva se iznenađenja mogu očekivati u bližoj budućnosti...
Naši „oslobodioci“ nisu krili svoje velikosrpske težnje. Kada bi započeli razgovor s građanima, prvo pitanje je bilo: „Što ste vi?“, i ako bi dobili odgovor da on ili ona nisu Srbi, onda bi nastavili: „Tako je bilo do sada, ali će se to ubuduće promijeniti. Bugari su dugo radili na vama da vas naprave Bugarima. Ali, sada ćete postati dobri Srbi... Trebate znati: gdje srpska noga kroči, tu je Srbija.“

Martulkov, Moje sudjelovanje u revolucionarnoj borbi u Makedoniji, str.. 243-244.

Izvor **4**

Lav Trocki, poznati kasniji sudionik ruske revolucije 1917. i Lenjinov pomoćnik, poslan je da izvješćuje o Balkanskom ratu za ruski dnevni list „Kijevska misao“.

„Komiti (bugarski i srpski pobunjenici) kreću automatski kada padne mrak. Ulaze u turske i albanske kuće, i često se događa ista stvar: pljačka i klanje. Skoplje je imalo 60.000 stanovnika, polovina su bili Albanci i Turci. Neki su pobjegli, ali većina je ostala. Sada su postali žrtve svakonoćnog krvoprolića.“
Trocki je očekivao da će izvješćivati o vojnim pobjedama Slavena, ali nakon što je vidio ove brutalne masakre, odlučio se vratiti u Rusiju: „Nisam imao snage da izdržim, nisam mogao disati. Moj politički interes i ogromna moralna znatiželja da vidim što se događa su nestali. Sve što je preostalo bila je želja da pobjegnem što je prije moguće.“

Ratna korespodencija Lva Trockog: Balkanski ratovi 1912-1913.

Izvor **1**

Rat na Balkanu - 1

Pohlepna pokvarena Europa već stotine godina dopušta da divlji čopori Turaka na zvjerski način mrcvare i muče, kolju, ubijaju, oskvrnjuju nevine kršćane, koje je krivnjom civilizovane i kulturne Europe zadesila nesreća da ih još uvijek zarobljene drži ona ista vjerski fanatizirana neman u ljudskoj spodobi, što se nazivlje Turčin. To sve trpi, dopušta tobože napredna, kulturna, humanitarna Europa, jer zavist te kulturne Europe, nezasitost i proždrljivost, inače lienost i pokvarenost u ovo „civilizovano" doba priečila je do sada uvijek poštenima, koji bi se podigli na obranu potlačenih i mučenika, da ih oslobode od krvoločne zvieri. Tako je Turčin i nadalje mirno na očigled kulturne i čovjekoljubive Europe klao, robio, palio, oskvrnjivao žene, mlađahnu dječicu i nemoćne starce. Kad bi se ta izmučena raja kadgod u zdvojnosti podigla i pokušala da strese sa sebe zvjerski jaram te otomanske nemani, eto ti odmah kulturne Europe, gdje priskače u pomoć divljoj nemani da uguši zdvojni jauk i plač gladne i izmučene kršćanske sirotinje. Sve to u ime lažne i kulturne civilizacije iskvarene Europe.

List „Naša sloga", Pula, 17. listopada 1912.

Izvor **2**

Rat na Balkanu - 2

Balkanske zemlje svakako ne ulaze u rat samo da bi dobile ona mala obećanja o reformama od Turske, već i s nadom dobivanja kompletne autonomije za kršćanske provincije ili barem da prošire svoje teritorije (...). Naravno, konačan uspjeh balkanskih zemalja zavisi od njihove spremnosti na rat te njihovog uzajamnog razumijevanja i provođenja njihovih zajedničkih interesa. Ako je ovaj savez zasnovan na solidnom temelju, njegov uspjeh je garantiran; on će biti u stanju da se suprotstavi, kao novi autoritet, svim vanjskim utjecajima.

Zagrebački dnevni list „Obzor", 10. listopada 1912.

Izvor **3**

Slovenski pogled na situaciji u Makedoniji

...Nijedan slavenski narod i ne pomišlja da dodaje ulje na vatru u ovom sukobu; čak i Rusi, kao najstarija braća, izbjegavaju se izravno umiješati u konflikt kao arbitri. (...) „Ruskoje slovo" otvoreno upozorava Srbe – a implicitno također i Bugare – da u slučaju rata ne trebaju računati na pomoć Rusije niti na simpatije Antante... „Nikako se ne smije dopustiti novi balkanski rat. Velike sile imaju na raspolaganju neophodna sredstva da stave točku na glupe sporove i beskompromisnost jedne i druge strane. Takva mjera je autonomija Makedonije – jasno je da će se takva mjera poduzeti samo u krajnjem slučaju, kada se sva druga sredstva pokažu neučinkovitim."
Stav ruskih novina nije ništa novo u svijetu. U užim krugovima na Balkanu mjesecima je bilo poznato da postoji jedna strana – manje-više bitna – koja bi željela stvoriti autonomnu Makedoniju; ta strana su separatisti. Oni rade tajno, a jasno je i zašto. Ali ako dobiju podršku tako jake strane kao što je Rusija, to bi ih moglo da okuražiti, brzo će steći nove sljedbenike i budućnost bi im se neočekivano mogla nasmiješiti.

List „Slovenec", 122, 31. svibnja 1913.

Izvor **4**

Iz bugarskih novina: Potpisan mirovni sporazum

Mirovni sporazum potpisan je u Bukureštu, ali na Balkanu uopće neće biti mira. Ne može biti mira tamo gdje ima nasilja. Sporazum potpisan u Bukureštu je odobrenje za najbrutalnije nasilje. Bugarska se nikada neće pomiriti s tim. Smanjena, sužena u svojim granicama, opljačkana, ugušena, silovana, počet će unutar svojih granica raditi na tome da ojača svoje gospodarstva, kulturnu i fizičku snagu, da ih umnoži deset puta, tako da će, čim bude pogodan trenutak, Bugarska uzeti što joj pripada, po nacionalnom i povijesnom pravu.

Narodna volja, 53, br. 58, 26. srpnja 1913, Kiškilova, Balkanski ratovi.

Izvor **1**

Odlomci iz dviju novina tiskanih na albanskom jeziku u inozemstvu koji izražavaju različite stavove prema Prvom balkanskom ratu

A. Iz bostonskih novina

Veliki sastanak koji su domoljubi održali u Bostonu 6. listopada 1912. vrlo je značajan za povijest albanskog pokreta. I drugi sastanci održani u Americi izražavaju domoljublje i ideale naše mladeži. Ali sastanak od 6. listopada pokazao je drugu, neočekivanu i sjajnu stvar jer je rijetkost: želimo govoriti o njegovom političkom značenju. Nije beznačajna pojava da su se domoljubi okupili iz svih krajeva Amerike i jednoglasno izjavili da je interes Albanije potpuno jedinstvo s Turskom protiv balkanskih zemalja. Albanija je u opasnosti da bude podijeljena i mogu je spasiti samo prijatelji i oni koji je podržavaju. Taj sastanak je bio razlog koji je utjecao, u određenoj mjeri, da osmanska vlada štiti interese Albanije tijekom Londonske konferencije. Ne može se poreći kako bi, da je Turska odustala od obrane Albanije, bilo u njezinu interesu da Grčkoj, Srbiji i Crnoj Gori dade ono što zahtijevaju i pomiri se s tim kraljevstvima, pa bi joj ostalo da se suoči samo s Bugarskom. Ali naša ujedinjena akcija je ublažila je stav Turske, a naša politika učinila je da Turska uvidi svoje pogreške i počinjenu štetu u prošlosti te da nas je htjela nagraditi inzistirajući da Janjina, Skadar i, ako je moguće, Manastir,[4] budu dijelovi nove Albanije.

„Dielli“ (Sunce), 19. prosinca 1912., str. 1.

B. Iz sofijskih novina

O Balkanskom savezu

Ovaj program četiri ujedinjene sile je poželjan pa se Albanci ne smiju ujediniti s Turskom i boriti se na strani onoga tko je osuđen na smrt. Albanci trebaju dignuti svoj glas i zahtijevati svoja prava od velikih sila. Treba biti prikazano čitavom svijetu da je albanski narod porobljen i da se već četiri godine bori i traži autonomiju za Albaniju.

„Liri e Shqiperise“ (Albanska sloboda), 12. listopada 1912., str. 1.

Izvor **2**

Razaranja izazvana ratom u selima oko Skadra i agonija naroda koji pokušava naći „valjan“ razlog za svoju patnju – osvrt Mary Edith Durham

Neka područja su bila tako velika da mi je trebalo tri dana i 10 do 12 sati vožnje uokolo da im pomažem i da se vratim u Skadar. Sve u svemu, posjetila sam 1.022 obitelji čije su kuće spaljene u okolini Skadra. Najžalosnija stvar u svemu tome je što je samo nekoliko ovih nesretnika imalo nekakvu predstavu o tome zašto im se sve to dogodilo. Žene s izgladnjelom djecom bi pitale: „Zašto su veliki kraljevi (velike sile) dopustili da vojnici dođu i pljačkaju i ubijaju nas? Mi nismo činili ništa loše. Uzeli su naše koze i naše ovce – sve, sve su uzeli. Kada je moj muž pokušao spasiti jednu ovcu, ubili su ga. Naša kuća je spaljena. Gladujemo na vjetrometini.“

M.Edith Durham, Borba za Skadar, London, str. 296., London str.296.

Izvor **3**

Brzojav predsjednika Privremene vlade Albanije ministrima vanjskih poslova Crne Gore, Srbije, Bugarske i Grčke, 29. studenoga 1912.

Želim obavijestiti Vaše Ekselencije o izuzetnom događaju u narodnom životu Albanaca.

Predstavnici iz svih dijelova Albanije, različite vjerske pripadnosti, skupili su se jučer u Valoni na narodnoj skupštini i proglasili nezavisnost Albanije te izabrali Privremenu vladu.

Albanci su sretni da se pridružuju obitelji slobodnih naroda istočne Europe nemajući drugi cilj osim da žive u miru sa svim svojim susjedima. Nadamo se da će vaše kraljevske vlade prihvatiti ovu promjenu u nacionalnom životu Albanaca i našu Privremenu vladu, da će svaka neprijateljska akcija vaših vojski unutar naših granica prestati te da će svi albanski teritoriji koji su sada pod okupacijom vaših snaga ponovno biti slobodni.

Qeveria e Përkohëshme e Vlorës..., pp.42-43.

Izvor **1**

Risto Krle, pisac iz Struge, u svojoj biografiji piše o Ohridsko-debarskom ustanku

U selima Rajca i Prnjezi u Albaniji u blizini granice s Makedonijom, nasuprot planini Jablanica, skupilo se mnogo albanskih i makedonskih izbjeglica, uključujući i Milana Matova, vicepremijera Albanije, Esada pašu, bivšeg sultanovog generala, i mnoge druge. Njima je pruženo veliko gostoprimstvo. Makedonske i albanske izbjeglice formirale su svaki svoj stožer.
Njihov je cilj bio oslobađanje Makedonije i zajedničko preuzimanje vlasti. Zajedničko zapovjedništvo makedonsko-albanskih pobunjenika bilo je u selu Razjo.

Risto Krle, Autobiografija, Skopje, 1990, str.164.

Izvor **2**

Ustanak u Tikvešu

Ustanak u Tikvešu bio je prvi masovni narodni oružani otpor srpskoj vlasti koja je okupirala Vardarsku Makedoniju nakon povlačenja Turaka u Prvom svjetskom ratu. Ustanak je počeo u Tikvešiji 19. lipnja 1913. i trajao je 7 dana. Tikveški ustanak je rezultat spontanog organiziranja stanovnika Tikveša pod vodstvom lokalnih aktivista, revolucionara i knezova, uz podršku snaga VMRO.

Izdaje i atentati u makedonskoj povjesti, Skopje, 2004.

Izvor **3**

Vladama i javnosti u zemljama Balkanskog saveza

Makedonci su stalno, tijekom stoljeća, ustajali i borili se za nezavisnost i slobodu te svojom upornom borbom pomogli oslobađanje Srbije, Grčke i Bugarske... Više od sto tisuća makedonskih boraca borilo se rame uz rame s vojnicima Saveza...
Umjesto Makedonije, proslavljene Aleksandrom Makedonskim, posvećene svetim apostolom Pavlom, ponosne na rad svete braće Ćirila i Metoda (…), umjesto ujedinjene, cjelovite i slobodne Makedonije, europska diplomacija, a s njom i vi, naša braća, saveznici i oslobodioci, cijepate nas na komadiće i skrnavite naše svete ideale... Zapamtite, braćo Bugari, Srbi i Grci, da ste vi ponovno rođeni da započnete nov život tek nakon 14 krvavih ratova Rusije protiv Osmanskog Carstva… Zapamtite da će raskomadana Makedonija zauvijek biti jabuka razdora među vama. Sjetite se da su kroz povijest, u prošlosti, nestajale države jedna za drugom u borbi za Makedoniju pa nemojte produžavati taj krvavi popis mrtvih u ovo vrijeme... Makedonija treba biti nezavisna država u svojim etnografskim, geografskim, kulturnim i povijesnim granicama, s vladom koja odgovara Narodnoj skupštini… Nacionalno predstavničko tijelo se treba uspostaviti u Solunu općim izborima. Braćo saveznici i oslobodioci! Nadamo se da će naše riječi doprijeti do vaših srca i svijesti. U Petrogradu, potpisali ovlašteni predstavnici.

Makedonskij golos", Petrograd, str. 52-55.

Izvor **4**

Ideja o autonomnoj Makedoniji osporavana od strane francuskog novinara, kolovoz 1912.

Hoćemo li primijeniti ovaj slijed događaja prema autonomiji Makedonije? Ideja „Makedonija Makedoncima" razvila se proteklih nekoliko godina i prijeti da zamijeni ideju opasnijeg komadanja Makedonije i podjele između različitih balkanskih država. Ali trzavice koje stalno uznemiravaju to područje izgleda da potječu od bugarskog pokreta, prije nego makedonskog.
U sadašnjim uvjetima bilo bi teško organizirati makedonsku autonomiju bez značajnog favoriziranja bugarske strane žrtvujući interese ostalih naroda. To bi provociralo očajničke otpore u samom srcu Makedonije. Na kraju, ne smijemo zaboraviti da su makedonski Grci i Karavlasi (Rumunji), iz straha od hegemonije slavenskih elemenata, za status quo. (…) Balkanski rat bi u ovom trenutku bio značajna prijetnja za Europu. Europa bi se trebala potruditi da udalji ovu prijetnju sredstvima koja joj stoje na raspolaganju. Ništa nije legitimnije od toga.

AlbeÅLric Cahuet, "La situation en Turquie et la proposition Berchtold", L'Illustration, 3626, 24 aou^t 1912, str. 123.

Izvor **5**

Srpske vlasti u Ohridu i šire u zapadnoj Makedoniji obaviještene su da se obavljaju pripreme za podizanje ustanka u regiji. O ovim pripremama Mirko Novaković, načelnik Stožera za Bitolski okrug, brzojavom obavješćuje ministra unutarnjih poslova u Beogradu, 12. rujna 1913.

Načelnik Prespanskog područja kaže da su se pojavile anarhističke bande pod vodstvom Petra Čauleva i Krste Trajceva, bugarskih vođa, s njihovim četnicima, i predstavljaju veću prijetnju nego Arnauti. U slučaju njihovog upada podigla bi se sela i gradovi, a sve je spremno za to...

П. Митреска, Српски документи за историјата на охридско-струшкиот регион (1890–1940) Струга, 2002, стр. 182, док..

Aktivnost 4

Sortiraj izvore

Izvori za sve grupe

Kakve su bile posljedice rata?

Učenici će analizirati izvore i odlučiti kojem opisu pripadaju i zašto. Termini (opisi) su sljedeći:

– Izuzetan
– zapamćen
– za rezultat ima posljedicu
– odjeknuo
– otrežnjujući (puno otkriva)

Ova diskusija treba se nastaviti i pružiti odgovor na drugo ključno pitanje. Odgovoriti na pitanje: **zbog čega su Balkanski ratovi kontroverzni i osjetljivi čak i danas?**

Izvor 1

Statistika balkanskih ratova

	Povrsina u miljama		Procenjena populacija	
	pre rata	poslije rata	pre rata	poslije rata
Albanija	-	11,317	-	850,000
Bugarska	33,647	43,310	4,337,516	4,467,006
Grcka	25,014	41,933	2,666,000	4,363,000
Crna Gora	3,474	5,603	250,000	500,000
Rumunija	50,720	53,489	7,230,418	7,516,418
Srbija	18,650	33,891	2,911,701	4,527,992
Europska Turska	65,350	10,882	6,130,200	1,891,000

Izvor 2

Srpska razglednica iz Balkanskih ratova

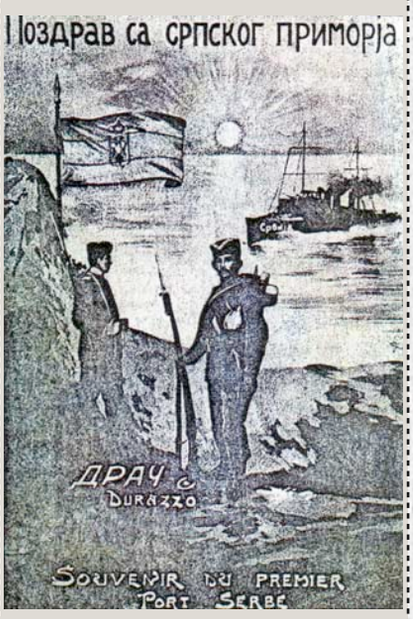

Pozdravi sa srpske obale. Drač. Suveniri iz prve srpske luke.“

http://sh.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Pozdrav_sa_srpskog_primorja.jpg

Izvor 3

Poražene osmanske postrojbe u povlačenju

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ottoman_soldiers_after_the_First_Balkan_War.png

Izvor 4

Grob u selu pored Bitolja, Makedonija

Ovdje leži
Liskovski Petko
1882. – 1970.
Turski vojnik 1910. – 1912.
Srpski vojnik 1914. – 1915.
Bugarski vojnik 1916. – 1918.
Posljednji dar od unuka
Hristo, Krste i Miško

http://www.telegraf.mk/aktuelno/makedonija/102400-bitola-nagradata-mende-petkovski-za-novinarkata-zaneta-zdravkovska

Izvor **5**

Proglašenje nezavisne Albanije

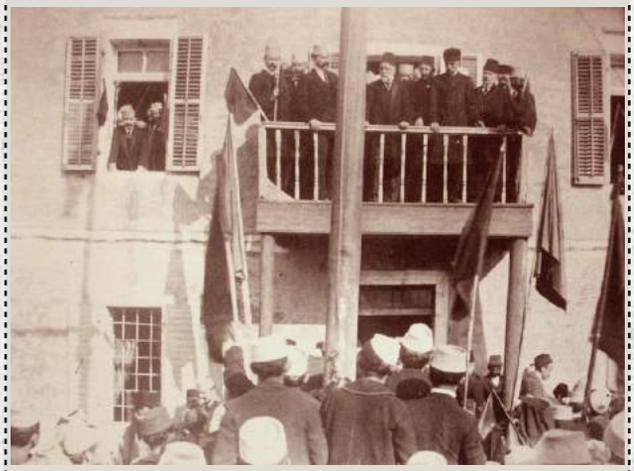

http://en.wikipedia.org/wiki/File:28nentor.jpg

Izvor **6**

Plakat tiskan u Grčkoj 1912.

http://en.wikipedia.org/wiki/File:New_Greece.jpg

Izvor **7**

Zebrnjak, spomen-kosturnica srpskih vojnika iz Balkanskih ratova, Kumanovo, Makedonija

http://www.va.mod.gov.rs/cms/view.php?id=10479

Izvor **8**

Mijenjanje ploča na željezničkom kolodvoru u Skoplju nakon ulaska srpske vojske u grad

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Skoplje_1912.jpg

Izvor **9**

Karta podijeljene Makedonije poslije Balkanskih ratova

http://www.kirilica.com.mk/vest.asp?id=76676

Iljo Trajkovski

Pariška mirovna konferencija

Stvaranje zajedničke države Kraljevine SHS / Kraljevine Jugoslavije i velike sile

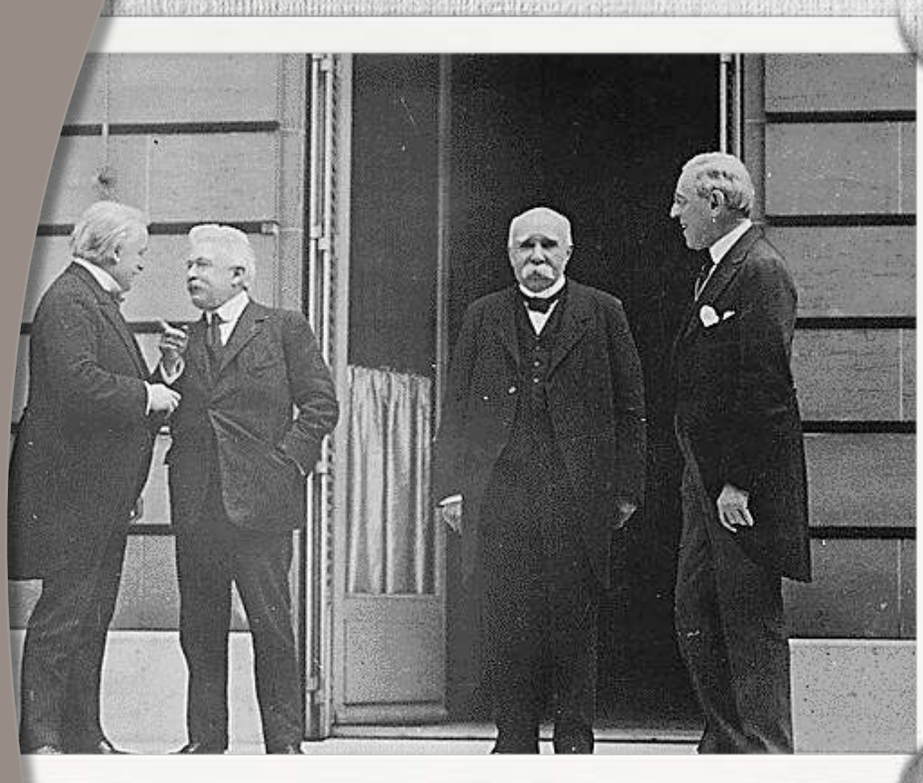

Ključno pitanje

Koliko se Pariška mirovna konferencija pokazala značajnom za narode Balkana?

Tema

Glavna tema ovog modula je razdoblje s kraja Prvog svjetskog rata, Mirovna konferencija u Parizu i stvaranje Kraljevine SHS/ Kraljevine Jugoslavije.
Ovaj modul je relevantan za sve države uključene u ovaj projekt i vrlo je kontraverzan te osjetljiv. Stvaranje nove države je početna točka brojnih sukoba i ratova tijekom 20. stoljeća na Balkanu.

Ishodi učenja

Stjecanje osnovnih znanja o Pariškoj mirovnoj konferenciji. Ko je sve sudjelovao, kada i gdje je ovaj događaj održan?

Učenici će ocijeniti značaj Pariške mirovne konferencije, očekivanja i razočarenja među balkanskim narodima. Analizirat će značaj odluka Pariških mirovnih ugovora za male narode i kakav su učinak oni imali na Balkanu. Primijenit će znanja o Pariškoj mirovnoj konferenciji u odnosu na situaciju na Balkanu u današnje vrijeme.

Ciljevi

* Pregled očekivanja i razočaranja od Mirovne konferencije u Parizu, a posebno nove države prepoznate na Pariškoj mirovnoj konferenciji.
* Kritičko razumijevanje utjecaja svjetskih politika na situaciju na Balkanu.

Upute za nastavnike

90 minuta

Korak 1 – Uvod (kontekstualizacija) – nastavnik predstavlja temu, čita uvod i objašnjava različite vrste izvora. Za rad s prvom grupom izvora bit će formirane grupe od po četiri učenika.

Korak 2 – prve dvije aktivnosti se odigravaju istovremeno, ali u različitim grupama. Nakon formiranja najmanje 6 grupa učenika od po 4 člana, nastavnik daje prva dva izvora za Aktivnost 1 u prve tri grupe učenika, a druge tri grupe učenika dobivaju izvore iz Aktivnosti 2. Imat će na raspolaganju 7 minuta da objasne svoje zaključke, a nastavnik slučajnim odabirom bira jednu grupu za Aktivnost 1 i jednu za Aktivnost 2, a komentari iz drugih grupa su dobrodošli. Vrijeme za ove aktivnosti: 17 minuta.

Korak 3 – kao i u prethodnom slučaju, sljedeće dvije aktivnosti odigravaju se u isto vrijeme. Ovoga puta nastavnik bira po jednog učenika iz svake grupe, tako da ostaje 6 grupa od po tri učenika i sedma grupa koja će imati 6 učenika.

Aktivnost 3 ima tri grupe izvora i tri pitanja na koja treba odgovoriti. Svaka grupa izvora i svaki odgovor bit će dani dvjema grupama učenika. Sedma će grupa učenika raditi Aktivnost 4 ili će dobiti 14 točaka predsjednika SAD-a Woodrowa Wilsona kao izvor i odgovoriti na pitanja.

Korak 4 – Nastavnik nasumičnim rasporedom traži odgovore grupa i uključuje sve učenike da daju primjedbe i komentare na odgovore.

Korak 5 – Nastavnik daje neki uvod u temu ili čak može pripremiti mali tekst s osnovnim informacijama o Kraljevini SHS / Jugoslaviji. Također se može koristiti dvama zemljovidima Balkanskoga poluotoka iz 1913. i 1919. godine.

Korak 6 – Nastavnik će formirati 4 grupe od po 6 učenika, dat će im zastavu i grb Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca te novčanice koje su bile u optjecaju u Kraljevini SHS / Jugoslaviji. Učenici rade Aktivnost 5.

Korak 7 – Nastavnik će spojiti grupe u dvije grupe, tako da mogu raditi s većim brojem dokumenata i izvora. Učenici će početi s Aktivnošću 6, a obje grupe će raditi na kronološkoj vremenskoj liniji, tj. postavljat će informacije iz izvora na lentu vremena.

Korak 8 – učenici i nastavnik će pokušati pronaći odgovor na ključno pitanje: koliko se Pariška mirovna konferencija zaista pokazala značajnom za balkanske narode?

Aktivnost 1

Učenici, podijeljeni u grupe po četiri učenika, diskutiraju i analiziraju ilustraciju, koristeći se ovim trima pitanjima:

1. Opiši što vidiš na ilustraciji!
2. Zašto su ti likovi na crtežu?
3. Zašto je ilustracija nazvana „Zločin stoljeća“?

Molimo da odgovorite na pitanje u dnu ilustracije.

Izvor **1**

Osnovni je cilj ove Konferencije bio da se kazne Središnje sile, zemlje koje su smatrane odgovornima za izbijanje Prvog svjetskog rata. Nekoliko je nekada velikih europskih carstava uništeno, a druga fatalno oslabljena. *Pad carstava otvorio je mogućnosti nekada podaničkim i malim narodima širom Europe.*

Margaret Olwen MacMillan, *Paris 1919: Peacemakers: Six Months That Changed the World, London 2003.* (Margaret MacMillan, *Mirotvorci: šest mjeseci koji su promijenili svijet*, Zagreb 2008.)

Izvor **2**

Politički plakati iz Prvog svjetskog rata - Zločin stoljeća – tko ga je počinio?

http://history148-20thcenturyusa.blogspot.com
Chicago Tribune, USA, 1914.

Aktivnost 2

1. Usporedi dvije karte i utvrdi kakve su bile posljedice Pariškog mirovnog sporazuma u Europi.
2. Pročitaj tekst na karikaturi i pronađi kako je i zašto crtež povezan s kartama.

Izvor **1**

- sve moje godine studija su uzaludne!

Cartoon "Redrawing Europe" published 18/02/1919, Berryman Political Cartoon Collection

Izvor **2**

Karta Europe iz 1919.

http://florigkor.com/WALL5295708.gif

Izvor **3**

Karta Europe iz 1914.

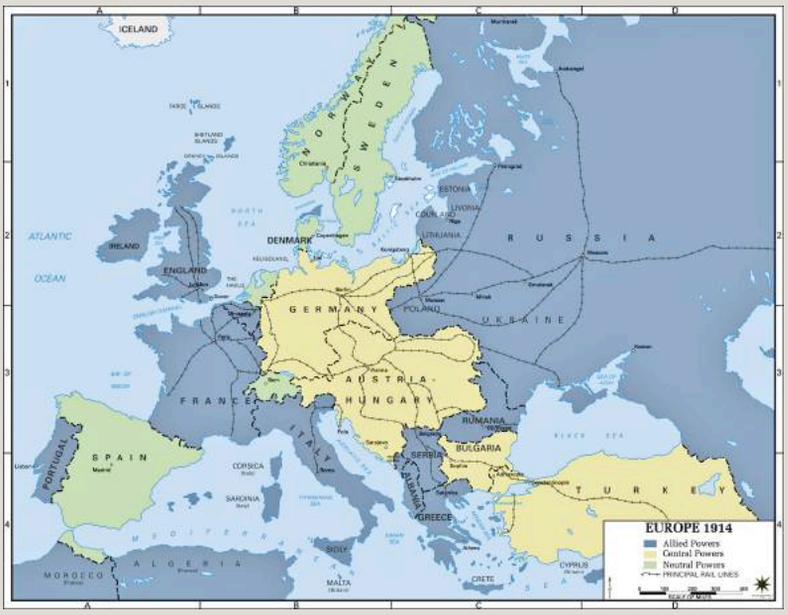

Aktivnost 3

1. Usporedi prva četiri izvora i utvrdi ima li nekih zajedničkih ciljeva.
2. Usporedi govor predsjednika SAD Wilsona s izjavom njemačkog ministra vanjskih poslova.
3. Analiziraj kartu i utvrdi koje nove države su se pojavile.

Izvor **1**

„Velika četvorka“ – savezničke vođe koje su se sastale na Pariškoj mirovnoj konferenciji.

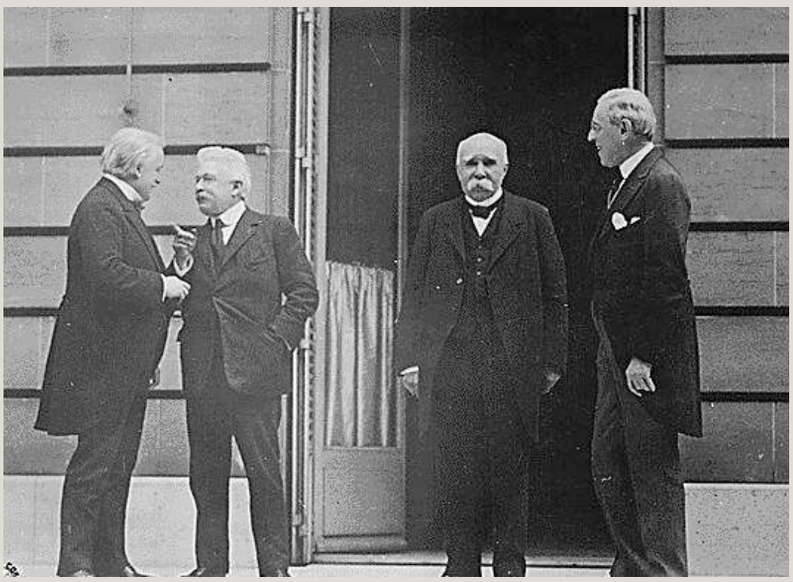

Savjet četvorice na Pariškoj mirovnoj konferenciji, 27. 5. 1919.
http://www.europeana.eu/portal

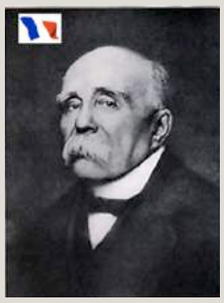

Georges Clemenceau

Woodrow Wilson

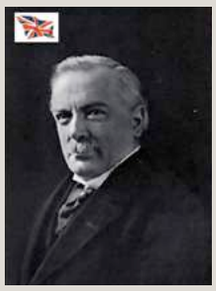

David Lloyd George

Vittorio Orlando

Izvor **2**

Izjava D. L. Georgea, britanskog premijera, 5. 1. 1918.

Prvi zahtjev... (je) nezavisnost Belgije i reparacija koja se može dobiti za uništavanje belgijskih gradova i predjela. Ovo nije zahtjev za ratnu odštetu, poput one nametnute Francuskoj od strane Njemačke 1871.
...Mi vjerujemo, međutim, da je nezavisna Poljska, koja se sastoji od svih onih pravih poljskih elemenata koji žele biti njezin dio, hitna neophodnost za stabilnost zapadne Europe...
...Na koncu, mora doći do reparacije za štetu nastalu kršenjem međunarodnog prava. Ova mirovna konferencija ne smije zaboraviti naše mornare i njihove zasluge, kao ni strahote koje su propatili za zajednički cilj slobode.

Enciklopedija internacionalnih afera, urednik: J.C. Johari, Ammol Publications P, 1997

Izvor **3**

Pismo Aristidea Brianda[1] Julesu Cambonu od 12. siječnja 1917.

Po našem mišljenju, Njemačka više ne smije imati ni stopu zemlje preko Rajne; organizacija ovih teritorija, njihova neutralnost i njihova privremena okupiranost moraju se razmotriti u razmjeni mišljenja između saveznika. Važno je, međutim, da Francuska, kao najizravnije zainteresirana za teritorijalni status ovog područja, ima vodeću riječ u traženju rješenja ovog ozbiljnog pitanja.

The Foreign Policy of France from 1914 to 1945 by Jacques Néré, Routledge Publishers, 2002, p. 267.

Izvor **4**

Govor predsjednika SAD Woodrowa Wilsona o Četrnaest točaka, 8. siječnja 1918.

Ono što tražimo u ovom ratu, prema tome, nije ništa posebno za nas. Želimo da se svijet uredi i bude siguran za život, a osobito da svijet postane siguran za svaku miroljubivu naciju, kao što je naša, koja želi živjeti svojim životom, uređivati svoje institucije, biti uvjerena u pravdu i pravedne odnose s ostalim narodima svijeta, protiv uporabe sile i sebične agresije. Svi narodi svijeta su zapravo partneri u tom nastojanju, a mi sa svoje strane jasno vidimo da ako se ne ukaže pravda prema drugima, neće je biti ni prema nama.

http://www.firstworldwar.com/source/fourteenpoints.htm

Izvor **5**

Centralna Europa u Prvom svetskom ratu

- Pre-ratne granice
- Poslijeratne granica
- Njemački gubici
- Ruski gubici
- Bugarski gubici
- Bivša Austro-Ugarska

http://faculty.unlv.edu/pwerth/Europe-1919-2.jpg

Izvor **6**

Odlomak iz „Njemačke prije Mirovne konferencije“ autora Ulricha von Brockdorff-Rantzaua[*]

Mi odbijamo naše neprijatelje kao sudce zbog njihovih predrasuda. Mi se ne možemo povinovati tvrdnjama osvajača (pobjednika), već jedino nepristranom sudu. Prema tome, ja si neću dopustiti da se udaljim od točaka Wilsonovog mirovnog programa koji su priznale obje strane... Mi smo spremni i za ograničenja našeg suvereniteta, ako naši bivši neprijatelji i budući susjedi pristanu na jednaka ograničenja.
...Zbog toga se mi držimo Wilsonovih načela da se nikakva odšteta ne plaća pobjednicima i da se nikakav teritorij ne oduzima poraženima.
Obvezni smo i spremni popraviti štetu koja je nastala od naših napada na civile i na teritorijima koje smo okupirali, ali ako ponovno izgradimo ono što je uništeno na tim prostorima, želimo da to bude od našeg besplatnog rada.

* Brockdorff-Rantzau je bio ministar vanjskih poslova Njemačke na mirovnoj konferenciji u Parizu

The Living Age Company, Boston,, 1919, str. 68-9.
http://www.hoddereducation.co.uk/SiteImages/d7/d7270073-b719-494e-9ced-95252ae44e72.pdf

Aktivnost 4

1. Pažljivo pročitaj svih Četrnaest točaka predsjednika SAD Woodrowa Wilsona i poredaj ih po važnosti.
2. Objasni zašto su na tvom popisu te točke poredane tim redom.
3. Koje su od tih Četrnaest točaka primjenjive na balkanske prilike na kraju Prvog svjetskog rata?

Izvor 1

Četrnaest točaka predsjednika SAD Woodrowa Wilsona

1. ugovori o miru trebaju se sklapati javno i poslije toga ne smije biti nikakvih tajnih sporazuma, a diplomacija će uvijek raditi javno
2. apsolutna sloboda pomorske plovidbe tijekom rata i mira izvan teritorijalnih voda
3. ukidanje svih ekonomskih zapreka
4. snižavanje nacionalnih naoružanja na najmanju moguću mjeru koja odgovara sigurnosti pojedinih zemalja
5. nepristrano rješavanje kolonijalnih zahtjeva, uzimajući u obzir interese naroda o kojima je riječ
6. odlazak stranih vojnih snaga s ruskog teritorija
7. odlazak stranih vojnih snaga iz Belgije i uspostava njezine pune suverenosti
8. oslobađanje cijeloga teritorija Francuske s korekcijom granice u Elzasu i Lotaringiji koje su 1871. oduzeli Prusi
9. uspostava Italije u njezinim nacionalnim granicama
10. puna sloboda za autonoman razvitak naroda Austro-Ugarske
11. evakuacija Rumunjske, Srbije i Crne Gore te slobodan prilaz moru za Srbiju
12. autonoman razvoj za neturske narode u Osmanskom Carstvu, slobodan prolaz kroz Dardanele
13. osnivanje slobodne Poljske s izlazom na more i priključenje Poljskoj onih teritorija koji su naseljeni Poljacima
14. osnivanje Društva naroda, koje će pružiti jamstvo za političku i teritorijalnu neovisnost malih država

http://www.firstworldwar.com/source/fourteenpoints.htm

Aktivnost 5

1. Analizirajte zastavu, grb i novac Kraljevine SHS te utvrdite koji su simboli bili upotrijebljeni.
2. Koriste li se i danas neki od tih simbola? Gdje?
3. Analizirajte neke novčanice Kraljevine SHS; koje slike i simboli su korišteni i zašto?

Izvor **1**

Zastava i grb Kraljevine SHS / Jugoslavije

http://zeljko-heimer-fame.from.hr/descr/yu-king.html

Izvor **2**

Novčanice korištene u Kraljevini SHS / Jugoslaviji

http://www.hnb.hr/novcan/povijest/h-nastavak-4.htm

	Kraljeva SHS / Jugoslaviji	Još u upotrebi u zemljama bivše Jugoslavije
Zastava		
Grb		
Novac		

Izvor **1**

Londonski sporazum iz 1915.

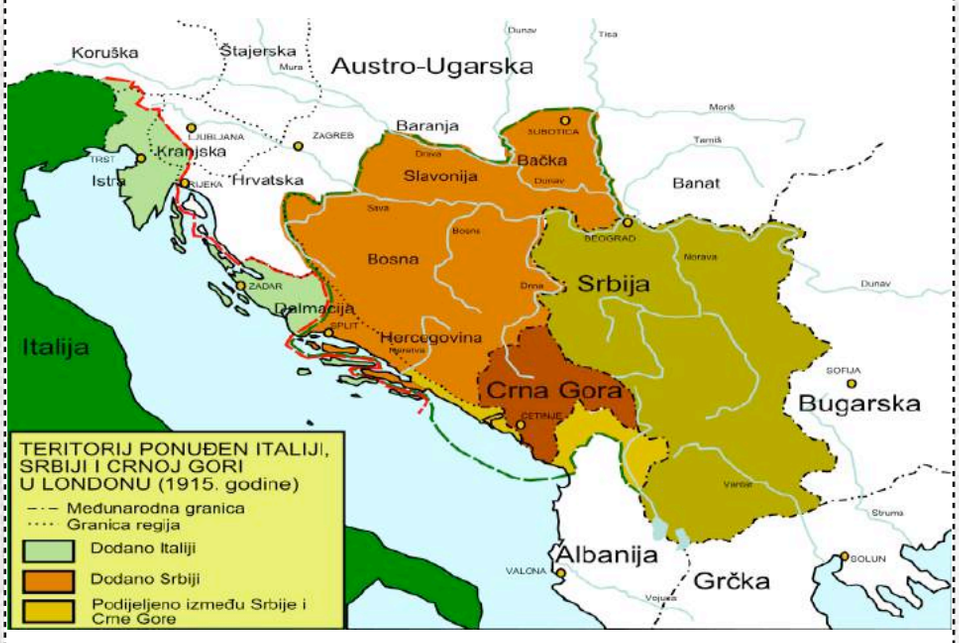

Legenda:
Teritorij ponuđen Italiji, Srbiji i Crnoj Gori u Londonu 1915.

-- · --
Međunarodna granica;

..... Granica regija

(svijetlozelena) dodano Italiji;

(narančasta) dodano Srbiji;

(žuta) podijeljeno između Srbije i Crne Gore

Izvor **2**

Londonski sporazum, 26. travnja 1915.

Član 4

Budućim mirovnim sporazumom Italiji će biti dat kotar Trentino, kompletan Južni Tirol sve do njegove prirodne geografske granice, prijevoja Brenner; grad i kotar Trst; Grofovija Gorica i Gradiška; kompletan poluotok Istra...

Član 5

Italiji će biti dana pokrajina Dalmacija u njezinim sadašnjim administrativnim granicama...

Član 9

Francuska, Velika Britanija i Rusija u principu prihvaćaju interes Italije u održavanju političke ravnoteže snaga u Sredozemlju i njezino pravo, u slučaju cijepanja Turske, na pravedan dio turskog područja koje leži na Sredozemlju...

Član 11

Italiji će pripasti ratna odšteta razmjerna njezinim žrtvama i naporima.

Član 16

Ovaj dogovor će se držati u tajnosti.[1]

: Velika Britanija, Parlamentarni Radovi, London, 1920, LI Cmd. 671, Miscellaneous No. 7, 2-7

Izvor **3**

Proglašenje Države Slovenaca, Hrvata i Srba, Zagreb, 29. 10. 1918.

„Dalmacija, Hrvatska, Slavonija sa Rijekom proglašuje se posve nezavisnom državom (Buran pljesak i odobravanje.) prema Ugarskoj i Austriji, te prema modernom načelu narodnosti, a na temelju narodnoga jedinstva Slovenaca, Hrvata i Srba pristupa u zajedničku narodnu suverenu državu Slovenaca, Hrvata i Srba na cijelom etnografskom području toga naroda, bez obzira na ma koje teritorijalne i državne granice, u kojima narod Slovenaca, Hrvata i Srba danas živi. (Tako je! – Ponovno svi ustaju uz buran pljesak i poklike.)
Sveopća narodna ustavotvorna skupština svega ujedinjenoga naroda Slovenaca, Hrvata i Srba odlučit će sa unapred određenom kvalificiranom većinom, koja potpunoma zaštićuje od svakoga majoriziranja, konačno kako u formi vladavine, tako u unutrašnjem državnom ustrojstvu naše države, utemeljene na potpunoj ravnopravnosti Slovenaca, Hrvata i Srba. (Pljesak i odobravanje.)
U Zagrebu, dana 29. listopada 1918.“

PROGLAŠENJE DRŽAVE SLOVENACA, HRVATA I SRBA
Zagreb, 29. oktobra 1918
F. Šišić, Dokumenti, 189—196

Izvor **4**

Muslimani iz Bosne prihvaćaju Državu Slovenaca, Hrvata i Srba.

Politički predstavnici muslimana iz Bosne i Hercegovine opredijelili su se „za politiku narodnog ujedinjenja“ u rujnu 1918., a kada je u listopadu u Zagrebu stvoreno Narodno vijeće SHS, vođe bosansko-hercegovačkih muslimana uputile su NV SHS sljedeću izjavu:
„Ovime izjavljujemo, da pristajemo uz načela Zagrebačke rezolucije od marta 1918., u kojoj je sadržano načelo bezuvjetnog narodnog samoodređenja i ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca u nezavisnu, na demokratskim temeljima izgrađenu narodnu državu. Držeći se ovih temeljnih načela, obavezujemo se, da nećemo ni kao pojedinci, ni kao ma kakva skupina, istupati u javnom životu, niti davati kakve izjave, bez prethodnog odobrenja Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba.“
Izjavu su potpisali dr. Halilbeg Hrasnica, Zija Rizaefendić, dr. Mustafa Demišlić, dr. Mehmed Spaho, dr. Mehmedbeg Zečević i Hifzi Muftić.

Glas Slobode, br.223 od 19.10.1918. godine; Srđan Budisavljević, Stvaranje države Srba, Hrvata i Slovenaca, Zagreb, 1958. godine, str.. 79

Izvor **5**

Skupština u Podgorici, Odluke

Na sjednici 26. studenoga 1918. „Velika narodna skupština srpskog naroda u Crnoj Gori“ donijela je ove odluke:

„1. Da se kralj Nikola I. Petrović Njegoš i njegova dinastija zbaci s crnogorskog prijestolja;
2. Da se Crna Gora s bratskom Srbijom ujedini u jednu jedinu državu pod dinastijom Karađorđevića, te tako ujedinjena stupi u zajedničku Otadžbinu našeg troplemenog naroda Srba, Hrvata i Slovenaca;
3. Da izabere Izvršni Narodni Odbor od 5 lica, koji će rukovoditi poslovima, dok se ujedinjenje Srbije i Crne Gore ne privede kraju;
4. Da se o ovoj skupštinskoj odluci izvijeste: bivši kralj Crne Gore Nikola Perović, Vlada Kraljevine Srbije, prijateljske Sporazumne Sile i sve neutralne države.“

F. Šišić, *Dokumenti*, str. 258-261.

Izvor **6**

Skupština u Podgorici, studeni 1918.

http://www.montenegrina.net/pages/pages1/istorija/cg_izmedju_1_i_2_svj_rata/podgoricka_skupstina_n_martinovic.htm

Izvor **7**

Zagreb, 29. 10. 1918. proslava odluka Hrvatskog Sabora o napustanju Austro-Ugarske

http://www.daz.hr/izlozba_persic_galerija.htmlDownloaded November 1st, 2012.
http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=679752&page=26

Izvor **8**

Prva slovenska vlada u Državi Slovenaca, Hrvata i Srba, studeni 1918.

http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=679752&page=26

Izvor **9**

Slavlja na ulicama Ljubljane i Celja

http://en.wikipedia.org/wiki/File:KongressfallofAH.jpg

Izvor **10**

Ulazak srpske vojske u Zagreb, studeni 1918. *http://hr.wikipedia.org/wiki/Prosinačke_žrtve_5._prosinca_1918*

Izvor **11**

Prosinačke žrtve

Tijekom Prvog svjetskog rata u Hrvatskoj je djelovalo nekoliko pukovnija u sastavu Hrvatskog domobranstva kao dijela austro-ugarskih oružanih snaga. Nakon ujedinjenja u Kraljevinu SHS te su vojne jedinice raspuštene. Potaknuti tim odlukama i uspostavom monarhističkog uređenja umjesto republikanskog vojnici dviju pukovnija su 5. 12. 1918. prosvjedovali na ulicama Zagreba, a pridružilo im se i nekoliko stotina građana. Zagrebačka policija otvorila je vatru i ubila 14-oro ljudi. To su bile prve žrtve u novoj državi.

Večernji list, 4. prosinca 2012., Zagreb
http://hr.wikipedia.org/wiki/Prosinačke_žrtve_5._prosinca_1918

Aktivnost 7

Igranje uloga – Okrugli stol na Pariškoj mirovnoj konferenciji – Makedonsko pitanje

1. Prva grupa radi na izvorima vezanim za dokumente koje su izdale makedonske političke grupe i intelektualci.
2. Druga grupa radi na dokumentima (pismima, novinskim člancima) koje su Pariškoj mirovnoj konferenciji uputili stranci koji su bili upoznati sa situacijom u Makedoniji.
3. Treća grupa će analizirati odlomke iz zapisnika s Pariške mirovne konferencije.

Izvor **1**

Memorandum VMRO

VMRO je poslao memorandum bugarskim vlastima negirajući bugarskoj delegaciji pravo da zastupa makedonski narod na Mirovnoj konferenciji. „U ovim odsudnim danima Makedonija ima pravo da digne svoj glas za oslobođenje, za svoju slobodu. Makedonija diže svoj glas pred cijelim svijetom i pred bugarskim narodom i njegovim vlastima."

Risto Stefov: Dokazi o postojanju Makedonaca kroz vekove, Skopje, 2000.

Izvor **2**

Brzojav makedonskog političkog udruženja „Makedonija Makedoncima" upućen Georgesu Clemenceauu na Mirovnoj konferenciji

Zürich, 14. 2. 1919.
Skupština makedonskih predstavnika izvan Makedonije traži od Vas da intervenirate na Mirovnoj konferenciji da se Makedoncima prizna pravo na samoupravu, slijedeći primjer ostalih naroda, potvrđujući time Vaša humana načela koji će osigurati mir na Balkanu i doprinijeti jamstvima za općim mirom.

Povijest Makedonije, Skopje, 1998

Izvor **3**

Apel Mirovnoj konferenciji

Glavna skupština svih makedonskih zajednica u Švicarskoj poslala je Apel predsjedniku francuske vlade Georgesu Clemenceauu i glavnom tajniku Mirovne konferencije Paulu Eugèneu Dutasti u kojem inzistiraju na dopuštenju da Makedoniju na Konferenciji predstavljaju njezini delegati. Zürich, 14. 2. 1919.
„Što se tiče objašnjenja koje su dali premijeri po pitanju teritorijalnih zahtjeva Srbije i Grčke, Glavna skupština makedonskih zajednica u Švicarskoj još jednom uzima sebi slobodu da apelira na uvažene predstavnike na Mirovnoj konferenciji da dopuste makedonskom narodu da sam odredi i definira svoju budućnost u skladu s načelom da nijedan narod nikada neće trpjeti stranu vlast ako je to štetno i nekorisno. Iskreno vjerujemo da će Pariški sporazum potpisan 1919. biti jednako pravedan za Makedonce kao i za ostale narode."

: Makedonska politička udruga,"Makedonija Makedoncima" iz Ciriha. Brzojav pretsedniku francuske vlade, 14.02.1919

Izvor **4**

Sestra Augustina Bewicke o makedonskoj autonomiji, 4. 1. 1919.

Poštovani gospodine,

molim Vas da mi oprostite na slobodi da Vam pišem, ali to činim zato što je konačno rješenje na Balkanu toliko bitno za vitalne interese katolika u ovim zemljama.

Već 33 godine sam u ovoj misiji, Unijatskoj katoličkoj misiji, koja je na početku Drugog balkanskog rata brojala oko 10.000 katolika. Sporazum u Bukureštu, koji je podijelio Makedoniju bez ikakve pravednosti, bio je razlog da su se ovi jadni ljudi raspršili zbog svoga slavenskog jezika, koji je u crkvama i školama bio zabranjen.

Grci neće dopustiti slavenski jezik u crkvama i školama; stanovnici Makedonije su u velikoj većini Slaveni; oni sebe sada nazivaju Makedoncima i ono što oni žele i što mi žarko želimo za njih jest autonomija pod europskim nadzorom.

Ako Makedonija bude bila podijeljena na bilo kakav način, narod će biti nezadovoljan i ponovno će se, čim to bude moguće, boriti protiv toga. Jedinu nadu mogu vidjeti u jakoj autonomiji, koju se ni Grci, ni Bugari, ni Srbi neće usuditi ugroziti; onda će Makedonci, koji su zaista inteligentni i dobri kada ih dobro tretiraju, mirno razvijati ovu prekrasnu i plodnu zemlju i moći naučiti da budu civilizirani.

Vjerujte mi, poštovani gospodine. Iskreno vaša,

sestra Augustina, Sestre milosrdnice

Ured za javnost (London). -FO 608/44. Mirovna konferencija. (Britanski Delegacija), 1919
http://thedocumentarynews.wordpress.com/2012/01/08/sister-augustine-bewicke-on-the-macedonian-autonomy/

Izvor **5**

Rudolphe Archibald Reiss[1] o Makedoncima

„Rekao sam da bih vaše Bugarofone radije zvao Makedoncima. Nazivate ove ljude Bugarofonima zbog njihovog jezika koji sliči na bugarski. Ali, je li to bugarski, govori li se isti jezik u Sofiji? Ne. Makedonski je jednako sličan srpskom koliko i bugarskom. Nisam lingvist i ne bih si dopustio osobnu prosudbu, ali nepristrani balkanolozi su mi potvrdili da je makedonski sličniji srpskom nego bugarskom jeziku. Moguće je da ima lingvista koji će tvrditi upravo suprotno. Ali ostaje činjenica da se makedonskim jezikom ne govori ni u Sofiji ni u Beogradu. To je zaseban slavenski jezik, kao što mi imamo romanski u Švicarskoj, koji se govori u Grisonsu, pored talijanskog. Po mom mišljenju, Makedonce ne treba nazivati ni Bugarima ni Srbima, već jednostavno Makedoncima."

R. A. Reiss, Sur la situation des Macedoniens et des musulmans dans les nouvelles provinces grecques. Paris, 1918, pp. 6-7.

Izvor **6**

Memorandum Jamesa Bourchiera o stvaranju Makedonije

London, 26. 2. 1919.

(1) U interesu pravde i budućeg mira na Balkanskom poluotoku neophodno je da se nove granice na Balkanu formiraju tako da se koliko je moguće poklapaju s granicama tamošnjih naroda.

(2) U slučaju Makedonije osobito je poželjno primijeniti ovo načelo zbog suprotstavljenih zahtjeva susjednih država koji su bili izvor beskrajne bijede tog stanovništva u proteklih gotovo pola stoljeća. S autonomnom vladom pod zaštitom velikih sila stanovništvu bi bilo omogućeno da se pozabavi vlastitim interesima, da živi i napreduje bez maltretiranja kojem je do sada bilo izloženo.

(3) Ako prihvatimo teoriju, koju su razvili Srbi i Grci, da je nacionalna svijest Makedonaca 'fluidna' i da ne pokazuje pristranost bilo kojoj stranoj propagandi, prirodni zaključak je da oni treba sami sebe voditi i da treba usvojiti načelo 'Makedonija Makedoncima'.

(5) Autonomna makedonska država treba se prostirati od Šar-planine (etnička granica Srba) na sjeveru do Egejskog mora na jugu te od granice Bugarske na istoku do Albanije na zapadu. Južna granica, šireći se od Kosturskog jezera do ušća Vardara, ostavila bi Grčkoj mjesto Ber (Veriju), a Grčka bi također zadržala Nigritu i poluotok Halkidiku.

(7) Odricanje Srbije i Grčke od makedonskog teritorija koji zauzimaju od 1913. ne bi bilo nerazumno, s obzirom na velika proširenja koja će ove države sada dobiti.

(8) Solun, koji je komercijalno neodvojiv od unutrašnjosti, prirodno bi postao glavni grad nove države.

(9) Ovako predloženo rješenje zadovoljilo bi široko prisutnu želju za autonomijom koja je postojala u Makedoniji i u Solunu mnogo godina unazad.

, Sveučiliste Čirila i Metoda, Dokumenti o borbi makedonskog naroda za samostalnost i nacionalnu državu, Tom I 1982., str 651-652.
http://mk.wordpress.com/tag/aegean-sea/

Izvor **7**

1. Zapisnik s 33. sjednice Odbora za nove države, 15. 7. 1919.

Razmatrano je rješenje s novom državom Srba, Hrvata i Slovenaca. Prijedlog Italije da se da pravo autonomije Makedoniji (Aneks A) i Albaniji (Aneks B) bio je na dnevnom redu i vrlo se dugo raspravljalo o njemu. Predstavnik Italije je naglasio važnost pružanja neophodnih jamstava za zaštitu stanovništva Makedonije, a naročito Slavena koji nisu Srbi. Gospodin Leeper[1] je sugerirao da, dok nije bilo sumnje da neki oblik samouprave srpska vlada treba dati Makedoniji, nije sigurno treba li takvu obavezu nametnuti državi Srba, Hrvata i Slovenaca, pa bi bilo bolje, kao prvi korak, raspitati se kakvi su prijedlozi Vlade (SHS) za rješavanje ovog područja. Gospodin Laroche[2] je naglasio izuzetnu važnost da se ne podriva autoritet Vlade (SHS) uspostavljajući državu unutar države i snažno zamolio da se miješanje u unutrašnje stvari te države zadrži na minimumu.

2. Zapisnik s 39. sjednice Odbora za nove države, 30. 7. 1919.

...Odbor je zatim raspravljao o Makedonskom pitanju. Iznesena su dva prijedloga, najprije nacrt koji je po zahtjevu pripremio pukovnik Castoldi[3] prikazujući Makedoniju kao autonomnu oblast slično kako je urađeno za Ruteniju[4].

Postignuta je opća suglasnost da ovo nije bilo moguće usvojiti. Drugi je prijedlog, koji je iznio britanski predstavnik, bio da se naprave aranžmani kojima bi Društvo naroda bilo ovlašteno zadržati predstavnike u Makedoniji kako bi se pojačala jamstva protiv represije.

Nikakva definitivna odluka nije proizašla iz ovih rasprava, ali je dogovoreno da različiti članovi Odbora trebaju, po mogućnosti, iznijeti neke konkretne prijedloge za sljedeći sastanak.

[1] Allen Leeper, voditelj tiskovnog ureda britanske delegacije na Pariškoj mirovnoj konferenciji.
[2] Jules Laroche, delegat u francuskoj delegaciji na Pariškoj mirovnoj konferenciji i član Odbora za nove države.
[3] Pukovnik Castoldi, član talijanske delegacije u Odboru za nove države.
[4] Rutenija je drugi naziv za Ukrajinu.

D.H.Miller, Moj dnevnik, str.323

Donika Xhemajli

Otpor manjina

Primjer kosovskih Albanaca u Kraljevini SHS

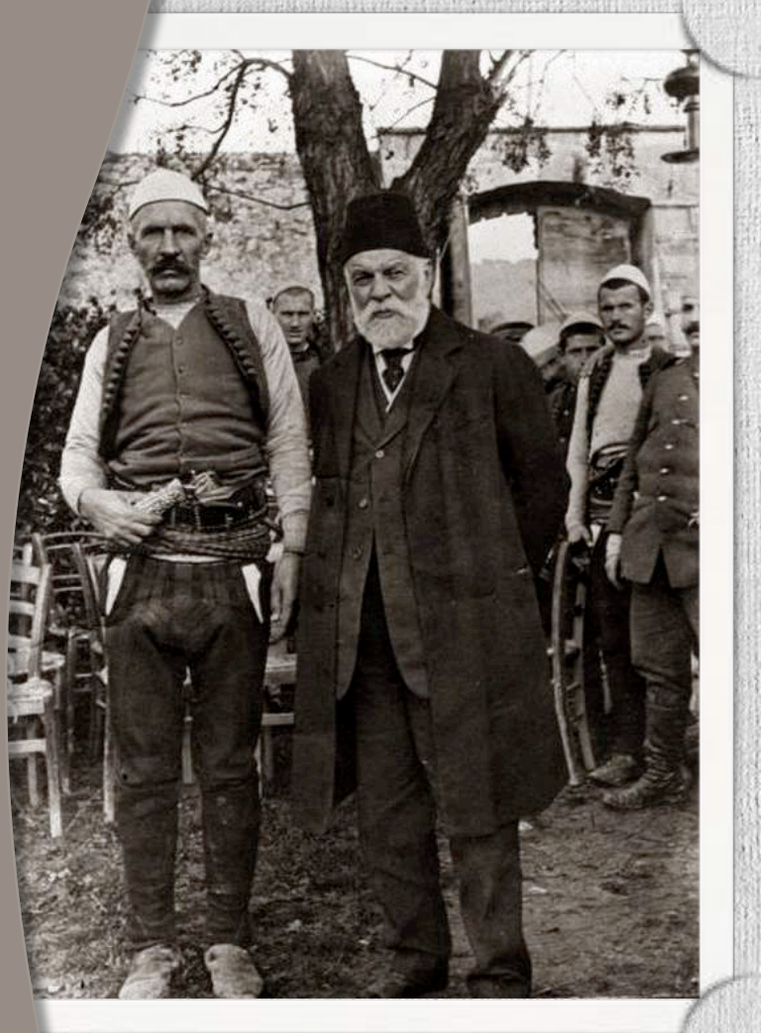

Ključno pitanje

1. Do koje mjere Albanci na Kosovu nisu prihvaćali Kraljevinu SHS?
2. U kojoj mjeri je država prihvaćala Albance s Kosova?

Tema:

Ovaj modul govori o pravima i zahtjevima manjina u Kraljevini SHS.

Nezadovoljstvo manjina, naročito kosovskih Albanaca, i njihov otpor prema Kraljevini SHS, želji za ujedinjenjem s Albanijom ili jednakim uključenjem u politiku, društveni i javni život u Kraljevini, jest kontroverzna povijesna tema koja još uvijek uzburkava emocije.

Modul uključuje razdoblje 1912.-1930.

Ova je tema izabrana s ciljem da učenici (mladi) nauče i razumiju s kakvim izazovima se susretala albanska manjina u prošlosti.

Ciljevi

- Kritičko razumijevanje složene prirode prošlosti.
- Razumijevanje albanskog nacionalnog pitanja.
- Podrška učenicima u razumijevanju uzroka otpora.
- Razvijanje povijesne svijesti.

Ishodi učenja:

- Prepoznavanje zahtjeva i nezadovoljstva Albanaca na Kosovu u Kraljevini SHS.
- Usporediti i analizirati različite načine otpora.
- Vrednovati ili ocijeniti ranije sudionike ili događaje u povijesnom kontekstu i prilikama.
- Povlačenje veza između uzroka i posljedica povijesnih događaja kao nacionalnog problema, izazova ili nedovršene priče.

Upute nastavniku

90 minute

Korak 1. Nastavnik ispisuje lentu vremena (vremensku crtu) na ploči i traži od učenika da uvrste materijale predviđene za uvod po kronološkom redu.

Korak 2. Na temelju materijala svaki učenik piše kratki povijesni pregled.

Korak 3. Diskusija.

Korak 4. Nastavnik formira 5 grupa, daje učenicima materijal i u isto vrijeme pitanja. Svaka grupa ima posebna pitanja.

Grupa 1. Pozicija Kraljevine SHS

Grupa 2. Aktivna nelegalna oporba

Grupa 3. Legalna oporba

Grupa 4. Albanska država

Grupa 5. Postupci kosovskih Albanaca

Korak 5. Učenici rade u grupama, čitaju materijale i pripremaju se izložiti svoje odgovore. Tijekom ovog rada nastavnik obilazi grupe, promatra rad učenika i daje im dodatne informacije, ako je potrebno. Materijal se izlaže na flipchartu (ploči).

Korak 6. Svaka grupa izložit će svoj rad pred razredom i odgovoriti na pitanja.

Korak 7. Nastavnik će na ploči nacrtati tablicu. Svaka grupa mora izložiti svoje odgovore na pitanja i argumentirati ih na temelju izvora, kako bi popunila tablicu. Tablicu će popuniti samo jednom riječju, onom koja daje odgovor na ključno pitanje.

Korak 8. Na kraju slijedi rasprava o ključnom pitanju.

Tko?	Kraljevina SHS	Ilegalna opozicija	Legalna opozicija	Albanija	Albanska manjina i međunarodni angažman
Št0?					
Kako??					

90 minuta

Korak 9. Domaći zadatak: Napišite esej na temu:

1. Zašto država nije ispunila zahtjeve manjina? Zato što su manjine pružale otpor; zato što Kraljevina SHS nije bila u pravu, ili ... ?

2. Prednosti integracije manjina u društveni i javni život.

Uvod

Albanci, kao i neki drugi balkanski narodi, bili su nezadovoljni odlukama Londonske konferencije. Grčka je pretendirala na više teritorija južne Albanije, Srbija je zahtijevala barem luku Sveti Jovan (Medovski), ili, u najboljem slučaju, teritorije sve do Drača. Albanci koji su ostali izvan Albanije 1913., naročito kosovski Albanci, nisu prestajali sa zahtjevima za ujedinjenje s Albanijom. To je bio zahtjev dijela Albanaca s Kosova koji su pružali otpor državi, a druga grupa je također tražila isto i jednak tretman s ostalim narodima koji žive u Kraljevini SHS.

U međuvremenu teritoriji s većinskim albanskim življem u Kraljevini SHS, poput Kosova, bili su prostori s najmanjim ekonomskim razvojem. Ekonomska situacija bila je takva kako zbog političkih prilika, tako i zbog naslijeđenog stanja uzrokovanog nazadnim Otomanskim carstvom. Najniži poljoprivredni razvoj bio je značajka ovog dijela zemlje u Kraljevini SHS. Društvene prilike dovele su do nepodnošljivih kontradikcija između položaja radnika i seljaka koji su imali obveze prema vlastodršcima. Glavni je problem bio neriješeno nacionalno pitanje.
U stvarnosti centralistička politika Kraljevine SHS produbljivala je problem suživota između naroda i državnog ustrojstva u Kraljevini SHS.

Izvor **1**

Zapetljanost
Nova godina: "Čini mi se, teta Europo, da ti se ovo zapetljalo. Trebat će nam sve vrijeme ovoga svijeta da to dovedemo u red."

http://archive.org/stream/punchvol144a145lemouoft#page/n53/mode/2up 21.12.12

Izvor **2**

Prekinuta uspavanka
EUROPA: "Oh, utišaj se, dijete moje!"
Beba Albanija: "Kako da se utišam dok traje ta paklena buka?"
EUROPA:"Pa, moraš raditi isto što i ja i praviti se da ne čuješ."

http://archive.org/stream/punchvol144a145lemouoft#page/90/mode/2up 21.12.12

Izvor **3**

Stvaranje albanske države i njeno međunarodno priznanje

Usprkos vojnim intervencijama balkanskih saveznika albanski rodoljubi koji su ponijeli najteži teret pokreta za oslobođenje svoje domovine, sastali su se u Vlori, 28. 11. 1912. i proglasili Albaniju nezavisnom državom. Narodna skupština imenovala je privremenu vladu koja je oformila komitet za zaštitu albanskog pitanja pred velikim silama. Narodna skupština iz Vlore poslala je velikim silama telegram u kome se, između ostalog, kaže "da su Albanci koji su ušli u obitelj naroda Istočne Evrope, u kojoj su ponosni što su najstariji narod, postali element jednakosti."

Povijest Albanaca, Priština, 1968, str, 352.

Izvor **4**

Ismail Qemaili i Isa Boletini

Isa Boletini bio je albanski nacionalist i gerilski borac, rođen u selu Boletin pored Mitrovice, postao je glavna ličnost otpora Albanaca protiv Otomana, Srbije i Crne Gore.
Ismail Qemaili bio je glavna ličnost/tvorac albanske Deklaracije o nezavisnosti od 28. studenog 1912. Bio je predsjednik privremene vlade Albanije od 1912. do 1914.

Udžbenik za deveti razred "Historia 9", Fehmi Rexhepi , str.23, 2011
http://www.nasergashi.com/t4847-foto-historike-isa-boletini 12. travnja 2013.

Isa Boletini (1864-1916) *Ismail Qemaili (1844-1919)*

Izvor **5**

Odluke konferencije ambasadora, London, 1913.

Konferencija u Londonu, ili Konferencija ambasadora, kako se često naziva u albanskoj povijesti, bila je okupljanje šest velikih sila (Velike Britanije, Francuske, Njemačke, Austro-Ugarske, Rusije i Italije) radi rješavanja određenih problema na Balkanu koji su se pojavili kao rezultat propasti Otomanskog carstva. Konferencija je počela s radom 17. prosinca 1912. pod vodstvom britanskog ministra vanjskih poslova, ser Edwarda Greya (1862.-1933.), nakon balkanskog rata i proglašenja nezavisnosti Albanije u Vlori 28. 11. 1912.
Dana 30. svibnja 1913. postignut je sporazum po kome će Turska odustati od svih teritorija zapadno od crte Enos – Midia.
Što se tiče Albanije, ambasadori su inicijalno odlučili priznati državu kao autonomnu državu pod suverenitetom sultana. Poslije mnogo rasprava, međutim, postigli su formalnu odluku da Albanija, iako uskraćena za gotovo polovinu svog etničkog teritorija (naročito Kosova), ipak bude suverena država nezavisna od Otomanskog Carstva. Ova odluka, dogovorena na 44. sastanku Konferencije, 29.07.1913. kratko je formulirana u sljedećih 11 točaka i dala je osnovu za međunarodno priznanje albanske nezavisnosti:
1. Albanija se konstituira kao autonomna, suverena i nasljedna kneževina s pravom nasljeđivanja, što garantira šest sila. Suverenost će odrediti tih šest Sila.
2. Isključuje se bilo kakav oblik gospodarstva/vazalstva između Turske i Albanije.
3. Albanija je neutralna; njenu neutralnost garantiraju navedene Sile.
4. Kontrola civilne administracije i financija Albanije treba biti predana Međunarodnoj komisiji sastavljenoj od delegata šest Sila i jednog delegata iz Albanije.
5. Ovlasti Komisije trajat će deset godina i mogu se po potrebi produžiti.

http://www.albanianhistory.net/texts20_1/AH1913_2.html 28/05/2013

Izvor **6**

Velike sile dale su Srbiji prostor Kosova, naseljen Albancima, a velik dio južne Kamerije Grčkoj. Ugrubo rečeno, polovina pretežno albanskih teritorija i 40% stanovništva ostalo je izvan granica novostvorene države.

Povijesni pregled str .675 Janusz Bugajski; Political Parties of Eastern Europe: A Guide to Politics in the Post-Communist Era 12. travnja 2013.

Izvor **7**

Opcije granice albanske države

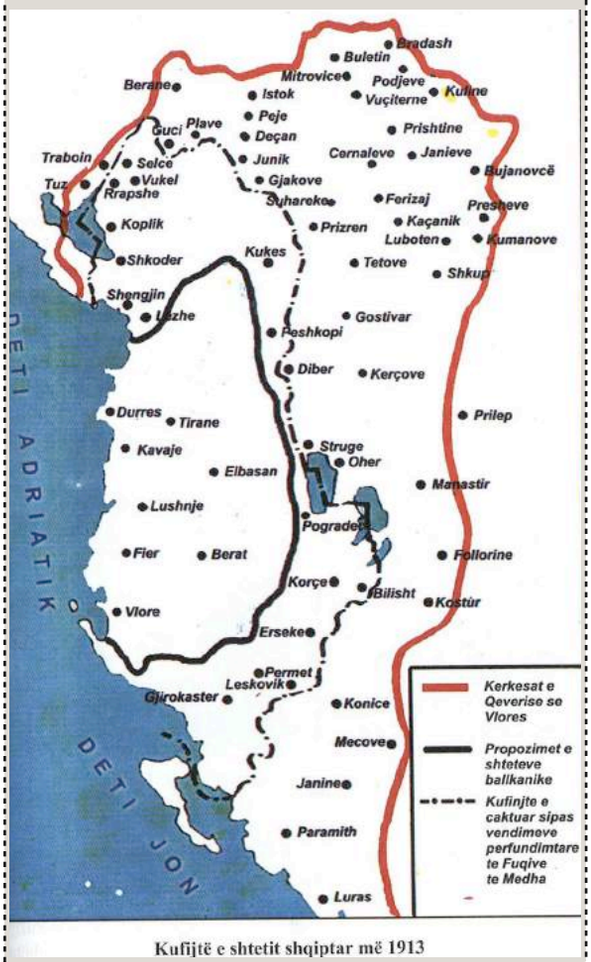

Kufijtë e shtetit shqiptar më 1913

Sto su Albanci htjeli s tzv. crvenom crtom?

Prijedlog balkanskih država (crna crta)

Granice određene Londonskom konferencijom (isprekidana crta)

Udžbenik "Historia 8", Fehmi Rexhepi & Frasher Demaj, str.133, 2011

Izvor **8**

Mišljenje Edwarda Greya o odlukama Londonske konferencije

Edward Grey bio je jedini među ministrima vanjskih poslova na Konferenciji svjestan nepravde napravljene određivanjem granica Albanije. U njegovom sažetku tiskanih izjava u 1913. (E. Grey, Speeches on Foreign Affairs, London 1913.) nalazi se i jedna o granicama Albanije. „... ja sam svjestan da kada rezultati budu poznati, ovo rješenje o granicama, u mnogim svojim odrednicama, dat će mnoge izlike za djelovanje bilo kome tko bude prosuđivao ovaj slučaj iz obične lokalne perspektive ...".

Albanski neovisnost i diplomacija velesila 1912-1914", Arben Puto, str.24, Tirana 2012

Izvor **9**

Stvaranje Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca 1918.

Osnivanjem Kraljevstva Srba Hrvata i Slovenaca 1. prosinca 1918. i Kosovo postaje dio ovog Kraljevstva. Islamskoj manjini nisu dana nacionalna prava, i to je bio razlog za organiziranje u borbi za politička i nacionalna prava. Godine 1919. Islamska manjina osniva političku stranku koja je imala i svoju publikaciju. Između dva svjetska rata Kosovo je bila najsiromašnije i najnerazvijenije područje u Kraljevini.

B. Koro, Datum 9, Priština 2008, str. 57-59

Izvor **10**

"Idealni" cilj Albanaca na Kosovu

„Bez jake i slobodne Albanije, svaka aktivnost za Kosovo i druge teritorije je uzaludna."
Komiteti Mbrojtja Komëtare e Kosovës (MKK)1918.-1924.
("Narodna odbrana Kosova" 1918.-1924.)

Izvor **11**

"Ovaj zahtjev sročio je MKK:

Komitet MKK-a – utemeljen u Skadru 1918. Cilj ove organizacije bio je osigurati „POLITIČKA I SOCIJALNA PRAVA" kosovskim Albancima u Kraljevini SHS. Komitet se peticijama i memorandumima sa svojim zahtjevima obraćao međunarodnoj diplomaciji.

Grupa 1.
Stav (pozicija) Kraljevine SHS

Pitanja:

1. *Kakav je stav vlade (države) prema albanskoj manjini?*
2. *Znači li to da je zakon bio isti prema svim građanima? Objasni!*

Izvor **1**

IZVJEŠTAJ PREDSEDNIKA DELEGACIJE NA MIROVNOJ KONFERENCIJI PREDSJEDNIKU VLADE U BEOGRADU - O PROBLEMU ALBANIJE

Pariz, 5. prosinca 1919.
Predsjedniku ministarskog savjeta. Osobno i strogo povjerljivo,
Rješenje pitanja albanskog primiče se kraju. Ono je tijesno vezano došlo s rješenjem jadranskog pitanja, a pitanje jadransko sad je opet na redu i pokušava se naći rješenje na koje bi mogao pristati Wilson, tj. Vlada SAD-a i Italija. Naši saveznici, tj. Francuzi i Englezi, vode računa o našim zahtjevima, ali smatraju da ćemo moći pristati na ono rješenje na koje bude pristao Wilson. Albansko pitanje veže se za jadransko stoga što je u prirodnoj vezi s njim, a isto tako i što se smatra predmetom kompenzacije. Po Londonskom paktu, po kojemu se Italiji ustupa Valona i daje neki protektorat na srednju Albaniju, sjeverna Albanija namijenjena je Crnoj Gori i Srbiji. Mi ne tražimo sjevernu Albaniju za sebe, nego tražimo da se tim plemenima dade pravo samoopredjeljenja, da ona sama kažu žele li sjedinjenje sa srednjom islamskom Albanijom, koja dolazi pod protektorat Italije, ili žele obrazovati zasebnu državicu, kao neku „tampon državicu", ili se žele pridružiti kao autonomna državica našoj državi. U svakom slučaju mi pretendiramo na granicu Drim i Crni Drim spomenutom ispravkom.

Branko Petranović, Momčilo Zečević: JUGOSLAVIJA 1918-1988. TEMATSKA ZBIRKA DOKUMENATA

Izvor **2**

Sporazum o zaštiti manjina

Dana 5. prosinca 1921. Kraljevina SHS potpisala je Sporazum o zaštiti manjina. Sporazum je sačinjen da osigura: „Punu sigurnost života i sloboda građana Kraljevine, bez razlika po nacionalnoj, jezičnoj, rasnoj ili vjerskoj pripadnosti."

Noel Malcolm," Kosovo: A short history" p. 345. 2011

Izvor **3**

„Zakon o nacionalnostima Kraljevine SHS iz 1928. Nije potvrđivao tadašnji nacionalni status, ali je jasno rekao da je taj status formiran po prvi put: Albanci koji su živjeli na Kosovu, od sredine 1913. do konstituiranja Jugoslavije 1918., bili su poznati kao (članak 4., članak 55.): „ne-slaveni koji su postali građani Kraljevine u skladu sa stavkom 2 istog članka".

Pop-Kosić: Ponašanje , "Etida juridique (pravni studij)", str. 105-115

Izvor **4**

Država Srba, Hrvata i Slovenaca prima sve propise odlučujući da se oni unesu u jedan ugovor s glavnim silama savezničkim i udruženim, koje te sile budu smatrale potrebnim radi zaštite interesa onih stanovnika koji se od većine stanovnika Kraljevine SHS razlikuju po rasi, jeziku i vjeri... Država SHS obavezuje se da će svim stanovnicima dati i potpunu zaštitu života i slobode bez obzira na podrijetlo, narodnost, jezik, rasu ili vjeru.

Balkanski ugovorni odnosi, 1876 – 1996, 1, Beograd, 1998, 41-51

Izvor **5**

Ustavno reguliranje položaja i prava manjina (Ustav iz 1921.)

Uživanje građanskih i političkih prava nezavisno je od prakticiranja vjere. Nitko se ne može osloboditi svojih građanskih i vojnih dužnosti i obveza pozivajući se na propise svoje vjere (članak 12., stavka 1 i 2).

Ustav iz 1921

Izvor **6**

Ministar vanjskih poslova Marković o položaju Kraljevine SHS o pitanju manjina

„... Za naša južna područja koja su priključena našoj državi prije siječnja 1919., naš stav je da tamo nema manjina. Ovaj stav je konačna presuda o pitanju priznavanja manjina u južnoj Srbiji."
„... peticije i žalbe koje su Albanci uputili u Ligu naroda ne treba uzimati u razmatranje... jer, prema Markoviću, ovi „sramotni" zahtjevi vrijeđaju dignitet države..."

Noel Malcom: Kosovo-kratka povijest, Priština, 2011, str.345. 1997, p. 346, Središnja arhiva Republike Albanije: Fond Ministarstva vanjskih poslova Albanije (dok.194; br. 489; str. 252)

Grupa 2.
Aktivna nelegalna oporba

***Pitanja**:*

1. *Kako su ljudi koji su se osjećali nejednakima bili organizirani u državi u kojoj su živjeli?*
2. *Što je natjeralo određene grupe da se državi suprotstave oružjem?*

Izvor **1**

Različiti pristupi rješavanju pitanja albanske manjine

Hoxhë Kadri Prishtina (1878.-1925.) Vođa MKK-a Vođa „Nezavisne Albanije“ isključuje mogućnost bilo kakvog protektorata, a „spas Kosova“ mora biti političkim sredstvima, pa čak i djelomičnim.“

Pitanja moderne i suvremene povijesti Albanije ", Emine Arifi -. Bakalli,, Priština, 2011., str 46

Hasan Prishtina (1878.-1933.) “Ostajem neprijatelj Kraljevine SHS sve dok država ne počne pravično tretirati Albance na Kosovu i u Makedoniji.”

(Neuss Wiener, Tagblatt, 7.4.1927; Ajet Haxhiu, "Hasan Prishtina, The Kosovos' Patriotic Movement", Tirana 1968, p 167

Izvor **2**

Članak iz lista POLITIKA

ПОЛИТИКА

ИМИГРАНТСКО РАЗРАЧУНАВАЊЕ ИЛИ АТЕНТАТ ПОРУЧЕН ИЗ АЛБАНИЈЕ

Хасан-Бег Приштина, бивши претседник албанске владе, убијен у Солуну

Emigrantsko razračunavanje ili atentat naručen iz Albanije?
HASAN-BEG PRIŠTINA, BIVSI PRESEDNIK ALBANSKE VLADE, UBIJEN U SOLUNU
Atentator Husein Seko, također albanski emigrant, tvrdi da je pucao na Prištinu zato što ga je ovaj nagovarao da ubije kralja Zogu I.
Solun, 15 kolovoza: Jučer popodne u 2.15 sati na raskrižju ulice Ciminski i Bogacinu ispred trgovačke radnje Ivi ubijen je s pet revolverskih metaka poznati albanski političar u emigraciji Hasan-beg Priština, bivši predsjednik albanske vlade i vođa albanske emigracije. Ubio ga je Albanac Ibrahim Husein Seko, također emigrant, s kojim je Priština živio u prijateljstvu. Ubojstvo je izvršeno iz političkih pobuda.
Albanski agenti pokušavaju Jugoslaviju optužiti za ubojstvo Hasan-bega Prištine. U tome im pomaže jedan dio solunskog tiska.

ПОЛИТИКА

Албански агенти покушавају Југославију да оптуже за убиство Хасан-бега Приштине

Solun, 18. kolovoza: Afera s atentatom na vođu albanskih emigranata Hasan-bega Prištinu počela se komplicirati. Uzrok ovome je tajnost u kojoj se istraga vodi, tako da se još potpuno ne znaju rezultati do kojih je ona došla.
Potpuno neočekivano, i to u trenutku kada je svima bilo jasno čije je djelo atentat, u jednom dijelu solunskog tiska spominje se Jugoslavija s ciljem da je se umiješa u ovu aferu i optuži da je inspirator i organizator atentata. Kao temelj za ovu tvrdnju navodi se Kosovski komitet koji je Priština u svoje vrijeme osporavao, a koji sada i ne postoji, kao i navodni utjecaj koji Priština ima na albanski živalj u oblasti Kosova. Tako se ova afera, koja predstavlja običnu međusobnu borbu između emigranata i postojećeg režima u Albaniji, nastojala prebaciti na Jugoslaviju i optužiti je kao glavnog krivca.

1. *Kako su ljudi koji su se osjećali nejednakima bili organizirali u državi u kojoj su živjeli?*
2. *Što je nagnalo određene grupe da se državi suprotstave oružjem?*

Izvor **3**

Azem Bejta, vođa "Kačak-pokreta" i Shota Galica, njegova supruga

Levizja Kacake"- Kačak-pokret (1912.-1924.) bio je oružani pokret Albanaca u Kraljevini SHS. Vođa pokreta bio je Azem Bejta, poznat i kao Azem Galica, i njegova supruga Shote Galica. Koordinator Kačak-pokreta bio je MKK, politička organizacija uglavnom sastavljena od kosovskih Albanaca koji su živjeli i radili u egzilu. Temeljni cilj pokreta bio je da se lokalno stanovništvo uvjeri kako se Kosovo treba sjediniti s Albanijom.

Sa stanovišta države (Kraljevine SHS) ovo je bila ilegalna organizacija, ali s druge strane, Albanci su pokret smatrali nacionalno-oslobodilačkim. Pripadnici Kačak-pokreta povlačili su se u planine na Kosovu i borili kao gerila. Apelirali su na građane Albance da se državi odupiru neplaćanjem poreza, nesluženjem vojske, sve do ispunjenja njihovih zahtjeva. Nakon smrti Azema Bejte 1924., pokret se počeo gasiti.

MKK je također podržavao Kačak-pokret unutar Kosova (1912.-1924.).
Za vlasti Kraljevine SHS i predstavnike Velikih sila, Kačaki su smatrani „banditima", a Bajram Curri i Hasan Priština nazvani su „vođama bandita".

Z.Avramovski, Britanci u Kraljevini SKS" f. 85;

U želji da kontrolira Kačak-pokret, MKK je 1919. donio neka pravila za njih:

1. Nitko iz Kačak-pokreta nije smio povrijediti srpskog građanina, osim ako ovaj nije upotrijebio oružje protiv Albanaca.
2. Nitko od Kačaka nije smio paliti kuće i crkve. Usprkos tome mnogi albanski vojnici i handžari koji su surađivali sa srpskim vlastima i slovenskim kolonistima, bili su ubijeni od strane Kačaka.

Pitanja moderne i suvremene povijesti Albanije ", Emine Bakalli-Afrifi, Priština, 2011., str. 55

Azem Bejtaa (1889–1924)

Shota Galica (1895 – 1927) ,

Izvor **4**

Komentari Albanaca na rad Lige naroda

Bedri Pejani, aktivni član MKK-a, rekao je: „Sporazum o zaštiti manjina, koji je Kraljevina SHS potpisala 1921., bio je serum za uspavljivanje bola kod manjina, dok njih i dalje kažnjava strana visoka diplomacija."

Hakif Bajrami, "Bedri Pejani", Priština 1994 str. 159;

Grupa 3.
Legalna oporba

1. *Kako je legalna oporba koristila institucionalne putove za postizanje svojih ciljeva?*
2. *Je li bilo moguće postići politički cilj preko legalnih političkih institucija? Objasni svoj odgovor.*

Izvor **1**

Muslimanska-albanska partija „Džemijet“

Legalna partija, formirana da predstavlja interese islamskih Albanaca s Kosova i iz Makedonije, osnovana je na konferenciji u Skopju u prosincu 1919. Bila je dobro poznata kao „Xhemijeti“ ili Zajednica, a njen puni naziv je bio “Islam Muhafaza-yl Hukuk Cemijeti” (Islamska zajednica za zaštitu i pravdu). U početku su planirali uniju s bosanskom islamskom političkom partijom, Jugoslavenskom muslimanskom organizacijom, osnovanom u Sarajevu 1919., ali prijateljstvo između islamskih Slavena i Albanaca nije bilo tako jednostavno, iako su se Kosovari, Makedonci i Bosanci na konferenciji u Skopju dogovorili o ukupnim političkim zahtjevima: punoj vjerskoj autonomiji, za očuvanje džamija i njihove imovine, za 'slobodnu upotrebu narodnog jezika sve nesrpske populacije', te za zaštitu begovske imovine od agrarne reforme.

Društvene i političke prilike na Kosovu 1918-1941 ", H. Bajrami., Priština, 1981, str. 182,

Izvor **2**

“Džemijet“ Albanska muslimanska partija u Parlamentu Kraljevine SHS

Na parlamentarnim izborima 1920. Džemijet osvaja 8 mandata, a 1923. 14 mandata. Neki od poslanika, kao Ferat Draga, bili su snažno protiv antialbanske politike režima, odbacivali su preseljenja Albanaca, agrarnu ekspro-prijaciju i kolonizaciju, a tražili su autonomiju za Kosovo, otvaranje škola na materinjem jeziku, kulturni razvoj itd.

Albanska enciklopedija 3, str. 2951, Tirana

Izvor **3**

Novine partije Džemijet

Od 1920. Džemijet je tiskao novine pod nazivom „Hak“ (pravda, pravo, istina). S obzirom da u to vrijeme nije bilo dozvoljeno obrazovanje na albanskom jeziku, novine su tiskane na turskom jeziku, arapskim i ćiriličnim pismom. Usprkos ograničenjima ove novine bile su prozor u svijet informacija. Unatoč svome uspjehu novine su prestale izlaziti odlukom režima Karađorđevića.

Tiskanje novina bilo je zabranjeno uvođenjem diktature 1929.

Izvor **4**

Ramë Bllaca, poslanik u Parlamentu Kraljevine SHS

U vrijeme vlade Nikole Pašića 1921.Bllaca je bio poslanik u Parlamentu iz svoje regije. Njegov osobni cilj bio je da ne dozvoli preseljavanje Albanaca s Kosova.

Kuća koju je podigao Ramë Bllaca: Prema riječima susjeda i povijesnim podacima ovaj objekt je podignut oko 1937. godine. Svrha kuće je bila da pokaže Albancima da on ne namjerava otići odatle te da svoju budućnost planira na Kosovu, pa i ostali mogu slijediti njegov primjer. Iako inicijator gradnje Ramë Bllaca nije doživio da vidi dovršenu kuću jer je poginuo u borbi 27. kolovoza 1937.

Grupa 4.
Albanija

1. *Kakav je bio stav Albanije prema albanskoj manjini u Kraljevini SHS?*
2. *Je li albanska država mogla da pomogne svojim sunarodnjacima koji žive u susjednoj državi? Objasni svoj odgovor!*

Izvor **1**

Zahtjevi albanske države na Mirovnoj konferenciji u Parizu

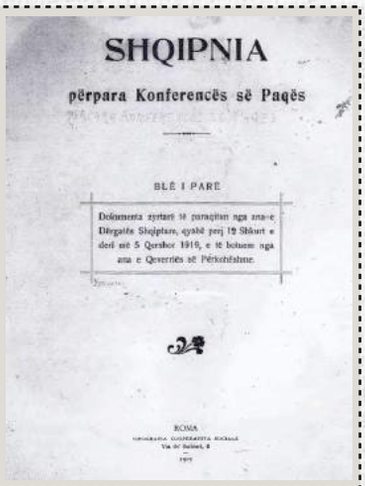
SHQIPNIA

përpara Konferencës së Paqës

BLÉ I PARÉ

Dokumenta zyrtarë të paraqitun nga ana-e Dërgatës Shqiptare, qysht prej 19 Shkurt e deri më 5 Qershor 1919, e të botuem nga ana e Qeverisë së Përkohshme.

ROMA

Zahtjevi vlade Albanije poslani na mirovnu konferenciju u Parizu 1919.:

1. Albanska država sastojala se od tri cjelovita vilajeta: Kosovo, Skadar, Janine, i dijela Manastirskog vilajeta.
2. Memorandum iz veljače 1919. zahtijeva suverenu i nezavisnu državu.
3. Područja izvan teritorija Albanije 1913., gdje žive Albanci, da budu pod protektoratom SAD-a na jednu ili dvije godine, a nakon toga ovi Albanci morali bi imati mogućnost plebiscitom izabrati gdje će živjeti (drugi memorandum iz ožujka 1919.).

Izvor **2**

Državna „realna politika“ Albanije

Službeno stanovište Albanije po pitanju nacionalizma manjina u Kraljevini SHS, albanska realna politika „... iredentizam... ovaj teret je lomljiv još od formiranja, Albanija ga ne može nositi. Rješavanje nacionalnog pitanja bit će određeno općim razvojem situacije na globalnom planu i ne u skorijoj budućnosti... Iredentizam je luksuz koji Albanija sebi ne može priuštiti...“

Interni pravilnik i dužnosti Odbora MRC 1921, Ana Lalaj, "Problemi kosovskih Albanaca u parlamentu 1920-1924”

Izvor **3**

Službeni položaj albanske nacionalne manjine u Kraljevini SHS

Godine 1920. brod s oružjem pristao je u Svetom Jovanu. Ahmet Zogu, ministar unutrašnjih poslova, nije dozvolio istovar oružja. Tvrdio je da bi albanska ofanziva protiv Jugoslavije samo vodila do otvorenog sukoba s njima, a da Albanija nije bila u prilici suočiti se s takvom situacijom.

.http://gazeta-shqip.com/lajme/2012/10/13/zija-dibra-te-fshehtat-e-nje-vrasjeje/ 10.11.2012

Iako je službena Albanija na čelu sa Ahmetom Zoguom, osnivačem Realne politike, bila veoma pažljiva u postupcima i izjavama vezanim za nacionalno pitanje, u ovom slučaju Jugoslavija je okrivila propagandu i odlučnost službene Albanije.

Ceshtje nga historia moderne dhe bashkekohore shqiptare”, Emine Bakalli-Afrifi p. 56, Prishtine, 2011

“... pa ipak, Zogu je bio zakleti neprijatelj revoltiranih i albanskih iredentista. On je, u odsustvu, osudio Azema B. Galicu na smrt, a krajem 1923. poslao je albansku vojsku u 'Neutralnu zonu Junik' protjerujući sve Kačake različitim albansko-jugoslavenskim parolama, kako bi opstruirao njihov povratak na ta područja...“

Bernd Jürgen Fischer, "Kralj Zogu" str. 70-5, 1984

Grupa 5.
Postupci Albanaca na Kosovu

1. Kakav su put izabrali pripadnici albanske manjine na Kosovu u međunarodnom angažmanu za ostvarivanje svojih ciljeva?
2. Koji su bili njihove politički ciljevi?

„Radi promoviranja međunarodne suradnje i postizanja međunarodnog mira i sigurnosti, prihvaćanjem obveze da se ne poseže za ratnom opcijom, propisivanjem otvorenih, pravičnih i časnih odnosa među narodima, čvrstim uspostavljanjem razumijevanja međunarodnog prava kao stvarnog pravila ponašanja između vlada, održavanjem pravde i strogog poštivanja svih sporazumnih obaveza u interakciji između naroda, prihvaćaju ovu Povelju Lige naroda.“

Otvoren sastanak Lige naroda u Ženevi, 1920/11/15

http://www.un.org/cyberschoolbus/unintro/unintro3.htm

Izvor **1**

Gjon Bisaku, Shtjefën Kurti & Luigj Gashi: Položaj albanske manjine u Jugoslaviji, memorandum predstavljen u Ligi naroda 1930.

NJEGOVOJ EKSELENCIJI, GOSPODINU ERIKU DRAMONDU
Generalnom sekretaru Lige naroda, Ženeva
Vaša Ekselencijo, gospodine generalni sekretare, mi nismo prvi izaslanici Albanaca koji žive u Kraljevini Jugoslaviji, a koji su se obratili Ligi naroda po pitanju žalosnog stanja ove manjine do koje je dovela srpska vlast, a svakako nećemo biti i posljednji koji protestiraju pred ovom visokom institucijom međunarodnog prava, osim ukoliko se politički smjer i postupci vlastodržaca u Beogradu prema svojim albanskim podanicima iz osnova ne promijene.
Taj politički smjer, koji je već prepun ekscesa i nesreća, može se sumirati u jednoj frazi: Izmijeniti etničku strukturu područja naseljenih Albancima po svaku cijenu. Strategije za postizanje ovog cilja jesu sljedeće:
Razni oblici progona kako bi se stanovništvo prisililo da emigrira;

- korištenje nasilja ako bi se nasilno denacionaliziralo bespomoćno stanovništvo
- prisilno izgnanstvo ili ubijanje svih koji odbijaju napustiti zemlju ili mirno se prepustiti srbizaciji.

Mi samo želimo objaviti Ligi naroda i civiliziranom svijetu patnje naše braće koji žive ugnjeteni u Jugoslaviji.

Dom Gjon Bisaku iz Prizrena, svećenik u parohiji-selu Beč, distrikt Đakovica; dom Shtjefën Kurti iz Prizrena, svećenik u parohiji Novosella / Novoselo, distrikt Đakovica; dom Luigj Gashi iz Skopja, svećenik u parohiji Smaç / Smać, distrikt Đakovica.
Ova tri svećenika radila su na Kosovu 1920-ih u ime Svete kongregacije za promidžbu vjere iz Rima. Njihov očajnički apel pokazuje da se situacija Albanaca na Kosovu nije mnogo popravila generaciju nakon 1913.

Tekst i dokumenti albanske povijesti, Robert Elsie
http://www.albanianhistory.net/texts20_2/AH1930.html (10.11.2012

)

Grupa 5.
Postupci Albanaca na Kosovu

1. Kakav su put izabrali pripadnici albanske manjine na Kosovu u međunarodnom angažmanu za ostvarivanje svojih ciljeva?
2. Koji su bili njihove politički ciljevi?

Izvor **2**

Lista dodatne dokumentacije

U sljedećim dodacima odlučili smo pokazati preciznim činjenicama istinitost tvrdnji koje smo imali čast unijeti u ovaj memorandum. Spomenuti događaji dani su samo kao primjeri i izabrani su slučajno iz mnoštva sličnih slučajeva. Da bismo bili što je moguće jasniji, dali smo reference na odredbe Sporazuma o zaštiti manjina čiji je Kraljevina Jugoslavija potpisnik i osigurali smo činjenice koje će pokazati da odredbe ovog sporazuma nisu bile primjenjivane prema albanskoj manjini.
Činjenice govore same za sebe. Njihova autentičnost ne može se poreći, čak ni u saznanju da se službena istraga ne može provesti.
Dodatak 5.
Upotreba narodnog jezika
„Neće biti ograničenja na upotrebu narodnog (nacionalnog) jezika na polju religije, u tisku, ili bilo kojoj vrsti publikacija.“ (Sporazum o manjinama, članak 7.).

Ograničenja za Albance u Jugoslaviji se nastavljaju
Situacija se nastavlja za polovinu albanskog naroda koji žive pod tuđinskom vlašću. Nekoliko primjera bit će dovoljno da ilustriraju istinitost ove tvrdnje.

a) Ne postoje novine, časopisi ili druge publikacije na albanskom jeziku za 800.000 Albanaca u Jugoslaviji. Vlada u Beogradu može tvrditi da intelektualna aktivnost nije zakonom zabranjena, ali oni koji provode zakon, policija i drugi službenici, čine sve da takvu aktivnost onemoguće. Ukoliko bi Albanac podnio zahtjev za odobrenje izdavanja novina na albanskom jeziku, da održi bezopasno javno predavanje na albanskom ili da otvori školu za učenje albanskog, on, naravno, ne bi bio kažnjen zbog takvog zahtjeva, ali bi odmah bio progonjen od strane policije i žandara po svim mogućim optužbama, uhapšen, a u mnogim slučajevima i bačen u zatvor ili bi mu bila oduzeta sva imovina.
b) Jednom od dolje potpisanih, dom Shtjefën Kurtiju, donedavnom svećeniku u parohiji Novosella/Novo Selo, distrikt Đakovica, od strane direktora srpske škole Radovana Milutinovića bilo je zabranjeno koristiti albanski jezik da seosku djecu podučava vjeronauk.
c) Kada su albanska djeca iz sela Skivjane, distrikt Đakovica, donijeli albanske početnice u srpsku školu u koju su išli, direktor, Srbin, gospodin Zonić, zaplijenio je odmah knjige i kaznio djecu što su se 'usudila učiti jezik koji nije državni.'

Tekst i dokumenti albanske povijesti, Robert Elsie
http://www.albanianhistory.net/texts20_2/AH1930.html

Izvor **3**

Zahtjev Albanaca s Kosova pred Ligom naroda

Zahtjevi kosovskih Albanaca upućeni međunarodnoj zajednici
U peticiji Komitet 'Nacionalna odbrana Kosova' MKK-a Ligi naroda kaže se: „Ustav Kraljevine SHS mrtvo je slovo na papiru...“
Zahtijevali su formiranje neutralne komisije Lige naroda, koja bi istražila situaciju na terenu ... da osigura ovoj potlačenoj populaciji poštovanje manjinskih prava...

L.Culaj, Odbor za zaštitu Kosova 1918-1924, Priština 1997, str.68

Irena Paradžik,
Vanja Zidar Šmic

Svi protiv svih

slučaj Slovenije

Ključno pitanje

Kako je rat produbio političke podjele među Slovencima?

Tema

Ovaj modul govori o građanskom ratu u Sloveniji i može se primijeniti na bilo koju drugu regiju u bivšoj Jugoslaviji. Obraćamo se učenicima u dobi od 14 do 18 godina. To je razdoblje Drugog svjetskog rata. Izabrali smo ovu temu jer je veoma kontroverzna i osjetljiva za cijelo područje bivše Jugoslavije, s obzirom da i nakon 60 godina od tih događaja još uvijek postoje podjele među ljudima i političarima kada je u pitanju ovo razdoblje, a potpuno pomirenje još uvijek nije postignuto.

Ciljevi

Studenti će steći spoznaje o građanskom ratu u Sloveniji.

Ishodi učenja:

1. Učenici će usporediti različite odgovore Slovenaca na okupaciju.
2. Naučit će zašto su radnička i građanska struja imale različite odgovore na okupaciju.
3. Moći će prepoznati činjenice koje su inicirale jačanje tenzija koje su onda izazvale sukob među Slovencima.
4. Moći će izraziti kritičko mišljenje na konstruktivan način i boriti se s osjetljivom i kontroverznom poviješću.

Uputa za predavače

Nastavnik će pročitati uvod učenicima i predstaviti temu razredu. Radionica ima dva dijela – prvi dio je rad u grupama, a drugi dio je prezentacija rezultata svake grupe, a nakon toga debata.

90 minuta

Korak 1.: Nastavnik dijeli učenike u 4 grupe:
Grupa 1.: ODGOVOR NA OKUPACIJU I POLARIZACIJA, CRKVA IZMEĐU DVIJE VATRE
Grupa 2.: VOJNE JEDINICE: RADNIČKA STRUJA-PARTIZANI, BURŽOAZIJA-SLOVENSKI ČETNICI (PLAVE BRIGADE)
Grupa 3.: VOJNE JEDINICE: BURŽOAZIJA-SEOSKA GARDA (MVAC), DOMOBRANI
Grupa 4.: BRAT NA BRATA (GRAĐANSKI RAT 1942.-1945.)

Korak 2: Nastavnik daje učenicima upute za rad u grupi (KOOPERATIVNO UČENJE). Svaka grupa dobiva i ove upute, tiskane.
METODOLOGIJA – KOOPERATIVNO UČENJE
Svaki član grupe dobiva vlastiti radni list, rješava SVE zadatke i zapisuje odgovore. Svaki član grupe bira broj od 1 do 4 jer svatko od njih može biti izabran za izvjestitelja nakon što grupa završi s radom. Pored rješavanja zadataka svaki član grupe imat će još jedan važan zadatak. Svaka grupa mora imati: VODITELJA, ČUVARA, KONTROLORA VREMENA i PROMATRAČA.

Podjela uloga unutar grupe:	Komunikacija unutar grupe
Voditelj rukovodi radom grupe, utvrđuje da svi razumiju upute. On/ona čita pisane izvore.	Čitam li s razumijevanjem? Možemo li naći još bolji odgovor?
Čuvar osigurava da svi članovi grupe sudjeluju u radu. Upozorava one članove koji su se udaljili od teme ili koji ne sudjeluju u radu.	Moraš tiho govoriti. Preglasan si. I ti si član grupe i moraš sudjelovati jer ćemo biti ocijenjeni kao grupa.
Kontrolor vremena vodi računa o vremenskom ograničenju i ohrabruje ostale da požure.	Požurite, još su samo tri minute ostale. Ponestaje nam vremena, moramo se svi potruditi.
Promatrač pažljivo prati rad grupe.	Po završetku rada promatrač izvješćuje o radu grupe i ostale tri uloge u grupi.

90 minuta

Korak 3.: Nastavnik daje uvod u modul (temu) učenicima. Svaka grupa dobiva i ovaj uvod u tiskanom obliku.

Korak 4.: Učenici rade u grupama. Svaka grupa analizira povijesne izvore i odgovara na pitanja u isto vrijeme. Svaka grupa sebi sastavlja 'pojmovnik' svih različitih vojnih jedinica i njihovih vođa.

Korak 5.: Nastavnik za svaku grupu bira broj od 1 do 4, tako da se izabire po jedan izvjestitelj iz svake grupe. Izvjestitelji predstavljaju ostalim učenicima korištene povijesne izvore i čitaju odgovore na pitanja. Za to vrijeme učenici crtaju lentu vremena i na ploči prikazuju političke grupacije sa svim njihovim vojnim jedinicama za vrijeme okupacije.

Korak 6.: Nastavnik provodi debatu koristeći pitanja za kritičko razmišljanje. Ta pitanja jesu:

- Je li reakcija civila da se uključe u seosku gardu, četnike i domobrane bila pretjerana ili legitimna?
- Koji su razlozi bili najuvjerljiviji, a koje su ljude svrstali u jednu ili drugu struju?
- Kakve su se posljedice odluka ljudi iz toga vremena odrazile na život u suvremenoj Sloveniji?

UVOD ZA CIJELU REGIJU

Kako je rat produbio političke podjele među Slovencima? (ključno pitanje)
U jesen 1942. talijanski general Vittorio Ruggero rekao je sljedeće u razgovoru s ljubljanskim biskupom:
»MVAC je mnogo pomogao Talijanima, ali je stvorio takvu mržnju među Slovencima da je nećete uspjeti ukloniti ni za 50 godina.«

Jan, Ivan: Korenine zla. Odstrte zavese I. Samozaložba. Ljubljana 1995. str. 13.

Dana 6. travnja 1941. njemačke trupe napale su Jugoslaviju kroz Bugarsku i Austriju. Napad je počeo bombardiranjem aerodroma i drugih vojnih ciljeva, kao i gradova. Napad na Beograd bio je razarajući, a 11. travnja nakon što su Nijemci već prodrli u Zagreb i Karlovac i odsjekli zapad Jugoslavije od njenog centra, Talijani su započeli invaziju Slovenije i Hrvatske. U to vrijeme ofanzivu su započele i mađarske trupe. Jugoslavenska vlada i kralj napustili su zemlju koja je kapitulirala 17. travnja. Većina jugoslavenske vojske bila je zarobljena ostavljajući zemlju u rasulu.

Repe, B.: Sodobna zgodovina, učbenik za 4. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan 2007. str.. 140

Podjela Jugoslavije na okupacijske zone

Gabrič, A. in Režek, M.: Zgodovina 4: Učbenik za 4. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS 2011. str. 166.

Jugoslavija je podijeljena na deset oblasti koje nisu formirale jednu cjelinu, već su imale različite statuse. Podjela je urađena u svrhu promocije šovinizma među narodima i nacionalnostima koje su do tada živjeli u Jugoslaviji.

Petranović, B.: Istorija Jugoslavije, knjiga II – Narodnoosvobodilački rat i revolucija. str.. 26 – 27. www.znaci.net/00001/96.htm

Dio Slovenije (Gornja Koruška, Štajerska i dio Prekmurja), Banat, rudarsko područje oko Bora sa okolinom i Stara Srbija potpale su pod vlast Njemačke.

Petranović, str. 25 - 26

Mađarska je preuzela vlast u Prekmurju, Baranji, Bačkoj i Međimurju, Bugarska je osvojila većinu Makedonije, dio Kosova i jugoistočnu Srbiju, dok su Talijani zauzeli dio Slovenije (tzv. Ljubljanska pokrajina), zapadni dio Hrvatskog primorja zajedno s otocima, Dalmaciju od Zadra do Splita, dio dalmatinskih otoka, Gorski kotar, Crnu Goru, veći dio Kosova, dio zapadne Makedonije i Boku Kotorsku. „Velika Albanija“ dobila je dio Kosova kao i zapadni dio Makedonije, dio Sandžaka i istočni dio Crne Gore.

Repe, 1995, str. 135

Hrvatska i Bosna i Hercegovina postale su dio Nezavisne Države Hrvatske (NDH). Nijemci, Talijani, Bugari i Mađari počeli su denacionalizirati okupirana i kontrolirana područja Srbije, Slovenije, Makedonije i Hrvatske.

*P*etranović, str. 36, 42

Najveću strogost u vladavini nad Slovencima provodila je Njemačka, ukinula je slovenske novine, udruženja i organizacije. U školama i vrtićima ljudi su smjeli govoriti samo njemački. Slovenci su natjerani na masovne migracije u druge zemlje, dok su Nijemci naseljavali ta područja. Jednako nasilni bili su Mađari u Prekmurju. Talijani ispočetka nisu bili tako nasilni. Dozvoljavali su postojanje slovenskih kulturnih i obrazovnih institucija.

Bugari, koji su zamijenili njemačke trupe u Makedoniji, zabranili su upotrebu makedonskog imena, jezika i oznaka na zvaničnim tekstovima te postavili svoje službenike i svećenstvo. Makedonska mladež morala se uključiti u različite bugarske fašističke paravojne grupe i nacionalne omladinske organizacije. /.../ Kolonisti i Srbijanci koji su u Makedoniju došli poslije 1918. deportirani su, a njihova imovina konfiscirana. Talijanski i albanski proglašeni su službenim jezicima zapadne Makedonije; teorija o albanskom podrijetlu Makedonaca ugledala je također svjetlo dana. Albanska fašistička partija (FPA), koja se sastojala od Albanaca i turske mladeži, promovirala je mržnju prema Makedoncima. Bugari su objasnili svoju ekspanziju u teritorij Srbije kao svoje prirodno pravo, jer su tvrdili da je Morava bugarska rijeka.

Srbi su migrirali iz NDH i Kosova. Do završetka rata, Srbija je pružila utočište za 240.000 srpskih (i slovenskih) izbjeglica, koji su ranije migrirali iz drugih dijelova Jugoslavije. Međutim, novije studije tvrde da se ovaj broj penje i do 400.000 /.../. Najgori oblik denacionalizacije bio je u NDH, koji je postao poznat po holokaustu, genocidu nad Srbima, Židovima i Romima. /.../

Petranović, str. 42, 43)

Grupa partizana

Povijesni muzej Istre

GRAĐANSKI RAT

Međusobni konfilikti bili su izazvani etničkim i vjerskim sukobima, suradnjom s okupatorima i interesom komunista da uđu u borbu protiv klasnog neprijatelja pod patronatom narodnooslobodilačkog pokreta. Korijeni sukoba zadirali su čak i u predratne podjele koje su se samo uvećale tijekom rata.

OSLOBODILAČKI POKRET U JUGOSLAVIJI

Jugoslavenski oslobodilački pokret (partizani) bio je, s izuzetkom sovjetskog, najjači u Europi. Zbog svojih ilegalnih organizacija komunisti su bili jedini koji su zadržali političku mrežu na čitavom podijeljenom teritoriju Jugoslavije. Oni su organizirali otpor i vlastite operacije koje su privukle narod da se pridruže masovnom pokretu i iniciraju revoluciju.
Političari koji nisu pobjegli iz zemlje po izbijanju rata, željeli su barem prividno zadržati položaj surađujući s okupatorom ili pasivno čekajući oslobođenje. Budući da je Jugoslavija bila suočena s ozbiljnom ekonomskom i političkom krizom prije rata i budući da su pojedini narodi i manjine bili u neravnopravnom položaju, ljudi su pokret otpora shvatili kao mogućnost za drugačiji poslijeratni režim i kao sredstvo za ukidanje nacionalne i socijalne nepravde. Zbog različitih okupacijskih sistema i interesa pojedinih naroda jugoslavenski pokret otpora bio je vrlo šarolik.

U usporedbi s četnicima, ustašama i drugima partizani su bili mnogo discipliniraniji, ali ni njima nije nedostajala potreba za osvetom, različitim konfrontacijama, torturama i masakrima nad civilima. Za razliku od njihovih protivnika navedeni postupci nisu bili dio zvaničnog "načina borbe". Reputacija narodnooslobodilačkog pokreta opala je zbog masovnih nezakonitih obračuna s članovima kvislinških formacija nakon rata.

Repe, 1995, str. 157

ČETNIČKI POKRET – Ime je izvedeno od riječi četa, četovanje, i potječe iz razdoblja buna i borbi za vrijeme Otomanskog carstva. Pokret je imao punu podršku zapadnih saveznika do kraja 1943. S obzirom da su govorili u korist obrane i suradnje s okupatorima u očekivanju promjena u svjetskim razmjerima, njihova borbena taktika razlikovala se od partizanske.
Kasnije su se pridružili borbi pretpostavljajući da će njihova suradnja s osvajačima biti zaboravljena. Njihova strategija bila je okrenuta dominaciji Srba u obnovljenoj Jugoslaviji i obračunu s Hrvatima i manjinama jer su ih smatrali glavnim krivcima poraza Kraljevine i patnji Srba. Zalagali su se za ideologiju etnički čiste Velike Srbije s izlazom na more, mada su dozvoljavali i federativnu vezu sa smanjenom Hrvatskom u Jugoslaviji. Njihov vođa Dragoljub Mihailović bio je vojni ministar u vladi u izbjeglištvu i komandant jugoslavenske vojske u domovini. Tijekom 1941. dva puta je pregovarao s Titom o zajedničkoj borbi, iako su obje strane već iskusile međusobne sukobe (poraz četnika na Ravnoj gori). U studenom 1941. četničko rukovodstvo pristalo je boriti se protiv Nijemaca i odbacilo je zahtjev kojim bi partizani postali dio četničkih jedinica, ali se nisu držali toga sporazuma. Dio četnika sporadično se borio protiv Nijemaca, a napadali su samo u blizini partizanskih teritorija, pa su se Nijemci svetili na partizanskim obiteljima, dok se manji dio četnika pridružio partizanima. Sukobi su prerasli u građanski rat pa su u nekim razdobljima partizani smatrali borbu protiv četnika svojom primarnom misijom. Četnici su bili razjedinjeni i odbili su napustiti svoj teritorij; nedostajalo im je discipline i bili su okrutni prema civilima i zatvorenicima.

četnik Mićo

Foto kolekcija povjesnog muzeja BiH, brioj inventara133

četnici, Bijeljina

Foto kolekcija povjesnog muzeja BiH, brioj inventara 129

Eugen Dido Kvaternik, desno na slici načelnik RAVSIGUR-a (komesar za javni red i sigurnost od 1941. do 1943.)

USTAŠE I NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA (NDH)

Nezavisna Država Hrvatska proglašena je 10. travnja 1941. Proglasio ju je ustaški pukovnik Slavko Kvaternik. Vođa ustaša bio je dr. Ante Pavelić. NDH je u potpunosti bila ovisna o njemačkom rukovodstvu i stalno je bila na rubu opstanka zbog partizana i interesa Talijana za njihov teritorij, naročito za Bosnu i Hercegovinu. NDH je bio ekstremno katolička država. Zakonodavstvo je bilo nacionalističko, rasističko, neprijateljsko prema Srbima, Židovima, Romima i komunistima. Muslimani nisu bili priznati kao nacija i smatrani su Hrvatima, kao i Slovenci, za koje se govorilo da su „Hrvati s Alpa“. Vojne jedinice NDH uključivale su domobrane, ustaše, naoružanu policiju i snage reda i sigurnosti. Ustaške jedinice bile su stranačka vojska, na čelu s ustaškim stožerom i Pavelićem kao vođom. Neke jedinice bile su naročito okrutne, slično kao i policija pod zapovjedništvom Kvaternikovog sina Eugena. Domobrani su bili kopnena vojska s malim dijelom mornarice i zrakoplovstva. Dio domobrana borio se na Istočnom frontu i uglavnom poginuo u bitci za Staljingrad.

Ustaša

Foto kolekcija povjesnog muzeja BiH, brioj inventara 137

Buržoaska struja

Izvor **1**

Ban, Marko Natlačen, poziva Slovence i građane Ljubljane na Narodnoj skupštini Slovenije, 11. travnja 1941, da ostanu mirni iako očekuju okupaciju.

Slovenci! Građani Ljubljane!

Ljubljana, glavni grad Slovenije, uskoro će biti okupirana. U ovom trenutku mi treba da održimo red i mir koji su nam tako svojstveni! Moramo ostati pribrani, fokusirani, disciplinirani i vjerski potomci naših predaka! Pokažimo naše dostojanstvo na miran način!
Nacija nam je izložena dvama najvećim grijesima. Sada, kada nas je naša vojska napustila, najveći grijeh u narodu bio bi ako bi civili uzeli oružje protiv strane vojske ili protiv nacionalne manjine, ili ako biste protiv njih djelovali na bilo koji drugi neprijateljski način. Ako bismo činili tako, stotine naših rođaka bilo bi izloženo velikoj opasnosti i teškoćama.
Drugi grijeh bila bi denuncijacija, koja je nespojiva s dignitetom čovjeka. Denuncijacija je tako težak grijeh da ga narod nikada neće oprostiti. Prema tome, ne dozvolite da se denuncijacija podigne među nama.
Predstavnici državne i lokalne vlasti ostat će na svojim pozicijama i radit će dok se ne naredi drugačije. Isti zakoni na snazi su dok se ne naredi drugačije. Svaka promjena bit će objavljena.
Zakoni se moraju bezuvjetno poštovati!
Javni red i mir nigdje se ne smije remetiti! Neka se naša disciplina pokaže i u ovom teškom času!
Ne bježite, izdržite i istrajte!

Ban i Narodna skupština Slovenije.

Slovenski dom, godina VI., Br 83, petak 11. travnja 1941

Radnička struja

Izvor **2**

Temeljne točke Oslobodilačke fronte, objavljene 22. lipnja 1941, na dan njemačke invazije na Sovjetski Savez.

1. Mora se povesti nemilosrdna oružana akcija protiv osvajača.
2. Akcije služe kao početna točka za oslobođenje i ujedinjenje svih Slavena.
3.
4. Na osnovi prirodne zajednice slavenskih naroda, Oslobodilačka fronta ne priznaje podjelu Jugoslavije i svim silama se bori za ujedinjenje i jednakost svih naroda. Istovremeno OF-a teži povezivanju slavenskih naroda pod velikim ruskim narodom, na osnovi prava svakog naroda na samoopredjeljenje.
5. Akcijama za oslobođenje i aktiviranje slovenskih masa, OF preoblikuje slovenski nacionalni karakter. Slovenske mase, boreći se za nacionalna i ljudska prava, stvaraju novi karakter aktivnog slovenstva.
6. Sve grupe koje surađuju unutar OF-a obavezne su održavati lojalne međusobne odnose.
7. Nakon narodnog oslobođenja vlast će biti u rukama Oslobodilačke fronte kao cjeline.
8. Nakon narodnog oslobođenja OF će uvesti stalnu demokraciju. Sva pitanja koja prelaze okvir narodnog oslobođenja, bit će riješena uz pomoć konzistentne demokracije. /…/
9. U skladu sa svečanim izjavama Churchila, Roosevelta i Staljina, slovenski narod će odlučivati o pitanjima koja se tiču unutrašnjih i vanjskih poslova. OF će provesti i braniti navedena elementarna prava svim sredstvima.
10. Narodna armija na teritoriju Slovenije sačinjena je od partizana i narodne obrane, koji apeliraju na sve svjesne Slovence.

Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga I. 12 in 13/255-256, v: Slovenski poročevalec, 1. II. št. 24 (8. 11. 1941) in 1. III. št. 1 (6. 1. 1942)

Pitanja:

1. Usporedi izjave buržoaske i radničke struje
2. Pokušaj objasniti njihova stanovišta o otporu okupaciji.

Crkva između dvije vatre

Izvor **3**

Pismo biskupa ljubljanskog Gregorija Rožmana visokom komesaru E. Gracioliju

Ekselencijo!
Dekret o aneksiji Italiji slovenskih teritorija koje je okupirala talijanska vojska, donesen je danas. Uzimajući to u obzir, moram izraziti zahvalnost Vašoj Ekselenciji, jer teritorij biskupije omogućava veliki razvoj u kulturnom i vjerskom pogledu, tako da očekujemo mogućnost ostvarenja autonomije nacionalnog života u smislu dekreta, u korist crkve i moralnosti. Izražavam moju potpunu odanost i molim Boga da blagoslovi Vas i sve naše napore za dobrobit našeg naroda.

Griesser – Pečar, Tamara: Razdvojeni narod. MK. Ljubljana 2004. str.. 180.

Izvor **4**

Pismo ljubljanskog biskupa Gregorija Rožmana vjernicima krajem listopada 1941. On govori o stavu pape i katoličke crkve o komunizmu.

Pitanje, koje je objasnio i uredio (Škof. list 1937, pg. 39-59) Papa Pio XI, u cirkularnom pismu 'Divina Redemptoris', od 19. ožujka 1937., relevantno je za nas. U njemu on izjavljuje: „Komunizam se, po svojoj prirodi, protivi svakoj religiji.“ (točka 22), „komunizam je nešto što je u svojoj srži loše, tako da nijedna osoba bliska kršćanstvu ne treba surađivati s njim“ (str. 58). Papski principi primjenjuju se na nas pa o njima nećemo raspravljati, već ćemo ih se držati po našoj savjesti i saznanjima. Očekivati određeni kulturni razvoj ili čak nacionalnu slobodu od komunista jest isprazno i fatalna pogreška, koja bi osudila narod na najgore ropstvo i uništila ga.

Weber, T., Novak, D.: 20. stoletje v zgodovinskih virih, besedi in slikah. Druga svetovna vojna v Sloveniji in Jugoslaviji. DZS. Ljubljana 1998. str.. 49.

Pitanja:

Objasni stav biskupa ljubljanskog Gregorija Rožmana prema talijanskom okupatoru i razloge njegovih postupaka.

Izvor **5**

Odnos svećenstva prema Oslobodilačkoj fronti

OF je organizacija osuđena od strane biskupa kao antinacionalna i antikatolička institucija. Katolik ne smije uzeti učešće u njemu, niti ga pomagati na bilo koji način... Ukoliko bi oni, samozvani, ugrozili slobodu i kretanje ljudi, ili nametali svoje iluzije, ili prisiljavali ljude da idu u brda (tj. u partizane), svaka fizička samoobrana kao i organizirana obrana od njih je dozvoljena. Kao što se pojedinac može braniti od nepravednog nasilnika, na isti način selo ili naselje može sebe zaštititi. S druge strane, bio bi grijeh organizirati marš u šume radi uništenja bandita koji se tamo kriju. Čineći tako, bili bismo izloženi opasnosti, mogli bismo okončati živote mnogih nedužnih ili nevinih pojedinaca.

Cerkev in revolucija OF, zbornik SAZU, Slovenski upor 1941.

Izvor **6**

Biskup Gregorij Rožman s komandantom slovenskih domobrana, generalom Leonom Rupnikom, i SS generalom Erwinom Roesenerom, na stadionu u Ljubljani prije zakletve.

Jan, Ivan: Odstrte zavese. Okupator in gorenjsko domobranstvo. Društvo piscev zgodovine NOB Slovenije. Ljubljana 1992. str.. 57.

Pitanje:

1. Kakav je bio stav većine svećenstva prema Oslobodilačkoj fronti u Ljubljanskoj regiji?

Izvor 7

Obavezna vježba za pritvorene svećenike u kasarni Mevlje u Mariboru.

U svibnju 1941. oko 1300 Slovenaca bilo je u logorima širom Slovenije, oko 130 bili su svećenici. Ti svećenici trpjeli su izrazite tjelesne napore, bili su zatvarani u bunkere i batinani.

Raziskujem preteklost 9. Delovni zvezek. Rokus. Ljubljana 2005. str. 96.

Izvor 8

Nakon partizanskog sastanka ispred Doma kulture u Prezidu, 14. 10. 1943: vjerski službenik 14. diviziona Jože Lampret u pratnji svećenika Franje Poša.

Kržišnik, Zvone: Patrulja zvestobe. Kulturniška skupina 14. divizije. Založba Borec in Partizanska knjiga. Ljubljana 1984. – foto: Jože Petek, fotoreporter 14. divizije.

Izvor 9

Iz govora Božidara Gorjana na 65. godišnjicu oslobođenja doline Gornja Savina, objavljenog 20.02.2011.

/.../ neću govoriti o brigadama ili našem hrabrom narodu, u vezi s današnjim sjećanjem na oslobođenje Savinje prije 65 godina. Međutim, spomenut ću život i djelo dvojice važnih svećenika iz Štajerske: Jože Lampret bio je vjerski službenik u 14. divizionu, dok je Franc Šmon imao istu ulogu u 14. operativnoj grupi za regije Štajerska i Koruška. Svijet je vidio fotografiju Lampreta, u neudobnoj svećeničkoj odori, kako nosi ranjenika. On predstavlja veliki ljudski napor i stradanje, posvećen spašavanju ljudskog života, a simbolično i slovenske narodnosti. Da, čak su i svećenici bili na strani Oslobodilačkog fronta, na strani partizana, spašavajući sudbinu slovenskog naroda. Osobno sam poznavao obojicu i osjećam se obaveznim govoriti o njihovim plemenitim životima. Svojim vjerskim djelovanjem oni su duhovno obogatili našu borbu. /.../ Osvajači su htjeli potisnuti slovenstvo u Štajerskoj progoneći slovenske svećenike. Borba za pravo na vjeru na materinjem jeziku postala je sastavni dio oslobodilačkog pokreta. /.../ Vjernici su patili zbog nedostatka vjerske službe na slovenskom jeziku. Zbog toga je teret partizanskih svećenika bio još veći. Njihova usamljena borba zahtijevala je nadljudske žrtve. Moral i utjehu pružali su komesari, dok su se partizanski svećenici brinuli o pitanjima vjere. Osim rada u jedinicama svećenici su pružali sklonište seljacima na područjima gdje su partizani imali krov nad glavom. /…/

www.zb-nob-solcava.si/2011/02/govor-bozidarja-gorjana-boga-ob-65-obletnici-osvoboditve-zgornje-savinjske-doline/ (10. 5. 2013)

Pitanja:

1. Kakav je bio položaj katoličkog svećenstva u njemačkom okupacijskom sustavu?
2. Jesu li svi svećenici djelovali prema stanovištu Vatikana?
3. Zašto su neki svećenici surađivali s narodnooslobodilačkim pokretom?

Radnička struja - partizani

Izvor **1**

Dva partizana, Jože Simšič – Jelen i Dane Matko – Matija (Gornje Jezero, proljeće 1944.)

http://stareslike.files.wordpress.com/2012/01/120107002.jpg (10. 5. 2013)

Izvor **2**

Ulomak iz partizanskog zakonika

Članak 1.

„Partizanske jedinice čine dobrovoljci - partizani koji se žele lojalno i uporno boriti s oružjem u rukama, protiv fašističkih okupatora, za veliki cilj oslobođenja Slovenaca i prava radnog naroda. Oni su u bliskom kontaktu sa slovenskim masama i svim narodima, bore se protiv fašističke bande oslanjajući se na operativne i vojne akcije čuvene radničko-seljačke Crvene armije Sovjetskog Saveza... Partizani neće stati dok se ciljevi zbog kojih su se digli na oružje ne ispune.

Članak 2.

Partizanske jedinice prihvaćaju svakog čovjeka, bez obzira na politička uvjerenja i nacionalnu pripadnost, koji prihvaća navedene ciljeve, koji je moralno neiskvaren i koga prihvati partizanski regrutni odbor. Pristupanje partizanima znači da partizan posvećuje sve svoje snage i život oslobođenju Slovenaca i radnog naroda.

Članak 3.

Provođenje partizanskih dužnosti trajat će do konačnog trijumfa borbe za oslobođenje slovenskog naroda. Partizan može biti oslobođen svojih revolucionarnih dužnosti samo u slučaju bolesti ili smrti. Kod pristupanja partizanima pojedinac mora biti dobro opremljen odjećom, cipelama, donjim rubljem, dekom, hranom za tjedan dana, i ako je moguće, oružjem. Poželjno je da ima sa sobom mape, kompas, dvogled, neophodni sanitarni materijal i ostale potrepštine.

Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI. knjiga 1/5 Ljubljana 1956.

Izvor **3**

Partizanska zakletva

Partizanska zakletva

Ja, partizan oslobodilačke vojske slovenskog naroda, koja se bori zajedno s Crvenom armijom Sovjetskog Saveza i svih drugih naroda koji se bore za slobodu, borim se za oslobođenje i ujedinjenje slovenskog naroda, za bratstvo i mir među narodima i bolju budućnost radnog naroda, i zaklinjem se pred mojim narodom i suborcima: da ću dati sve u mojoj moći za slobodu slovenskog naroda, radničke klase i za napredno i slobodoljubivo čovječanstvo u svetom ratu protiv fašista i bandita, i neću zaboraviti partizanske redove, kojima sam se pridružio dobrovoljno i svjesno, i da neću položiti svoje oružje do konačne pobjede nad fašistima i potpunog ispunjenja velikog cilja za slobodu slovenskog naroda.

U borbi za velike oslobodilačke ciljeve zaklinjem se da ću štititi čast i nepovredivost naše partizanske zastave svojom krvlju i da ću, ako treba, dati i svoj život.

Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI. knjiga 1/5 Ljubljana 1956

Izvor **4**

Slovenski pjesnik i partizan Matej Bor opisuje neprijatelja u pjesmi "Hej, brigade“.

HEJ, BRIGADE
Hej, brigade, hitite,
razpodite, požgite
Gnezda belih in črnih vragov!
Hej, mašinca, ...

Matej Bor, Hej brigade. Iz borb in življenja prvih štirih slovenskih brigad, september 1952

Pitanja:

1. Uz pomoć različitih izvora pokušaj saznati tko se mogao pridružiti partizanima i što je odlazak u partizane značio za pojedinca.
2. Kome su se partizani zaklinjali i kako je glasila zakletva?
3. Kakva je poruka pjesme „Hej, brigade“? Objasni značenje te pjesme za ono vrijeme.

BURŽOASKA STRUJA – SLOVENSKI ČETNICI (PLAVE BRIGADE)

Izvor **5**

Izvještaj komandanta slovenskih četnika Karela Novaka nakon povratka sa sastanka s Dražom Mihailovićem u Ravnoj Gori (1941.)

Uskoro poslije toga putovao sam u Srbiju s pukovnikom Avšičem. Beogradska organizacija pod rukovodstvom majora Todorovića osigurala je falsificirane dokumente. Nakon nekih velikih zajedničkih uspjeha protiv Nijemaca, Srbija je doživjela izdajnički napad na četnike. Nakon sastanka i izvještaja pukovniku Mihailoviću, on nam je dao pisano odobrenje za djelovanje; Avšič kao zapovjednik i ja kao načelnik štaba JVVD-a (Jugoslavenske vojske u domovini na području Slovenije).

Napustili smo Ravnu goru i vratili se u Sloveniju, gdje su komunisti već započeli jaku propagandu protiv četnika. Ja sam prekinuo veze s Oslobodilačkom frontom, ali onda su Radovan Avšič i tri bivša ministra i bana prešli komunistima i iskoristili Mihailovićevo odobrenje. To je bio razlog zbog koga se većina aktivnih časnika protivila njihovoj odluci.

Za mene, put je bio jasan: Djelovati za kralja i Jugoslaviju, organizirati ilegalne vojne snage, boriti se protiv neprijatelja i zauzeti obrambeni stav prema partizanima.

Tabor, št. 9 - 10, letnik 1982, str. 154 / Odporniško gibanje v Sloveniji 1941 – 1943, Iz arhiva podpolkovnika Karla Novaka, zastopnika Jugoslovanske vojske v domovini

Pitanja:

1. Pod čijim su zapovjedništvom bili slovenski četnici i kakvi su bili njihovi odnosi s Oslobodilačkom frontom?
2. Uz pomoć izvora pokušaj shvatiti za koje su se ciljeve oni borili?

Izvor **6**

Slovenski četnik

Jože Sinjur iz Dolenje Vasi

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945). Modrijan. Ljubljana 2008. str. 31.

Seoska garda (MVAC - Milizie Volontarie AntiComunista) – Dragovoljna protukomunistička milicija

izvor **1**

Grupni portret Seoske garde. Polovica muškaraca je u obojenim talijanskim uniformama, a ostali su u civilnoj odjeći. Prvi s lijeva u prvom redu ima njemačku lubanju (Totenkopf) na beretki.

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945). Modrijan. Ljubljana 2008. str. 75 . – Zasebni arhiv

izvor **2**

Freska na stražarskom mjestu Seoske garde u Ljubljana Dravlju

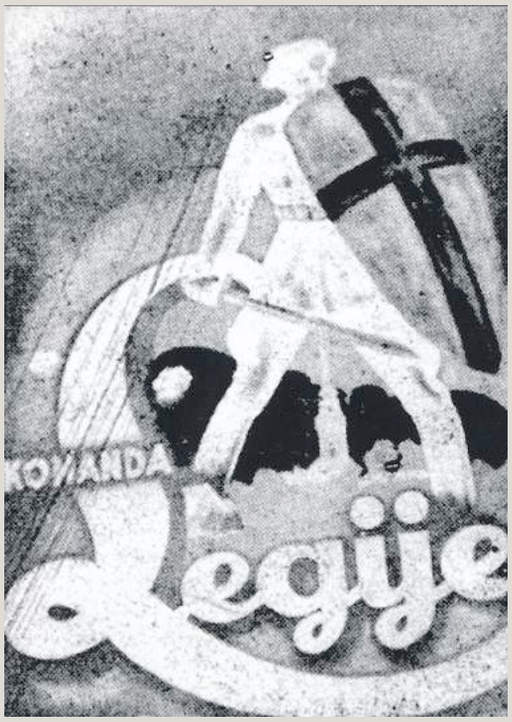

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945. Modrijan. Ljubljana 2008. str. 42. – Zasebni arhiv

izvor **3**

Izvještaj računovodstva talijanskog zapovjedništva za Ljubljanu, o podjeli oko 15.120 lira članovima MVAC jedinica – talijanska verzija.

COMANDO DELLA DIVISIONE DI FANTERIA CACCIATORI DELLE ALPI
Ufficio del Capo di Stato Maggiore
Sezione Affari Civili

N° 2329/A.C. di prot. P.M.100, 14 gennaio 1943 - XXI°

OGGETTO: sussidi della formazione L.V.A.C. di SUSCHA.-

AL COMANDO XI CORPO D'ARMATA
Ufficio A.C.

P.M. 46

Nei giorni 15 e 16 dicembre u.s. due pattuglie della L.V.A.C. di SUSCHA, composte di 8 e 9 uomini, traversarono [illegible] e si recarono a Lodevci onde conferire coi componenti il nostro nucleo [illegible] Fronco ecc.

Propongo pertanto un premio in denaro alla suddetta [illegible]

- ZARDS Giovanni (cap.) L. 250 (ha preso parte alla [illegible])
- ZARDS Francesco " 200 " " " " "
- ZUPCAN Giovanni " 200 " " " " "
- MOSCAN Antonio " 200 " " " " "
- SKOLAN Lilan " 200 " " " " "

- ZAJEC Giuseppe " 150 (ha preso parte alla [illegible])
- LEVSNIK Giuseppe " 150 " " " " "
- MAUTNAN Vincenzo " 150 " " " " "
- SKUPCA Giuseppe " 150 " " " " "

- TUPIN Lodovico (cap.) " 150 (ha preso parte alla [illegible])
- TUPIN Augusto " 100 " " " " "
- BUTAR Carlo " 100 " " " " "

IL GENERALE COMANDANTE [illegible]
-Luigi Amedeo Perni-

COMANDO XI CORPO D'ARMATA
Ufficio A.C.
Data di arrivo
11 Gennaio

Weber, T., Novak, D.: 20. stoletje v zgodovinskih virih, besedi in slikah. Druga svetovna vojna v Sloveniji in Jugoslaviji. DZS. Ljubljana 1998. str. 65

izvor **4**

Ulomak koji govori o ustanovljenju Seoske garde

„Evo kako je Legija, kasnije 'prekrštena' u „Militia Volontaria antikomunista - MVAC“ bila osnovana. Bila je zamišljena kao slovenska narodna vojska koja bi trebala štititi narod. Seljaci su tražili oružje u svim dijelovima Ljubljanske pokrajine. Tako da nitko nije prisiljavao seljake na oružje. Njihov poriv na samoobranu i želja za preživljavanjem bili su razlog za djelovanje."

V službi domovine (s. n. 1945), str. 15

Pitanja:

1. Nabroji neke zadatke Seoske garde.
2. Kome su pomagali?
3. Tko ih je financirao?

DOMOBRANI

Izvor **5**

Apel za osnivanje Slovenskih domobrana u rujnu 1943.

Radi izdaje kralja Italije i njegovog zarivanja noža u leđa maršalu Badogliju, vojska Italije više ne postoji. Nakon sramne izdaje Badoglijeve klike, situacija je potpuno jasna: Čak i naša voljena domovina bit će predana boljševicima uz pomoć anglo-američke plutokracije* Izdajnički i boljševički sljedbenici vodili su borbu koja je gurnula vrijedne, poštene i vjerujuće ljude u patnju, nasilje, glad, pljačku, i na put sekularnih i bezdušnih robota, kao i nečasnih pomagača u korist svjetske tiranije protiv Židova.

Velika njemačka vojska, poslana po naređenju Firera, došla je u našu zemlju kako bi nas zaštitila. Njemački vojnici i časnici hrabro su se borili. Hrabrost, čast i odanost njima su sveti. Oni ne poznaju beščašće ni kukavičluk. Sa svojom velikom borbenom silom, Njemačka je jedina tvrđava protiv boljševizma i kapitalizma. Mlade nacije Europe borit će se protiv boljševizma i kapitalizma pod njemačkim zapovjedništvom.

Krenimo u bitku protiv komunističkih bandita i pljačkaša i borimo se za egzistenciju naše domovine! U svom proglasu predsjedavajući pokrajinske uprave, divizijski general Leon Rupnik, izrazio je naše ciljeve jasno i definirao naše dužnosti. Pod rukovodstvom slovenskih zapovvjednika uništit ćemo boljševičke ubojice i palikuće u našoj zemlji. Njemačka vojska i policija podržat će nas svojim iskrenim prijateljstvom.

Naša dužnost je: Svaki čestiti Slovenac, sposoban za borbu u dobi od 18 do 35 godina, treba se dragovoljno javiti kako bi zaštitio svoju domovinu, i održao red i disciplinu te vratio uništene domove u Slovensku domobransku legiju.

Slovenci! Možete se prijaviti u Zapovjedništvo Slovenskih domobrana u zgradi općine, Ambrožev trg 7 u Ljubljani; ili u općinskoj kancelariji nadležnoj za vaše područje, ukoliko živite na selu.

SLOVENSKI DOMOBRANI

Plutokracija – oblik centralističke vlasti u kojoj vlast ima manjina s velikim materijalnim bogatstvom

Weber, T., Novak, D.: 20. stoletje v zgodovinskih virih, besedi in slikah. Druga svetovna vojna v Sloveniji in Jugoslaviji. DZS. Ljubljana 1998. str. 93

Izvor **6**

Legitimacija slovenskog domobrana

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945. Modrijan. Ljubljana 2008. pg. 189 – Zasebna zbirka avtorja.)

Izvor **7**

Prva linija 47-og odreda u Cerknici. Četvrti zdesna nosi protupartizansku značku na džepu na grudima.

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945). Modrijan. Ljubljana 2008. str. 152.

Izvor **8**

Protupartizanska značka

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945). Modrijan. Ljubljana 2008. str. 194.

Izvor **9**

Domobranska zakletva

„Zaklinjem se Bogom svemogućim da ću biti hrabar, odan i poslušan mojim pretpostavljenim i da ću savjesno ispunjavati moju dužnost prema slovenskoj domovini kao dijelu slobodne Europe, te da ću uzeti učešće zajedno s njemačkim snagama pod komandom velike Njemačke, SS trupa i policije, u zajedničkoj borbi protiv bandita i komunista i njihovih saveznika. Za tu borbu spreman sam žrtvovati i svoj život. Tako mi Bog pomogao.“

Slovenec, 21. 04. 1944

Ulomak iz domobranske zakletve

http://www.youtube.com/watch?v=V14a2rp5fAM (10. 5. 2013)

Pitanja:

1. Uz pomoć izvora pokušaj objasniti zašto su formirani Slovenski domobrani i tko ih je financirao. Imenuj osnivača Slovenskih domobrana.
2. Pokušaj otkriti kome su se Slovenski domobrani zakleli na vjernost i protiv koga su se borili. Za pomoć koristi tekst domobranske zakletve.

OSNIVANJE ANTIREVOLUCIONARNE STRUJE

Izvor **1**

Memorijalna razglednica žrtava iz Bizovika i Dobrunja, žrtve partizanskog terora iz 1942.

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945. Modrijan. Ljubljana 2008. str. 92

Izvor **2**

Služba sigurnosti (tajna policija - VOS), koja je radila unutar Oslobodilačke fronte, koristila se ubojstvima u Ljubljani i okolnim područjima te je dodatno povećavala jaz između obje struje.

Samo u Ljubljani pripadnici VOS-a izvršili su 49 napada na predstavnike javnog života. Komunistički teror proširio se preko čitave Ljubljanske pokrajine jer su komunisti ubijali svećenike, gradonačelnike, viđenije seljane, članove Katoličke akcije, dječake i djevojčice na selu, starije osobe, djecu, pa i čitave porodice – jednom riječju, svakoga za koga su posumnjali da surađuje s „bjelogardejcima".

V znamenju osvobodilne fronte, Dokazila o grozodejstvih komunizma v Ljubljanski pokrajini, Ljubljana 1943 – XXI

Izvor **3**

Izjava Zapovjedništva Slovenskih partizanskih odreda o suradnji (s okupatorom)

Izjava zapovjedništva slovenskih partizanskih odreda
Zapovjedništvo Slovenskih partizanskih odreda dobila je pouzdane informacije da neki od Mihailovićevih – belogardejskih elemenata vode pregovore s Talijanima, u cilju organiziranja i naoružavanja bandi, uz pomoć Talijana i njihovog oružja. Njihova namjera je da ubace bande na slobodan teritorij Slovenije, koja je pod demokratskom upravom Oslobodilačke fronte, da napadaju partizanske trupe i da pokrenu bratoubilački rat u korist okupatora. U skladu sa svim ovim izdajničkim pripremama, a u interesu održavanja jedinstva Slovenaca i velikih dostignuća trenutne borbe slovenskog naroda za oslobođenje koja je dovela do oslobađanja polovine tzv. 'Ljubljanske pokrajine', Zapovjedništvo vas podsjeća, u najstrožem obliku i po posljednji put, da:
1. Svatko, tko obavlja pripreme za formiranje bilo kakve oružane grupe izvan partizana ili koja ne bi bila podređena Zapovjedništvu Slovenskih partizanskih odreda, bit će odmah strijeljan.
2. Svatko tko pokuša organizirati bratoubilački rat ili obavlja neke druge akcije koje bi pomagale osvajačima, bit će strijeljan.
3. Zapovijedi, koje dozvoljavaju smaknuće bilo koga tko ugrožava jedinstvo Slovenske narodne armije, na području pod Zapovjedništvom Slovenskih partizanskih odreda, bit će poslane svim partizanskim tijelima na oslobođenom području.
Navedene mjere – zasnovane na dekretu Oslobodilačke fronte – razmotrene su od strane Zapovjedništva Slovenskih partizanskih odreda pri potpunoj svijesti da samo najveća predanost i nesuradnja s elementima koji provociraju građanski rat radi interesa njihove klike, može spriječiti slovenski narod da plati cijenu izdaje – kada ti elementi uspiju u izvršenju još krvavijih djela izdajnika na sličan način kao što je to bilo u drugim dijelovima Jugoslavije – stotinama života svojih najboljih sinova i kćeri.
Smrt fašizmu – sloboda narodu!
Na položaju, 27. svibnja 1942.
Zapovjednik: Peter Strugar, s.r.
Za Zapovjedništvo Slovenskih partizanskih trupa:
Politički Komesar: Jernej Posavec

Slovenski poročevalec, god.III, str.22, 2.lipnja 1942.

Pitanje:

1. Koji su postupci Oslobodilačke fronte pomogli razvoju nepovjerenja i obrambenog stava buržoaske struje?

izvor **4**

FILMOVI:

NASILJE DOMOBRANA I NASILJE PARTIZANA
Gledanje dva ulomka iz dokumentarnog filma RTV-a Slovenije 'Vrijeme rata' iz 2005.

NASILJE DOMOBRANA
Pogledajte priču Angele Kumše u filmu 'Vrijeme rata' i odgovorite na sljedeća pitanja:
1. Žrtva čijeg nasilja je bila narator u vrijeme Drugog svjetskog rata i zašto?
2. Kakvu je sudbinu izbjegla i kako?
3. Objasni jesu li svi domobrani imali iste stavove?
4. O čijem nam još nasilju govori Angela? Nabroji nekoliko primjera.
5. Objasni jesu li se svi složili s tim postupcima.

PARTIZANSKO NASILJE
Pogledajte priču Marije Marolt, rođ. Bradeško, iz filma 'Vrijeme rata' i odgovorite na sljedeća pitanja:
1. Čije su žrtve bili pripadnici porodice Bradeško i zašto?
2. Kakva je bila njihova sudbina?
3. Objasni je li ovo pojedinačan primjer ili dio šire slike?
4. Objasni je li zemlja pretrpjela gubitke zbog žrtava partizanskog nasilja poslije rata.

Nakon što čujete oba svjedočenja, Angelino i Marijino, pokušajte objasniti i dati razloge građanskog sukoba za vrijeme Drugog svjetskog rata.

Stergar, Tanja: Posodobitve pouka v gimnazijski praksi. Zgodovina. Razvoj slovenskega naroda v 20. stoletju. Zavod RS za šolstvo. Ljubljana 2010. pg. 233

GLOSAR (POJMOVNIK)

OSLOBODILAČKA FRONTA – organizacija koju je 26. travnja 1941. u Ljubljani osnovala Komunistička partija Slovenije, Kršćanski socijalisti, lijevo krilo Sokolskog društva i kulturni radnici. Na početku organizacija je bila koalicija nekoliko grupa, a od 1943. Komunistička partija preuzela je vodstvo nad organizacijom. Oslobodilačka fronta organizirala je otpor protiv okupatora.

VOS – Obavještajno sigurnosna služba, osnovana u kolovozu 1941. pod zapovjedništvom Komunističke partije Slovenije. Njihovi zadatci bili su obavještajni rad, likvidiranje suradnika okupatora i protivnika komunizma.

PARTIZANI – dragovoljci u borbi protiv okupatora; armija koju je organizirala Oslobodilačka fronta i koja je koristila gerilski način ratovanja (napadi na neprijateljske jedinice ili sabotaže).

SLOVENSKI ČETNICI (PLAVE BRIGADE) – pripadnici bivše Jugoslavenske vojske koji su u početku surađivali s partizanima. Nakon napada četnika (pod vodstvom Draže Mihailovića) na srpske partizane, Slovenski su se četnici podijelili u dvije grupe. Jedna, pod vodstvom Jake Avšiča, prešla je u partizane. Druga grupa, pod vodstvom Karela Novaka, ostala je vjerna Mihailovićevim četnicima i surađivala s okupatorom. Slovenski partizani nazivali su ih plavim brigadama. Partizani su ih porazili nakon kapitulacije Italije 1943.

SEOSKA GARDA (MVAC ili BIJELA GARDA) – protukomunistička postrojba osnovana 1942. u Ljubljanskoj pokrajini (dijelu Slovenije pod okupacijom Italije). Njezino osnivanje potaknuo je grub odnos Oslobodilačke fronte prema ljudima i nelegalne egzekucije koje je Fronta provodila. Seosku je gardu opremio, plaćao i naoružao talijanski okupator, koji ih je nazivao Milizia Volontaria AntiComunista (MVAC) – Dragovoljna protukomunistička milicija. Koristili su se istim metodama kao i VOS. Partizani su ih zvali bijelom gardom (po uzoru na Rusiju) i porazili su ih 1943. nakon kapitulacije Italije.

DOMOBRANI – protukomunistička jedinica osnovana 1943. nakon kapitulacije Italije. Bila je pod zapovjedništvom bivšeg generala jugoslovenske vojske Leona Rupnika. Domobrani su bili pomoćne policijske jedinice pod njemačkim zapovjedništvom. Njihov zadatak bio je štititi transportne objekte, sudski proganjati i hvatati partizane i njihove suradnike.

Marjeta Šifrer,
Helena Mešnjak

Djeca u Drugome svjetskom ratu

Ključno pitanje

Jesu li djeca jednako patila, bez obzira na stranu na kojoj su bila?

Tema

Ovaj modul govori o djeci u Drugom svjetskom ratu, u razdoblju od 1939. do 1945. godine. Govori o djeci u partizanskom pokretu, djeci u domobranima, djeci u logorima i djeci kuririma. Izvori nam pokazuju kako su djeca živjela i stradavala za vrijeme rata.
Materijal je namijenjen učenicima starijim od 14 godina.Ovu temu smo izabrali jer vjerujemo da je zanimljiva učenicima. Ova tema, također, može biti zanimljiva za rad.Tema je kontraverzna jer prikazuje djecu na obje strane - partizane i onu drugu stranu, koja je odlučila surađivati s nacistima, a modul obuhvaća cijelu regiju.Tema je relevantna za cijelu regiju jer se odnosi na sve zemlje i pokazuje razlike među djecom koja su živjela za vrijeme rata.

Ciljevi

Učenici će dobiti saznanja o djeci u partizanskom pokretu, djeci u domobranima, djeci u logorima i djeci kuririma. Izvori nam pokazuju kako su djeca živjela i stradavala za vrijeme rata.

Ishodi učenja:

1. Učenici stječu znanja o svakodnevnom životu djece u Drugome svjetskom ratu.
2. Moći će usporediti život i stradanja djece u vrijeme rata.
3. Dobit će saznanja o sudbini djece u partizanima, domobranima, djece u logorima i djece kurira/vojnika.
4. Oni pokazuju ratne aktivnosti iz perspektive ljudskih prava.

Upute za predavače

Nastavnik će pročitati uvod učenicima i predstaviti temu sata. Radionica ima dvije faze – prva faza je uvod i grupni rad, a druga je prezentacija rezultata.

Korak 1: Nastavnik dijeli upute za rad, zatim objašnjava temu rada (prvi radni list je za nastavnika). Učenici se dijele u grupe od 4 do 5 učenika

1. Grupa: Djeca u partizanima
2. Grupa: Djeca u logorima
3. Grupa: Djeca vojnici/kuriri
4. Grupa: Djeca na „drugoj strani“ (u domobranima)

90 minuta

Korak 2: Nastavnik predstavlja zadatke za rad u grupama. Učenici trebaju imati osnovna znanja o Drugom svjetskom ratu. Učenici proučavaju kartu Jugoslavije i pokušavaju odrediti koji je okupator okupirao koji dio zemlje u Drugom svjetskom ratu.

Korak 3: Nastavnik postavlja pitanja i uvodi učenike u grupni rad:

Napiši listu stvari koje djeca trebaju za sretno djetinjstvo.

Korak 4: Nastavnik daje upute za timski rad. Učenici čitaju izvore, pripremaju kratke prezentacije i rješavaju zadatke.

Korak 5: Kratke prezentacije rada u grupama.

Korak 6: Zaključak, refleksije na temu (učenici bi, uz pomoć nastavnika, trebali doći do zajedničkog zaključka, bez obzira o kojoj djeci je riječ; sva su jednako stradala, a ponajviše djeca koja su postala siročad.)

Nastavnik povlači ravnu crtu na ploči. Na jednom kraju crte ispisuje da su sva djeca podjednako stradala, a na drugom da je razina stradanja bila različita. Zatim nastavnik svim učenicima dijeli samoljepljive papiriće (post it). Uz pomoć novih saznanja učenici odlučuju na koju će stranu crte nalijepiti svoj papirić. Svaki učenik objašnjava svoju odluku.

DIO ZA NASTAVNIKE

UVOD

Odrastanje za vrijeme rata za mnogu djecu nije bilo ugodno iskustvo. Radionica 'Djeca u ratu', kako joj samo ime kaže, govori o djeci koja su živjela na području bivše Jugoslavije za vrijeme Drugog svjetskog rata. Radionica je podijeljena na uvodni dio, rad u grupama, i na kraju, na prezentaciju rezultata rada. Učenici u četiri grupe moraju analizirati i razmotriti sudbinu djece partizana koja su odvedena u logore, djece koja su bila kuriri i vojnici, i djece koja su bila na 'drugoj strani'. 'Djecu na drugoj strani' zapravo predstavljaju njihovi roditelji koji su surađivali s okupatorima u vrijeme rata – djeca domobrana (u Sloveniji), ustaša (Hrvatska) i četnika (u Srbiji). Tijekom rata ova djeca su živjela 's druge strane', ali su pretrpjela ozbiljne posljedice i imala velike poteškoće nakon rata.

Što se dogodilo djeci domobrana, ustaša i četnika, djeci partizana, djeci koja su bila vojnici i kuriri te djeci koja su odvedena u logore?

Grupa 1

Djeca partizana / u partizanima Analiza izvora o djeci partizana / u partizanima

Izvor 1

"»Slovene National Help« (Slovenska nacionalna pomoć)

'Slovenska nacionalna pomoć' štitila je djecu aktivnih boraca. Uz pomoć hraniteljskih obitelji ova je Organizacija pomogla oko 200 djece, također poznatih i kao 'ilegalci' iz Ljubljane, od srpnja 1941. do završetka rata. Djeci su dana nova imena i identiteti, tako da ih neprijatelj nije mogao naći, odvesti ih i ucijeniti njihove roditelje u partizanima. Neka od ove djece više su puta mijenjala obitelji. Ova vrsta zaštite nije korištena samo u Sloveniji, već i drugdje u Europi. Organizacija je bila skrivena do kraja rata i spasila je mnoge živote. Ona je zaštitila 'djecu bandita', kako su ih nacisti nazivali, od otmice, smrti i deportacije u 'institucije za preodgoj'.

Rettl, L., Obid, V. (2006). Partizanski otroci. Celovec/Klagenfurt: Drava, str. 15, 19

Izvor 2

Svjedočenje Janeza Kmeta, čija je majka bila u partizanima

„Ljudi koji su živjeli oko mene, bake i tetke nikada nisu govorili o tome. Moja majka je bila tabu-tema, nešto zabranjeno. Često sam plakao noću. Mnogo sam plakao i želio da je moja majka tu, sa mnom, i da nije mrtva. Želio sam da je ona negdje i da se vraća kako bi me uzela sa sobom. Čak i nakon mog rođenja majka je djelovala kao ilegalac u Ljubljani. U proljeće 1943., Talijani su je uhitili. Zatvorili su je u zatvor u Ljubljani, osudili je, a zatim prebacili u zatvor u Kopar. Ona je uspjela pobjeći i pridružiti se partizanima iz Primorske."

Rettl, L., Obid, V. (2006). Partizanski otroci. Celovec/Klagenfurt: Drava, str. 15, 19)

ZADACI:

1. Zašto je Janezova majka bila tabu-tema?
2. Kakva je organizacija bila 'Slovenska nacionalna pomoć' i kakvi su bili njeni zadatci?
3. Zašto su krili partizansku djecu pod drugačijim imenima? Kakva bi bila njihova sudbina da ih je neprijatelj uhvatio?

Izvor 3

Strijeljanje učenika u Kragujevcu, Srbija

»Nada Naumović (1929. – 1942.) Jedan se narednik naljutio i rekao mojoj kćerki da je ona komunist i da je uvrijedila srpsku vojsku. Da je ona komunist, potvrdio je još jedan narednik, zatim su je s puškom na „gotovs" otjerali u školu Kralja Petra, gdje je prenoćila i sutradan u 7 sati ujutro kamionom, zajedno s ostalima, predali Nijemcima koji su sve strijeljali u 7:30 sati prijepodne ispod Topovskih šupa na imanju Ljube Markovića, ekonoma.«

http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1015560 (*26. ožujka 2013*), sječanje: *Mileva Naumović*, Kragujevac, 20. januar, 1945)

"»Lazar Pantelić (1893.–1941.) "Mog pokojnog muža Lazara M. Pantelića izveli su Nijemci iz gimnazijske zgrade zajedno s učenicima 20.X. 1941. i zatvorili u barake za strijeljanje. Kada je strijeljanje obavljeno, na listi strijeljanih objavljeno je ime moga muža. Preko općine dobila sam njegovu osobnu iskaznicu. Njegovu krvavu željezničku iskaznicu donio mi je njegov učenik Milosav Gavrilović, iz Kragujevca, koji stanuje u zadnjoj kući na Milanovačkom drumu, a koji je sahranjivao ubijene.«

http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1015560 (*26. ožujka 2013*), sječanje: *Miroslava Pantelić*, Kragujevac, 26. veljače 2013.)

ZADACI:

1. Što se dogodilo kćerki Mileve Naumović?
2. Gdje su streljani učenici i učitelji?

Izvor 4

Ukradena djeca

Teška je bila i sudbina djece ubijenih roditelja, oni su bivali odvedeni u logore, a zatim prebačeni u Reich njemačkim obiteljima. Temelj za genocid u vrijeme Drugog svjetskog rata u Srednjoj Europi bio je Himmlerov tajni naputak za provođenje akcija protiv partizana i ostalih bandita u Gornjoj Koruškoj i Donjoj Štajerskoj, tiskan u petnaest primjeraka 25. srpnja 1942. Na osnovi tog naputka ljude su ubijali bez saslušanja, sela su palili, a mnoge partizanske obitelji neprijatelj je deportirao.

U Donjoj Štajerskoj bio je sabirni centar za deportacije u Celje, u bivšoj muškoj školu, danas poznatoj kao Prva osnovna škola. Tamo su izvršene dvije deportacije, 3. i 14. kolovoza 1942.; 600 djece nasilno je oduzeto njihovim majkama. Ova su djeca uglavnom bila djeca partizanskih obitelji i onih ubijenih u zatvorima. Njihove se sudbine razlikuju, ali sva su prošla kroz istu proceduru. Djeca su pregledana radi utvrđivanja rasne (etničke) pripadnosti, zatim su odvođena u logor Frohnleiten, sjeverno od Graza, a odatle su ih odvozili u razne koncentracijske logore širom Njemačke, na preodgoj. Naročito se posvećivala pažnja otetim dječacima, koje su najčešće nacističke obitelji posvajale. Organizacija po imenu Lebensborn brinula je o bebama. Njihov glavni cilj bio je preodgoj rasno čiste djece druge etničke pripadnosti, radi stvaranja čiste arijevske rase i bržeg povećanja broja beba kod Nijemaca. Pravi identitet otete djece je sakriven, tako da mnoga djeca više nikada nisu nađena.

Ove dvije akcije iz kolovoza 1942., kada su djeca nasilno odvedena od svojih majki, nisu bile i posljednje u Celju. Nacisti su izvršili isto rasno i nacionalno odvajanje u prosincu 1944. i siječnju 1945. Tada su djeca poslana u Koblenz i Burgenland.

Nakon oslobođenja saveznici i UNRRE-a (United Nations Relief and Rehabilitation Administration - Administracija za pomoć i rehabilitaciju UN-a) tražili su otetu djecu, a pomagali su im i časnici Specijalne jugoslavenske vojne misije u Parizu. Slovenija je organizirala specijalne repatrijacije koje su prihvatile 4.150 otete djece u dobi do 16 godina, u razdoblju od 1 srpnja do 20. rujna 1945. Međutim, mnoga oteta djeca nikada nisu nađena.

Mikuž Metod (1960). Pregled zgodovine NOB-a v Sloveniji. I knjiga. Ljubljana,strp. 62, 187.

ZADACI:

1. Tko su bila oteta djeca?
2. Iz koje je zemlje dolazila većina otete djece?
3. Što znači 'Lebensborn'?
4. Jesu li se ova djeca vratila kući nakon rata? Zašto ne sva?

Izvor 5

Svjedočanstvo Jožice Komerički – otete djevojčice

Jožica Komerički iz Petrovča, rođena Jurkošek u Podgorici—Vrh iznad Laškog, sjeća se zastrašujućih događaja iz ukradenog djetinjstva:

Kada su nas došli uhapsiti, meni je bilo tek 11, mojoj sestri Mariji 17, a mome bratu Konradu 13 godina. Deportirali su i našu majku i dvadesetogodišnju sestru Tončku. One se nikada nisu vratile iz Auschwitza. Naš otac uhapšen je srpnja 1942. On je strijeljan 15. kolovoza, istog dana kada smo mi odvedeni u sabirni centar u Celje. Odveli su i sedmoro djece Grančer, i djecu porodica Lapov, Deželak i druge. Moj grad zvao se Vrh iznad Laškog.

Najprije su nas poslali u tranzitni kamp, karantenu, u mjestu Mur pored Graza. Iako je bilo hladno, morali smo svakog jutra vježbati u kratkim hlačama i majicama. Morali smo trčati preko najbližih brežuljaka. Kasnije smo raspoređeni u šest dječjih logora. Mene su poslali u Saldenburg kod Tittlinga, u Bayernwald u Bavarskoj. Jožica je preživjela jer je bila naviknuta na težak rad kod kuće, na farmi. Prihvatila je rat kao nešto što se moralo desiti i ona sama tu nije mogla ništa promijeniti. Sjeća se i šestomjesečnog Vilija, otetog iz Šentlenarta, koji je bio usvojen, i sve zbrke koja je nastala s krajem rata. Bjelorusi su otetoj djeci govorili da se ne vraćaju nazad slovenskim komunistima. Njezin brat, koji je bio njemački vojnik, napisao je prije oslobođenja zahtjev da se djeca vrate kućama. Ali nisu se mogli vratiti domu koji je bio uništen. Brat je otišao živjeti s njihovom tetkom u Rimske Toplice, a Jožica i njena sestra otišle su živjeti u partizansko selo Brodnice.

http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/nedeljski/333577 (3. veljače 2012.)

ZADACI:

1. Kakva je bila sudbina Jožice Komerčki?

Izvor 6

Kadeti i pioniri iz Delnica – Hrvatska (veljača 1944.)

Fototeka na Gorewskiot muzej, Kraw

ZADACI:

1. Što vidiš na slici?
2. Što ti govori ova slika?

Izvor **1**

Slovenska djeca u koncentracijskim logorima

Stanislava Završnik rođena je 3. ožujka 1933. u obitelji Berlec, u selu Loke u Tuhinjskoj dolini. Živjela je na farmi s ocem, majkom, starijim bratom i četiri mlađe sestre. Kada su Nijemci okupirali našu zemlju, Stanislava je imala samo 8 godina. Njen otac Ivan bio je prvi organizator oslobodilačke fronte u Tuhinjskoj dolini i pridružio se partizanima 1941. Zbog toga je porodica Berlec bila jedna od najomraženijih i najtraženijih kod Nijemaca. Godine 1942. majka se pridružila (partizanskoj) brigadi i djeca su ostavljena sama. Nekoliko mjeseci djeca u dobi od tri mjeseca do 11 godina sakrivala su se u šumama, kod rođaka, ali nitko im nije mogao pomoći. U srpnju 1942. Nijemci su ih uhvatili i odveli u dječji koncentracijski logor Seligenporten, gdje je već bilo internirano oko 100 slovenske djece, djece bez roditelja ili drugih odraslih.

Na početku su svi bili zajedno, kasnije su djecu podijelili prema abecednom redu. Krajem svibnja 1943. djeca su razdvojena i prema dobi i spolu. Najstariji brat Milan prebačen je u logor Kastl, najmlađa sestra, Johana u Leipzig, Ana u Meinburg, Justina u Naustift, a Marija i Stanislava prebačene su u Saldenburg. U koncentracijskim logorima djeci je bilo zabranjeno govoriti materinjim jezikom, bila su podvrgnuta strogom nacističkom obrazovanju. Krajem 1944, kada su Nijemci počeli gubiti snagu i moć, neki dječji logori bivaju napušteni pa su sestre Berlec zajedno dočekale slobodu u logoru Saldenburg. U srpnju 1945. svi su stigli kući, gdje su pronašli svoje roditelje.

http://www.muzeji-radovljica.si/_arhiva/mestni/zgibanka.pdf

Izvor **2**

Sudbina djece u Italijanskim koncentracijskim logorima

U vrijeme progona na području Ljubljane talijanski okupatori zatvarali su Slovence u zatvore u Ljubljani i u Italiji. Sastali su se predstavnici pokreta otpora iz talijanskih okupacijskih zona – iz Slovenije, Istre, Dalmacije, Crne Gore i Albanije s Kosovom. Zatvorenici su živjeli u užasavajućim uvjetima. Žene s malom djecom i trudnice imale su mnogo problema jer su zatvorske ćelije bile hladne, prljave, pune gamadi, uši i buha. Novorođenčad je umirala od različitih bolesti. Među zatvorenicima bilo je i liječnika koji su nastojali spasiti žene, djecu i bebe. Nakon kapitulacije Italije 1943. u logorima je organizirana nastava za djecu.

Cita Lovrenčič Bole. 1988. Prekomorke. Ljubljana. str. 22 – 174.

Izvor **3**

Majke i djeca u koncentracijskom logoru

Cita Lovrenčič Bole. 1988. Prekomorke. Ljubljana. P. 22 – 174

Извор **4**

Hrvatska djeca u koncentracijskim logorima

"O likvidaciji djece znam to da je bilo dosta djece u logoru, gdje je postojala i određena liječnička komisija sastavljena od zastavnika Ilije Bukovca i dr. Bukija Kunortija, koji su imali zadatak da izaberu zdravu djecu koja su upućena u Zagreb, Sisak, Jasku i Feričance. Prilikom pregleda komisija je pronašla 63 bolesne djece i predložila da ih za likvidaciju. Upravitelj logora Mile Orešković naredio je meni i Grubišiću da izvršimo likvidaciju navedene djece. Janko Grubišić predložio je da djecu ugušimo i kad je ušao među djecu, djeca su mu se zgadila, pa smo zajedno naredili da se likvidiraju pomoću plina. Tom prilikom likvidirano je svih 63, sva djeca koja su se nalazila u jednoj sobi."

Ante Vrban, ustaški oficir i član uprave logora Stara Gradiška na suđenju 14.01.1948 g.. "Borba" 15. siječnja.1948

ZADACI:

1. Što vidiš na slici?
2. Što ti govori ova slika?
3. Što još želiš saznati?

Izvor **5**

Sudbina srpske djece u koncentracijskim logorima

Krajem studenog 1942. obišla nas je neka komisija i odmah poslije toga pokupljeni smo i odvedeni u Zagreb. Još na željezničkoj postaji dočekalo nas je prijatno iznenađenje jer nas je dočekala masa građana s izrazima suosjećanja i prijateljstva. Bacali su nam kruh i dopisnice s adresama. Posebno nas je dirnuo plač pojedinih građana koji su nas promatrali, a naročito žena. Podijelili su nam nešto odjeće i obuće. Prvo smo bili u Zavodu za gluhonijeme u Zagrebu, Ilica 83, a zatim u domu u Vlaškoj 37. To je bio nadbiskupski dvor, blizu katedrale...Nedjeljom su nas vodili u katoličku crkvu. U Zagrebu su uvjeti za život bili puno bolji od onih u logoru. Ovdje smo dobili i druga imena: Ivan, Mate, Joso, Josip i druga. ako sam bio dijete, sjećam se da mi je to, kako i ostalima, bilo vrlo teško…

...Poslije oslobođenja vratio sam se u svoj kraj. Teško me pogodila spoznaja da se od oko 600 mojih drugova iz logora vrlo mali broj vratio u svoj rodni kraj. A ostalima se izgubio svaki trag u fašističkim logorima.

Žarko Vujičić, Velika ofanziva na Kozaru 1942. I njene posljedice, Banja Luka 2004, str. 169-175.

Izvor **6**

Djeca s Davidovom zvijezdom

http://www.jusp-jasenovac.hr/Default.aspx?sid=5478 (9. 5. 2013) Antisemitizam Holokaust Antifašizam, Ognjen Kraus (ur.),Židovska općina, Zagreb, 1996, str. 92.)

ZADACI:

1. Pogledaj sliku i opiši je.
2. Što je pričvršćeno na kaputić djevojčice?
3. Što to znači?

ZADACI: Pročitaj izvore od 1. do 6. i ispuni donju tablicu.

USPOREDBA		
	ŠTO JE ZAJEDNIČKO	**RAZLIKE**
SLOVENIJA		
HRVATSKA		
BIH		

Izvor **1**

Djeca kuriri (svjedočenje Štefana Mateka)

MOJA KURIRSKA POTA

Kuriri v NOV so imeli težko in zelo odgovorno nalogo. Bili so vedno na poti in v stalni negotovosti.

Naj opišem odlomek iz moje kurirske službe. Izpovedi je do pičice resnična. Moja pot je bila vsako drugo noč 3 ure hoda v eno smer in 3 nazaj, s težkim nahrbtnikom na plečih, neredko pa še s puškom, puško in ročnimi bombami. Vedno sem moral biti strogo oprezen. Puščica je bila nuja, saj smo vsaboli bili sami, bodi strategi zase. Podnevi se nismo smeli pojaviti nikjer. Če je deževalo, sem bil mokar pet tolikokrat, da je dež prenehal in se je oblekla na meni ponošila.

Vsako drugo noč, ko nikem šel na taško, pa sem raznašal pošto, literaturo in časopise, tako da ni bilo nobene noči za prvi počitek. Klub napornemu delu pa smo bili vedno razpoloženi in smo s srcem marsikatero srčko, mnogokrat pa tudi bežali, ko smo izzivali Švabe.

Ko sem se nekoč po svoji redni poti vračal s cilja, sem bil tako utrujen, da sem spal kar med potjo. Vso dolgo pot sem hodil sam po pisalu. Vedno sem se spotikal ob kamenje in se malo predramil, včasih sem obstal na mestu in spal kar stoje. Hodil sem tudi prek potočkov in je bilo zato treba podaljšati korak. Tedaj pa sem bil tako utrujen, da nisem vedel, kdaj sem prišel do potočka, stopil vanj in padel na drugi breg. V tistem trenutku je ušk nad glavo počila puška. Prvi hip sem pomislil da sem napaden, čez čas pa se mi je razjasnilo, da se je sprožila puška – mesi samorna ob skalo v potok. Zadovoljen sem pospešil korak in kmalu prišel do cilja.

Štefan Matko

Burgar, M. (1972). Torbica partizanskega kurirja. Časopis Naša skupnost (Ljubljana), letnik 13, št. 4. Pridobljeno na spletni strani, (7. 8. 2012): http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-N4BQV50C/?query=%27keywords%3dkurir%27&pageSize=25

Izvor **2**

Kurir

Fototeka Gorenjskega muzeja u Kranju

Izvor **3**

Kuriri

Fototeka Gorenjskega muzeja u Kranju

Izvor **4**

Djeca kuriri/vojnici u Makedoniji

FANA PETRA KOČOVSKA – CVETKOVIČ 1927.–2004.
Ona je bila član Saveza komunista Jugoslavije od 1943. i surađivala je s Jugoslavenskom frontom u Makedoniji od 1941. Njena najupečatljivija akcija bila je kada joj je bilo samo 17 godina, kada je zajedno sa suborcima dragovoljcima izvršila napad i onesposobila mehanizaciju rudnika Zletovski. Ova grupa bila je zadužena za uništenje mehanizacije i onesposobljavanje poslovanja rudnika te za uništenje neprijateljske baze koja se tamo nalazila. Uspjeli su. Prije toga Fana je bila na 20-dnevnom putovanju od Kofuža do Kozjaka, po visokom snijegu i hladnoći. Mnogi stariji i iskusniji borci zaostajali su ili odustajali od misije, ali mlada je djevojka izdržala i postala primjer ostalima.

IBE ŠERIFA PALIKUĆA
Ona je dobila priznanje s 15 godina – primljena je u Savez mladih komunista Jugoslavije, stadij između Saveza omladine i punopravnih članova Saveza komunista – zbog hrabrosti pri zaštiti bataljuna iako je bila pogođena projektilom. Bila je teško ranjena, ali se brzo oporavila i vratila na svoje mjesto. Vratila se u ilegalan rad u svome rodnom mjestu Debru. Mlada Albanka pomogla je revoluciji i pobjedi.

Materijali uzeti iz knjige Heroine Jugoslavije, izdavačka kuća: Spektar, Zagreb 1980 god. (abstract)

ZADATAK:

Pročitaj 1. i 4. izvor i odgovori na sljedeća pitanja.

1. Kakvu su vrstu zadataka obavljali kuriri?

2. Kakav su posao radila djeca?

3. Zašto je posao kurira bio težak i odgovoran?

Izvor 1

Povlačenje domobrana i ustaša, zajedno s obiteljima

U proljeće 1945, nakon što su njemački vojnici napustili područje, preplašeni Jugoslaveni prešli su u Austriju i Italiju. Među njima bili su i slovenski domobrani, crnogorski i hercegovački četnici, kao i mnogi hrvatski domobrani i ustaše. Bilo je mnogo obitelji i pojedinaca koji su počinili ratne zločine, ali također i mnogo običnih porodica i pojedinaca koje su bježale od zastrašujuće sudbine. Put ih je vodio kroz doline Mislinje, Drave i Mežice u Austriju, odakle su često vraćani natrag. Tisuće ljudi okončalo je živote u napuštenim rudnicima, tenkovskim rovovima, šumama oko Kočevja, i drugdje. Djeca su bila preodgajana, slično kao u njemačkim koncentracijskim logorima nekoliko godina ranije. Najveći centri za ljude s 'druge strane' bili su u Vetinju, Teharju i Kočevskom Rogu, a za djecu je to bio Petriček u Celju. Ostali centri bili su u Ormožu, Ptuju i drugim mjestima širom Slovenije. Većina ih je bila locirana u starim kasarnama, napuštenim vilama i starim ugostiteljskim objektima, kao što je Petriček u Celju. Centri su bili puni izbjeglica, vojnika i njihovih obitelji, civila, žena, djevojaka, djece i starih.

Tolstoj N. Klepec M. Kovač T. 1980. Trilogija Vetrinje – Teharje – Rog. Maribor. str. 13., 27.

Izvor 2

Ljudi izvedeni na gubilište

Komunisti su uništili dio zida iza vile, tako da noću mogu izvesti grupe ljudi kroz taj prolaz. Vodili su ih preko poljana do obližnjih stratišta, izbjegavajući tako glavni put.

Seljaci i ostali ljudi u Teharju bili su pod zastrašujućim dojmom događanja iz lipnja i srpnja 1945., čak i nekoliko godina nakon rata. Ljudi su vrištali, vikali, zapomagali, uzdisali, plakali, mašinke su štektale, a bombe eksplodirale. Još i danas se ljudi ne usuđuju otvoreno pričati o tome jer se plaše osvete komunista.

Tolstoj N. Klepec M. Kovač T. 1980. Trilogija Vetrinje – Teharje – Rog. Maribor. P. 108.

Izvor 3

Povratak domobrana iz Koruške u Kranj, 30.05.1945.

Fototeka Gorenjskega muzeja u Kranju

ZADACI:

1. Zašto su neki ljudi odlučili pobjeći iz Jugoslavije nakon rata?
2. Što se dogodilo s djecom domobrana?
3. Opiši sliku, tko je na njoj, kada je slika nastala...?

Izvor **4**

Svakodnevni život u egzilu

Prvi dan u egzilu bio je kao i svaki običan dan, kada sam u dubokom snu i ništa me ne može probuditi, ni cvilež starih kotača niti drmusanje kola. Zbogom, Ljubljana. Zbogom, prijatelji i školski drugovi. Preumoran sam da mislim na vas. Samo želim spavati.

Dok sam spavao, velika grupa izbjeglica stigla je do Drave i prešla jugoslavensko-austrijsku granicu. Bilo je 10.000 Nijemaca, 13.000 Slovenaca, 4.000 Srba i 4.000 Rusa.

Dan je prelazio u noć. Dolina nadomak Vetrinja izgubila je svoj uobičajeni izgled. Kao gljive poslije kiše nicali su šatori praćeni konjima, ostalom stokom i ljudima. Vatre su svijetlile u polutami. Lažna idila. Čuo sam dječji vrisak ispred našeg šatora. “Upomoć, upomoć, Janez! Janez!“ Što se dogodilo Janezu? Zgrabio sam djevojčicu i protresao je. Rekla mi je, u suzama, kako je Janez otišao na most preko rijeke koji je bio pun mina. Načinio je nekoliko koraka kada je došlo do eksplozije. Janezovo tijelo poletjelo je kroz zrak i palo na obalu rijeke. “Uzalud, svaka nada je uzaludna!“ Ljudi su samo stajali, neki je čovjek skinuo s glave svoj rustikalni šešir i nervozno ga vrtio u rukama, dok su dvije (medicinske) sestre držale Janezovu majku. Ona nije plakala ni vrištala. Odvukli su je od mrtvog tijela njenog sina.

Svi su znali da se vraćamo u Jugoslaviju, čak i ja, dijete od 11 godina. Ali kuda idemo, nismo mogli predvidjeti ni u najluđim snovima. Partizani, koji su vodili osobne istrage, bili su među zarobljenima. Oduzeli su nam sve što je bilo od vrijednosti. Partizani su bili mladi, gotovo djeca. Jedan od njih imao je možda 12 – 13 godina. Sagnuo se i pušio.

Ljudi su bili previše otupjeli da bi osjećali bol. Ni civili nisu bili drugačiji. Žene su padale u prašinu na putu za Teharje. Djeca su bila najjača. Malene su nosili u majčinom naručju, a veća djeca, poput mene, hodala su noseći lagani teret svojih tijela. Udaljenost između Celja i Teharja bila je nekih 10 kilometara. Ali nama je izgledala kao vječnost. Vukli smo se posljednjom snagom, kao prebijeni psi, do konačnog odredišta.

Ott, Ivan (2008). Otroci s Petrička – ukradeno otroštvo. Celje: Mohorjeva družba, p. 35, 36, 69, 79, 112, 147, 194, 197.)

Izvor **5**

Dječaci u ustaškim uniformama (to su djeca – siročad, čije su roditelje ubili ustaše, a njima su stavili ustaške kape)

Mihovilović, Đ., Smreka, J. (2006). O poimeničnom popisu žrtava Jasenovac prema do sada prikupljenim i provjerenim podatcima. Spomen područje Jasenovac, ur. Tea Benčić Rimay, str. 219

Riječ je o srpskim dječacima koje su ustaše odvojili od roditelja 1942. Roditelji dječaka sa slike dijelom su poubijani u logoru Jasenovac, a dijelom deportirani u Njemačku na prisilan rad u njemačkim tvornicama. Dječaci su po zapovijedi ustaškog zapovjednika Vjekoslava Maksa Luburića obučeni u ustaške odore, premda su upravo ustaše bili odgovorni za stradanja njih i njihovih roditelja."

(Dr. sc. Robert Skenderović (Hrvatski institut za povijest), radionica "Stradanja žena i djece u logoru Jasenovac", Zagreb, 2007.

Izvor **6**

Odvođenje ljudi u koncentracijski logor

Kada su najmlađa djeca uzeta roditeljima i odvedena, a naše majke isprebijane puškama, ovdje se čulo neprekidno plakanje i vrisak. Moj se otac molio i gledao kroz ružičnjak i mrežastu ogradu kako se majka čvrsto držala za mene i mog mlađeg brata. Djeca su ukrcana na autobus, gdje smo morali pjevati partizanske pjesme. Znam da je moja majka plakala još jače nego prethodne noći jer je bez sumnje osjećala da će je ubiti. Sutradan, u 5 ujutro, odvedena je s još jednom ženom koju su također odvojili od njeno troje djece. U to vrijeme otac mi je odveden u baraku; kada je tražio da vidi svoju suprugu, neka žena mu je rekla da je ona već odvedena, kao i mnoge druge.

Tolstoj N. Klepec M. Kovač T. 1980. Trilogija Vetrinje – Teharje – Rog. Maribor. P. 99)

ZADATAK:

1. Što se dogodilo domobranskim porodicama, uhvaćenima i vraćenima poslije rata?

ZADATAK:

Usporedi izvore – pokušaj odrediti sličnosti u preodgoju djece koje se spominje u oba izvora.

Nenad Perošević,
Miloš Vukanović

“Ne znam čiji su avioni, ali su bombe naše.”

(Savezničko bombardiranje Jugoslavije tijekom Drugog svjetskog rata)

Ključno pitanje

Tko pije, a tko plaća?

Tema

Tema radionice obuhvaća razdoblje savezničkog bombardiranja gradova Jugoslavije, 1943.–1944. Slično kao i u ostatku Europe, ova je tema poprilično zanemarena u povijesnim udžbenicima, iako je prouzročila na tisuće žrtava i razaranje mnogih gradova. Bombardiranje se odigralo diljem bivših jugoslavenskih republika i do današnjeg dana ostaje kontroverzna tema zbog razloga i stupnja bombardiranja, i zbog toga tko je naredio bombardiranje.

Ciljevi

Cilj radionice je približiti učenicima temu razaranja i patnje civilnog stanovništva uzrokovanog masovnim zračnim bombardiranjem. Radionica je usredotočena na razdoblje Drugog svjetskog rata, tj. na savezničko bombardiranje gradova Jugoslavije. Iako je bombardiranje od strane sila Osovina predstavljeno u radionici, glavni interes proučavanja je na aktivnostima saveznika, upravo zbog stupnja razaranja koja su oni uzrokovali. Kritički pristup ovoj temi potaknut će raspravu o iskrenom prijateljstvu i interesu u međunarodnih odnosa tijekom ratnog razdoblja.

Ishodi učenja

- Učenici će analizirati povijesne izvore.
- Učenici će razviti svijest o užasima rata i životu pod bombama.
- Učenici će se upoznati s odnosom suvremene politike prema povijesnim događanjima.

Upute za nastavnika

Nastavnik započinje radionicu uvodnim pitanjima:

- Koji se ciljevi bombardiraju i koja je razlika između vojnih i civilnih ciljeva?
- Što mislite, koliko je bombardiranje moglo biti precizno u Drugom svjetskom ratu?
- S kojim ste novijim bombardiranjima upoznati?
- Znate li je li vaš grad ikada bio bombardiran?

Nastavnik nastavlja s uvodom. Učenici čitaju uvodni tekst, izvor 1. i analiziraju povijesni zemljovid. Nastavnik učenicima postavlja pitanja s kraja uvoda.
Nakon što učenici odgovore na pitanja, nastavnik crta lentu vremena i traži od učenika da na nju napišu najvažnije datume iz uvodnog teksta.

45 minuta

Aktivnost 1.

Nastavnik dijeli učenike u 4 grupe i svakoj grupi daje izvore iz određenih gradova: Leskovac, Podgorica, Beograd i Zadar.
Svaka grupa ima zadatak napraviti novinsko izvješće ali iz različitih gledišta (sovjetsko, britansko, njemačko, partizansko), korištenjem teksta i fotografije.

Grupa 1.(Leskovac) mora napisati novinsko izvješće s gledišta sovjetskog novinara.
Grupa 2. (Podgorica) mora napisati novinsko izvješće s gledišta britanskog novinara.
Grupa 3. (Beograd) piše novinsko izvješće s gledišta njemačkog novinara.
Grupa 4. (Zadar) piše novinsko izvješće s gledišta jugoslavenskog (partizanskog) novinara.

Predstavnik svake grupe pročitat će svoje novinsko izvješće.
Nakon čitanja svih izvješća nastavnik traži od učenika usporedbu i raspravu o izvješćima drugih grupa.

Aktivnost 2.

Za kraj sata nastavnik predstavlja izvor 5. i fotografije dvaju spomenika. Traži od učenika da pogledaju materijal, odgovore na pitanja i iznesu svoje mišljenje.

Uvod:
Prvo bombardiranje Jugoslavije tijekom Drugog svjetskog rata izvršilo je zrakoplovstvo fašističke Njemačke 6. travnja 1941. godine. Izvršenje zadatka povjereno je 3. zrakoplovnoj floti. Glavni cilj bombardiranja bio je Beograd, ali pored njega pogođeni su još i Novi Sad, Sarajevo, Niš, Mostar i Banja Luka, a talijansko zrakoplovstvo gađalo je hrvatsko primorje, Podgoricu i druge gradove. Sama operacija bombardiranja Beograda imala je tajni naziv Strašni sud.
I pored toga što je Jugoslavenska vlada i Vrhovna komanda Beograda, predviđajući rat, proglasila Beograd otvorenim gradom, 484 aviona tijekom 6. i 7. travnja intenzivno je bombardiralo grad.
U bombardiranju Beograda 1941. poginulo je 2274 ljudi. Srušeno je 627 zgrada, a jako ili djelomično je oštećeno oko 10.000 zgrada, uključujući dio Starog dvora. Najznačajniji spomenik kulture uništen u bombardiranju je Narodna knjižnica s 300.000 knjiga i srednjevjekovnim spisima neprocjenjive vrijednosti. Prema njemačkim izvorima starinski način podizanja kuća i loše organizirana protupožarna i civilna zaštita doprinijeli su stradanju velikog broja ljudi.

Zapadni saveznici pojačavali su interes za jugoslavensko bojište u tijeku ratnih operacija na jugu Europe. Savezničko zrakoplovstvo povremeno je od travnja 1943. godine djelovalo na teritoriju okupirane Jugoslavije. Prvo veće bombardiranje izvršeno je 20. travnja 1943. godine napadom na Skopje i Niš.
Intenzivnije djelovanje savezničkog zrakoplovstva uslijedilo je u drugoj polovici 1943. kada je priznata Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije. Formalno priznanje na Teheranskoj konferenciji utjecalo je na razvoj njenih vojnih veza sa saveznicima u prvoj polovici 1944. godine. Odluka o pružanju pomoći Narodnooslobodilačkoj vojsci i partizanskim odredima Jugoslavije istovremeno je značila uključenje ovih snaga u šire planove saveznika u borbama protiv njemačkih trupa. Pojačani zračni napadi saveznika bili su uvjetovani činjenicom da je Balkan za Nijemce u jesen 1943, a osobito od proljeća 1944., imao poseban značaj zbog probijanje njemačkog fronta u Italiji u travnju 1944., i operacije Overlord u lipnju 1944. Saveznici su bombardiranjem nastojali onemogućiti povlačenje njemačkih snaga iz Grčke, Albanije i Makedonije.
Prvi zahtjev u kojemu se traži savezničko bombardiranje Beograda zatražio je general Draža Mihailović od predsjednika Jugoslavenske vlade u emigraciji Slobodana Jovanovića (preko britanskog ambasadora pri Jugoslavenskoj vladi) 4. prosinca 1942.
Vrhovni komandant Narodnooslobodilačke vojske Josip Broz Tito je u pismu od 17. svibnja 1943. (na početku 5. neprijateljske ofanzive) upućenom Glavnom štabu njegovih jedinica u Hrvatskoj objasnio prihvaćanje suradnje sa saveznicima i u vezi s tim obavijestio ih o traženom bombardiranje Berana, Bijelog Polja, Pljevlja, Andrijevice, Mostara, Podgorice i Nikšića.

Povijesni zemljovid: Neki od gradova koje su saveznici bombardirani tijekom 1943. i 1944. godine
Povijesni zemljovid izradio: Miloš Vukanović

Aktivnost 1

Rad po grupama

Grupa 1

izvor *1*

Iznenađeni građani Nikšića sklanjali su se u kuće i podrume nakon prvih naleta zrakoplova. Međutim, mnogi su, da ne bi ostali zatrpani u ruševinama, ostajali na otvorenom prostoru. Na trgu kod česme pored kuće Katurića Stevan Zlatni Vuković, gradski osobenjak spokojno je gledao u nebo i nešto sam sa sobom razgovarao. U vezi s tim ostala je zapamćena istinita anegdota da je na pitanje jednog od građana, koji također nije htio ući u kuću: "Čiji su ono avioni?" sasvim ozbiljno odgovorio:"Ne znam čiji su avioni, ali su bombe naše."

Maksim Vujačić, Trg Slobode (1885-2007), Nikšić, 2007. str. 48-49

Pitanja:

1. Kada i zašto saveznici počinju kampanju bombardiranja Jugoslavije?
2. Što je građanin Nikšića htio poručiti u svome odgovoru?
3. Je li zračno bombardiranje prakticirano samo tijekom Drugog svjetskog rata?
4. Znate li još neke primjere zračnog bombardiranja?

Izvor *2*

Svjedočanstvo i fotografije bombardiranja Leskovca, Srbija

Bugari su bili napustili svoj logor u zgradi leskovačke Gimnazije, koja je bila preko puta našeg zatvora, a čuli smo da su i posve napustili grad. Gimnazija s parkom oko zgrade izgledala je pusto i stravično s praznim rovovima. Iz Zotovićevog zatvora, koji je bio odmah pored našeg, nisu se čuli jauci. Sigurno je Zotović* sa svojim krvnicima prisustvovao proslavi. Samo se ispred sokolane šetao jedan nedićevac*, valjda stražar. U sobi je vladala neka čudna tišina. Svako se zanio u svoje misli o vlastitoj sudbini.

Iznenada, začu se daleki zvuk zrakoplova. Osjetili smo da su to bombarderi. Danas je njihov dolazak bio bučniji.

Bilo je točno dvanaest sati i petnaest minuta. Tada se začuo stravičan zvuk bombardera u obrušavanju. Bilo nam je jasno: bombardirat će nas. Prvo sam začuo prodoran zvižduk, a zatim eksploziju. Jednu, dvije, deset, sto… Činilo mi se da se bombe obrušavaju pravo na zatvor, na mene. Gonjen iskonskim strahom od smrti izletio sam iz sobe i prilijepio se za zemlju ispod jednog bagrema u sredini dvorišta. Dok je tutnjalo i grmjelo, na mene je padala žbuka s razrušenih zgrada. Od dignute prašine ništa se nije vidjelo. Osjetih udarac. Poslije sam vidio da ništa nije bilo opasno. To me udario jedan komad cigle od razrušenih zgrada.

Svuda oko mene čuo se vrisak i jauk. Međutim, tama od dignute prašine bila je tako gusta da se nije vidjelo ništa ni ispred sebe. Usta su mi bila puna prašine i zemlje. Najzad prestade lomljava oko nas. Eksplozije su bile sve rjeđe i udaljenije od nas, dok se najzad sve ne utiša. Pomalo se slegla i prašina, a zraci sunca se probijali. U zraku se osjećala paljevina i kiselina. Kad sam se najzad odlijepio od zemlje i pogledao oko sebe, umalo se nisam onesvijestio. Zatvorenici su izbezumljeno bježali izvan žica. Vrata, prozori, crijep na krovu zatvora, sve je to nestalo za tren oka. Ostale su samo zidine i sobe koje su beživotno zjapile. Nisam vidio nikoga da je poginuo. Znači, svi smo preživjeli bombardiranje. Zotovićev zatvor bio je srušen, a također i dio općine gdje je bila smještena policija. Prednji dio sokolane također je nestao. Na mjestu nekadašnjeg ulaza zjapila je ogromna ljevkasta rupa. Nekoliko preživjelih nedićevaca, bježeći, psovali su i bacali oružje. Pogledah na istok: Gimnazije više nije bilo. Sravnjena je sa zemljom…

(*Mihajlo Zotović, major, komandant Željeznog puka Srpskog dobrovoljačkog korpusa- kvislinške organizacije pod zapovjedništvom Dimitrija Ljotića)
(*nedićevac – podržavatelj Vlade nacionalnog spasa, njemačkog kolaboracionista Milana Nedića)

Rukopis sjećanja Dragiša Knežević, Istorija Leskovca 1944-1953 godine, (Materijal u Nacionalnom muzeju Leskovca)

Izvor ***3***

Svjedočanstvo i fotografije bombardiranja Podgorice, Crna Gora

Svjedočanstvo 1

Prva grupa od 60 zrakoplova najprije je prelijetala grad, a iz repa su ispuštali bijeli dim, što do sada nismo vidjeli. Napravili su krug nad gradom okružujući ga dimom, kao da su time htjeli označiti prostor koji treba bombardirati, što se ispostavilo točnim. Kad je prva grupa zatvorila krug, nastao je pakao na zemlji. Tek što je prva grupa zrakoplova istresla svoj smrtonosni tovar, naletjela je druga, a zatim i treća. Od siline udara zemlja je podrhtavala, grad se rušio, ljudska tijela su letjela u zrak. Izgubio sam majku Milicu (39) i sestru Zorku (8). Stradala je naša kuća koja se nalazi u centru grada, preko puta Beka. Još je mnogo zgrada razrušeno i mnogo obitelji izginulo. Broj ranjenih, kao ni poginulih, nikada nije utvrđen. Događaji su se smjenjivali kao na filmskoj traci. Trebalo je sahraniti poginule i nastaviti život u uvjetima postojeće okupacije i, sada, razorenog grada. Uvjeren sam da nije bilo obitelji u centru grada koja nije imala nekog poginulog ili ranjenog člana.
Od ovog katastrofalnog bombardiranja najviše je stradao sam centar: Balšića ulica, Novaka Miloševa, Nemanjina obala... Poslije bombardiranja nastao je strahovit metež. Preživjeli su žurili da što prije napuste grad. Ispod ruševina čuli su se jauci. Ulice su bile zatrpane i preorane, s brojnim rupčagama velike dubine. Dijelovi ljudskih tijela vidjeli su se po telegrafskim žicama. pojedini objekti su gorjeli. Dim je štipao oči. Oblaci prašine. Riječju, pakao.

Svjedočanstvo 2

Noćno bombardiranje zateklo me u gradu, u kući gdje smo inače stanovali. Vlasnica kuće, naša rođaka, bila je samohrana pa sam je svakodnevno obilazio i donosio, koliko se imalo, hrane. Ostao sam te noći spavati kod kuće. Najedanput, začulo se zujanje zrakoplova, snažna eksplozija koja je osvijetlila grad. Svijetlost se dugo zadržala i bila je takvog intenziteta da se mogla čak i igla vidjeti. Sve je to sablasno izgledalo iznad porušenog grada. Noć je pretvorena u dan. Pošto su savezнички zrakoplovi istresli svoj smrtonosni tovar, nastala je tišina. Pričalo se da je te noći bilo dosta poginulih, upravo onih građana koji su se u to vrijeme vraćali svojih domovima. Sutradan sam poranio i pošao k mojima u Zagorič. Prolazeći pored vojnog stana, u ograđenom prostoru vidio sam nekoliko padobrana. Kad sam se primakao, shvatio sam da se u njima nalaze, zarivene u zemlju, nekakve metalne naprave. Svojima sam ispričao sto sam vidio, a stariji susjedi rekoše da su to padobrani od raketa kojima je grad bio osvijetljen.
Mnogo puta kasnije razmišljao sam zašto je naš grad tako drastično bombardiran. Prema onome što se dogodilo u Podgorici, nameće se dojam da strategijski objekti nisu ni bili njihov cilj. Jer, kako objasniti činjenicu da nijedan most, osim Knjeginjinog, nije srušen, kao ni jedan objekt vojnog stana!?

prof.dr. Branislav Kovačević, Savezničko bombardiranje Crne Gore, Podgorica, 2003.

Izvor *4*

Svjedočanstvo i fotografije bombardiranja Beograda, Srbija

Rezultati bombardiranja Beograda od zapadnih saveznika 16. i 17. travnja (1944.) takav je da je stanovništvo Beograda podnijelo ogromne žrtve. Od vojnih objekata jedino su pogođeni željeznička postaja s prostorijama, tvornica vojnog pribora i kuća u kojoj je Gestapo bio smješten na Dorćolu. Bombe su bacane po svim krajevima grada, čak su pogođene bolnica i sanatoriji. Vojna bolnica, u kojoj su se nalazili naši zarobljenici povratnici radi liječenja, bila je pogođena. Dalje, srušene su sljedeće zgrade: klinika za unutrašnje bolesti, dječja klinika, državna bolnica, općinsko rodilište, zavod za izbjeglu djecu i mnogobrojne privatne zgrade.
Sljedeća mjesta u Beogradu najteže su stradala: blizina Tehničkog fakulteta, Studentski dom i Slavija. Zatim Terazije, Nemanjina ulica, Miloša Velikog ulica, Ulica kraljice Natalije i Sarajevska ulica. Također su nastradali blizina kazališta, Zeleni Venac i Nova pijaca. Na ulicama leševi žrtava svuda su prisutni. Oni koji su preživjeli ovo, razbjegli su se na sve strane. Čitave ulice bile su u plamenu. Prva pomoć odmah je prestala funkcionirati. I još uvijek leševi se nalaze na ulicama. Posljedice ovog bombardiranja daleko su veće od onog 6. travnja 1941. Beograd koji je dao 27. ožujak. nije ovo zaslužio.
General D. Mihailović, 21.4.1944.

Prof. dr Branislav Kovačević, Savezničko bombardovanje Crne Gore 1943-1944, GRAĐA, Podgorica 2003.

Bombardiranje Beograda, Vojna enciklopedija Jugoslavije, 1958.

Izvor ***5***

Svjedočanstvo i fotografije bombardiranja Zadra, Hrvatska

Lijevo: Piazza Marina
Desno: Licej Svetog Dimitrija

Prvi veći zračni napad savezničkih snaga na Zadar izveden je navečer 2. studenog 1943. godine, kada je među ostalim objektima razoren dom za nezbrinutu djecu, a slijedili su veliki napadi 28. studenoga (preko 200 žrtava), te 16. i 30. prosinca iste godine. Prve je napade obilježio veliki broj civilnih žrtava, ali je grad, iako oštećen, još uvijek funkcionirao. Naročito je teško bilo bombardiranje 16. prosinca, kada su pogođena skloništa na Cereriji (današnja Voštanica) i u samom centru grada. Pritom je poginulo od 150 do 200 ljudi. U udaru je sudjelovalo 50 američkih bombardera Mitchell (B-25) koji su bacili 90 tona bombi.

Napadi koji su potpuno razorili Zadar uslijedili su od siječnja do ožujka 1944. godine. Međutim, u njima je broj žrtava bio mnogo manji, jer se stanovništvo koje je ostalo bez domova i sredstava za život, razbježalo po manje oštećenim predgrađima te po zadarskim otocima. Procjenjuje se da je u proljeće 1944. godine u Zadru, zajedno s predgrađima, bilo manje od 4.000 civila. Iako su onesposobljeni svi industrijski pogoni i pristaništa te su Nijemci bili prisiljeni uspostaviti pomoćne luke, bombardiranja su se nastavila tijekom čitave 1944. godine.

Do ljeta središte Zadra praktički više nije postojalo: većina kuća posve je razorena, a njihove ruševine zatrpale su ulice. Grad je potpuno opustio. Od lipnja do listopada nisu zabilježeni značajniji napadi, ali su novi udari uslijedili sredinom listopada 1944. godine prilikom povlačenja njemačke vojske. Najjača bombardiranja bila su 25 i 30 listopada. Zadnje savezničko bombardiranje izvedeno je 31. listopada 1944. godine, na sam dan ulaska partizana u Zadar. Zadar je konačno oslobođen 1. studenog 1944. godine. Pretpostavka je da je do posljednjeg bombardiranja došlo zabunom zbog loših komunikacija. Pritom je nekoliko partizana i poginulo.

Osim razaranja, za koje odgovornost snose savezнички bombarderi, Nijemci koji su u povlačenju minirali Novu rivu, ostao je sporan i ukupan broj žrtava bombardiranja. Točni podaci vjerojatno se neće nikada utvrditi jer je u ratnom Zadru bio veliki protok stanovništva - lokalno stanovništvo je odlazilo, dolazili su Talijani iz drugih dalmatinskih gradova, a neutvrđen je i broj pripadnika vojske. Najrealnija je brojka oko tisuću poginulih jer je većina stanovništva izbjegla nakon prvih napada u jesen i zimu 1943. godine. No i taj broj predstavlja najveće žrtve koje je neki grad u Hrvatskoj pretrpio od savezničkih bombardiranja.

Preuzeto iz dokumentarnog filma “Ognovi sa neba”, peta epizoda
http://www.youtube.com/watch?v=HC9OWbFLMSs *27. svibnja 2013.*

Aktivnost 2
rad po grupama

Izvor *6*

Dva spomenika u Podgorici

http://portalanalitika.me/drustvo/tema/69476-bijela-ptica-i-crna-bomba.html (25. svibnja 2013.)

Na lijevoj strani prikazan je spomenik nazvan Crna bomba, koji je podignut u čast više od 2.000 stradalih građana Podgorice koji su poginuli u savezničkom bombardiranju tijekom 2. svjetskog rata. Spomenik je podignut 1993. godine.
Na desnoj strani prikazan je spomenik nazvan Bijela ptica, koji je podignut u čast dvojici savezničkih pilota. Njih je oborila njemačka protuzračna obrana na nebu Crne Gore tijekom akcija savezničkog bombardiranja jugoslavenskih gradova u Drugom svjetskom ratu. Spomenik je podignut 2012. godine.

Pitanja:

1. Koji su razlozi za podizanje ovih spomenika?
2. Koje su sličnosti i razlike između ova dva spomenika?

Melisa Forić – koordinator projekta, rođena je 1980. Studij povijesti završila je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Sarajevu.
Zaposlena je kao Istraživač-Asistent u Centru za Balkanološka istraživanja Akademije Nauka i Umjetnosti Bosne i Hercegovine. Autor je i koautor nekoliko udžbenika povijesti za osnovne i srednje škole. Melisa je tajnik „Udruženja povjesničara i nastavnika povijesti BiH, EUROCLIO-HIP“ i član Udruge od 2003.
Pored toga sudjelovala je i bila koordinator u nekoliko projekata na temu nastave povijesti u BiH i regiji. Također je aktivno sudjelovala u brojnim regionalnim i međunarodnim konferencijama vezanim za povijest i nastavu povijesti.

Kontakt: melisa.foric@gmail.com

Bojana Dujković-Blagojević, koordinator projekta, rođena je 1976. u Doboju. Diplomirala je i magistrirala povijest na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Banjoj Luci. Zaposlena je u nevladinom sektoru u BiH. Aktivna je u“ Udruženju povjesničara i nastavnika povijesti BiH EUROCLIO-HIP BiH“, čiji je član od 2003. godine. Do sada je bila sudionik, koordinator i autor u nekoliko međunarodnih projekata. Član je nacionalnog Odbora za reformu nastave povijesti u BiH i Nacionalnog odbora Koledža Ujedinjenog Svijeta (United World College) u Mostaru.

Kontakt: shanty@teol.net

Edin Radušić rođen je 1970 u Foči, Bosna i Hercegovina. Diplomirao je povijest na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Sarajevu, magistrirao na Atenskom sveučilištu 2000. godine (studije jugo-istoka Europe), na Sveučilištu u Sarajevu 2004. godine (povijest Bosne 19. i 20. stoljeća), a doktorirao na Sveučilištu u Sarajevu 2008. Zaposlen je na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Sarajevu. Znanstveno područje interesa mu je povijest Bosne i Hercegovine u 19. i 20. stoljeću u širem Europskom kontekstu. Pored drugih projekata, Edin Radušić sudjelovao je u regionalnom Euroclio projektu koji je uključivao BiH, Hrvatsku i Srbiju. Autor je jedne knjige, nekoliko znanstvenih članaka, kao i koautor udžbenika i dvije čitanke-vježbenice iz povijesti za sedmi razred osnovne škole.

Kontakt: radusicedin@yahoo.com

Samojko Cvijanović rođen je 1954. u Brezi, a diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu – Odsjek za povijest, 1977. godine. U obrazovanju radi od 1978. Trenutno radi kao profesor povijesti i Demokracije i ljudskih prava u Srednjoj medicinskoj školi u Doboju. Predsjednik je Školskog odbora škole. Od 2004. ima profesionalno-stručno zvanje mentora. Sudionik je u brojnim domaćim i međunarodnim projektima. Urednik je udžbenika povijesti i posjeduje CIVITAS-ovu licencu za realizaciju programa iz predmeta Demokracija i ljudska prava, kao i svjedodžbu za predavača na predmetu Kultura religija.

Kontakt: medskola@teol.net

Bahrudin Beširević rođen je 1973. godine u Ostrošcu (Cazin, Bosna i Hercegovina). Gimnaziju je završio u Bihaću, a diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu-Odsjek za povijest. Zaposlen je kao profesor povijesti u II srednjoj školi u Cazinu,gdje je bio i ravnatelj te predsjednik Školskog (Upravnog) odbora iste institucije. Koautor je nastavnog materijala „Jugoslavija između Istoka i Zapada-Obični ljudi u neobičnoj zemlji-Svakodnevni život u Bosni i Hercegovini,Hrvatskoj i Srbiji 1945-1990“. Autor je nekoliko stručnih radova koji su objavljeni u stručnim časopisima. Sudionik je brojnih međunarodnih znanstvenih seminara i projekata. Organizrao je niz seminara na lokalnoj,državnoj i regionalnoj razini za nastavnike povijesti. Član je i jedan od osnivača EUROCLIO-HIP Bosne i Hercegovine, te član CDRSEE i još nekih drugih stručnih udruga. Član je Savjeta za kulturu Općine Cazin,te suradnik u medijima u emisijama iz oblasti kulture i kulturno- povijesnog naslijeđa (autor ili stručni suradnik). Promotor nekoliko stručnih knjiga. Aktivno sudjeluje u kreiranju nastavnih planova i programa, te udžbeničke građe na razini BiH.

Kontakt*: bahro_besirevic@yahoo.com*

Kiti Jurica Korda - koordinator projekta, rođena je u Dubrovniku gdje završava osnovnu i srednju školu. Diplomirala povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Od 1996. radi kao nastavnica povijesti u Gimnaziji Dubrovnik, a 2012. stječe zvanje nastavnice- savjetnice. Sudjelovala je na više državnih i međunarodnih seminara i projekata za nastavnike povijesti. Članica je Hrvatske udruge nastavnika povijesti i jedna od autorica EUROCLIO projekta Povijest u akciji – Obični ljudi u neobičnoj zemlji.
Poseban interes joj je rad s naprednim učenicima na projektima zavičajne povijesti i kulturne baštine.

Kontakt: kitijuricakorda@yahoo.com

Denis Detling - **koordinator projekta,** Rođen sam u Osijeku Republika Hrvatska. Diplomirao sam povijest i njemački jezik i književnost na Pedagoškom fakultetu u Osijeku, Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera. Trenutno radim kao muzejski pedagog Muzeja Slavonije. Prije toga sam radio kao nastavnik povijesti u gimnaziji u Osijeku.

Dosada sam objavio nekoliko stručnih članaka, održao niz javnih predavanja i radionica u Hrvatskoj i inozemstvu, sudjelovao u nekoliko školskih, izvanškolskih, muzejskih i izvanškolskih projekata. Autor sam i udžbenika iz povijesti i dodatnih edukativnih materijala tre materijala za nastavu. Autor sam i nekolicine edukativnih izložbi u muzeju.

Kontakt: denis.detling@gmail.com

Sanja Peresa - Macuka, rođena 1975. godine u Puli gdje završava osnovnu i srednju školu. Diplomirala povijest i hrvatski jezik na Filozofskom fakultetu u Puli. Od 2000. radi u Osnovnoj školi Vidikovac kao učiteljica povijesti. Sudjelovala je u nekoliko školskih i izvanškolskih projekata. Članica je Hrvatske udruge nastavnika povijesti.

Kontakt*: sanjaperesamacuka@gmail.com*

Igor Jovanović, rođen u Puli gdje završavam osnovnu i srednju školu. Diplomirao je povijest, književnost i Hrvatski jezik na Filozofskom fakultetu u Puli – Sveučilište u Rijeci. Kao nastavnik povijesti radi od 2000. u nekoliko škola. Od 2004. Radi kao nastavnik povijesti u Osnovnoj školi Veli Vrh u Puli.
Sudionik je više državnih i međunarodnih seminara te projekata za nastavnike povijesti: Projekt Euroclio-a "History in action" (2011-2014), Pestallozzi seminar, Bratislava 2006, Zagreb 2009; *The Jewish Foundation for the Righetous – Sumer Institute for Teachers* - International school for Holocaust studies 2005 Yad Vashem; Columbia University in New York 2011.
Član je Hrvatske udruge nastavnika povijesti i Istarskog povijesnog društva. Poseban interes mu je rad s naprednim učenicima na projektima zavičajne povijesti i kulturne baštine.

Kontakt: igorj@ymail.com

Hrvoje Klasić rođen je 6. prosinca 1972. u Sisku gdje završava osnovnu i srednju školu. Godine 1997. diplomirao je na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Na istom fakultetu obranio je magistarski rad pod naslovom „Društveno – političke promjene u Sisku 1970-1972." i disertaciju pod naslovom „1968. u Jugoslaviji. Društveno-političke promjene u Jugoslaviji u kontekstu svjetskih zbivanja". Od 1995. zaposlen je kao profesor povijesti na sisačkoj gimnaziji, a od 2003. na Filozofskom fakultetu, Odsjeku za povijest. Uz izborne kolegije vezane uz povijest 20.stoljeća, drži i seminare iz predmeta „Svjetska povijest nakon 1945. godine". Sudionik je brojnih konferencija i simpozija u Hrvatskoj i svijetu. Hrvoje Klasić dobitnik je Godišnje nagrade Društva sveučilišnih nastavnika i drugih znanstvenika u Zagrebu za 2006. godinu. Iste godine dobio je i Godišnju nagradu grada Siska za knjigu „Hrvatsko proljeće u Sisku". Suautor je dokumentarne serije „Hrvatsko proljeće", nastale u produkciji Hrvatske radiotelevizije. Godine 2012. u Zagrebu mu je objavljena knjiga „Jugoslavija i svijet 1968.".

Kontakt: hklasic@ffzg.hr

Donika Xhemajli - koordinator projekta, rođena je u Prištini 1970. godine. Osnovnu i srednju školu završila je u Prištini, gdje je i diplomirala 1992. Od 1999. radi kao nastavnik povijesti u srednjoj školi „Faik Konica“ u Prištini. Tijekom rada sudjelovala je u nekoliko seminara i konferencija o novim metodama podučavanja i učenja povijesti koji su se održavali na Kosovu i širom Europe. Objavila je i nekoliko radova na ovu temu. Bila je jedan od inicijatora osnivanja „Udruženja nastavnika povijesti na Kosovu“ 2008. godine.

Kontakt: *donika.xhemajli@gmail.com*

Arber Salihu - koordinator projekta, rođen je 1972. u Podujevu, Kosovo. Diplomirao je na Sveučilištu u Prištini 1997. Na istom je sveučilištu magistrirao 2008. Trenutno priprema doktorat na temu iz suvremene povijesti Kosova. Radio je kao nastavnik povijesti u razdoblju od 1997. Do 2000. Od 2000. radi kao autor nastavnih planova i programa. Stručnjak je za povijest i nastavu povijesti, autor je udžbenika, predavač, trener za nastavnike itd. Sudjelovao je u brojnim radionicama i seminarima, konferencijama i drugim aktivnostima, na Kosovu i u drugim zemljama. Aktivan je član i jedan od osnivača „Udruženja nastavnika povijesti na Kosovu“.

Kontakt: arber_s51@hotmail.com

Fetnan Dervis rođena je u Prizrenu, Kosovo, gdje je završila osnovnu i srednju školu. 1998. diplomirala je na Seldžuk sveučilištu u Turskoj na Odsjeku za povijest. Magisterij je stekla na Sveučilištu u Istanbulu, Turska.
Radi kao nastavnik povijesti u osnovnoj i srednjoj školi u Prizrenu, Kosovo.
Napisala je udžbenik iz povijesti na turskom jeziku. Član je Kosovske udruge nastavnika povijesti.Sudjelovala je na brojnim seminarima i konferencijama i objavila nekoliko znanstvenih radova.
Njen maternji jezik je turski, a pored toga tečno govori srpski, albanski i engleski.

Kontakt: fetnan2007@hotmail.com

Mire Mladenovski - koordinator projekta, rođen je 1967. u Makedoniji. Diplomirao je povijest na Filozofskom fakultetu u Skoplju 1991. godine. Od 1992. radi u O.Š. „Tihomir Miloševski“ u Skoplju.
Sudjelovao je u više međunarodnih konferencija. Također je i autor i urednik mnogih nastavnih materijala. Uključen je kao urednik u web aplikaciji EUROCLIO-a „HISTORIANA“ (on-line interaktivni multimedijalni alat za povijesničare).
Pored toga, on je jedan od osnivača i trenutno predsjedavajući ANIM-a (Udruga nastavnika povijesti Makedonije) Također je član borda EUROCLIO-a.

Kontakt: mire.mladenovski@gmail.com

Besnik Emini - koordinator projekta, rođen je 1977. u Tetovu, Makedonija. Diplomirao je povijest na Sveučilištu u Skoplju 2002. Magistrirao na istom sveučilištu 2009. Specijalizirao je povijest Balkanskih naroda u 18. i 19.stoljeću, narodni preporod i stvaranje nacionalnih država na Balkanu. Trenutačno je istraživač na Institutu za kulturno i duhovno nasljeđe Albanaca u Skoplju. Aktivan je član Makedonske udruge nastavnika povijesti (članica EUROCLIO-a).

Kontakt: ebesnik@yahoo.com

Valentina Stamenković, rođena je u Bitoli. Školovala se u Skoplju, gdje je i diplomirala na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta. Od 1997. predaje u srednjoj stručnoj školi „Dr Panče Karagozov“ u Skoplju. Sudjelovala je u radionicama, seminarima, konferencijama i drugim aktivnostima u Makedoniji i inozemstvu. Jedan je od autora u nedavnom povijesnom projektu u Makedoniji „Retelling history“ (2007.). Bila je uključena u izradu standarda za nastavni predmet „istorija“ koje je organiziralo Ministarstvo obrazovanja. Aktivan je član i jedan od osnivača Makedonske udruge nastavnika povijesti (članica EUROCLIO-a).

Kontakt: stamenkovikv@yahoo.com

Ljupka Hristova rođena je 1974. u Tetovu, Makedonija. Diplomirala je povijest na Sveučilištu„Sveti Ćiril i Metodije“ (Skoplje, Makedonija) 1998. Radi kao nastavnik u O.Š. „Joakim Krcoski“ u Skoplju. Ljupka je sudjelovala u projektima koje su organizirali EUROCLIO, CDRSEE, USAID i Američki Institut za Mir. Bila je koautor dodatnih nastavnih materijala za srednju školu „Razumijevanje zajedničke prošlosti, učenje za budućnost“, 2003. godine. Ljupka je također sudjelovala u projektima: “Retelling the History” Makedonija, 2006.-2007., “The right of youth through the institutions of local authorities” 2005., “Unity in diversity” (projekat koji je financiralo Veleposlanstvo Kraljevine Norveške u Makedoniji), 2005. Također je sudjelovala na seminarima, konferencijama i drugim aktivnostima u Makedoniji i na Balkanu, vezanim za nastavu suvremene povijesti. Ljupka je aktivan član i jedan od osnivača Makedonske Udruge nastavnika povijesti.

Kontakt: sljupka_mk@yahoo.com

Iljo Trajkovski, nastavnik povijesti iz Makedonije, član Udruge nastavnika povijesti Makedonije. Rođen je u Bitoli 1963, studirao je povijest na Sveučilištu „Sveti Ćiril i Metodije“ u Skoplju, Makedonija. U proteklih 20 godina radio je kao nastavnik u srednjoj školi „Josip Broz Tito“ u Bitoli. U zadnjih 5 godina također je radio dio vremena u privatnoj srednjoj školi u Bitoli. Od 1999. Aktivan je član EUROCLIO-a i sudjelovao o je u nekoliko projekata iz povijesti s podrškom ili pod vodstvom EUROCLIO-a u Makedoniji i regiji. Kao član makedonskeUdruge nastavnika povijesti, svih ovih godina sudjelovao je u mnogim nacionalnim, regionalnim i međunarodnim konferencijama i seminarima.

Kontakt: iletra@yahoo.com

Miloš Vukanović – koordinator projekta, rođen je 7. rujna 1986. u Podgorici. Diplomirao je na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta Crne Gore. Trenutno je na master studiju iz oblasti međunarodnih odnosa na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta Crne Gore. Istovremeno radi u povijesnom odjelu Narodnog muzeja Crne Gore na Cetinju, kao kustos za razdoblje Drugog svjetskog rata i suvremene povijesti. Kao studentu dodijeljena mu je stipendija fondacije „Sveti Petar Cetinjski“. U fondaciji je aktivan od 2008. , najprije kao pridruženi član, a kasnije kao koordinator na istraživanju i promoviranju novih nalaza iz povijesti Crne Gore, kao i na zaštiti kulturnog naslijeđa. Radio je i u Centru za građansko obrazovanje, gdje je uspješno završio školu demokracije i školu ljudskih prava. Godine 2010. započeo je suradnju s EUROCLIO-om na projektu Povijest koja povezuje / Kako podučavati osjetljive teme u bivšoj Jugoslaviji kao koordinator projekta za Crnu Goru. Jedan je od autora knjige „Izmišljanje novog komunističkog glavnog grada – Titograd u godinama poslije Drugog svjetskog rata.“ Govori engleski jezik.

Kontakt: milosvukanovic86@gmail.com

Nenad Perošević – koordinator projekta, rođen u Nikšiću 1. kolovoza1973, gdje je završio osnovnu i srednju školu. Na Filozofskom fakultetu u Nikšiću diplomirao je na Odsjeku povijest - gografija 1999. na Filozofskom fakultetu u Beogradu, na Odsjeku za povijest magistrirao je u srpnju 2005. , a na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, na Odsjeku za povijest doktorirao je u veljači 2010. U zvanje docenta izabran je u ožujku 2011. na grupi povijesnih predmeta Studijskog programa za povijest Filzofskog fakulteta u Nikšiću. Zaposlen je istraživač-suradnik Povijesnog instituta u Podgorici (2000-2003) i suradnik-asistent i docent dr. na Filozofskom fakultetu u Nikšiću (2003- do danas). Objavio je knjigu (s prof. dr Nadom Tomović) *Kultura modernog doba*, Nikšić 2011. Objavio je više znanstvenih radova u stručnim časopisima i bio sudionik više znanstvenih skupova. Sudjelovao je u „Obuci i primjeni istraživačkih instrumenata u okviru projekta“: *Evaluacija reforme osnovnog i opšteg srednjoškolskog obrazovnog sistema u Crnoj Gori 2010.-2011.*, koji je realiziran u suradnji s Ministarstvom prosvjete i sporta Crne Gore, Zavodom za školstvo i Zavodom za udžbenike i nastavna sredstva, a finananciran od strane Mreže fondacije za otvoreno društvo.

Kontakt: neso-nk@t-com.me

Marija Brkuljan. Rođena 20. travnja1976.god u Nikšiću. Završila je Filozofski fakultet Sveučilišta Crne Gore, Odsjek za povijest i geografiju 2002. godine. Radi kao profesor povijesti u Gimnaziji " Stojan Cerović " u Nikšiću. Govori engleski jezik.

Kontakt: mariya-b@hotmail.com

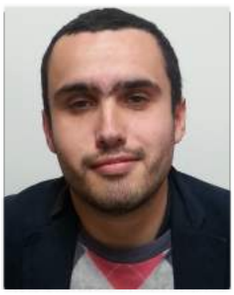

Petar Lekić rođen je u Baru 10. listopada1986. godine. Osnovnu i srednju školu završio je u Baru. Osnovne i specijalističke studije povijesti završio je na Filozofskom fakultetu u Nikšiću. Bio je stipendist crnogorske Vlade, Općine Bar kao i Fondacije "Sveti Petar Cetinjski". Pobjednik je kviza ABC na državnoj televiziji 2008 godine čiji je tematski okvir bilo kulturno-povijesno naslijeđe Crne Gore. Radio je, kao professor povijesti, u osnovnim školama u Baru i Mrkojevićima, a od 2011. godine je kustos u Povijesnom muzeju na Cetinju. Koautor je postavke i kataloga Muzeja novca na Cetinju. Govori engleski.

Kontakt: petarlekic@yahoo.com

Ljiljana Lazarević - koordinator projekta,
Rođena**:** 7. rujna 1973.
Obrazovanje**:** Filozofski fakultet u Beogradu, odsjek povijesti.
Profesionalna karijera**:** Od 2003. do danas učiteljica je povijesti u Osnovnoj školi *Kralj Petar Prvi* u Beogradu; od 2004. do 2008. koordinator je tima iz Srbije u regionalnom projektu Euroclia *Utjecaj povijesti*; od 2006. je učiteljica-trener u projektu CDRSEE *Poučavanje povijesti u jugoistočnoj Europi*; od 2008. do danas pročelnica je za povijest/ geografiju u školi *Kralj Petar Prvi* te član srpskog tima za dodatni materijal za poučavanje *Obični ljudi u izuzetnoj zemlji*; od 2010. je učitelj-trener na projektu CDRSEE *Poučavanje povijesti u jugoistočnoj Europi* (drugo izdanje materijala); od 2011. članica je tima osnovanog od strane Ministrastva obrazovanja za implementiranje novih standarda u poučavanju (učiteljica trener), te je članica tima osnovanog za formiranje završnih ispita povijesti za šesti razred prema novim standardima (pilot program); od 2012. članica je nacionalnog tima za pripremu završnog nacionalnog testiranja /na kraju osnovnoškolskog obrazovanja; od 2010. do 2012. koordinatorica je srpskog tima i autorica radionice u Euroclio projektu *Povijest koja povezuje*.

Kontakt: *lilana@sbb.rs*

Emina Živković - koordinator projekta
Rođena**:** 13.ožujka 1970.
Obrazovanje**:** Filozofski fakultet u Beogradu-odsjek povijesti
Profesionalna karije**r**a**:** Od 2000. do danas učiteljica povijesti u Osnovnoj školi *Đuro Jakšić* u Beogradu; od 2001. do danas je učitelj trener u projektu CDRSEE *Poučavanje povijesti jugoistočne Europe* (drugo izdanje materijala); od 2004. do 2008. koordinatorica je srpskog tima u regionalnom projektu Euroclia *Utjecaj povijesti*; od 2011. članica je tima Ministarstva obrazovanja za uvođenje novih standarda učenja povijesti (učitelj trener); od 2011. članica je tima osnovanog za kreiranje završnog ispita iz povijesti, za šesti razred, utemeljenog na novim standardima (pilot program); od 2012. članica je Nacionalnog tima za pripremu završnih ispita, nacionalnog ispita iz povijesti na kraju osnovnoškolskog obrazovanja; od 2010. do 2012. koordinatorica je srpskog tima i autorica radionice projekta Euroclia *Povijest koja povezuje*; od 2013. članica je srpskog te izdavačkog tima za dodatne materijale prilikom poučavanja Euroclio projekta *Povijest koja povezuje*.

Kontakt: emina.zivkovic.ez@gmail.com

Dr Ivana Dobrivojević (1975) je zaposlena kao znanstveni suradnik na Institutu za suvremenu povijest. Autor je knjiga Državna represija u doba diktature kralja Aleksandra 1929. – 1935. (2006.) i Selo i grad. Transformacija agrarnog društva Srbije 1945. – 1955. (2013.) Bavi se istraživanjem državne represije, procesa urbanizacije i modernizacije, kao i svakodnevice "običnih" ljudi u socijalističkoj Jugoslaviji.

Kontakt: dobrivojevicivana@ikomline.net

Dr Goran Miloradović rođen je 1965. Zaposlen je u Institutu za suvremenu povijest u Beogradu, kao stručni suradnik. Govori ruski i engleski. Njegovo polje interesa je povijest srednje i istočne Europe (Rusija, Habsburška Monarhija, Jugoslavija), a naročito povijest ideja, kao i društvena i kulturna povijest. Trenutačno je Predsjednik i Šef za edukaciju u Udruzi za društvenu povijest– EUROCLIO u Srbiji. Član je uredničkog odbora „Istorijskog godišnjaka".

Kontakt: goran miloradovic@absolutok.net

Irena Paradžik - Kovačič - koordinator projekta, rođena je 1978. u Ljubljani, gdje je završila osnovnu i srednju školu. Diplomirala je povijest i pedagogiju na Filozofskom fakultetu u Ljubljani. Radi kao nastavnik u gimnaziji „Jože Plečnik" u Ljubljani, od 2003. Član slovenske udruge nastavnika povijesti postala je 2002. Objavila je nekoliko znanstvenih radova u specijaliziranim časopisima, držala nekoliko javnih predavanja i radionica, te sudjelovala u više školskih, izvanškolskih i međunarodnih projekata.

Kontakt: irena.paradzik@guest.arnes.si

Vanja Zidar Šmic - Koordinator projekta, rođena je 1973. u Ljubljani, Slovenija. Diplomirala je povijest i etnologiju na Sveučilištu u Ljubljani. Nastavnik je povijesti u srednjoj školi od 1998. Također je i član slovenske udruge nastavnika povijesti. Trenutačno radi kao nastavnik povijesti u gimnaziji ERUDIO, gdje je bila uključena u nekoliko projekata, a u posljednje tri godine uglavnom u Comenius projektima.

Kontakt: vanjaz@telemach.net

Marjeta Šifrer, rođena je 1973. u Kranju, gdje je završila osnovnu i srednju školu. Diplomirala je povijest i ruski jezik na Filozofskom fakultetu u Ljubljani. Radi kao nastavnik povijesti u O.Š. „Naklo" od 1999. Predaje povijest, građansko obrazovanje i ruski jezik. U studenom 2006. Završila je postdiplomski studij iz didaktike povijesti. Aktivno surađuje s Nacionalnim institutom za školu i obrazovanje. Osim toga, objavila je nekoliko radova u specijaliziranim časopisima, održala nekoliko javnih predavanja i radionica, i sudjelovala u međunarodnim projektima.

Kontakt: marjeta.sifrer@os-naklo.si

Helena Mešnjak, rođena je 1957. U Slovenj Gradecu. Osnovnu školu završila je u Dravogradu, srednju školu u Mariboru, a Fakultet humanističkih znanosti u Ljubljani. Helena je diplomirala povijest i sociologiju 1983. Godine 2001. magistrirala je na temu ekonomske povijesti Mežiške doline od kraja Drugog svjetskog rata do samoupravljanja. Trenutačno predaje na Poslovno-ekonomskoj školi u Celju. Član je Udruge nastavnika Slovenije i Udruge povjesničara Slovenije. Zajedno sa studentima Helena je uključena u ACES projekte. Uspješno surađuje s Udrugom nastavnika Slovenije i objavljuje radove u specijaliziranim časopisima.

Kontakt: helena.mesnjak@guest.arnes.si

Jelka Razpotnik već 13 godina radi kao nastavnik povijesti u gimnaziji Šentvid u Ljubljani. Surađuje s Nacionalnim obrazovnim centrom za obučavanje nastavnika, držeći predavanja iz povijesnih i obrazovnih predmeta za nastavnike povijesti. Surađuje s Odsjekom za povijest na Fakultetu humanističkih znanosti u obučavanju studenata za nastavu povijesti. U razdoblju od 1999. do 2003. bila je predsjednik slovenske Udruge nastavnika povijesti, a još četiri godine bila je podpredsjednik. U razdoblju od 2001. do 2007. bila je član Borda EUROCLIO-a, Europske udruge nastavnika povijesti. Sudjelovala je u nekoliko programa edukacije nastavnika povijesti u organizaciji Savjeta Europe. Sudjelovala je u nekoliko godišnjih skupština EUROCLIO-a, kao predstavnik slovenske udruge nastavnika povijesti. Objavila je nekoliko radova iz oblasti nastave povijesti i suvremene nacionalne povijesti. Također je autor i urednik udžbenika iz povijesti za srednju školu i drugih publikacija s Europskom tematikom. U protekle četiri godine bila je urednik u izdavačkoj kući Rokus Klett.

Kontakt: jelka.razpotnik@rokus-klett.si

Snježana Koren predaje didaktiku povijesti na Odsjeku za povijest fakulteta humanističkih i društvenih znanosti na Zagrebačkom sveučilištu. Ima doktorat iz suvremene povijesti stečen na istom sveučilištu. Ranije je niz godina radila kao nastavnik povijesti i trener za nastavnike. Pored rada na sveučilištu, ona je i ispitivač na državnim ispitima za nastavnike povijesti u Hrvatskoj. Njena područja interesa i oblasti u kojima je objavila mnoge radove uključuju politiku povijesti i sjećanja u socijalističkoj Jugoslaviji i zemljama nastalim poslije njenog raspada, povijest historiografije i nastave povijesti, komparativna analiza udžbenika povijesti i planova i programa, inicijalni trening nastavnika u Europi, interkulturno obrazovanje itd. Od 1999. uključena je u nekoliko međunarodnih i hrvatskih projekata koji se bave navedenom tematikom. Objavila je knjigu (Politika povijesti u Jugoslaviji 1945-1960. ;Komunistička Partija Jugoslavije, nastava povijesti i historiografija), brojne članke i poglavlja u knjigama, kao i nekoliko udžbenika o povijesti 20. stoljeća.

Kontakt: snjezana.koren@zg.htnet.hr

Joke van der Leeuw-Roord, osnivač i specijalni savjetnik EUROCLIO-a, Europske udruge nastavnika povijesti, diplomirala je povijest na Sveučilištu u Groningenu, Nizozemska. U razdoblju 1972.-1993. radila je kao nastavnik povijesti, trener za nastavnike i savjetnik za povijest. Kao vodeći ekspert na polju obrazovanja iz povijesti, inovativne metodologije i trans-nacionalne povijesti, inicirala je i koordinirala niz nacionalnih i trans-nacionalnih projekata u Albaniji, Bjelorusiji, Bugarskoj, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Cipru, Češkoj Republici, Estoniji, Gruziji, Latviji, Makedoniji, Crnoj Gori, Rumunskoj, Rusiji, Srbiji, Turskoj i Ukrajini. Radi kao konzultant za Savjet Europe, UNESCO, OSCE, International Alert i Europsku Uniju. Podpredsjednik je Savjetodavnog odbora Georg Eckert instituta u Braunschweigu (Njemačka) i član Savjetodavnog odbora Instituta za povijesnu kulturu Erazmus sveučilišta u Roterdamu. Joke van der-Leeuw je autor publikacija Koeberstiftung-a, UNESCO-a i mnogih drugih međunarodnih časopisa o povijesti i nastavi povijesti. Danska Kraljica odlikovala je Joke van der Leeuw-Roord 2009. Ordenom reda 'Oranje-Nassau', a Nizozemsko udruženje nastavnika povijesti dodijelilo joj je 'Huib de Ruyter' nagradu za povijest.

Kontakt: joke@vanderleeuw.eu

Mr Jonathan Even-Zohar, Direktor EUROCLIO-a, diplomirao je povijest na Sveučilištu u Leidenu na temu Svijet - povijesne perspektive u obrazovanju iz povijesti, s počasnom Crayenborgh diplomom na temu „Islam i Evropa“. U EUROCLIO-u je bio menager projekata obrazovanja iz povijesti u Bugarskoj, Cipru i u bivšoj Jugoslaviji, uključujući razne posjete zemljama, međunarodne konferencije, seminare i radionice. U okviru ovih projekata razvijeni su mnogi načini publiciranja, razvijanja planova i programa, političkih utjecaja i općih stavova prema obrazovanju i nastavi povijesti. Od 2010. godine njegova posebna odgovornost je bila provođenje EUROCLIO dugoročnog programa Povijest koja povezuje, Kako podučavati osjetljive i kontroverzne teme u zemljama bivše Jugoslavije.

Kontakt: jonathan@euroclio.eu

Dr Peter Collins predaje povijest na koledžu Saint Mary, Sveučilište u Belfastu, koji je ujedno i osnovna institucija za obrazovanje nastavnika (profesora) i Koledž slobodnih umjetnosti. Objavio je mnogo radova iz Irske povijesti. U vrijeme najtežih sukoba i Sjevernoj Irskoj,bio je voditelj za povijest u srednjoj školi, lociranoj u 'problematičnom' području u Belfastu. Ima mnogo iskustva kao trener u programima koji su bili namijenjeni nastavnicima u podijeljenim zajednicama, naročito vezanim za podučavanje kontroverznih pitanja iz povijesti Sudjelovao je u mnogim konferencijama i radionicama u Europi i SAD.

Kontakt: p.collins@smucb.ac.uk

Cecyl Esau završio je svoje master studije iz povijesti na Sveučilištu " Western Cape, Belville, Južna Afrika. Trenutno je vođa projekta 'Školske oralne povijesti na Institutu za pravdu i pomirenje u Cape Townu, Južna Afrika.

Kontakt: cecyl@ijr.org.za

Eyal Naveh je profesor povijesti na Sveučilištu u Tel Avivu i Kibuc obrazovnom koledžu, a bio je i viši suradnik u Izraelskom institutu za demokraciju. Predaje povijest SAD na Odsjeku za povijest i na pravnom fakultetu. Također je predavao i povijest Izraela u Izraelu i u inozemstvu. Profesor Naveh je doktorat stekao na Sveučilištu u Barkleyu, SAD. Najveća polja njegovog istraživanja su nastava povijesti te intelektualna i kulturna povijest SAD. Osim svojih akademskih radova, napisao je i sedam udžbenika za izraelske javne škole. Njegove posljednje četiri knjige su 'Reinhold Niebuhr and Non Utopian Liberalism' (Sussex Academic Press, 2002), Knjige iz povijesti: 'Toward a dialogue with the Israeli Past' (Babel Publications, 2002) [na Hebrejskom], i 'United States – an Ongoing Democracy', (Open University Press, 2007) [na Hebrejskom], i 'Side By Side – Parallel Histories of Israel and Palestine' (zajedno sa Sami Adwan i Dan Bar-On) (New Press, 2012). On je ko-direktor PRIME-a i koordinator i savjetnik u dva Izraelsko-Palestinska narativna povijesna projekta.

Kontakt: enaveh@post.tau.ac.il

Dr Jan Lofstrom je predavač iz predmeta povijest i obrazovanje iz društvenih nauka na Sveučilištu u Helsinkiju, i Dopunski profesor iz povijesne antropologije na Sveučilištu u Javaskuli, Finska. Njegovo polje istraživanja su nastava povijesti, povijesna svijest i povijesne politike, naročito po pitanjima povijesne reparacije. Posljednji radovi o ovim temama, na engleskom jeziku uključuju "Historical apologies as acts of symbolic inclusion – and exclusion? Reflections on institutional apologies as politics of cultural citizenship", Citizenship Studies, 15(2011):1, 93–108.

Kontakt: lofstrom@mappi.helsinki.fi

Chris Culpin je pedagoški savjetnik iz Ansforda, Velika Britanija. G-din Kulpin predavao je povijest 19 godina, od toga 10 godina bio je zamjenik ravnatelja škole u ruralnom području. U posljednje vrijeme piše udžbenike, pomaže u proizvodnji školskog programa na BBC-ju, priprema 'National Trust' vodiče, vodi konferencije za nastavnike i studente. On je jedan od ispitivača za GCSE, a pomogao je pri pisanju Plana i Programa Nacionalne povijesti 1990. i njegove revizije 2007. G-din Culpin je, u ime Savjeta Europe, bio delegiran u razne zemlje bivšeg istočnog bloka kako bi nastavnicima govorio o Britanskom iskustvu.

Kontakt: chris.culpin@tesco.net

John Hamer je konzultant za obrazovanje i Predsjedavajući AlphaPlus Consultancy Ltd. Sakupio je više od 20 godina predavačkog i menagerskog iskustva u osnovnim i srednjim školama i u šest koledža prije stupanja u 'Školski inspektorat Njenog Veličanstva' (HMI) 1984. godine kao stručnjak za povijest, evaluaciju i srednje obrazovanje. Pored ostalih dužnosti bio je inspektor za nastavno osoblje u obrazovnim institucijama za uzrast od 11 do 19 godina i stručni savjetnik Ofsted-u za povijest, političko obrazovanje i muzeje. Prihvatio je pozivni angažman u dva lokalna obrazovna tijela, tadašnji DFEE, kao savjetnik za Plan i Program i njegovu ocjenu, i u SCAA (danas Qualifications and Curriculum Authority). John je napustio HMI 1997. da bi postao prvi Education Policy Adviser (Savjetnik za obrazovnu politiku) pri Heritage Lottery Fund (HLF). Nedavno je radio sa AlfaPlus na brojnim 'Vještinama za život' (Skills for life), funkcionalnim vještinama i projektima procjene, te kao stručni konsultant Savjeta Europe za Cipar, Kosovo, Ukrajinu i Rusku Federaciju.

Kontakt: john.hamer@alphaplusconsultancy.co.uk

Daniela Zunzer rođena je u Njemačkoj 1969., a odrasla je u Njemačkoj i Švicarskoj. Studirala je povijest, geografiju i socijalnu antropologiju u Zurichu i Berlinu. Magisterij iz povijesti stekla na Humboltovom sveučilištu u Berlinu (1996.). Nakon nekoliko godina provedenih kao istraživač na Humboltovom sveučilištu, počela je raditi (2001.) kao nastavnik povijesti srednjoj školi u Freiburgu, Švajcarska (10.-13. razred).
Posljedice holokausta i teret prošlosti bili su i još uvijek su središnja tema njezinog interesa. Nakon dodatne edukacije u polju obrazovanja o holokaustu i nakon podučavanja ove teme naglasak je stavila na kombinaciju učenja izvan škole, na autentičnim lokacijama – tijekom ekskurzija, putovanja, razgovora s preživjelima. Organiziranje srednjoškolske razmjene između Freiburga i Jeruzalema 2010./11. ojačalo je uvjerenje o snažnom utjecaju ovakvog načina učenja i razumijevanja koje ono daje.
Pored toga, njezin interes za druga područja s teškom prošlošću dovela su je u kontakt sa bivšom Jugoslavijom, gdje redovito putuje u proteklih nekoliko godina. Trenutno planira studijsko putovanje u Bosnu i Kosovo za travanj 2012, kao i put u Izrael na Palestinski teritorij s nastavnicima povijesti.

Kontakt: Zunzerda@edufr.ch

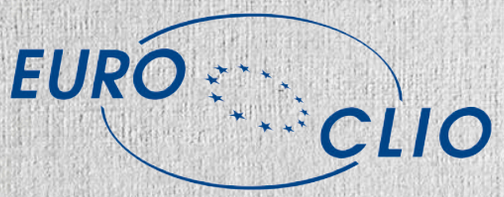
EURO
CLIO